

Tillämpningsanvisningar

Handläggning av insatser enligt LSS och
bistånd enligt SoL till barn, ungdomar och
vuxna med funktionsnedsättning

start.stockholm

Tillämpningsanvisningar

Handläggning av insatser enligt LSS och bistånd enligt SoL till barn, ungdomar och vuxna med funktionsnedsättning

Reviderade september 2025

Dnr: SOF 2025/218

Utgivare: Socialförvaltningen

Kontaktperson: Anna Ljungquist och Emelie Lif

Tillämpningsanvisningar för handläggning av insatser enligt LSS och bistånd enligt SoL till barn, ungdomar och vuxna med funktionsnedsättning

Kommunfullmäktige i Stockholms stad har beslutat att utfärda riktlinjer för nämndernas verksamhet. Riktlinjerna gäller handläggning av insatser enligt lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS) och bistånd enligt socialtjänstlagen (2001:453), SoL, till personer med funktionsnedsättning. I Stockholms stad är det stadsdelsnämnderna och socialnämnden som handlägger ärenden om insatser enligt LSS och bistånd enligt SoL till personer med funktionsnedsättning. Kommunstyrelsen fattade beslut om den ursprungliga versionen av dessa riktlinjer i april 2002 (Dnr 000-1892/2001). Riktlinjerna har därefter reviderats fortlöpande. Riktlinjerna utgör ett komplement till gällande lagstiftning och Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd, m.fl. De knyter också an till andra övergripande dokument och regelverk som gäller inom området.

Kommunfullmäktige har delegerat till socialnämnden att utarbeta tillämpningsanvisningar för handläggning enligt Stockholms stads riktlinjer för handläggning av insatser enligt LSS och bistånd enligt SoL till barn, ungdomar och vuxna med funktionsnedsättning. Socialnämnden har i sin tur delegerat till socialförvaltningens förvaltningschef att teckna dessa. Tillämpningsanvisningarna utgår från riktlinjernas innehåll men innehåller ytterligare information och anvisningar för handläggning av insatser och bistånd till personer med funktionsnedsättning.

Stockholm den 7 oktober 2025

Veronica Carstorp Wolgast

Socialdirektör, Socialförvaltningen

Innehåll

Tillämpningsanvisningar för handläggning av insatser enligt LSS och bistånd enligt SoL till barn, ungdomar och vuxna med funktionsnedsättning	3
1. Ansvarsfördelning inom staden	11
1.1 Stadsdelsnämndernas ansvar	11
2. Stöd- och styrdokument	11
2.1 Lagar och förordningar	11
2.2 Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd	12
2.3 Socialstyrelsens handböcker och riktlinjer	12
2.4 Riktlinjer och tillämpningsanvisningar i Stockholms stad	13
2.5 Program, strategier och handlingsplaner inom Stockholms stad	14
2.6 Överenskommelser inom länet	15
2.7 Cirkulär från Sveriges kommuner och regioner (SKR)	15
3. Samverkans- och samordningsansvar	15
3.1 Intern samverkan inom stadsdelsnämnden	15
3.2 Barn med funktionsnedsättning som omhändertas enligt LVU	15
3.3 Samverkan kring personer med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning	16
3.4 Samordnad individuell plan (SIP)	16
3.5 Individuell plan enligt 10 § LSS	17
3.6 Habiliterings- och rehabiliteringsplan enligt HSL	18
3.7 Samverkan vid utskrivning från sluten hälso- och sjukvård	18
Samverkan mellan skola och socialtjänst	19
4. Allmänna utgångspunkter	19
4.1 Sammanhållen socialtjänst	19
4.2 Förebyggande perspektiv	19
4.3 Brukarinflytande	20
4.4 Delaktighet, tillgänglighet och bemötande	20
4.5 Våld i nära relationer	21
4.6 Barnrättsperspektiv	22
4.6.1 Barnrättsperspektiv i LSS och SoL	22
4.6.2 Dokumentation av barnets bästa och barnets rätt att komma till tals	24
4.6.3 Barnrättsperspektiv i samverkan med andra	25
4.6.4 Föräldrar med funktionsnedsättning som behöver stöd	25
4.6.5 Barns delaktighet i individärenden inom vuxenhandläggning	25
4.6.6 Barnets bästa inom vuxenhandläggning	26
4.6.7 Barn som far illa	26
4.7 Stöd till anhöriga och anhörigperspektiv	26
4.7.1 Barn som anhöriga	26
4.8 God kvalitet i verksamheten	27

4.9 Rutiner för att förebygga och åtgärda risker och missförhållanden som rör barn	27
5. Handläggning av ärenden	27
5.1 Handläggning efter kontorstid	28
5.2 Ansökan	28
5.2.1 Ansökan när den enskilde är under 18	28
5.2.2 Ansökan mot en av vårdnadshavarnas vilja	29
5.2.3 Ombud och biträde	31
5.2.4 Anhörigas behörighet att rättshandla i vissa fall	31
5.2.5 Framtidsfullmakt	32
5.2.6 God man och förvaltare	32
5.2.7 Personligt ombud	33
5.2.8 Ansökan från den som vårdar	34
5.3 Om insats kan ges enligt både LSS och SoL	34
5.4 Utredning	34
5.4.1 Underlag	35
5.4.2 KommunikERING	37
5.4.3 Rätt att muntligen vid besök lämna uppgifter inför nämnden	37
5.4.4 Behovsbedömning	37
5.4.5 Föräldraansvar för barn med funktionsnedsättning	38
5.4.6 Behov av stöd under utredningstiden	38
5.5 Beslut	38
5.5.1 Tidsbegränsning och ändringsförbehåll i beslut	39
5.5.2 Avskriva ett ärende innan slutligt beslut har fattats	40
5.5.3 Ändring av gynnande beslut	40
5.5.4 Den enskildes rätt att påverka utformningen av insats	42
5.6 Överklagande	45
5.6.1 Förvaltningsbesvär	45
5.6.2 Laglighetsprövning	47
5.7 Verkställighet	47
5.7.1 Särskild avgift	48
5.7.2 Att verkställa beslut om boende enligt 9 § 8 eller 9 § 9 LSS i en annan kommun	49
5.7.3 Stadens valfrihetssystem	49
5.7.4 Beställning av insats	50
5.7.5 Muntlig beställning	50
5.7.6 Plan för genomförande	51
5.8 Uppföljning	51
5.8.1 Dokument för uppföljning och utvärdering	52
6. LSS	52
6.1 God kvalitet i LSS	53
6.2 Rätt till insatser enligt 7 § LSS	54

6.3 LSS och SoL kompletterar varandra	54
6.4 Om den enskilde inte tillhör personkretsen	55
6.5 Personer över 66 år	55
6.6 Asylsökande med fl. som inte är folkbokförda i Sverige	56
6.6.1 Ersättning för stöd och service	56
7. Personkretsbedömning i LSS	57
7.1 Underlag för personkretsutredning	57
7.1.1 Personkrets 1 (1 § 1 LSS)	58
7.1.2 Personkrets 2 (1 § 2 LSS)	59
7.1.3 Personkrets 3 (1 § 3 LSS)	61
7.1.4 Personkretsbedömning av små barn	64
7.1.5 Personer med missbruks- och beroendeproblematik	65
7.1.6 Personer med psykisk funktionsnedsättning	65
8. Avgifter i samband med insatser enligt LSS	66
9. Insatser i LSS	66
9.1 Rådgivning och annat personligt stöd som ställer krav på särskild kunskap om problem och livsbetingelser för människor med stora och varaktiga funktionshinder	67
9.2 Biträde av personlig assistent eller ekonomiskt stöd till skäliga kostnader för sådan assistans	67
9.2.1 Delat ansvar för personlig assistans	67
9.2.2 Rätt till personlig assistans	68
9.2.3 Personlig assistans och egenvård	68
9.2.4 Dubbel assistans – behov av fler än en personlig assistent samtidigt	69
9.2.5 Utredning av grundläggande och andra personliga behov	71
9.2.6 Behov av särskild kompetens	94
9.2.7 Merkostnadsersättning och personlig assistans	95
9.2.8 Personlig assistans till barn	95
9.2.9 Personlig assistans i andra verksamheter	99
9.2.10 Personer som fyller 66 år	100
9.2.11 Beslut om personlig assistans enligt 9 § 2 LSS	100
9.2.12 Retroaktiv ansökan om personlig assistans	101
9.2.13 Utformning av personlig assistans	102
9.2.14 Skyldighet för assistansanordnaren att tillhandahålla all assistans	104
9.2.15 Tillstånds- och anmälningsplikt för att bedriva verksamhet	104
9.2.16 Om den enskilde själv anordnar sin assistans	105
9.2.17 Registerkontroll vid personlig assistans	106
9.2.18 Timbeloppet	106
9.2.19 Bestämmelser i LSS om vad som inte räknas som kostnad för personlig assistans	107
9.2.20 Beslut om att neka utbetalning av ersättning	110

9.2.21 Socialtjänstens möjligheter att begära underlag för utförd assistans	110
9.2.22 Utbetalning av ekonomiskt stöd för personlig assistans	112
9.2.23 Dokumentation samt uppföljning av beslut om personlig assistans	115
9.2.24 Väsentliga förändringar	117
9.2.25 Återbetalning av ekonomiskt stöd för personlig assistans	118
9.2.26 Kommunens underrättelse- och anmälningsskyldigheter avseende personlig assistans	119
9.2.27 Assistansersättning enligt socialförsäkringsbalken	121
9.2.28 Stadens basansvar vid vakanser orsakade av sjukdom	124
9.2.29 Personlig assistans vid semesterresor	127
9.3 Ledsagarservice	129
9.3.1 Behovsbedömning av ledsagarservice enligt LSS	130
9.3.2 Beslut om ledsagarservice	131
9.3.3 Beställning och genomförande av ledsagarservice	132
9.3.4 Ledsagarservice och bostad med särskild service	132
9.3.5 Andra huvudmäns ansvar samt riksfärdtjänst	133
9.4 Biträde av kontaktperson	134
9.5 Avlösarservice i hemmet	134
9.5.1 Beslut om avlösarservice och insatsens utformning	135
9.5.2 Kompletterande beslut om avlösning för barnets syskon	135
9.6 Korttidsvistelse utanför det egna hemmet	135
9.6.1 Behovsbedömning vid ansökan om korttidsvistelse	136
9.6.2 Beslut om korttidsvistelse och insatsens utformning	139
9.6.3 Behov av hälso- och sjukvårdsinsatser	141
9.6.4 LSS-kollo i Stockholms stad	141
9.7 Korttidstillsyn för skolungdom över 12 år utanför det egna hemmet i anslutning till skoldagen samt under lov	142
9.7.1 Ungdomar som inte omfattas av LSS	143
9.7.2 Ungdomar i bostad med särskild service	143
9.7.3 Ungdomar som har personlig assistans	144
9.7.4 Krav på utformning och kvalitet	144
9.8 Boende i familjehem eller bostad med särskild service för barn eller ungdomar som behöver bo utanför föräldrahemmet	144
9.8.1 Utformning av insatsen	145
9.8.2 När barn placeras utanför hemmet	145
9.8.3 Boende på grund av skolgång på annan ort	147
9.8.4 Barn och ungdomar som inte omfattas av LSS	148
9.9 Bostad med särskild service för vuxna eller annan särskilt anpassad bostad för vuxna	148
9.9.1 Bedömning	149
9.9.2 Beslut om bostad med särskild service eller annan särskilt anpassad bostad	149

9.10 Daglig verksamhet för personer i yrkesverksam ålder som saknar förvärvsarbete och inte utbildar sig.....	152
9.10.1 Låg närvaro	154
9.10.2 Beslut om daglig verksamhet	154
9.10.3 Mål med insatsen	154
9.10.4 Habiliteringsersättning	155
9.11 Förhandsbesked enligt 16 § LSS	155
9.11.1 Beslut.....	156
10. Bistånd enligt SoL	157
10.1 Allmänna mål i SoL.....	157
10.1.1 God kvalitet i SoL	158
10.2 Rätten till bistånd enligt SoL	158
10.3 En kommuns möjlighet att ge bistånd enligt 4 kap. 2 § SoL.....	159
10.4 Hänvisning till LSS när den enskilde ansöker om SoL-insats	159
10.5 Utländska medborgare	159
10.5.1 Olika personkategorier	160
10.6 Hjälp i hemmet	163
10.7 Boendeformer enligt SoL.....	164
10.8 Avgifter i samband med insatser enligt SoL	164
11. Insatser som kan beviljas med stöd av SoL	164
11.1 Hemtjänst	164
11.1.1 Bedömning	165
11.1.2 Beslut.....	165
11.1.3 Anställning av anhörig	165
11.1.4 Hemtjänstinsatser.....	166
11.1.5 Beställning av hemtjänst.....	170
11.2 Hemtjänst i assistansliknande form för vuxna	171
11.3 Hemtjänst i assistansliknande form för barn.....	171
11.4 Trygghetslarm.....	172
11.5 Hemvårdsbidrag	172
11.5.1 Hemvårdsbidrag och merkostnadsersättning	173
11.5.2 Ersättningsgrupper	173
11.5.3 Beslut om hemvårdsbidrag.....	173
11.5.4 Utbetalning av hemvårdsbidrag.....	173
11.5.5 Hemvårdsbidrag under tillfällig vistelse	174
11.5.6 Uppföljning av hemvårdsbidrag.....	174
11.6 Boendestöd	174
11.6.1 Beslut om boendestöd och insatsens utformning.....	175
11.7 Ledsagning	175
11.7.1 Behovsbedömning av ledsagning enligt SoL.....	176
11.7.2 Bedömning av omfattning av insatsen och omkostnader för ledsagaren.....	177

11.7.3 Beslut om ledsagning	177
11.7.4 Beställning av ledsagning.....	178
11.7.5 Andra huvudmäns ansvar samt riksfärdtjänst	178
11.8 Omkostnadsersättning för ledsagare vid ledsagning enligt SoL och ledsagarservice enligt LSS	179
11.8.1 Omkostnadsersättning utöver beviljad nivå.....	180
11.8.2 Utbetalning av ersättning för omkostnader för ledsagare	180
11.9 Medföljare vid semesterresa	181
11.10 Avlösning i hemmet	181
11.10.1 Beslut om avlösning och insatsens utformning	182
11.10.2 Kompletterande beslut om avlösning för barnets syskon	182
11.11 Omkostnadsersättning för avlösaren vid avlösning enligt SoL och avlösarservice enligt LSS	182
11.12 Kontaktperson	183
11.13 Stöd när anhöriga vårdar den enskilde.....	183
11.13.1 Indirekt stöd	183
11.13.2 Direkt stöd	183
11.14 Bostad med särskild service	184
11.15 Korttidsboende enligt SoL	184
11.16 Placering för vård eller boende.....	185
11.16.1 HVB	185
11.16.2 Familjehem	185
11.17 Stödboende för vuxna	185
11.17.1 Stödboende inom LOV	186
11.17.2 Socialförvaltningens stödboenden.....	186
11.17.3 Boende genom SHIS.....	186
11.18 Försöks- och träningslägenheter	187
11.19 Sysselsättning	187
11.20 Dagverksamhet	187
11.21 Kommunalt bostadsbidrag för personer med funktionsnedsättning (KBF)	188
11.22 Ansökan om insatser enligt SoL i annan kommun	188
11.22.1 Ansökan om bostad med särskild service enligt SoL	189
11.22.2 Andra ansökningar	189
11.22.3 Ansökan på grund av våld eller andra övergrepp.....	189
12. Övriga frågor.....	189
12.1 Bidrag till bostadsanpassning	189
12.1.1 Bostadsanpassning i särskilda boendeformer.....	190
12.2 Förmedling av bostad efter ansökan om förtur	190
12.3 Syn- och hörselinstruktör	191
12.4 Hjälpa med egenvård och hälso- och sjukvårdsuppgifter	191
12.4.1 Delegering av hälso- och sjukvårdsuppgifter.....	191

12.4.2 Egenvård	192
12.5 Tandvårdsstödsintyg	193
12.6 Ansvarsfördelning mellan kommuner	193
12.6.1 Särskilda regler vid tillfälliga vistelser i annan kommun upp till sex månader	193
12.6.2 Vistelser längre tid än sex månader i annan kommun	195
12.7 Överflyttning av ärenden enligt SoL	196
12.8 Skyddade personuppgifter	196
12.9 Tillståndsplikt för verksamhet som bedrivs med stöd av LSS och SoL	196
12.10 Rapporteringsskyldighet av ej verkställda beslut	197
12.11 Inlämning av personuppgifter om LSS för officiell statistik	197
12.12 Anmälnings- och rapporteringsskyldighet	198
12.12.1 Lex Sarah	198
12.12.2 Barn som far illa	198
12.12.3 Lag (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall (LVM)	199
12.12.4 Anmälan om god man eller förvaltare	199
12.12.5 Personlig assistans	199
12.12.6 Felaktiga utbetalningar från välfärdssystemen	199
12.12.7 Polisanmälan	200
12.13 Möjlighet att bryta sekretess när ett djur utsätts för vanvård eller misshandel	201
12.13.1 Lex Maja	201
Bilaga 1	202
Rutin för fördelning av ansökningar enligt 2 a kap. 8 § SoL om bostad med särskild service för vuxna samt förhandsbesked enligt 16 § LSS avseende bostad med särskild service för vuxna eller annan särskilt anpassad bostad för vuxna enligt 9 § 9 LSS	202
Bilaga 2	204
Stadens modell för användande av timmar	204

1. Ansvarsfördelning inom staden

Det ansvar som enligt lag åligger kommunernas socialnämnder vilar i Stockholms stads organisation i huvudsak hos stadsdelsnämnderna men även hos socialnämnden.

1.1 Stadsdelsnämndernas ansvar

För Stockholms stad gäller att stadsdelsnämnderna och socialnämnden har ansvaret för de verksamheter som rör enskilda inom individ- och familjeomsorg, omsorg om personer med funktionsnedsättning och äldreomsorg. Samlingsbegrepp för dessa verksamheter är socialtjänst. Stadsdelsnämnderna beslutar om sin egen delegationsordning och nivåerna för hur besluten är delegerad kan variera. Det är därför nödvändigt att handläggare och chefer noggrant kontrollerar i den egna delegationsordningen vem som har rätt att fatta vilka beslut.

2. Stöd- och styrdokument

Nedan anges de vanligast förekommande lagarna och förordningarna samt de av Socialstyrelsens före-skrifter, allmänna råd och handböcker som är tillämpliga vid handläggningen av insatser och bistånd till personer med funktionsnedsättning. Även andra riktlinjer, tillämpningsanvisningar, policydokument och överenskommelser kan vara tillämpliga vid handläggning av insatser och bistånd till personer med funktionsnedsättning.

2.1 Lagar och förordningar

- Förvaltningslag (2017:900), FL
- Lag (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade, LSS
- Socialtjänstlag (2001:453), SoL
- Socialförsäkringsbalk, SFB
- Hälso- och sjukvårdslag (2017:30), HSL
- Lag (2022:1250) om egenvård
- Offentlighets- och sekretesslag (2009:400), OSL
- Dataskyddsförordningen (GDPR)
- Lag (2018:218) med kompletterande bestämmelser till EU:s dataskyddsförordning
- Lag (2001:454) om behandling av personuppgifter inom socialtjänsten
- Tryckfrihetsförordning, TF
- Föräldrabalk, FB
- Lag (2008:962) om valfrihetssystem, LOV
- Lag (2016:1145) om offentlig upphandling, LOU

- Lag (1998:620) om belastningsregister
- Lag (2010:479) om registerkontroll av personal som utför vissa insatser åt barn med funktions-hinder
- Förordning (1993:1090) om stöd och service till vissa funktionshindrade
- Socialtjänstförordning (2001:937), SoF

2.2 Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd

Utöver lagstiftning och prejudicerande domar är Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd styrande och vägledande för arbetet. Föreskrifter är rättsligt tvingande medan allmänna råd är generella rekommendationer för hur lagar, förordningar och föreskrifter kan eller bör tillämpas. Inom Stockholms stad ska även de allmänna råden följas. Som stöd vid handläggning av insatser enligt LSS och bistånd enligt SoL till personer med funktionsnedsättning rekommenderas Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om dokumentation i verksamhet som bedrivs med stöd av SoL, LVU, LVM och LSS. Även andra föreskrifter och allmänna råd kan användas för ytterligare vägledning, se nedan.

- Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om våld i nära relationer
- Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om lex Sarah
- Socialstyrelsens föreskrifter om kommunens skyldighet att lämna uppgifter om statistik om stöd och service till vissa funktionshindrade
- Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om bostad med särskild service för vuxna enligt 9 § 9 lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade, LSS
- Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om bostad med särskild service för barn eller ungdomar enligt LSS
- Socialstyrelsens allmänna råd om personalens kompetens vid handläggning och uppföljning
- Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om socialnämndens ansvar för barn och unga i familjehem, jourhem, stödboende och hem för vård eller boende

Ta del av senaste versionerna av socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd på Socialstyrelsens webbplats.

2.3 Socialstyrelsens handböcker och riktlinjer

Som stöd vid handläggning av insatser enligt LSS och bistånd enligt SoL till personer med funktionsnedsättning rekommenderas Socialstyrelsens handböcker, ”Handläggning och dokumentation” samt ”Stöd till barn och unga med funktionsnedsättning” Även

andra handböcker och riktlinjer kan användas för ytterligare vägledning, exempelvis:

- Bostad med särskild service för vuxna enligt LSS
- Placerade barn och unga – handbok för socialtjänsten
- Lex Sarah – Handbok för tillämpningen av bestämmelserna om lex Sarah
- Våld i nära relationer – Handbok för socialtjänsten, hälso- och sjukvården och tandvården
- Nationella riktlinjer för vård och stöd vid adhd och autism

Ta del av Socialstyrelsens handböcker och riktlinjer på Socialstyrelsens webbplats.

2.4 Riktlinjer och tillämpningsanvisningar i Stockholms stad

Det finns en rad olika stöd- och styrdokument såsom riktlinjer och tillämpningsanvisningar som gäller i Stockholms stad och som är relevanta för handläggning av bistånd och insatser till personer med funktionsnedsättning och annat som kan beröra detta.

Exempel på riktlinjer och tillämpningsanvisningar som har eller kan ha betydelse för handläggningen av insatser till personer med funktionsnedsättning är:

- Riktlinjer Motverka felaktiga utbetalningar inom personlig assistans
- Riktlinjer för ärendeansvar mellan stadsdelsnämnderna inom individ- och familjeomsorgen, äldreomsorgen och omsorgen om personer med funktionsnedsättning
- Riktlinjer för handläggning av försöks- och träningslägenheter
- Riktlinjer Riksfärdtjänst
- Riktlinjer Medföljare vid semesterresa
- Riktlinjer för kontaktverksamhet enligt SoL, LSS och LVU
- Riktlinjer för KBF
- Riktlinjer avseende särskilt individanpassad stödinsats för att underlätta arbete eller studier enligt 4 kap. 2 § SoL
- Riktlinjer för utredning, dokumentation mm inom stadens socialpsykiatri
- Riktlinjer för handläggning av ärenden enligt SoL och LSS inom äldreomsorgen
- Riktlinjer för samverkan mellan skola och socialtjänst för barn/ungdomar som far illa eller riskerar att fara illa
- Riktlinjer för handläggning av föräldrars ersättning till staden för placerade

- Riktlinjer för familjevård för barn och ungdom
- Barn och ungdomsärenden - Riktlinjer för handläggning och dokumentation inom individ- och familjeomsorg
- Riktlinjer för egenavgifter för vuxna i hem för vård eller boende (HVB), familjehem mm
- Riktlinjer för lex Sarah
- Stockholms stads riktlinjer för arbetet med nationella minoriteters rättigheter
- Tillämpningsanvisningar för avgiftssystemet inom stöd och service till personer med funktionsnedsättning
- Tillämpningsanvisningar för KBF (Kommunalt bostadsbidrag för personer med funktionsnedsättning)

Ta del av Stockholms stads riktlinjer och tillämpningsanvisningar på stadens intranät.

2.5 Program, strategier och handlingsplaner inom Stockholms stad

Inom Stockholms stad finns program, strategier och handlingsplaner som kan ha särskild relevans för handläggning av bistånd och insatser till personer med funktionsnedsättning.

Exempel på program, strategier och handlingsplaner som kan ha betydelse för handläggningen av insatser till personer med funktionsnedsättning är:

- Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning
- Stockholms stads program för de mänskliga rättigheterna
- Stockholms stads program för stöd till anhöriga
- Stockholms stads program för att motverka hemlöshet
- Stockholms stads program mot våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck, prostitution, människohandel för sexuella ändamål samt sexuellt våld oberoende relation
- Stockholms stads strategi för att minska risken för att barn, unga och unga vuxna ska dras in i kriminalitet
- Handlingsplan för att motverka prostitution och människohandel
- Socialnämndens handlingsplan mot våldsbejakande extremism

Ta del av Stockholms stads program, strategier och handlingsplaner på stadens intranät.

2.6 Överenskommelser inom länet

Utöver stadens egna stöd- och styrdokument finns även överenskommelser mellan Region Stockholm och Stockholms stad och/eller samtliga länets kommuner, till exempel gällande barn i behov av särskilt stöd, färdtjänst, hälso- och sjukvårdsansvar, rutiner för samverkan vid in- och utskrivning av patienter i slutenvård samt för samverkan vid egenvård.

Samtliga dokument finns på stadens intranät och/eller på StorSthlm:s webbplats.

2.7 Cirkulär från Sveriges kommuner och regioner (SKR)

SKR tar i olika frågor fram cirkulär med syfte att tydliggöra och underlätta kommunernas handläggning.

Samtliga dokument finns på SKR:s webbplats.

3. Samverkans- och samordningsansvar

Handläggaren har ett ansvar för att samverka med andra huvudmän och myndigheter under utredningens gång. Om den enskilde har behov av andra insatser än de som kommunen svarar för ska handläggaren vara behjälplig med information om vart den enskilde kan vända sig. I all samverkan ska gällande sekretessregler beaktas. Skyldigheten att samverka gäller endast för sådana uppgifter för vilka det inte föreligger sekretess eller tystnadsplikt.

3.1 Intern samverkan inom stadsdelsnämnden

Personer med funktionsnedsättning är ibland i behov av samordnade insatser från olika enheter inom stadsdels-nämnderna vilket ställer krav på en fungerande intern samverkan. Socialtjänsten behöver vara flexibel och tillgänglig samt använda sig av individuellt anpassade arbetssätt och insatser. Av vikt är att stadsdelsnämnderna har rutiner för hur samverkan inom nämnden ska ske.

3.2 Barn med funktionsnedsättning som omhändertas enligt LVU

För barn med funktionsnedsättning som omhändertas enligt LVU gäller generellt att samverkan måste utgå från den kompetens och delegation som finns inom respektive verksamhetsområde. Barn och ungdomar som vårdas med stöd av SoL eller LVU kan samtidigt erhålla bistånd enligt SoL och/eller insatser enligt LSS till följd av en funktionsnedsättning. Individ- och familjeomsorgen har dock det formella huvudansvaret för barn som vårdas med stöd av LVU.

3.3 Samverkan kring personer med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning

Personer med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning, såväl barn, ungdomar som vuxna, har ofta behov av samordning av sina insatser, vilket ställer krav på goda rutiner för samverkan med andra verksamhetsområden och andra huvudmän. Finns både psykiatrisk och neuropsykiatrisk problematik krävs samverkan mellan berörda verksamhetsområden inom stadsdelsnämnden samt med psykiatri, habilitering med flera. Det kan i förekommande fall även finnas behov av samverkan med beroendevården. Varje stadsdelsnämnd bör, med utgångspunkt från den egna organisationen, ha rutiner för hur samverkan och handläggning som rör barn, ungdomar och vuxna med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning ska gå till.

Läs mer om vilken samordning som kan behövas för personer med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning i Socialstyrelsens nationella riktlinjer för vård och stöd vid adhd och autism.¹

3.4 Samordnad individuell plan (SIP)

När personer med funktionsnedsättning är i behov av insatser både från socialtjänsten och hälso- och sjukvården kan samordning behövas för att alla ska arbeta mot samma mål. Med socialtjänst avses i detta sammanhang alla sociala insatser som kommunen ansvarar för enligt såväl SoL som LSS. SIP är lagstadgad i både HSL och SoL och gäller personer i alla åldrar.

Lagen innebär att när den enskilde har behov av insatser både från socialtjänsten och från hälso- och sjukvården ska kommunen tillsammans med regionen upprätta en individuell plan. Planen ska upprättas om kommunen eller regionen bedömer att den behövs för att den enskilde ska få sina behov tillgodosedda, och om den enskilde samtycker till att den upprättas. Arbetet med planen ska påbörjas utan dröjsmål. Planen ska när det är möjligt upprättas tillsammans med den enskilde. Närstående ska ges möjlighet att delta i arbetet med planen, om det är lämpligt och den enskilde inte motsätter sig det.

Av den samordnade individuella planen ska det framgå:

- vilka insatser som behövs
- vilka insatser respektive huvudman ansvarar för,
- vilka åtgärder som vidtas av någon annan än kommunen och regionen,

¹ Nationella riktlinjer 2024: Adhd och autism Prioriteringsstöd till dig som beslutar om resurser i hälso- och sjukvården eller socialtjänsten Artikelnummer: 2024-3-8958

- vem av huvudmännen som ska ha det övergripande ansvaret för planen.

Den som i sin yrkesutövning inom socialtjänsten upptäcker behov av samordning av insatser ska initiera en SIP genom att kalla till ett möte där berörda parter bjuds in för att gemensamt upprätta en individuell plan. Medarbetaren har också en skyldighet att informera den enskilde om sin rätt till SIP. Den enskilde och/eller en anhörig eller närstående kan själv framföra önskemål om SIP.

För vissa personer bör socialtjänsten och regionen utgå från att det finns ett behov av SIP. Det gäller personer med omfattande behov, till exempel personer med en kombination av psykisk sjukdom och missbruksproblem, personer med allvarliga psykiska sjukdomar och funktionsnedsättning, barn och ungdomar med psykosociala behov, personer med demenssjukdom samt multisjuka äldre.²

3.5 Individuell plan enligt 10 § LSS

I samband med att en LSS-insats beviljas ska den enskilde erbjudas att en individuell plan enligt 10 § LSS med beslutade och planerade åtgärder upprättas i samråd med honom eller henne.

Kommunen har enligt 14 § LSS ett särskilt ansvar för samordningen av insatser som tas upp i planer. Staden ska därför underlätta samordning av den enskildes insatser, såväl inom som utom staden. De överenskommelser som träffats i arbetet ska dokumenteras i den enskildes individuella plan.

I prop. 1992/93:159³ framgår följande om individuell plan:

Den enskilde som beviljats en insats ska när som helst kunna begära att en plan upprättas, om det inte redan har skett. I planen ska även åtgärder som vidtas av andra än kommunen eller regionen redovisas. Planen ska omprövas fortlöpande och minst en gång om året. Regionen och kommunen ska underrätta varandra om upprättade planer, under förutsättning att den enskilde samtycker till det. En individuell plan kan beskrivas som den enskildes egen ”karta” med syftet att ge den enskilde inflytande över de insatser som planeras och en överblick över när olika insatser ska komma ifråga. Den individuella planen ska möjliggöra full delaktighet i planeringen av insatserna och utgå från den enskildes egna mål, intressen och önskemål samt utformas så att den ger möjlighet till uppföljning och revidering. Det är den enskilde som avgör planens omfattning och som styr innehållet i planen. Administrativt enkla

² Stockholms läns landsting och Storsthlm (2017), Vägledning till personal. Samordnad individuell plan för vuxna inklusive personer över 65 år, s. 4

³ Prop. 1992/93:159 s. 182

former bör eftersträvas och ansvarsfördelning avseende vem som gör vad och när bör klargöras i planen.

Observera att individuell plan enligt 10 § LSS inte är helt jämförbar med individuell plan enligt 2 kap. 7 § SoL. En samordnad individuell plan (SIP) är tänkt att gälla generellt för alla som har behov av en sådan. Om det redan finns en plan enligt någon annan bestämmelse eller på frivillig grund såsom en individuell plan enligt 10 § LSS, är det tillräckligt med den planen så länge samtliga föreskrivna krav är uppfyllda.

I prop. 2008/09:193⁴ beskrivs att andra aktuella åtgärder och planer, såsom habiliterings- och rehabiliteringsplan enligt 8 kap. 7 § HSL och individuell samordnad plan för insatser från socialtjänsten och hälso- och sjukvården enligt 2 kap. 7 § SoL m.fl. med fördel kan tas med i den enskildes individuella plan enligt LSS.

3.6 Habiliterings- och rehabiliteringsplan enligt HSL

Enligt 8 kap. 7 § HSL ska regionen erbjuda dem som är bosatta inom regionen habilitering och rehabilitering samt hjälpmedel till personer med funktionsnedsättning. Regionen ska, i samverkan med patienten, upprätta en individuell plan när habilitering, rehabilitering eller hjälpmedel erbjuds. Av planen ska planerade och beslutade insatser framgå. Regionens ansvar omfattar dock inte habilitering, rehabilitering eller hjälpmedel som en kommun inom regionen ansvarar för enligt 12 kap. 5 § HSL.

Läs mer om habiliterings- och rehabiliteringsplan i Socialstyrelsens handbok Handläggning och dokumentation.

3.7 Samverkan vid utskrivning från slutna hälso- och sjukvård

Lagen (2017:612) om samverkan vid utskrivning från slutna hälso- och sjukvård (LUS) syftar till att främja en god vård och en socialtjänst av god kvalitet för enskilda som efter utskrivning från slutenvård är i behov av insatser från socialtjänsten, den kommunalt finansierade hälso- och sjukvården eller den regionfinansierade öppna vården. I detta syfte ska lagen särskilt främja att en patient med behov av insatser skrivs ut från den slutna vården så snart som möjligt efter det att den behandlande läkaren bedömt att patienten är utskrivningsklar. En kommun betalar i enlighet med 5 kap. LUS ersättning till regionen för en patient som vårdas inom den slutna vården efter det att den behandlande läkaren har bedömt att

⁴ Prop. 2008/09:193 s. 26

patienten är utskrivningsklar. Enligt lagen kan region och kommun träffa en överenskommelse om antalet dagar (så kallade fristdagar) fram tills att kommunens betalningsansvar inträder. Samverkan mellan kommunerna i Stockholms län och region Stockholm regleras i överenskommelsen *Regional överenskommelse om samverkan vid utskrivning från sluten hälso- och sjukvård i Stockholms län*, inklusive bilaga.

För att stötta region och kommun i arbetet med LUS har rutinerna *Gemensam rutin för samverkan vid utskrivning från somatisk slutenvård* och *Gemensam rutin för samverkan vid utskrivning från psykiatrisk heldygnsvård* tagits fram. I den sistnämnda rutinen ingår barn- och ungdomspsykiatrisk heldygnsvård och beroendevård.

På intranätet finns en lokal rutin som har tagits fram av socialförvaltningen som stöd i arbetet med utskrivning från sluten hälso- och sjukvård.

Samverkan mellan skola och socialtjänst

I Stockholms stad finns ett stödmaterial för samverkan mellan skola och socialtjänst. Materialet är tänkt att användas dels som ett informationsmaterial, dels som vägledning kring fungerande samverkan. Stödmaterialet ska utgöra stöd för samverkan mellan skola och socialtjänst och bidra till att barn, unga och deras föräldrar ska få en rättssäker och likvärdig hjälp oavsett var i staden de bor eller går i skola, samt att ansvarsfördelningen mellan olika huvudmän ska bli så tydlig som möjligt. Stödmaterialet är framtaget i samverkan mellan socialförvaltningen och utbildningsförvaltningen.

Ta del av stödmaterialet på stadens intranät.

4. Allmänna utgångspunkter

4.1 Sammanhållen socialtjänst

Globaliseringen och samhällsutvecklingen i stort leder till att socialtjänstens verksamhetsområden tenderar att förändras och utökas. Socialtjänsten bör vara förutsägbar, likvärdig, jämlik, jämställd och rättssäker. Med målet att skapa ett mer sammanhållet stöd till den enskilde bör socialtjänsten i Stockholms stad sträva efter att jobba mer sammanhållet och gränsöverskridande mellan verksamhetsområden i syfte att skapa mer verkningsfulla in-satser för den enskilde.

4.2 Förebyggande perspektiv

Med fokus på den enskildes behov och utifrån individuella bedömningar av insatser och bistånd behöver hand-läggaren ha ett

förebyggande perspektiv. Handläggaren kan inom ramen för sin informationsskyldighet identifiera verksamhet, service och hjälp som utöver biståndsbedömda insatser fyller behovet för den enskilde. Det är inte ovanligt att den enskilde är omedveten om sitt behov av stöd och hjälp och därför kan den enskilde ibland behöva motiveras för att ta emot insatser. Utifrån ett förebyggande perspektiv behöver handläggaren även arbeta uppsökande, exempelvis om uppgifter inkommer om oro för en person.

4.3 Brukarinflytande

Den enskilde ska i största möjliga utsträckning ges inflytande och medbestämmande över insatser som ges.

Brukarinflytande handlar om att personer som får insatser genom socialtjänsten ska få mandat och möjlighet att påverka beslut som får stora konsekvenser för deras eget liv och vardag. Därför är det nödvändigt att involvera den enskilde både i utredningsskedet och vid beslutsfattandet.

Enligt 1 kap. 1 § SoL ska verksamheten bygga på respekt för människors självbestämmanderätt och integritet. Vidare framgår av 3 kap. 5 § SoL att socialtjänstens insatser ska utformas och genomföras tillsammans med den enskilde.

Enligt 6 § LSS ska verksamheten vara grundad på respekt för den enskildes självbestämmanderätt och integritet.

4.4 Delaktighet, tillgänglighet och bemötande

Frågor om bemötande och tillgänglighet är särskilt viktiga att uppmärksamma vid utredning av insatser till personer med funktionsnedsättning. Det kan ha avgörande betydelse för en persons möjlighet att komma till tals och utöva inflytande över planerade och beslutade insatser, men också för kvaliteten i utredningen. Det är viktigt att beakta att bemötandet kan behöva anpassas med hänsyn till den enskildes funktionsnedsättning eller om denne talar ett annat språk. Handläggaren ska försäkra sig om att den enskildes uppgifter och synpunkter kommer fram och att den enskilde kan tillgodogöra sig den information som lämnas. Det kan också finnas hinder i den fysiska miljön som måste undanröjas.

Enligt 13 § förvaltningslagen (FL) ska en myndighet använda tolk och se till att översätta handlingar om det behövs för att den enskilde ska kunna ta till vara sin rätt när myndigheten har kontakt med någon som inte behärskar svenska. En myndighet ska under samma förutsättningar använda tolk och göra innehållet i handlingar tillgängligt när den har kontakt med någon som har en funktionsnedsättning som allvarligt begränsar förmågan att se, höra eller tala.

4.5 Våld i nära relationer

Personer som är utsatta för våld i nära relation finns inom alla socialtjänstens områden inklusive funktionsnedsättning. Begreppet ”närstående” är enligt Socialstyrelsens definition könsneutralt och syftar på varje person som den våldsutsatta bedöms ha en nära och förtroendefull relation till. Bedömningen av vem som kan betraktas som närstående ska göras utifrån familje- och levnadsförhållanden i det enskilda fallet.

Alla handläggare måste ha grundläggande kunskaper för att våga fråga om och upptäcka våld i nära relation. Eftersom våldet finns inom alla områden är det viktigt att det finns en fungerande intern samverkan mellan olika enheter i stadsdelsnämnden. Det är viktigt att det finns rutiner för att hantera en akut situation.

Socialnämndens ansvar för våldsutsatta personer stadgas framförallt i den så kallade brottsofferparagrafen 5 kap. 11 § SoL. Där anges bland annat att nämnden ansvarar för att den som utsatts för brott och dennes närstående får stöd och hjälp. Kvinnor och barn som utsatts för våld, eller barn som upplevt våld mellan närstående, lyfts särskilt fram i bestämmelsen. Socialnämnden ansvarar också för att verka för att personer som utövat våld eller andra övergrepp mot närstående ändrar sitt beteende vilket anges i 5 kap. 11 a § SoL. I paragrafen anges att nämnden, vid fullgörande av uppgiften, särskilt ska beakta säkerheten för den som utsatts för våldet eller övergreppen, och dennes närstående.

Det är viktigt att beakta att våld kan förekomma i både heterosexuella och homosexuella relationer och att såväl kvinnor som män kan vara utsatta respektive förövare. Våld kan ta sig många uttryck, såväl fysiskt som psykiskt, sexuellt, ekonomiskt, materiellt eller i form av försummelse (det sistnämnda gäller särskilt äldre personer och personer med funktionsnedsättning).

När det gäller våld mot kvinnor kan kvinnor med funktionsnedsättning till följd av funktionsnedsättningen vara särskilt utsatta. Detta då det kan finnas en bristande förmåga att värja sig, men också på grund av beroendeförhållanden och svårigheter att söka skydd, brist på tillgänglig information om vilka insatser som finns, vart man vänder sig etc. I Socialstyrelsens handbok⁵ framgår att många personer med funktionsnedsättning är beroende av andra i sitt dagliga liv. Nära anhöriga, personliga assistenter, färdtjänstchaufförer eller annan personal kan upptäcka våldsutsattheten, men de kan också vara förövare.

⁵

Om handläggaren får kännedom om att en vuxen som utsätts för våld har barn eller bor tillsammans med barn, ska en orosanmälan omgående göras till stadsdelsnämndens barn- och ungdomsenhet. Om förutsättningar enligt 14 kap. 1 § SoL föreligger ska anmälan göras oavsett vårdnadshavares samtycke.

4.6 Barnrättsperspektiv

FN:s konvention om barnets rättigheter, Barnkonventionen, är lag sedan den 1 januari 2020. Det innebär att barns rättigheter har fått en starkare ställning och att barns rättigheter ska beaktas av domstolar och myndigheter i avvägningar och bedömningar som görs i mål och ärenden som rör barn. Att konventionen blivit gällande som lag innebär att den är tillämplig på alla rättsområden och ensam kan läggas till grund för myndigheters beslut. Syftet med lagstiftningen är vidare att den ska bidra till att synliggöra barns rättigheter i all offentlig verksamhet.

Barnkonventionen består av 54 artiklar. Artiklarna ska ses som en odelbar helhet och skapa en grund för ett mer barnrättsbaserat synsätt och är lika viktiga. Fyra av artiklarna (artikel 2, 3, 6 och 12) utgör de grundläggande och vägledande principer som alltid ska beaktas när det gäller frågor som rör barn. Övriga artiklar i barnkonventionen ska läsas med de fyra grundprinciperna som utgångspunkt. De handlar om ett stort antal mer specifika rättigheter. Där finns till exempel rätt till utbildning, hälsa och fritid, skydd mot våld, övergrepp och barnarbete, yttrandefrihet, tanke och samvetsfrihet, tillgång till information och skydd för privatlivet. I artikel 23 anges att barn med fysisk eller psykisk funktionsnedsättning har rätt till ett fullvärdigt och anständigt liv som gör det möjligt för dem att delta aktivt i samhället.

Läs mer om barnkonventionen i Socialstyrelsens handbok Handläggning och dokumentation inom socialtjänsten, kapitlet *”Barnkonventionen och barnperspektivet i svensk lagstiftning”*.

4.6.1 Barnrättsperspektiv i LSS och SoL

Med barn avses i riktlinjerna minderåriga barn 0-17 år. I LSS och SoL finns bestämmelser som svarar mot barn-konventionen. När en åtgärd eller insats rör ett barn ska enligt 6 a § LSS och 1 kap. 2 § SoL barnets bästa särskilt beaktas. Bestämmelserna är avsedda att stärka barns ställning och innebär att när en åtgärd eller insats rör ett barn ska barnet få relevant information och ges möjlighet att framföra sina åsikter. Barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad (8 § LSS och 11 kap. 10 § SoL). Bestämmelserna om barnets bästa och barnets rätt att komma till tals i LSS och SoL har betydelse för handläggning och beviljande av insatser, för planering och genomförande av beviljade insatser samt för uppföljning, tillståndsgivning och tillsyn.

Enligt förarbetena måste barnet förstå syftet med varför det tillfrågas. Barnet måste även få information om vilka rättigheter som barnet har i kontakten med socialtjänsten. Det är viktigt att ta reda på om barnet kunnat ta emot och förstå den information som har lämnats. Barnet ska känna att dess medverkan har betydelse och att synpunkter tas på allvar. Samtal med barn behöver vara anpassade efter barnets ålder och förutsättningar. Barnet kan behöva erbjudas stöd anpassat till funktionsnedsättning och ålder för att utöva sin rätt till delaktighet. Det är klokt att planera in extra gott om samtalstid för kontaktskapande och kommunikation, alternativt flera korta besök beroende på hur behovet ser ut. Särskilda kommunikationshjälpmedel kan behövas.

Barn har ingen skyldighet att berätta vad de tänker, tycker eller önskar. Om barnet inte vill yttra sig ska det respekteras. Om barnet inte kan, det vill säga inte är i stånd att bilda egna åsikter, eller inte vill framföra sina åsikter ska barnets inställning så långt det är möjligt klarläggas på annat sätt. Detta kan ske genom inhämtande av uppgifter från barnets närstående eller någon annan företrädare för barnet. Barnets inställning kan även klarläggas genom dokumentation av vad barnet tidigare har framfört.

Delaktighet i individärenden gällande barn och unga

Även om det är vårdnadshavaren som ansöker om bistånd enligt SoL eller insatser enligt LSS ska barnets önskemål och synpunkter som regel inhämtas. Barnets inställning ska så långt som möjligt klarläggas under utredningen och barnets vilja ska beaktas med hänsyn till ålder och mognad. Barnets synpunkter och önskemål ska inhämtas i samtal med barnet eller med barnets vårdnadshavare. Det är alltid frivilligt för barnet att redogöra för sin inställning.

Om barnet har uppnått den ålder och mognad som krävs för att själv bestämma om sin medverkan, är det barnet som avgör om något samtal ska hållas. Om barnet *inte* har uppnått den ålder och mognad som krävs för att själv bestämma ligger det inom vårdnadshavarnas bestämmanderätt att avgöra om samtal med barnet kan äga rum. Handläggaren har i dessa fall inte någon rätt att tala med barnet mot vårdnadshavarnas vilja.

För att kunna uttrycka sin inställning måste barnet få relevant information om den aktuella insatsen, om det finns möjlighet att välja insatser samt vilka följder som olika insatser kan tänkas få. Barnet ska få information anpassad efter ålder och mognad. Beroende på vad som bedöms bäst för det enskilda barnet i förhållande till ålder, mognad och tidigare kunskaper kan det ibland innebära att information inte ska ges, eller att bara viss information ges. En individuell bedömning behöver göras i varje enskilt fall.

Det är viktigt att anpassa informationen och dokumentationen så att barnet och barnets föräldrar kan förstå det som sägs eller skrivs.

Att beakta barnets bästa enligt 6 a § LSS

Enligt 6 a § LSS ska barnets bästa särskilt beaktas när åtgärder enligt LSS rör barn. Av förarbetena till paragrafen framgår att bestämmelsen motsvarar kravet i artikel 3 i barnkonventionen.

Vidare uttalas i förarbetena att LSS är en rättighetslag vilket innebär att den som begärt en insats enligt lagen har rätt att få den beviljad om de krav som gäller för insatsen är uppfyllda. I de allra flesta fall sammanfaller en begärd insats med vad som är bäst för barnet men det kan ändå tänkas att en situation uppstår där en ansökan om en insats enligt LSS från en vuxen som berör ett barn inte överensstämmer med barnets bästa. Barnets bästa kan dock, enligt förarbetsuttalandena, inte vara en grund för att kunna avslå den begärda insatsen. Däremot bör det finnas möjlighet att se till barnets bästa på andra sätt, till exempel i utformningen av utförandet av insatsen eller med annat stöd.⁶

I förarbetena till bestämmelserna om personlig assistans som trädde i kraft 1 januari 2023 uttalar regeringen att beslutsfattande i ett ärende om personlig assistans för ett barn är en åtgärd som rör barnet. Att barnets bästa ska beaktas vid den individuella bedömningen av rätten till personlig assistans följer, enligt regeringen, såväl av 6 a § LSS som barnkonventionen. Det innebär att barnets bästa ska beaktas vid bedömningen av rätten till samtliga LSS-insatser.

4.6.2 Dokumentation av barnets bästa och barnets rätt att komma till tals

Det ska dokumenteras på vilket sätt barnets bästa har beaktats under utredningen och när beslut om insats fattas. Det ska även dokumenteras hur barnet har kommit till tals, vilken information som har lämnats, barnets inställning, eller om barnet inte har velat eller kunnat klargöra sin inställning, föräldrarnas uppfattning och handläggarens bedömning.

I *DUR FH Utredning* för barn och ungdom finns specifika rubriker i utredningsmallen för att tydliggöra barnets inställning till insatsen, vårdnadshavarnas uppfattning mm. Handläggaren kan sedan väga in dessa aspekter i bedömningen där barnets bästa ska beaktas. I beställningen av insats kan handläggaren ange om särskilda krav ställs på utformningen av insatsen med hänsyn till barnets bästa och för att barnet ska komma till tals och vara delaktig under genomförandet av insatsen. Det är viktigt att handläggaren följer upp hur barnets bästa och barnets rätt att komma till tals beaktas under insatsens genomförande.

⁶ Prop. 2009/10:176 s. 32

4.6.3 Barnrättsperspektiv i samverkan med andra

Barn med funktionsnedsättning har ofta behov av insatser och specialkompetens från flera verksamheter, till exempel socialtjänst, förskola och skola, habilitering och annan hälso- och sjukvård samt råd och stöd enligt LSS. Handläggaren ska uppmärksamma om ett barn har behov av insatser från andra huvudmän eller från andra delar av socialtjänsten och samverka så att olika insatser till barnet samordnas på ett ändamålsenligt sätt.

Om samtycke till informationsöverföring inte finns kan samverkan ske genom utbyte av aidentifierad metod- och sakkunskap (konsultation). Det kan också föreligga annan grund för att bryta sekretessen än samtycke exempelvis vid en anmälan enligt 14 kap. 1 § SoL.

4.6.4 Föräldrar med funktionsnedsättning som behöver stöd

Socialtjänsten har ett ansvar när det gäller att möjliggöra för personer med funktionsnedsättning att vara föräldrar. När en person med funktionsnedsättning som har vårdnad om eller lever med barn ansöker om bistånd enligt SoL eller insatser enligt LSS är det viktigt att beakta behovet och utformningen av insatser även ur ett barnrättsperspektiv.

Ur ett barnrättsperspektiv kan det till exempel finnas behov av mer omfattande insatser. Det kan även vara angeläget att begränsa antalet personer som ger omvårdnad, stöd och service i den enskildes hem och/eller anpassa tiderna för när hjälpen ges.

Om den enskilde utöver behovet av insatser som avser funktionsnedsättningen, har behov av stöd i sin föräldraroll, ansvarar individ- och familjeomsorgen för att utreda hur behovet lämpligast kan tillgodoses. I en sådan situation är en nära samverkan mellan ansvariga verksamheter inom stadsdelsnämnden nödvändig.

4.6.5 Barns delaktighet i individärenden inom vuxenhandläggning

När en förälder med funktionsnedsättning som har vårdnad om barn eller lever med barn, ansöker om bistånd enligt SoL eller insatser enligt LSS för egen del kan barnet påverkas påtagligt av situationen och de beslut som fattas. Även vid beslut riktade till vuxna, men som påverkar barn, har barnet rätt till relevant och anpassad information och stöd.

Vissa beslut som fattas gällande vuxna kan påverka barnet i hög grad – till exempel insatser som utförs i hemmet. Andra exempel

där barn kan påverkas påtagligt är beslut om placering på olika typer av boenden.

4.6.6 Barnets bästa inom vuxenhandläggning

I socialtjänstens utredningar som primärt berör en vuxen person utgår utredningen och insatsen från den vuxnes behov och önskemål. I de fall där ett barn påverkas direkt eller indirekt av beslut som fattas behöver ansvarig handläggare göra en särskild analys och bedömning. Där ska det framgå hur och i vilken utsträckning beslutet påverkar barnet. När en förälder eller annan närstående vuxen är aktuell hos socialtjänsten är barnets bästa inte styrande, men ska ändå vägas in i beslutet. Det ska också dokumenteras på vilket sätt barnets bästa och barnets synpunkter har beaktats samt om det finns behov av kompenserande åtgärder.

4.6.7 Barn som far illa

Ibland kan andra omständigheter än barnets funktionsnedsättning aktualisera åtgärder från socialtjänsten för att tillgodose barnets behov av sådant skydd och stöd som normalt åligger föräldrar.

Handläggare kan även komma i kontakt med barn i behov av stöd och skydd vid handläggning av insatser till vuxna med funktionsnedsättning. Frågor som rör brister i föräldrars omsorg om ett barn ska utredas inom individ- och familjeomsorgen. Vid misstanke om att ett barn far illa har handläggaren ansvar för att sådan information lämnas till stadsdelsnämndens individ- och familjeomsorg. Situationer där barn är i behov av insatser både till följd av en funktionsnedsättning och brister i föräldrarnas omsorg ska lösas i samverkan mellan ansvariga verksamheter i stadsdelsnämnden.

4.7 Stöd till anhöriga och anhörigperspektiv

Den som vårdar en närstående som är äldre, långvarigt sjuk eller som har någon form av funktionsnedsättning ska erbjudas stöd för att underlätta vardagen (5 kap. 10 § SoL). Det är av stor vikt att ge stöd till anhöriga för att minska deras fysiska och psykiska belastning. Den anhöriges situation och behov av stöd behöver uppmärksammas tidigt. Handläggaren ansvarar för att lämna information till den anhörige om rätten att få stöd för egen del.

4.7.1 Barn som anhöriga

Barn som anhöriga är en särskilt utsatt grupp. Barnkonsekvensanalys är ett sätt för socialtjänsten att uppmärksamma barn som anhöriga. För att få till stånd ett familjeorienterat arbetssätt inom socialtjänsten är en intern samverkan och samordning av insatser av stor vikt. Även extern

samverkan med regionen och ideella organisationer är av vikt för att tillgodose barn som anhörigas individuella behov.

Stöd till anhöriga ska anpassas efter individuella behov och kan ges i grupp eller individuellt. Stödet ska vara individuellt anpassat och utformat i samråd med berörda parter. *Stockholms stads program för stöd till anhöriga* syftar till att öka kvaliteten i Stockholms stads socialtjänst så att anhöriga har en bra livssituation, en god fysisk och psykisk hälsa och får likvärdiga insatser oavsett var i staden de bor. Läs mer om stöd till anhöriga i programmet. I stadens stödmaterial för barnrättsperspektiv inom socialtjänsten finns ett särskilt avsnitt om barn som anhöriga. Vidare finns mer information i Socialstyrelsens publikation *Stöd till anhöriga. Vägledning till kommunerna för tillämpning av 5 kap. 10 § socialtjänstlagen*.

4.8 God kvalitet i verksamheten

God kvalitet i socialtjänstens verksamhet för personer med funktionsnedsättning kan beskrivas med utgångspunkt i LSS och SoL och de övergripande målen och de grundläggande värderingarna för respektive lag. God kvalitet innefattar också att verksamheten bedrivs så att de krav som följer av andra författningar som gäller för socialtjänsten uppfylls.

Läs mer i Socialstyrelsens handbok Handläggning och dokumentation.

4.9 Rutiner för att förebygga och åtgärda risker och missförhållanden som rör barn

I 3 kap. 3 a § SoL anges att socialnämnden ska se till att det finns rutiner för att förebygga och åtgärda risker och missförhållanden inom socialtjänstens verksamheter för barn och ungdom.

Syftet med bestämmelsen är att stärka stödet och skyddet för barn och unga som far illa eller riskerar att fara illa.⁷

5. Handläggning av ärenden

Ett ärende påbörjas genom ansökan och avslutas genom ett beslut. Handläggaren ska se till att ärendet blir utrett på det sätt som krävs. Handläggning och dokumentation ska ske i enlighet med Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd. Till stöd för handläggning av ärenden finns Socialstyrelsens handbok,

⁷ Prop. 2013/13:10 s. 1

”Handläggning och dokumentation” samt ”Stöd till barn och unga med funktionsnedsättning”.

5.1 Handläggning efter kontorstid

Om behov av insatser uppstår efter kontorstid har Stockholms Trygghetsjour delegation från samtliga stadsdelsnämnder att fatta beslut som gäller fram till första vardagen efter det att ett sådant beslut fattats. Därefter behöver stadsdelsförvaltningens handläggare ta kontakt med den enskilde och efter eventuell ansökan från denne utreda, bedöma och fatta beslut om fortsatta behov av insatser. Stadsdelsförvaltningen ersätter berörd utförare enligt Stockholms Trygghetsjours beslut.

5.2 Ansökan

En ansökan kan lämnas skriftligen eller muntligen av den enskilde eller genom företrädare.

Om det finns behov av att säkerställa att handläggaren träffar rätt person vid utredningsmötet kan handläggaren be den enskilde identifiera sig med en giltig identitetshandling. Detta kan exempelvis vara aktuellt vid ett första utredningsmöte om det inte går att fastställa den enskildes identitet på annat sätt. Socialtjänsten har inte någon rätt att kräva att den enskilde visar legitimation. Om den enskilde inte vill legitimera sig och den enskildes identitet inte kan fastställas på annat sätt kan det bli aktuellt att informera om att det finns risk för att ansökan inte kan beviljas på grund av att det inte finns tillräcklig utredning som styrker rätten till insatsen genom att den enskildes identitet inte går att fastställa.

5.2.1 Ansökan när den enskilde är under 18

Ansökan enligt LSS

Av 8 § LSS framgår att om den enskilde är under 15 år eller uppenbart saknar förmåga att på egen hand ta ställning i frågan kan vårdnadshavare, god man, förmyndare, förvaltare eller framtidsfullmaktshavare begära insatser för honom eller henne. Finns det två vårdnadshavare krävs som huvudregel att bägge ansöker om en insats.

I specialmotiveringen till 8 §⁸ LSS anges att en minderårig person redan vid 15 års ålder kan anses tillräckligt mogen för att hans eller hennes vilja ska ha en självständig betydelse. Det betyder att en 15-åring som själv förstår vad saken gäller och kan uttrycka en vilja,

⁸ Prop. 1992/93:159 s. 173

inte kan ges insatser enbart på vårdnadshavarens begäran. I vårdnadsbegreppet enligt föräldrabalken ligger att vårdnadshavaren har rätt och skyldighet att i viss utsträckning bestämma i angelägenheter som rör barnet. En begäran av en person som fyllt 15 år om att till exempel få flytta till en bostad med särskild service för barn och ungdomar kan därför inte beviljas mot vårdnadshavarnas vilja.

Vuxna och ungdomar över 15 år som uppenbart saknar förmåga att på egen hand ta ställning i frågan ska kunna ges insatserna på begäran av vårdnadshavare, god man, förmyndare eller förvaltare.

Ansökan enligt SoL

Av 11 kap. 10 § andra stycket SoL framgår att ett barn som har fyllt 15 år har rätt att föra sin egen talan i mål och ärenden enligt denna lag. Detta innebär att barnet vid 15 års ålder kan ansöka om bistånd på egen hand och även överklaga ett sådant beslut. Fram till att den unge fyller 18 år kommer dock även vårdnadshavarna i regel att vara parter i ärendet.

Av 3 kap. 6 a § SoL framgår att nämnden får besluta om öppna insatser för ett barn som har fyllt 12 men inte 15 år utan vårdnadshavarens samtycke, om det är lämpligt och barnet samtycker till det. För ett barn som har fyllt 15 år får nämnden besluta om öppna insatser även utan vårdnadshavarens samtycke, om det är lämpligt och barnet begär eller samtycker till det.

Av 3 kap. 6 b § SoL framgår att socialnämnden får utse en särskild person (kontaktperson) eller en familj (kontaktfamilj) med uppgift att hjälpa den enskilde och hans eller hennes närmaste i personliga angelägenheter, om den enskilde begär eller samtycker till det.

För ett barn som inte har fyllt 12 år får en kontaktperson eller en särskilt kvalificerad kontaktperson utses endast om barnets vårdnadshavare begär eller samtycker till det.

För ett barn som har fyllt 12 men inte 15 år får en kontaktperson eller en särskilt kvalificerad kontaktperson utses om barnets vårdnadshavare begär eller samtycker till det eller, om sådant samtycke saknas, om det är lämpligt och barnet samtycker till det.

För ett barn som har fyllt 15 år får en kontaktperson eller en särskilt kvalificerad kontaktperson utses endast om det är lämpligt och barnet begär eller samtycker till det.

5.2.2 Ansökan mot en av vårdnadshavarnas vilja

Det förekommer att vårdnadshavare har olika uppfattning om de ska ansöka om en insats för ett gemensamt barn eller inte. Enligt 6 kap. 13 a § FB får socialnämnden, om en av vårdnadshavarna ansöker

om en insats för ett barn, fatta beslut mot den andra vårdnadshavarens vilja om det krävs med hänsyn till barnets bästa. Bestämmelsen avser de åtgärder som anges under samma lagparagraf, nämligen psykiatrisk eller psykologisk utredning eller behandling som omfattas av hälso- och sjukvårdslagen (HSL), behandling i öppna former som ges med stöd av 4 kap. 1 § SoL, kontaktperson eller kontaktfamilj enligt 3 kap. 6 b § SoL samt insatserna kontaktperson enligt 9 § 4 LSS, avlösarservice enligt 9 § 5 LSS eller korttidsvistelse enligt 9 § 6 LSS.

Bestämmelsen i FB kan tillämpas när den andra vårdnadshavaren uttryckligen motsätter sig åtgärden eller när vårdnadshavaren håller sig undan eller väljer att inte medverka på ett sådant sätt att han eller hon får anses motsätta sig åtgärden. Socialnämnden kan under dessa förutsättningar fatta beslut enligt 6 kap. 13 a § FB om att en åtgärd, exempelvis avlösarservice, får beviljas utan den andra vårdnadshavarens samtycke, men bara om det krävs med hänsyn till barnets bästa. Om ingen av vårdnadshavarna samtycker kan bestämmelsen inte tillämpas.

När frågan om åtgärder för ett barn mot en vårdnadshavarens vilja aktualiseras ska nämnden fatta beslut om att inleda en utredning enligt 11 kap. 1 § SoL. Beslut om att med hänsyn till barnets bästa medge en viss åtgärd mot en av vårdnadshavarnas vilja ska fattas av socialnämnden med stöd av 6 kap. 13 a § FB.

Enligt 10 kap. 5 § SoL får uppdraget att fatta beslut om att medge en åtgärd enligt 6 kap. 13 a § FB endast delegeras till en särskild avdelning inom socialnämnden som består av ledamöter eller ersättare, vilket i staden motsvaras av stadsdelsnämndernas sociala delegation. Ett separat beslut ska fattas om själva insatsen. Ett beslut om medgivande till vård får överklagas till allmän förvaltningsdomstol.

Hur handläggningen organiseras rent praktiskt är en fråga för den enskilda stadsdelsnämnden och dess förvaltning.

För mer information, se Socialstyrelsens Meddelandeblad Nr 10/2012 Barnets möjligheter att få hälso- och sjukvård samt sociala insatser när vårdnadshavarna inte är överens.

Ansökan om LSS-insatser under LVU-vård

Enligt 8 § LSS kan en ansökan om insatser bara göras av den enskilde eller dennes legale ställföreträdare. Det finns dock praxis där det har godtagits att socialnämnden med hänvisning till 11 § fjärde stycket LVU kan vara behörig att ansöka om insatser enligt LSS för ett barn som är placerat med stöd av LVU.

5.2.3 Ombud och biträde

Den enskilde får enligt 14 § FL anlita ett ombud eller biträde som hjälper den enskilde att föra sin talan. Ombudets fullmakt kan vara muntlig eller skriftlig. Den som har ett ombud behöver fortfarande ha kontakt med handläggaren och medverka personligen om myndigheten begär det.

Omfattningen av uppdraget framgår av fullmakten. Åtgärder som ombudet vidtar enligt fullmakt är bindande för uppdragsgivaren. I de fall en muntlig fullmakt lämnas är det viktigt att den dokumenteras. Om det är oklart om en fullmakt fortfarande gäller kan kontakt tas med den enskilde för att få detta bekräftat.

Enligt 15 § FL får en myndighet begära att ett ombud ska styrka sin behörighet genom en skriftlig eller muntlig fullmakt. En sådan fullmakt ska innehålla uppgift om ombudets namn och uppdragets omfattning. Om ombudet får sätta någon annan i sitt ställe, ska även detta framgå av fullmakten.

En skriftlig fullmakt ska innehålla ombudets namn och bör vara undertecknad av den enskilde. Den behöver inte vara bevitnad. En fullmakt kan alltid återkallas av den enskilde, något som den enskilde ska informeras om. En fullmakt slutar gälla omedelbart om den återkallas av den enskilde. Kontroll kan därför behöva ske med den enskilde kring om en tidigare utfärdad fullmakt fortfarande gäller.

För mer information, se Socialstyrelsen handbok Handläggning och dokumentation.

5.2.4 Anhörigas behörighet att rättshandla i vissa fall

Vid handläggning av insatser och bistånd till personer med funktionsnedsättning är det vanligt förekommande att ha kontakt med anhöriga. Det är i dessa fall viktigt att säkerställa vem som har formell behörighet att företräda den enskilde.

Anhörigas behörighet att i vissa fall rättshandla regleras i 17 kap. FB. En anhörigs behörighet att vidta ordinära rättshandlingar i den enskildes ställe är begränsat till att handla om den enskildes dagliga livsföring. Behörigheten är endast möjlig om det är uppenbart att den enskilde på grund av sjukdom, psykisk störning, försvagat hälsotillstånd eller något liknande förhållande inte längre har förmåga att ta hand om sina ekonomiska angelägenheter och ordinära rättshandlingar.

Som ett led i att tillgodose den enskildes behov ingår även att för den enskildes räkning exempelvis lämna inkomstdeklaration eller ansöka om sociala förmåner enligt socialförsäkringsbalken eller

bistånd enligt socialtjänstlagen, t.ex. hemtjänst.⁹ Ansökan om bostad med särskild service omfattas inte av denna behörighet.

Även om en anhörig inte bedöms ha formell behörighet att ansöka om en viss insats kan kontakt med anhöriga vara ett värdefullt stöd i handläggningen förutsatt att den enskilde samtycker till detta.

5.2.5 Framtidsfullmakt

Bestämmelserna om framtidsfullmakt regleras i lagen (2017:310) om framtidsfullmakter. En framtidsfullmakt är en fullmakt som den enskilde på förhand kan ge åt en eller flera personer för att företräda den enskilde för det fall att denne senare på grund av sjukdom, psykisk störning, försvagat hälsotillstånd eller något liknade förhållande inte längre har förmåga att ta hand om sina angelägenheter. Fullmakten börjar gälla när den enskilde inte längre har förmåga att hantera sina angelägenheter såvitt dessa ryms inom framtidsfullmakten. Oförmågan måste vara varaktig. Fullmakten kan gälla personliga eller ekonomiska angelägenheter. Ansökan om bostad med särskild service kan göras med stöd av en framtidsfullmakt under förutsättning att framtidsfullmakten omfattar personliga angelägenheter och det inte finns någon begränsning gällande ansökan om bostad med särskild service i fullmakten.

5.2.6 God man och förvaltare

Bestämmelserna om god man och förvaltare regleras i 11 kap. FB. En person som inte själv kan sköta sina angelägenheter kan få en god man förordnad för sig. Är personen "ur stånd att vårda sig och sin egendom" kan i stället en förvaltare förordnas. Ett godmanskap kräver den enskildes samtycke eller att det t.ex. av läkarintyg framgår att den enskilde inte kan ta ställning till detta. Ett godmanskap är ett uppdrag som innebär att tillvarata en persons juridiska, ekonomiska och personliga intressen. Den som får god man behåller sin rättshandlingsförmåga. Om handläggaren uppmärksammar att den enskilde kan vara i behov av god man eller förvaltare ska detta anmälas till överförmyndarnämnden. Denna anmälningsskyldighet följer av bestämmelser i 15 § 6 LSS och 5 kap. 3 § SoF. Bestämmelserna innehåller också en anmälningsskyldighet avseende när en person inte längre behöver sådan företrädare.

En god man eller förvaltare kan ansöka om insatser för den enskildes räkning om han eller hon har nedsatt beslutsförmåga. En god man eller förvaltare kan dock inte samtycka till att insatser ges mot den enskildes vilja eller tillåta användning av tvångsåtgärder.

⁹ Prop. 2016/17:30 s. 88

Om en god man eller förvaltare ansöker om insatser för den enskildes räkning kan det därför finnas skäl att säkerställa att den enskilde står bakom ansökan.

Vid handläggning av insatser enligt SoL eller LSS kan det vara fråga om personliga ställningstaganden till exempel val av bostadsform.

Hovrätten över Skåne och Blekinge har i en dom (ÖÅ 1368-07/2007-07-17) uttalat följande:

”Medicinska vård- och behandlingsåtgärder är av en så personlig art att en självständig beslutanderätt inte kan anses föreligga ens för en förvaltare, i vart fall inte om den enskilde motsätter sig vården. Enligt förarbeten till lagstiftningen om förvaltarskap bör den enskilde själv i allmänhet bestämma i frågor som rör hans boende, liksom innehållet i erbjuden vård. Det kan inte komma på fråga att utan stöd i lag tvinga någon att anordna sitt boende på ett visst sätt eller underkasta sig vårdåtgärder. I förevarande fall är avsikten med förvaltarskapet enbart att, mot BS uttalade vilja, åstadkomma en ansökan om vårdboende i kommunal regi. Det är inte förenligt med gällande rätt att tillgodose hennes behov genom att använda institutet förvaltarskap på detta sätt”.

Den enskildes ställning när det finns företrädare

Frågor om vem som har rätt att ansöka om en viss insats för någon annans räkning kan vara svårbedömda och det ska alltid beaktas att bistånd enligt SoL och insatser enligt LSS bygger på frivillighet. Den enskildes inställning till en ansökan måste därför utredas även om det är en god man, förvaltare eller ett ombud som ansöker om insatser för den enskildes räkning. Det kan vara svårt att bedöma den enskildes inställning om denne har nedsatt beslutsförmåga.

I Socialstyrelsens kunskapsguide *Stödja vuxna personers vilja* finns mer information kring dessa frågor och vägledning kring hur man kan stödja personer att uttrycka sin vilja.

Se även del 7 i *Handläggning och dokumentation* om rollen som ställföreträdare, ombud, biträde eller stödperson samt avsnitt om begäran om insatser enligt LSS i *Stöd till barn och unga med funktionsnedsättning*.

5.2.7 Personligt ombud

Personligt ombud är en verksamhet som staden bedriver till stöd för personer med långvariga och omfattande psykiska funktionsnedsättningar som har behov av särskilt stöd för att kunna tillvarata sina rättigheter i samhället. Ett personligt ombud arbetar på uppdrag av den enskilde. Personligt ombud är inte en biståndsbedömd insats och ombudet är inte heller en företrädare för

den enskilde. Personligt ombud fungerar som ett redskap för att stärka den enskildes tillit till sig själv och därmed få bättre kontroll och makt över den egna vardagen. Uppdraget innebär att tillsammans med den enskilde identifiera och formulera behovet av vård, stöd, service, rehabilitering och sysselsättning. Det innebär även att bistå den enskilde i kontakten med myndigheter och andra verksamheter.

5.2.8 Ansökan från den som vårdar

Anhöriga har rätt att ansöka om stöd utifrån eget behov. En sådan ansökan ska handläggas på samma sätt som en vanlig ansökan om bistånd enligt 4 kap. 1 § SoL. Det finns ingen begränsning avseende vilken form av stöd som den anhöriga kan ansöka om. I det fall den anhörige ansöker om insatser för egen del och bor i en annan stadsdel eller annan kommun än den närstående, ska ansökan lämnas till den stadsdelsnämnd eller kommun där den anhörige bor.

För mer information se särskilt avsnitt om anhörigstöd.

5.3 Om insats kan ges enligt både LSS och SoL

Om en insats kan ges enligt såväl LSS som SoL ska den enskilde, om denne förväntas omfattas av personkretsen i LSS, få information om möjligheten att ansöka om insatsen enligt LSS.

LSS begränsar inte rättigheter som en enskild person kan ha enligt annan lag såsom SoL och HSL. Handläggaren ska upplysa om detta samt om de skillnader som finns mellan SoL och LSS.

5.4 Utredning

Av 9 § FL framgår att ett ärende ska handläggas så enkelt, snabbt och kostnadseffektivt som möjligt utan att rättssäkerheten eftersätts.

När en ansökan inkommer ska en utredning inledas utan dröjsmål. Utredningen ska inte vara mer omfattande eller ta längre tid än vad som krävs för att beslut ska kunna fattas. Det finns ingen särskild bestämmelse som reglerar handläggningstiden vid en ansökan om insats enligt SoL eller LSS.

Utredningen ska genomföras i samråd med den enskilde. Den enskildes önskemål och förslag ska prövas. Utredningen ska även omfatta mål för de insatser som föreslås. Anhöriga, närstående eller företrädare ska om den enskilde så önskar, beredas möjlighet att ge sina synpunkter. Vidare ska det ingå att utreda om det finns behov av att samordna insatser med regionen eller andra huvudmän.

I Stockholms stad används utredningsinstrumentet DUR (Dokumentation, utvärdering, resultat) vid utredningar som rör barn, ungdomar och vuxna personer med funktionsnedsättning.

DUR används för att säkerställa kvalitet och rättssäkerhet för både den enskilde och handläggaren samt för att skapa enhetlighet i stadens utredningar och dokumentation inom verksamhetsområdet.

Vid utredningar av uppdragstagares lämplighet, såsom kontaktpersoner, korttidsfamiljer för korttidsvistelse och familjehem gäller stadens särskilda riktlinjer för kontaktverksamhet.

5.4.1 Underlag

För att kunna avgöra om den enskilde har behov av sökt insats behöver handläggaren normalt sett få läkarintyg och andra underlag rörande den enskildes funktionsnedsättning och de konsekvenser som den medför i dennes vardag. Handläggaren bör dock alltid överväga om ett intyg behöver begäras in för att styrka en funktionsnedsättning eller ett behov i samband med biståndsbedömning. Ibland kan det vara uppenbart obehövligt att begära in intyg. Vilka underlag som behövs för att kunna fatta beslut i ett enskilt ärende får avgöras i det enskilda fallet.

I förvaltningslagen finns ett antal regler om hur en utredning ska bedrivas. Nämnden ska se till att ärendet blir utrett i den omfattning som dess beskaffenhet kräver. Den enskilde ska medverka genom att så långt som möjligt ge in de underlag som den vill åberopa till stöd för sin framställning. Om det behövs ska myndigheten genom frågor och påpekanden verka för att den enskilde förtydligar eller kompletterar framställningen (23 § FL).

Nämnden ska i rimlig utsträckning hjälpa den enskilde genom att inhämta upplysningar eller yttranden från andra myndigheter (8 § andra stycket FL).

Om handläggaren bedömer att tillgängliga underlag är så oklara att det inte går att bedöma rätten till insats kan kompletterande underlag begäras in. Detta kan också behövas vid oklarheter när olika intyg innehåller motstridiga uppgifter. För att få ett tillräckligt underlag för beslut behöver handläggaren formulera tydliga frågor som klargör vad det är som är oklart och behöver kompletteras. Uppgifterna kan exempelvis avse förtydliganden eller mer detaljerade uppgifter om en diagnos eller en funktionsnedsättning, dess omfattning samt på vilket sätt och i vilka situationer den begränsar den enskildes funktionsförmåga, aktivitetsförmåga och möjlighet till delaktighet samt om behovet är tillgodosett alternativt kan tillgodoses genom hjälpmedel eller på annat sätt.

Om det finns osäkerhet utifrån underlaget och intyg enbart bygger på den enskildes uppgifter samtidigt som det saknas observationer, kan det också finnas anledning att begära in ytterligare underlag.

Bedömningen av om underlaget är tillräckligt måste göras i förhållande till utredningen i sin helhet, ibland kan det vara tillräckligt tydligt även om det inte finns observationer från intygsskrivaren.

Om stadsdelsnämnden ser en risk för att ansökan kan komma att avslås, på grund av att utredningsmaterialet är otillräckligt, ska den enskilde informeras om detta.

Hembesök

Justitieombudsmannen (JO) har i flera beslut uttalat sig rörande hembesök som utredningsåtgärd i socialtjänsten. JO uttalar bland annat att hembesök är ett utredningsmedel som inte får användas utan vidare och måste användas med stor försiktighet.

Socialnämnden måste väga de intrång i den personliga integriteten som en åtgärd från nämndens sida medför mot de intressen som myndigheten ska tillgodose. Det kan aldrig bli fråga om att socialnämnden mot den enskildes vilja bereder sig tillträde till dennes bostad. Ett sådant intrång kan nämligen strida mot regeringsformens och Europakonventionens bestämmelser om grundläggande fri- och rättigheter. Ett hembesök får således inte vara påtvingat utan måste göras med den enskildes samtycke. Det bör understrykas att frivilligheten måste vara reell.

Grundlagsskyddet får inte kringgås genom att myndigheten genom ett hotfullt uppträdande eller genom antydningar om att den enskilde är tvungen att öppna sitt hem för ett besök förmår honom eller henne att godta en sådan begäran.¹⁰

Av Socialstyrelsens handbok för handläggning och dokumentation framgår att socialtjänsten i vissa ärenden kan ha ett befogat intresse av att få göra besök i den enskildes bostad för att kunna bilda sig en uppfattning om hjälpbehovet och i vilken omfattning den enskilde har rätt till bistånd. Nämnden måste säkerställa att den enskilde ges de förutsättningar som denne behöver för att kunna sätta sig in i och överväga konsekvenserna av att ett hembesök inte genomförs. Det innebär att om stadsdelsnämnden ser en risk för att ansökan kan komma att avslås om den enskilde inte medverkar till ett hembesök, på grund av att utredningsmaterialet är otillräckligt, ska den enskilde informeras om detta.¹¹

¹⁰ Handläggning och dokumentation. Handbok för socialtjänsten. Art.nr 2021-12 7658 s.327-328

¹¹ Ibid s. 328

5.4.2 Kommunicering

Bestämmelser om kommunicering regleras i förvaltningslagen. Kommunicering ska ske om det inte är uppenbart obehövt. En bedömning får här göras i varje enskilt fall.

Exempel på när kommunicering skulle kunna anses vara uppenbart obehövt är om alla uppgifter i utredningen har lämnats av den enskilde eller om den enskilde efter utredning förväntas få helt bifall på sin ansökan. Det kan dock, även i dessa situationer, finnas skäl att kommunicera innehållet i en utredning. Det kan till exempel handla om att nämnden vid en omfattande utredning behöver försäkra sig om att de uppgifter som den enskilde har lämnat är korrekt uppfattade.

Det finns inte någon skyldighet att kommunicera själva förslaget till beslut. Det får avgöras i det enskilda fallet om förslag till beslut ska kommuniceras eller inte.

Det är viktigt att beslut inte fattas innan kommuniceringstiden gått ut.

5.4.3 Rätt att muntligen vid besök lämna uppgifter inför nämnden

Enligt 8 a § LSS och 11 kap. 9 § SoL har den enskilde rätt att muntligen vid besök lämna uppgifter inför nämnden, om det inte finns särskilda skäl mot det. Om beslutanderätten har delegerats har den enskilde rätt att lämna uppgifterna till den som på nämndens vägnar ska fatta beslut i ärendet. Den enskilde ska informeras om denna rätt i samband med kommunikationen.

5.4.4 Behovsbedömning

En förutsättning för rätt till insatser och bistånd är en noggrann och allsidig individuell bedömning, baserad på den information som framkommit i utredningen. Det förutsätter i sin tur god kännedom om olika funktionsnedsättningar, deras upphov, variationer och betydelse för möjligheterna att leva ett liv så likt andras som möjligt och i gemenskap med andra. Kunskap om vilka konsekvenser olika funktionsnedsättningar kan medföra har stor betydelse för att kunna bedöma behovet av insatser. Det är också viktigt att förstå hur funktionshinder uppstår i förhållandet mellan den enskilde och dennes omgivning.

Av 4 kap. 1 § SoL framgår att den enskildes ekonomi inte ska vägas in i behovsbedömningen i samband med beslut om insatser. Motsvarande gäller för behovsbedömning i samband med beslut om insatser enligt 9 § LSS.

5.4.5 Föräldraansvar för barn med funktionsnedsättning

Med undantag för vissa insatser i LSS finns ingen nedre åldersgräns för att beviljas insatser och bistånd. Det är behovet som styr, oavsett barnets ålder. I vissa fall kan behovet av stöd dock anses kunna tillgodoses alternativt vara tillgodosett genom normalt föräldraansvar. Det stöd och den omvårdnad en förälder ger till ett barn utan funktionsnedsättning utgör riktmärke för vad som är att betrakta som normalt föräldraansvar. Det är hjälpbehovet utöver det som är normalt för ett barn i en viss ålder som utgör det merarbete som kan ligga till grund för rätten till insatser och bistånd. Här får en individuell bedömning göras i det enskilda fallet beroende på vad ansökan avser. När det gäller insatsen personlig assistans tillämpas särskilda regler i form av ett schabloniserat föräldraavdrag.

5.4.6 Behov av stöd under utredningstiden

Om den enskilde behöver någon insats under utredningstiden ska behovet utredas och avgöras genom ett särskilt beslut. Det kan till exempel bli aktuellt när en person begär insatser enligt LSS eftersom personkretsfrågan kan ta lång tid att avgöra. Under tiden kan beslut om insatser fattas med stöd av SoL. Det kan också bli aktuellt med andra insatser i avvaktan på att en ansökan om mer omfattande insatser enligt SoL eller LSS utreds, till exempel bostad med särskild service. En stadsdelsnämnds delegationsordning bör vara utformad så att den som har delegation att fatta beslut om insatser enligt LSS även kan fatta beslut om motsvarande bistånd enligt SoL.

Observera att det faktum att olika stödjande åtgärder vidtas under utredningstiden inte påverkar kraven på skyndsam handläggning av en ansökan eller begäran om insatser (jfr JO 1978/79 s. 144).

5.5 Beslut

Alla beslut om insatser ska föregås av en utredning och beslutet ska bygga på en helhetssyn där hänsyn tas till sociala, medicinska, psykologiska och pedagogiska behov. Beslut om insatser fattas enligt tillämpligt lagrum i SoL och LSS. Beslut och utredning ska skickas hem till den enskilde oavsett om den enskilde får bifall eller avslag på sin ansökan. Om beslutet avser helt eller delvis avslag ska den enskilde få information om hur man går tillväga för att överklaga beslutet.

Hur beslut ska dokumenteras framgår av 31 § FL och 5 kap. 14 § SOSFS 2014:5.

Beslut om avslag eller delvis avslag bör skickas med mottagningsbevis eller genom förenklad delgivning. Observera att förenklad delgivning endast får användas vid delgivning med den som är part eller har liknande ställning i ett ärende, om denne har

fått information av nämnden om att sådant delgivningssätt kan komma att användas i ärendet.

För mer information om förenklad delgivning se delgivningslagen (2010:1932).

5.5.1 Tidsbegränsning och ändringsförbehåll i beslut

Vid beslut om insatser enligt SoL eller LSS bör nämnden alltid överväga om det finns skäl att förse beslutet med ändringsförbehåll. Om det inte framgår av beslutet att det kan komma att ändras om det sker väsentliga förändringar i de förhållanden som legat till grund för beslutet kan nämnden inte minska eller dra in insatsen under beslutstiden. En individuell bedömning av behovet av ändringsförbehåll ska dock alltid göras.

Eventuell tidsbegränsning av beslutet är också en bedömning som ska göras med utgångspunkt från omständigheterna i det enskilda fallet. Tidsbegränsning får aldrig vara schablonmässig. En eventuell tidsbegränsning ska inte förväxlas med handläggarens ansvar att minst en gång per år följa upp beslutet i syfte att försäkra sig om att den enskilde får sina behov tillgodosedda.

Nämnden ska redovisa vilka överväganden som gjorts avseende beslutets giltighetstid. Om nämnden beslutar att förse ett tidsbegränsat beslut med ett förbehåll bör anledningen till detta motiveras.

Om en tidsbegränsad insats ska fortsätta ska ett nytt beslut fattas i god tid innan den tidigare beslutsperioden har löpt ut. En insats kan endast ges den enskilde om denne begär det. Det krävs därför en ny ansökan från den en-skilde innan ett nytt beslut kan fattas.

Handläggaren bör ta kontakt med den enskilde i god tid innan beslutet löper ut och ge denne möjlighet att ansöka om insatsen på nytt.

JO har i flera beslut pekat på vikten av kontinuitet vid beslut om insatser och har ifrågasatt en ordning där beslut om insatser alltid tidsbegränsas.¹² JO har dock uttalat att insatser kan behöva anpassas om den enskildes behov varierar över tid. Det kan enligt JO till exempel vara till följd av förändringar av graden av funktionsnedsättning eller den enskildes tillgång till andra stödinsatser.

¹² JO Dnr 4207-2000, JO Dnr 589-2016, JO Dnr 1977-2020

Motivering av tidsbegränsning och ändringsförbehåll

JO har uttalat att en nämnds överväganden avseende längden på beslutens giltighetstid bör redovisas. Om nämnden dessutom beslutar att förse beslutet med ett förbehåll bör det enligt JO framgå varför nämnden anser att detta är nödvändigt. En klargörande motivering är enligt JO nödvändig för att den enskilde och andra som tar del av ett beslut ska förstå varför en myndighet anser sig ha grund för ett visst ställningstagande.¹³

5.5.2 Avskriva ett ärende innan slutligt beslut har fattats

Om den enskilde ansöker om en insats men sedan återtar ansökan innan beslut har fattats i ärendet ska handläggaren fatta ett beslut om att avskriva ärendet. Enbart en journalanteckning är inte tillräckligt. Det ska också framgå av dokumentationen när nämnden har beslutat att avskriva ärendet, se 5 kap. 13 § SOSFS 2014:5. Avseende avskrivning finns det ingen direkt paragraf att hänvisa till.

Förslag på formulering som kan användas:

NN har den [datum] ansökt om [insats]. NN har [information om när och hur] återtagit sin ansökan. Ärendet avskrivs därför.

5.5.3 Ändring av gynnande beslut

Ibland kan ett beslut om insatser av olika anledningar behöva avslutas innan biståndsbeslutet löper ut. Det kan handla om att den enskilde inte längre vill ha insatsen eller att nämnden gör bedömningen att behov inte längre finns.

Av 37 § FL framgår att ett gynnande beslut bara får ändras till den enskildes nackdel under vissa förutsättningar. Det kan bland annat ske om det framgår av beslutet att det under vissa förutsättningar får återkallas eller om felaktigheten beror på att parten har lämnat oriktiga eller vilseledande uppgifter. Ändring av gynnande beslut förutsätter därför som regel att beslutet är försett med ett ändringsförbehåll. Om det inte finns ett ändringsförbehåll är utrymmet för att ändra beslutet till nackdel för den enskilde begränsat. Vid behov av rådgivning kring dessa frågor kan stadens juridiska avdelning kontaktas.

Om den enskilde avsäger sig insatsen på egen begäran

Om den enskilde på egen begäran vill avsäga sig insatsen ska det tydligt dokumenteras. Önskvärt är att den enskilde meddelar sin

¹³ JO Dnr 1977-2020

begäran skriftligen men det finns inget krav på det. Förutsatt att det finns ett förbehåll kan insatsen avslutas genom att det tidigare beslutet ändras genom ett nytt beslut. Enbart en journalanteckning är inte tillräckligt. Det är viktigt att handläggaren försäkrar sig om att den enskilde inte längre vill ha kvar sitt gynnande beslut och att den enskilde förstår innebörden av det, det vill säga att det inte bara gäller pausad verkställighet av beslutet.

Förslag på formulering som kan användas:

Beslut

[X] stadsdelsnämnd beslutar att ändra beslut om [insats, omfattning, datum] på så sätt att det avslutas. *Ange datum för när beslutet avslutas.*

Motivering

Du är beviljad [insats, omfattning] genom beslut daterat [datum för beslutet]. Av beslutet framgår att det kan ändras vid väsentligt ändrade förhållanden. Du har [*information om när och hur*] meddelat du inte längre vill ha kvar ditt beslut om [insats]. Att du inte längre vill ha kvar ditt beslut om [insats] innebär ett sådant väsentligt förhållande som gör att det kan ändras. Ditt beslut om [insats, omfattning] upphävs därmed. *Ange datum för när beslutet upphävs.*

Om nämnden vill ändra ett gynnande beslut

Om den enskilde önskar ha kvar en beviljad insats men nämnden anser att den enskilde inte längre har behov av denna kan nämnden ändå ompröva beslutet och ändra det till nackdel för den enskilde. Det förutsätter dock att nämnden startar en ny utredning och prövar behovet på nytt utifrån de nya förutsättningarna. En individuell bedömning ska göras i det enskilda fallet.

Förslag på formulering som kan användas:

Beslut

[X] stadsdelsnämnd beslutar att ändra ditt beslut om [insats, omfattning, datum] på så sätt att det upphävs. *Ange datum för när beslutet upphävs.*

Motivering

Du är beviljad [*insats, omfattning*] genom beslut daterat [*datum för beslutet*]. Av beslutet framgår att det kan ändras vid väsentligt ändrade förhållanden. [*Beskrivning av det ändrade förhållandet/förhållandena*] innebär ett sådant väsentligt

förhållande eftersom [*beskrivning*]. Ditt beslut om [*insats, omfattning*] upphävs därmed. *Ange datum för när beslutet upphävs.*

5.5.4 Den enskildes rätt att påverka utformningen av insats

Av SoL och LSS framgår att alla insatser bygger på frivillighet och med beaktande av den enskildes integritet. Insatserna ska utformas i samråd med den enskilde. Den enskilde ska ha största möjliga inflytande över hur insatserna planeras och utförs. Den enskilde har dock ingen ovillkorlig rätt att kräva att insatsen utförs av en viss utförare, person eller på en särskild adress.

Det framgår av förarbetena till 4 kap. 1 § SoL att den enskilde kan uttrycka önskemål om vilken insats han eller hon föredrar och att detta ska beaktas så långt det är möjligt. Detta utesluter emellertid inte att kommunen, när likvärdiga insatser finns att tillgå, ges möjlighet att exempelvis välja det billigaste alternativet. Vid bedömningen av vilken insats som kan komma ifråga måste en sammanvägning göras av olika omständigheter såsom den önskade insatsens lämplighet som sådan, kostnaderna för den önskade insatsen i jämförelse med andra insatser samt den enskildes önskemål. Det finns inte en obegränsad frihet för den enskilde att välja sociala tjänster oberoende av kostnad (prop. 2000/01:80 s.91). Någon ovillkorlig rätt att exempelvis kräva ett visst utpekad boende följer inte heller av LSS, även här måste en sammanvägd bedömning göras av omständigheterna i ärendet.

Det är först när beslutet verkställs som det bestäms var den enskilde ges plats, till exempel i en viss bostad med särskild service. Hur biståndet eller insatsen ska utformas är en verkställighetsfråga.

När det finns ett valfrihetssystem får den enskilde ett beslut om en beviljad insats enligt SoL eller LSS. Den enskilde får sedan välja vilken utförare som ska genomföra insatsen och ges därmed en direkt möjlighet att vara med och påverka insatsens utformning.

När det inte finns ett valfrihetssystem finns ingen möjlighet för den enskilde att välja att få insatsen eller biståndet tillgodosett hos en viss utförare eller på en särskild adress.

Valet av en särskild utförare eller särskild adress ingår som ett led i verkställigheten av grundbeslutet och normalt fattas därför inte särskilda fristående beslut angående verkställigheten av ett beslut om insats enligt LSS eller ett beslut enligt SoL. Utformningen av en insats kan dock ha mycket stor betydelse för den enskilde. Om den enskilde begär att få sin insats utförd av en särskild person, av en särskild utförare eller på en särskild adress och nämnden inte tillmötesgår den enskildes önskemål ska den enskilde erhålla ett överklagbart beslut avseende den begärda verkställigheten.

Boendeformer enligt LSS som verkställs i annan kommun

Om det finns särskilda skäl får ett beslut enligt 9 § 8 eller 9 LSS verkställas i en annan kommun (16 c § LSS). Särskilda skäl kan exempelvis föreligga om den enskilde har en ovanlig diagnos eller en komplicerad funktionsnedsättning och behöver en anpassad boendelösning och särskild kompetens som inte går att tillhandahålla i hemkommunen. Skälen för att tillhandahålla insatsen i en annan kommun bör dokumenteras.

Målet bör vara att den enskilde efter en kortare eller längre tid ska flytta hem igen och där få ett boende av god kvalitet. Det är därför viktigt att handläggaren gör tydligt för den enskilde att boendet i den andra kommunen är tillfälligt. Om stadsdelsnämnden verkställer ett beslut i en annan kommun ska den enskilde få information om att verkställigheten kan komma att ändras om och när stadsdelsnämnden kan erbjuda ett boende som kan tillgodose goda levnadsvillkor i den egna kommunen. Informationen bör vara skriftlig.

Beslut om ändrad verkställighet bör så långt det är möjligt ske i samråd med den enskilde och en individuell bedömning ska alltid göras i varje enskilt fall.

Om den enskilde erbjuds ett boende som kan tillgodose goda levnadsvillkor i Stockholms stad och den enskilde i samband med ett sådant erbjudande uttrycker en tydlig vilja att bo kvar i bosättningskommunen ska den enskilde som huvudregel vända sig till bosättningskommunen med en ansökan om förhandsbesked enligt 16 § LSS.

Anställning av anhörig vid insats enligt LSS och bistånd enligt SoL

Någon uttalad ovillkorlig rätt till anställning av anhörig finns inte i SoL eller i LSS. Utgångspunkten är att anställning av anhörig medges endast om det krävs för att tillförsäkra den enskilde goda levnadsvillkor respektive skälig levnadsnivå.

Exempel på när det kan finnas skäl att medge anställning av anhörig är att det finns behov av särskild kunskap om den enskilde för att säkerställa att stödet kan ges på ett tryggt och säkert sätt eller att det genom medicinsk utredning är styrkt att den enskilde inte kan ta emot stöd från ny personal. Andra exempel kan vara psykisk ohälsa eller språksvårigheter. En individuell bedömning får göras i det enskilda fallet. Om den enskilde har önskemål om anställning av anhörig ska detta godkännas av aktuell beställarenhet och utföraren ska därmed inhämta beställarens godkännande innan rekrytering påbörjas.

Anställning av anhörig vid insatser enligt LSS

Enligt 6 § LSS ska verksamhet enligt denna lag vara av god kvalitet. Verksamheten ska vara grundad på respekt för den enskildes självbestämmanderätt och integritet. Den enskilde ska i största möjliga utsträckning ges inflytande och medbestämmande över insatser som ges. Kvaliteten i verksamheten ska systematiskt och fortlöpande utvecklas och säkras. För verksamheten ska det finnas den personal som behövs för att ett gott stöd och en god service och omvårdnad ska kunna ges. Enligt 6 a § LSS ska barnets bästa särskilt beaktas när åtgärder rör barn.

Vid en ansökan om insats enligt LSS ska en prövning av rätten till den sökta insatsen ske. Om insatsen beviljas ska den utformas på ett sådant sätt att den uppnår tillräckligt hög kvalitet för att tillförsäkra den enskilde goda levnadsvillkor. För att tillförsäkras goda levnadsvillkor i det enskilda fallet kan det innebära att en anhörig anlitas.

Vid bedömning av rätt till anställning av anhörig vid insatser enligt LSS ska hänsyn tas till bestämmelserna i 6 § samt 6 a § LSS samt om anställning av anhörig krävs för att tillförsäkra den enskilde goda levnadsvillkor. Beställaren ska även göra en bedömning av lämpligheten i sig att anlita en anhörig. En individuell bedömning ska göras i det enskilda fallet.

Valet av utförare ingår som ett led i verkställigheten av grundbeslutet och normalt fattas inte särskilda fristående beslut angående verkställigheten av ett beslut om insats enligt LSS. Om den enskilde begär att få sin insats utförd av en anhörig och nämnden inte tillmötesgår den enskildes önskemål ska den enskilde erhålla ett överklagbart beslut avseende den begärda verkställigheten.

Om beställaren har godkänt anställning av anhörig krävs också att den som anställs uppfyller samma krav som för andra anställningar. En bedömning av den anhöriges lämplighet för uppdraget ska göras. Anställning av anhörig medges inte om det finns risk för att god kvalitet inte kan säkerställas.

Anställning av anhörig vid bistånd enligt SoL

Varken SoL eller lagens förarbeten ger den enskilde någon rätt att kräva bistånd i form av anställning av anhörig.¹⁴ Av 3 kap. 3 § SoL framgår att insatser inom socialtjänsten ska vara av god kvalitet, det ska finnas personal med lämplig utbildning och kvaliteten i verksamheten ska systematiskt och fortlöpande utvecklas och säkras. Kravet på god kvalitet gäller i både privat och offentlig

¹⁴ Se KR i Göteborg 3563-10, KR i Stockholm 5423-08 samt KR i Jkpg 774-12

verksamhet inom socialtjänsten och i såväl myndighetsutövning som i de insatser som ska utföras. Av 3 kap. 5 § SoL framgår att socialnämndens insatser för den enskilde ska utformas och genomföras tillsammans med honom eller henne. Socialtjänstens arbete och utformning av insatser ska alltid utgå från den enskildes behov och livssituation. När åtgärder rör barn ska hänsyn till vad barnets bästa kräver särskilt beaktas (1 kap. 2 § SoL).

Vid en ansökan om bistånd enligt SoL ska en prövning av rätten till sökt bistånd ske. Om biståndet beviljas ska det utformas på ett sådant sätt att det uppnår tillräckligt hög kvalitet för att tillförsäkra den enskilde en skälig levnadsnivå. För att tillförsäkras en skälig levnadsnivå i det enskilda fallet kan det innebära att en anhörig anlitas.

Vid bedömning av rätt till anställning av anhörig vid bistånd enligt SoL ska hänsyn tas till bestämmelserna i 3 kap. 3 och 5 §§ SoL samt 1 kap 2 § SoL. En sammantagen bedömning ska göras gällande om anställning av anhörig krävs för att tillförsäkra den enskilde en skälig levnadsnivå. Beställaren ska även göra en bedömning av lämpligheten i sig att anlita en anhörig. En individuell bedömning ska göras i det enskilda fallet.

Valet av utförare ingår som ett led i verkställigheten av grundbeslutet och normalt fattas inte särskilda fristående beslut angående verkställigheten av ett beslut om insats enligt SoL. Om den enskilde begär att få sin insats utförd av en anhörig och nämnden inte tillmötesgår den enskildes önskemål ska den enskilde erhålla ett överklagbart beslut avseende den begärda verkställigheten.

Om beställaren har godkänt anställning av anhörig krävs också att den som anställs uppfyller samma krav som för andra anställningar. En bedömning av den anhöriges lämplighet för uppdraget ska göras. Anställning av anhörig medges inte om det finns risk för att god kvalitet inte kan säkerställas.

Observera att för insatsen hemtjänst finns särskilda regler om anställning av anhörig.

För mer information anställning av anhörig inom hemtjänst se avsnitt **Anställning av anhörig**.

5.6 Överklagande

5.6.1 Förvaltningsbesvär

Den enskilde ska få information om hur ett beslut kan överklagas. Vid eventuellt överklagande ska handläggaren vara den enskilde behjälplig i den utsträckning som följer av 6 § Förvaltningslagen (FL).

Det kan till exempel handla om att ge ytterligare information om hur den enskilde ska gå till väga. Serviceskyldigheten omfattar dock inte rådgivning av hur den enskilde ska formulera sitt överklagande. Överklagandet ska vara ställt till förvaltningsrätten men lämnas till nämnden. Det ska innehålla uppgifter om vilket beslut som överklagas och den ändring som begärs. Överklagandet bör även innehålla bland annat en beskrivning av varför den enskilde är missnöjd med beslutet. Ett överklagande av ett beslut ska ha inkommit till nämnden inom tre veckor från det att den enskilde tog del av beslutet (se 44 § FL). Överklagandet ska hanteras skyndsamt inom stadsdelsnämnden och skickas vidare till förvaltningsrätten. Om ett överklagande inkommer för sent ska det avvisas genom ett överklagbart beslut (se 45 § FL).

Tidsbegränsning och ändringsförbehåll vid överklagande

Det kan i många fall vara motiverat att förse ett bifallsbeslut med ändringsförbehåll och/eller tidsbegränsning. När nämnden beslutar om att helt avslå en ansökan om bistånd eller insats tar den inte ställning till om beslutet ska föras med ändringsförbehåll och/eller tidsbegränsning. Vid överklagande av ett avslagsbeslut behöver nämnden därför göra en bedömning av om det är motiverat med ändringsförbehåll eller tidsbegränsning, för det fall att rät-ten skulle bifalla den enskildes överklagande. Om det finns ett sådant behov bör nämnden, i samband med att överklagandet skickas vidare till förvaltningsrätten, yrka att domen vid eventuellt bifall ska gälla med en viss tidsbegränsning och/eller yrka att målet vid eventuellt bifall ska återförvisas till nämnden för att ta ställning till lämplig tidsbegränsning och/eller förbehåll för beslutet.

Socialförvaltningen har i samråd med juridiska avdelningen tagit fram förslag på hur stadsdelsnämnderna kan formulera ett yrkande i ett yttrande när den enskilde överklagar ett beslut om helt avslag till förvaltningsrätten. Vilken formulering som används får avgöras i det enskilda fallet utifrån en individuell bedömning:

- *Nämnden yrkar att det, vid ett eventuellt bifall, ska framgå att beslutet kan komma att ändras om det sker väsentliga förändringar i de förhållanden som legat till grund för beslutet alternativt att målet då återförvisas till nämnden för att förse beslutet med sådant förbehåll. **Lägg till motivering till varför nämnden anser att beslutet ska föras med ett ändringsförbehåll.***
- *Nämnden yrkar att det, vid ett eventuellt bifall, ska framgå att beslutet tidsbegränsas till och med ÅÅÅÅ- MM-DD alternativt att målet då återförvisas till nämnden för att förse beslutet med tidsbegränsning. **Lägg till motivering till varför nämnden anser att beslutet ska tidsbegränsas.***

- *Nämnden yrkar att beslutet vid eventuellt bifall ska tidsbegränsas till och med ÅÅÅÅ-MM-DD samt att det ska framgå att beslutet kan komma att ändras om det sker väsentliga förändringar i de förhållanden som legat till grund för beslutet alternativt att målet då återförvisas till nämnden för att ta ställning till lämplig tidsbegränsning och förbehåll för beslutet. **Lägg till motivering till varför nämnden anser att beslutet ska föras med både tidsbegränsning och ändringsförbehåll.***

5.6.2 Laglighetsprövning

I Stockholms stad har kommunfullmäktige beslutat om möjlighet att bevilja vissa insatser som normalt sett inte omfattas av rätten till bistånd enligt 4 kap. 1 § SoL. Beslut som fattas med stöd av 4 kap. 2 § SoL kan inte överklagas genom förvaltningsbesvär, utan bara genom laglighetsprövning.

Av uttalande från JO (se t.ex. JO Dnr 2339-2002) framgår att ett beslut att bevilja bistånd enligt 4 kap. 2 § SoL alltid ska föregås av ett beslut att avslå en ansökan om bistånd enligt 4 kap. 1 § SoL. Beslutet enligt 4 kap. 1 § SoL kan överklagas genom förvaltningsbesvär.

Den enskilde bör få information om hur ett beslut som fattats med stöd av 4 kap. 2 § SoL kan överklagas.

Överklagandet ska skickas eller lämnas direkt till förvaltningsrätten. Överklagandet måste vara skriftligt. Förvaltningsrätten prövar om det finns grund för upphävande av beslutet.

5.7 Verkställighet

Beslut om bistånd enligt SoL eller insats enligt LSS som beslutats av nämnd eller av domstol ska verkställas omedelbart. I praktiken är det emellertid rimligt att vissa insatser inte kan verkställas omedelbart efter att ett gynnande beslut har fattats. Det är därför inte möjligt att generellt säga vad som kan betraktas som skälig tid för verkställighet. Insatser som till exempel avlösning/avlösarservice eller ledsagning/ledsagarservice bör kunna verkställas i stort sett utan dröjsmål, medan den skäliga tiden för andra insatser som ställer krav på planering och framförhållning, som till exempel bostad med särskild service kan vara längre.

Alla omständigheter som medför dröjsmål bör dokumenteras i den enskildes personakt. Dokumentationen utgör underlag för nämnden att kunna påvisa om det funnits omständigheter kring fördröjningar som ligger utanför nämndens kontroll. Det finns ingen tydlig skyldighet att regelmässigt journalföra alla de kontakter som tas för

att hitta en utförare som kan verkställa den enskildes beslut. Det är dock viktigt att beakta att frågan om att få en plats i en verksamhet kan ha stor relevans för den enskilde och därmed vara en ”faktisk omständighet av betydelse”. Om sådana kontakter med utförare dokumenteras någon annanstans utanför ärendet kan journalanteckningen vara mer begränsad och hänvisa till att mer information finns på annan plats.

Enligt 16 kap. 3 § tredje stycket SoL får verkställandet av beslut om bistånd enligt 4 kap. 1 § SoL på begäran av den enskilde senareläggas om verkställandet sker inom ett valfrihetssystem enligt lagen LOV. Bestämmelsen innebär att nämnden har möjlighet att avvakta med att verkställa beslut om bistånd till dess att den enskilde kan få tillgång till den leverantör som denne önskar.

5.7.1 Särskild avgift

Av 16 kap. 6 a–e § § SoL och 28 a–e § § LSS framgår att en kommun som inte inom skälig tid tillhandahåller bistånd enligt 4 kap. 1 § SoL eller insats enligt 9 § LSS som någon är berättigad till enligt socialnämndens beslut ska åläggas att betala en särskild avgift. Samma gäller om kommunen inte inom skälig tid på nytt tillhandahåller biståndet eller insatsen efter det att verkställigheten av ett sådant gynnande beslut avbrutits.

När avgiften fastställs beaktas särskilt dröjsmålets längd och hur allvarligt det kan anses vara. Det kan till exempel handla om:

- vilka konsekvenser det får för den enskilde som får vänta på insatsen,
- hur kommunens möjligheter att verkställa beslutet eller domen har sett ut,
- det funnits särskilda svårigheter,
- kommunen tjänat något på att inte verkställa beslutet eller domen,
- kommunen haft några kostnader för andra insatser till den enskilde under dröjsmålstiden.

Om det finns synnerliga skäl kan avgiften efterges och kommunen undgå att betala avgift. I ringa fall ska ingen avgift tas ut.

Enligt praxis ska särskild avgift inte utgå då väntetid uppstått till följd av att den enskilde förklarat sig enbart godta ett visst boende som kommunen inte kunnat tillhandahålla.¹⁵

¹⁵ RÅ 2009 ref. 21.

Prövning av särskild avgift

Frågor om särskild avgift prövas enligt 16 kap. 6 c § SoL respektive 28 c § LSS av förvaltningsrätten efter ansökan från IVO. Det är alltså IVO som avgör om en ansökan om särskild avgift ska göras till förvaltningsrätten. För att särskild avgift ska kunna dömas ut ska kommunen delges IVOs ansökan om särskild avgift till förvaltningsrätten inom två år från tidpunkten för det gynnande beslutet eller inom två år från det att verkställigheten av det gynnande beslutet avbrutits. Innan IVO ansöker om särskild avgift ska kommunen delges de uppgifter som ligger till grund för ansökan och ges tillfälle att yttra sig.

5.7.2 Att verkställa beslut om boende enligt 9 § 8 eller 9 § 9 LSS i en annan kommun

Om det finns särskilda skäl får en kommun, enligt 16 c § LSS, verkställa ett beslut enligt 9 § 8 eller 9 § 9 LSS i en annan kommun.

Avtal med bibehållet ansvar och underrättelseskyldighet

En kommun får enligt 17 § LSS med bibehållet ansvar sluta avtal med någon annan om att tillhandahålla insatser enligt lagen. Om ett avtal som kommunen träffar med en utförare innebär att en boendeinsats enligt 9 § 8 eller 9 § 9 ska tillhandahållas i en annan kommun är kommunen skyldig att underrätta den andra kommunen om detta avtal (17 § första stycket LSS).

Underrättelseskyldigheten syftar till att säkerställa att den andra kommunen, där den enskilde vistas eller är bosatt, känner till detta förhållande.¹⁶ Regeln är sekretessbrytande men den enskilde bör ändå informeras om att den andra kommunen underrättas.

5.7.3 Stadens valfrihetssystem

För vissa insatser enligt SoL och LSS tillämpar Stockholms stad valfrihet enligt lagen om valfrihetssystem (LOV). Genom stadens valfrihetssystem erbjuds personer med funktionsnedsättning i Stockholms stad möjlighet att själva välja utförare. Handläggaren ska vara behjälplig med information om vilka utförare den enskilde kan välja mellan. Handläggaren måste dock förhålla sig konkurrensneutral i förhållande till de leverantörer som finns i valfrihetssystemet, inklusive egenregiverksamheten. Samtidigt ska handläggaren uppmuntra och stödja den enskilde att göra ett aktivt val som kan tillgodose de behov som den enskilde har.

¹⁶ Prop. 2009/10:176 s. 60–61.

Handläggaren behöver därför utgå från den enskildes livssituation, önskemål och behov av stöd samt ta reda på vad den enskilde värdesätter och utifrån detta ge information om tänkbara utförare som kan intressera den enskilde. Informationen ska vara så utförlig att det är möjligt för den enskilde att göra sitt val. Informationen ska vara saklig, relevant, jämförbar, lättförståelig och lättillgänglig. Om möjligt ska flera alternativ kunna presenteras för den enskilde. Det är inte möjligt att välja fler än en utförare per insatstyp.

Målet är att alla ska ges möjlighet att göra ett aktivt val av utförare. I de fall den enskilde inte kan eller vill välja utförare ska insatserna beställas av ett ickevalsalternativ. Den enskilde har alltid rätt att välja och byta utförare.

Intresseanmälan av insatser enligt LSS

För insatserna korttidshem, bostad med särskild service och daglig verksamhet kan den enskilde lämna en intresseanmälan till handläggaren, antingen en tid före eller i samband med att den enskilde ansöker om en insats. Intresseanmälan handläggs av gruppen för bedömning och förmedling på socialförvaltningen.

5.7.4 Beställning av insats

När den enskilde fått ett beslut och utförare är utsedd ska handläggaren, efter samtycke från den enskilde, lämna nödvändiga uppgifter till vald utförare. Handläggaren skickar en formell beställning. Utgångspunkten är att beställningen ska göras i så god tid att utföraren har en rimlig chans att planera och verkställa beslutet.

Beställning till privata utförare som ingår i stadens valfrihetssystem och alla typer av verksamheter i kommunal regi samt entreprenader skickas via stadens verksamhetssystem.

Privata utförare som inte ingår i stadens valfrihetssystem kan inte ta emot beställningar via stadens verksamhetssystem. Beställningen ska i dessa fall skrivas ut och skickas på annat sätt.

5.7.5 Muntlig beställning

I undantagsfall kan handläggaren behöva göra en muntlig beställning av insatser enligt fattat beslut om insatserna behöver påbörjas omgående. I fall som dessa är det viktigt att försäkra sig om att utföraren uppfattat uppdraget korrekt. Handläggaren bör snarast möjligt återkomma med en skriftlig beställning som överensstämmer med den muntliga.

5.7.6 Plan för genomförande

I 3 kap. 5 § SoL anges att insatserna för den enskilde ska utformas och genomföras tillsammans med honom eller henne. I 6 § LSS anges att den enskilde i största möjliga utsträckning ska ges inflytande och medbestämmande över de insatser som ges. Stadens insatser för personer med funktionsnedsättning ska utgå från den enskildes behov och önskemål.

Genomförandeplan

En genomförandeplan är en plan som beskriver hur en beslutad insats rent praktiskt ska genomföras. I Stockholms stad anges i avtal att utföraren tillsammans med den enskilde ska upprätta en genomförandeplan inom 15 dagar från det att insatsen har påbörjats. Genomförandeplanen ska dokumenteras och det ska framgå om den enskilde har deltagit i planeringen. Det finns dock inget krav på att genomförandeplanen ska ”godkännas” eller vara undertecknad av den enskilde.

En kopia på genomförandeplanen sänds till handläggaren. För utförare som är anslutna till ParaSoL, stadens verksamhetssystem för utförardokumentation, sker detta automatiskt när utföraren bekräftat att genomförandeplanen är undertecknad.

Läs mer om dokumentation under genomförandet av insatser enligt SoL och LSS i Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd SOSFS 2014:5 och tillhörande handbok (Handläggning och dokumentation).

5.8 Uppföljning

Beslutande nämnd ansvarar för att genom individuppföljning följa upp att beviljade insatser utförs (innehåll, omfattning och kvalitet) och att dessa tillgodoser den enskildes behov.

Varje beslut om insatser ska följas upp och utvärderas kontinuerligt eller vid förändringar. I de fall beslutet är tidsbegränsat ska handläggaren ta kontakt med den enskilde i god tid innan beslutet löper ut. Vill den enskilde ansöka om insatser på nytt ska handläggaren vara den enskilde behjälplig att upprätta en sådan ansökan. Varje nytt beslut ska gå att koppla till en aktuell utredning kring insatsen.

Uppföljning ska ske minst en gång per år och därutöver vid förändringar som föranleder uppföljning, till exempel förändrade behov eller när det annars finns skäl för det. När en ny insats påbörjas kan behovet av uppföljning vara större och behöva genomföras tätare.

Ibland kan det vara svårt för den enskilde och/eller dennes företrädare att ge uttryck för att han eller hon inte är helt nöjd med en insats. Uppföljningen ska därför ge den enskilde och dennes företrädare möjlighet att uttrycka sina åsikter till handläggaren utan att den som utför insatsen är närvarande. Handläggaren och den enskilde bör i förväg komma överens kring om utföraren ska vara med eller inte vid uppföljningen.

Det är viktigt att handläggaren har kännedom om vilka åtgärder som ska vidtas om brister i utförandet uppmärksammas vid en uppföljning.

5.8.1 Dokument för uppföljning och utvärdering

Vid uppföljning och ansökan eller begäran om fortsatt insats ska följande dokument användas, utvärderas och uppdateras:

- Uppföljningsdelen i DUR FH.
- Beställning av insats.
- Genomförandeplan.
- Eventuell individuell plan eller annan plan som påverkas av ändringar vid uppföljningen.

Vid uppföljning är det viktigt att handläggaren och den enskilde går igenom hur målen med den beviljade insatsen uppnåtts och uppdaterar målen så att de stämmer överens med nuläget.

I SOSFS 2014:5 finns bestämmelser om utförarens dokumentation för att säkerställa att god kvalitet uppnås men också för att göra insatsen uppföljningsbar.

6. LSS

LSS är en utpräglad rättighetslag som har tillkommit som ett komplement till annan lagstiftning. LSS innebär alltså inte någon inskränkning i rätten till bistånd enligt SoL eller till hälso- och sjukvård för de som omfattas av lagen. Genom insatser enligt LSS ska den enskilde tillförsäkras goda levnadsvillkor, vilket ska motsvara vad som är goda levnadsvillkor för människor i samma ålder som den enskilde och som inte har någon funktionsnedsättning.

Enligt 5 § LSS ska verksamhet enligt lagen främja jämlikhet i levnadsvillkor och full delaktighet i samhällslivet, med målet att den enskilde får möjlighet att leva som andra.

Av förarbetena framgår att målet med LSS är att människor med omfattande funktionsnedsättning ska kunna skapa sig ett värdigt liv, så likt andra människors som möjligt och i gemenskap med andra människor. De insatser som ges ska utformas så att de stärker den

enskildes möjlighet att leva ett självständigt och oberoende liv och att delta aktivt i samhällslivet. Insatserna ska också utformas så att de svarar mot den enskildes aktuella situation. För att målen i LSS ska kunna nås ska insatserna anpassas efter den enskildes behov som kan variera i livets olika skeden. Den enskilde ska ha ett direkt inflytande över planeringen, utformningen och genomförandet av insatserna. Kontinuitet, tillgänglighet, samordning och varaktighet ska karaktärisera insatserna. Det är särskilt viktigt att uppmärksamma när det gäller personer med omfattande funktionsnedsättning som är beroende av flera olika stödinsatser. Det övergripande syftet med insatser enligt LSS är att skapa så jämlika villkor som möjligt mellan människor med funktionsnedsättning och andra människor.

Insatser enligt LSS ska förebygga och minska följderna av funktionsnedsättning. Barn och ungdomar med funktionsnedsättning ska ges förutsättningar för en god fysisk och psykisk utveckling, det vill säga erhålla uppväxtvillkor som betraktas som goda för alla barn och ungdomar. Insatser till vuxna personer ska grundas på behov som den enskilde själv anser är angelägna för att kunna leva ett så självständigt och oberoende liv som möjligt. Andra viktiga utgångspunkter är anhörigas behov av att kunna leva ett aktivt och tryggt liv. Föräldrar till barn med funktionsnedsättning ska kunna förvärvsarbeta, ha kontakt med vänner och kunna utöva intressen utanför hemmet. Ungdomars behov av frigörelse och vuxnas behov av vuxenrelationer till sina närstående ska beaktas.¹⁷

6.1 God kvalitet i LSS

Av 6 § LSS framgår att verksamheten ska vara av god kvalitet, och att kvaliteten i verksamheten systematiskt och fortlöpande ska utvecklas och säkras. Kravet på god kvalitet gäller både i offentlig och enskilt bedriven verksamhet och i såväl myndighetsutövning som i de insatser som ska utföras. För verksamheten ska det finnas den personal som behövs för att ett gott stöd och en god service och omvårdnad ska kunna ges. Verksamheten ska bedrivas i samarbete med andra berörda samhällsorgan och myndigheter. Den ska vara grundad på respekt för den enskildes rätt till självbestämmande och integritet. Den enskilde ska i största möjliga utsträckning ges inflytande och medbestämmande över de insatser som ges.

Verksamhetens mål och allmänna inriktning ska vara att främja jämlikhet i levnadsvillkor och full delaktighet i samhällslivet för de personer som omfattas av lagen (5 § LSS). Målet enligt 5 § LSS ska vara att den enskilde får möjlighet att leva som andra.

¹⁷ Prop. 1992/93:159 s. 50–51.

I 7 § LSS anges en kvalitetsnivå på de insatser som tillhandahålls. Genom de särskilda insatserna i LSS ska den enskilde tillförsäkras goda levnadsvillkor. Vidare ska insatserna vara varaktiga och samordnade, och anpassade till mottagarens individuella behov. Insatserna ska dessutom vara utformade så att de är lättillgängliga för de personer som behöver dem och stärker förmågan att leva ett självständigt liv. Det ska finnas en överensstämmelse mellan verksamhetens mål och de mål som anges i LSS och verksamheten ska uppfylla de bestämmelser som LSS anger.¹⁸

Det finns enligt förarbetena till kvalitetsparagrafen i LSS vissa allmänt vedertagna kriterier för god kvalitet. Att ta hänsyn till barns särskilda behov och förutsättningar är exempel på ett sådant.

6.2 Rätt till insatser enligt 7 § LSS

Vid bedömning av om den enskilde har rätt till insatser enligt 9 § LSS används begreppet *goda levnadsvillkor*. Den enskilde har enligt 7 § LSS rätt till insatser enligt LSS om han eller hon tillhör någon av lagens tre personkretsar, om behov föreligger, om behovet faktiskt inte tillgodoses på annat sätt samt om insatserna behövs för att den enskilde ska tillförsäkras goda levnadsvillkor.

Personer som tillhör LSS personkrets har enligt 7 § LSS rätt till de insatser som framgår av 9 § 1-9 LSS om de behöver sådant stöd och service i sin livsföring och om deras behov inte tillgodoses på annat sätt. Personer som tillhör personkrets 1 och 2 har under samma förutsättningar även rätt till daglig verksamhet enligt 9 § 10 LSS.

Vid bedömning av om den enskilde har behov av en insats ska jämförelse göras med den livsföring som anses normal för personer i samma ålder. En bedömning ska göras av om den enskilde behöver sådan kontinuerlig hjälp i sin livsföring som avses med de insatser som anges i 9 § LSS för att få möjlighet att "leva som andra" (5 § LSS).

Det framgår vidare av förarbetena till LSS att det inte räcker med att behovet kan tillgodoses på annat vis. Behovet ska rent faktiskt vara tillgodosett på angivet sätt. Här ligger en av de mer betydande skillnaderna mellan LSS och SoL.

6.3 LSS och SoL kompletterar varandra

LSS ska komplettera SoL utan att ersätta eller inskränka den. Insatser enligt de bägge lagarna är frivilliga och kan ges efter ansökan från den enskilde.

¹⁸ Prop. 2004/05:39 s.17-18

Alla som omfattas av LSS personkrets och är i behov av stöd från socialtjänsten ska i första hand erbjudas hjälp att ansöka om insatser enligt LSS. Den enskilde kan dock själv välja att endast ansöka om insats enligt SoL.

Av specialmotiveringen till 4 § LSS¹⁹ framgår följande:

”En framställan om stöd och service från en person som tillhör lagens personkrets bör i första hand prövas enligt denna lag om det gäller en insats som regleras i lagen, eftersom detta i allmänhet får antas vara till fördel för den enskilde. I andra hand kan en framställan prövas enligt socialtjänstlagen. När en prövning av behovet av insatser enligt denna lag görs är det ofta nödvändigt att samtidigt pröva om det därutöver behövs insatser enligt socialtjänstlagen.”

Personer som ingår i lagens personkrets kan behöva andra insatser än de som LSS omfattar. Behovet måste då tillgodoses med stöd av SoL eller annan lagstiftning. Ibland kan behovet omfatta insatser enligt både LSS och SoL eller annan lagstiftning. Den enskilde ska informeras om möjligheten att ansöka om bistånd enligt 4 kap. 1 § SoL för att tillgodose behov av insatser som inte ryms i LSS.

6.4 Om den enskilde inte tillhör personkretsen

En ansökan om insats enligt LSS ska alltid utredas och den enskilde ska erhålla ett skriftligt avslag med en motivering om denne inte bedöms tillhöra personkretsen i LSS. En person som inte bedömts tillhöra personkretsen i LSS ska alltid erbjudas prövning enligt SoL. Handläggaren ska därför informera den enskilde om möjligheten att ansöka om insatser enligt denna lag.

6.5 Personer över 66 år

Personer med funktionsnedsättning över 66 år kan omfattas av LSS och ha rätt till insatser enligt lagen med vissa begränsningar. För personkrets 3 gäller att personer över 66 år kan omfattas av personkretsen om funktionsnedsättningen inte uppenbart beror på normalt åldrande. För personkrets 1 och 2 finns ingen övre åldersgräns.

För daglig verksamhet finns vissa begränsningar genom att insatsen i första hand avser personer i yrkesverksam ålder som omfattas av personkrets 1 eller 2.²⁰ Vidare finns särskilda regler för personer över 66 år när det gäller personlig assistans.

¹⁹ Prop. 1992/93:159 s. 171

²⁰ Prop. 1992/93:159 s. 90

För mer information se respektive avsnitt om daglig verksamhet samt personlig assistans.

6.6 Asylsökande med fl. som inte är folkbokförda i Sverige

En kommuns ansvar att erbjuda insatser enligt LSS gäller enbart för dem som är bosatta i kommunen. Den som är asylsökande anses inte vara bosatt i Sverige. Det gör att varken barn eller vuxna personer som söker asyl har rätt till insatser enligt LSS. De kan heller inte få förhandsbesked om rätten till insatser. Om ett behov inte ska tillgodoses genom lagen (1994:137) om mottagande av asylsökande m.fl. (LMA) kan bestämmelserna i SoL bli aktuella för att enskilda ska kunna få det stöd och den hjälp som de behöver.

Den som beviljats uppehållstillstånd och kan antas komma att tillbringa sin dygnsvila i landet under minst ett år anses bosatt i landet. Även den person som ännu inte folkbokförts kan i vissa fall anses vara bosatt i Sverige. Upphållstillståndets giltighetstid måste inte heller vara över ett år. Personer som anses bosatta enligt ovan har rätt till insatser enligt LSS på samma premisser som andra personer som är bosatta i Sverige.

Läs mer om bestämmelser för asylsökande m.fl. som inte är folkbokförda i Sverige i Handläggning och dokumentation inom Socialtjänsten samt Socialstyrelsens meddelandeblad nr 3/2020 Rättsliga förutsättningar för barn och unga med funktionsnedsättning i migration.

6.6.1 Ersättning för stöd och service

Av 18 § förordningen (2010:1122) om statlig ersättning för insatser för vissa utlänningar framgår att kommunen har rätt till ersättning för vissa kostnader för personer som omfattas av 5–5 b §§ i förordningen. Kommunen har bland annat rätt till ersättning för insatser enligt LSS samt assistansersättning enligt SFB.

Ersättning för kostnader för insatser enligt LSS lämnas till kommunen från Migrationsverket om personen har behov av sådana insatser på grund av en sjukdom eller en funktionsnedsättning som personen hade när han eller hon först togs emot i en kommun eller som annars har ett direkt samband med personens situation som skyddsbehövande, 24 § i förordningen.

För mer information om återsökning av ersättning för kostnader för insatser enligt LSS kan stadens statsbidragshandläggare på arbetsmarknadsförvaltningen kontaktas.

7. Personkretsbedömning i LSS

Den som inte tillhör personkretsen i LSS kan heller inte få insatser enligt den lagen. I utredningsfasen är frågan om personkrets därför av avgörande betydelse. Enligt 1 § LSS omfattar lagens bestämmelser personer med:

- utvecklingsstörning, autism eller autismliknande tillstånd (1 § 1 LSS)
- betydande och bestående begåvningsmässigt funktionshinder efter hjärnskada i vuxen ålder föranledd av yttre våld eller kroppslig sjukdom (1 § 2 LSS), eller
- andra varaktiga fysiska eller psykiska funktionshinder som uppenbart inte beror på normalt åldrande, om de är stora och förorsakar betydande svårigheter i den dagliga livsföringen och därmed ett omfattande behov av stöd eller service (1 § 3 LSS).

I dessa riktlinjer benämns dessa grupper med personkrets 1, personkrets 2 respektive personkrets 3. Huruvida en person omfattas av personkrets 1 eller 2 bestäms utifrån den enskildes diagnos utan hänsyn till hans eller hennes stödbehov. Huruvida en person omfattas av personkrets 3 utgår i stället från den enskildes behov oavsett vilken skada, sjukdom eller funktionsnedsättning som orsakar behovet. För personkrets 3 gäller att personer över den allmänna pensionsåldern kan omfattas av personkretsen om funktionsnedsättningen inte uppenbart beror på normalt åldrande.

För personkrets 1 och 2 finns ingen övre åldersgräns.

Ett beslut om personkretstillhörighet ska vara en del av beslutet om insatser. Bedömningen av om en person omfattas av LSS personkrets ska framgå av beslutet om insats och kan överklagas. Personkretsfrågan måste därför tillmätas stor betydelse i utredningsfasen.

En personkretsbedömning kan inte aktualiseras av andra omständigheter än ansökan om insatser enligt LSS. Det är därmed inte möjligt för en enskild person att få ett särskilt beslut om att denne tillhör någon av personkretsarna i LSS.

7.1 Underlag för personkretsutredning

För att kunna avgöra om en person tillhör personkretsen i LSS behöver handläggaren få tillgång till läkarintyg och andra underlag som bekräftar personens funktionsnedsättning och beskriver vilka konsekvenser den medför i vardagen för den enskilde och för livsföringen i övrigt. Om handläggaren bedömer att tillgängliga underlag är alltför oklara för att kunna avgöra om den enskilde

omfattas av personkretsen är det nödvändigt att begära in kompletterande underlag.

För att få ett tillräckligt underlag för beslut i personkretsfrågan är det viktigt att formulera tydliga frågor till intygsskrivaren, om diagnosen, funktionsnedsättningen och dess konsekvenser. Uppgifterna kan exempelvis avse förtydliganden eller mer detaljerade uppgifter om en diagnos eller en funktionsnedsättning, dess omfattning och varaktighet, om den beror på normalt åldrande eller ej, på vilket sätt och i vilka situationer den begränsar den enskildes funktionsförmåga, aktivitetsförmåga och möjlighet till delaktighet, om kompensatoriska åtgärder (till exempel hjälpmedel, bostadsanpassning, arbetsplatsanpassning) bedöms kunna minska hinder i den omgivande miljön.

Personkrets 1 och 2 bygger på medicinska diagnoser. Personkretstillhörigheten ska därför bedömas utifrån medicinska underlag. Det ska framgå av underlaget vilka utredningar som har gjorts för att fastställa den medicinska diagnosen. En person som tillhör LSS personkrets 1 eller 2 har en diagnos som innebär att funktionsnedsättningen är bestående. Som huvudregel krävs därför inte någon ny utredning för att fatta beslut i personkretsfrågan vid en förnyad ansökan. Undantag kan gälla vissa barn vars diagnos med stigande ålder kan komma att ändras och vissa vuxna som har en oklar diagnos och ålderstigen utredning, till exempel personer med förvärvad hjärnskada vars begåvningsmässiga funktionsnedsättning ibland kan behöva utredas på nytt.

Personkrets 1 och 2 har företräde framför personkrets 3. Det innebär att om det finns ett medicinskt underlag som visar tillhörighet enligt grupp 1 eller 2 så ska någon av dessa grupper fastslås även om kriterierna för grupp 3 också uppfylls.

Om utredningen syftar till att klarlägga om en person tillhör personkrets 1 eller 2, och det redan är klarlagt att personen tillhör personkrets 3, ska beslut om insats fattas utifrån att personen tillhör personkrets 3. Detta sker då i avvaktan på att personkretsutredningen vad gäller den första eller andra personkretsen blir klar.

7.1.1 Personkrets 1 (1 § 1 LSS)

För att en person ska kunna omfattas av personkrets 1 i LSS krävs att denne har någon av diagnoserna utvecklingsstörning, autism eller autismsliknande tillstånd. Diagnosen ska vara medicinskt styrkt genom intyg. Regionen ansvarar för att utreda och fastställa diagnoser som rör utvecklingsstörning, autism och autismsliknande tillstånd.

Utvecklingsstörning

Med utvecklingsstörning avses en intellektuell funktionsnedsättning som uppkommit under personens utvecklingsperiod, och som är så betydande att han eller hon behöver särskilt stöd och särskild hjälp i sin livsföring. Med utvecklingsperiod avses vanligen åren före 16 års ålder (prop. 1992/93:159 s. 53–54).

I LSS och lagens förarbeten används begreppet utvecklingsstörning. Begreppet intellektuell funktionsnedsättning används dock allt oftare och i diagnosmanualen DSM-5 har begreppet utvecklingsstörning ersatts av begreppet intellektuell funktionsnedsättning. I dessa riktlinjer används dock begreppet utvecklingsstörning eftersom det ofta hänvisas till de begrepp som finns i förarbetena och lagstiftningen.

Autism eller autismliknande tillstånd

Med autism eller autismliknande tillstånd avses en djupgående personlighetsstörning som debuterar under barn-domen, i regel före sju års ålder. De djupgående störningarna påverkar bland annat social förmåga, kommunikation och beteende. Dessa tillstånd ger nästan alltid allvarliga psykiska funktionshinder under hela livet (prop. 1992/93:159 s. 54 och 167).

I Sverige används två internationella diagnosmanualer för att beskriva autismspektrumet, DSM-5 och ICD-10. När diagnos ställs i Sverige används ofta kriterierna från DSM-5 men när diagnosen ska anges i en journal kodas den enligt ICD-10. I ICD-10 finns diagnosnamnen *Autism i barndomen*, *Aspergers syndrom* och *atypisk autism*. I den nya versionen, ICD-11 har dessa diagnoser slagits ihop till en diagnos, *Autism spectrum disorder*. Arbeta pågår med en svensk version av ICD-11.

För att ställa diagnos hos barn och unga krävs en utredning av en barnpsykiater, barnneurolog eller barnläkare med särskild kompetens inom området samt psykolog. För att ställa diagnos hos vuxna görs en neuropsykiatrisk utredning av en psykiater och en psykolog inom den specialiserade psykiatrin. Vid utredningen, både för barn och vuxna, kan även andra personalkategorier medverka, såsom kurator eller arbetsterapeut.

***Läs mer om diagnoskriterierna för autism på
www.autismforum.se och www.kunskapsguiden.se***

7.1.2 Personkrets 2 (1 § 2 LSS)

Personkrets 2 i LSS omfattar personer som i vuxen ålder fått en hjärnskada med ett betydande och bestående begåvningsmässigt funktionshinder som följd. Utredningen ska styrka hjärnskada och betydande och bestående begåvningsmässigt funktionshinder.

Regionen ansvarar för att utreda och fastställa diagnoser som rör hjärnskador som förvärvats i vuxen ålder och om en hjärnskada medför ett betydande och bestående begåvningsmässigt funktionshinder.

Hjärnskada i vuxen ålder med betydande och bestående begåvningsmässigt funktionshinder

Med vuxen ålder avses tid efter utvecklingsåren, från cirka 16 år. Den begåvningsmässiga funktionsnedsättningen bedöms enligt samma principer som för utvecklingsstörning i personkrets 1.

Utlösande faktorer ska enligt lagens förarbeten vara sjukdomar eller skador av kroppslig art som beror på exempelvis:

- Trauma på grund av yttre våld - till exempel trafikolycka, misshandel, fallolycka.
- Stroke - hjärninfarkt på grund av hjärnblödning eller blodpropp.
- Syrebristsskada - till exempel efter hjärtstillestånd, drunkningstillbud, förgiftning.
- Tumörer - i hjärnan eller i hjärnhinnorna.
- Infektioner.
- Lösningssmedelsskada.

Även personer med demenssjukdomar såsom Alzheimers sjukdom kan tillhöra LSS personkrets 2 förutsatt att övriga villkor är uppfyllda, såsom att en organisk hjärnskada är konstaterad och att nedsättningen av den begåvningsmässiga förmågan är betydande. Bakgrunden till denna utvidgning av personkretsen är en dom i Högsta förvaltningsdomstolen (HFD) (RÅ 2008 ref. 78).

När det gäller demenssjukdom som är en följd av missbruk såsom Wernicke-Korsakows syndrom finns praxis där personer som fått demenssjukdom på grund av alkoholmissbruk bedömts tillhöra personkrets 2 i LSS.

Det finns kammarrättspraxis där man har uttalat att en prövning av personkretstillhörighet ska begränsas till om hjärnskadan är föranledd av yttre våld eller kroppslig sjukdom. De bakomliggande orsakerna till en kroppslig sjukdom ska inte ha någon avgörande betydelse (se exempelvis Kammarrätten i Stockholms dom mål nr 2653-10 och Kammarrätten i Göteborgs dom mål nr 5165-14)

För att avgöra om en person tillhör personkrets 2 måste både diagnosen och en betydande begåvningsmässig funktionsnedsättning vara styrkt.

Personkrets 2 är i likhet med personkrets 1 diagnosstyrd. Personkretstillhörighet ska styrkas genom utredning av psykolog

och vid behov läkare. Vid tveksamheter eller i svårbedömda fall ska utredningen göras av både psykolog och läkare. Ofta krävs för bedömningen att såväl läkare som psykolog har specialistkompetens.

En personkretsbedömning blir oftast säkrare om en person med hjärnskada genomgått rehabilitering. Annars kan det vara svårt att bedöma hjärnskadans omfattning och varaktighet. Det kan därför vara nödvändigt att avvakta resultaten av rehabiliteringsinsatser innan personkretstillhörigheten avgörs. Om en utredning är gjord för många år sedan kan en ny personkretsutredning behöva aktualiseras.

Olika psykiska sjukdomstillstånd kan också ge en begåvningsmässig funktionsnedsättning, men räknas inte till personkrets 2. Dessa personer kan endast omfattas av LSS om de uppfyller kriterierna för personkrets 3.

För personkrets 2 är det ett krav att hjärnskadan medfört en betydande intellektuell eller begåvningsmässig funktionsnedsättning. En individ kan, på grund av hjärnskada, ha stora svårigheter i vissa avseenden men klara sig normalt i andra. Bristande förmåga i flera avseenden kan sammantaget göra att den enskildes funktionsnedsättning ska betraktas som stor trots att den enskilde inte har någon intellektuell funktionsnedsättning. I sådana fall är det viktigt att pröva om den enskilde eventuellt tillhör personkrets 3.

7.1.3 Personkrets 3 (1 § 3 LSS)

Personkrets 3 omfattar personer med andra varaktiga och omfattande fysiska eller psykiska funktionshinder som uppenbart inte beror på normalt åldrande. Funktionshindren ska vara stora och förorsaka betydande svårigheter i den dagliga livsföringen och därmed ett omfattande behov av stöd eller service. För att omfattas av lagen krävs att samtliga villkor är uppfyllda. Funktionshindren kan vara medfödda eller för-värvade. I personkretsen återfinns barn, ungdomar och vuxna med långvariga habiliterings- och rehabiliteringsbehov.

Personkrets 3 är, till skillnad från personkrets 1 och 2, inte diagnosstyrd i den meningen att en viss diagnos alltid medför att personen omfattas av LSS. Bedömningen av om en person tillhör personkrets 3 inriktas på svårigheter i den dagliga livsföringen. Vad som orsakar dessa svårigheter är av underordnad betydelse.

Samtliga nedanstående villkor ska vara uppfyllda för att tillhöra personkrets 3, men i personkretsbedömningen behöver de beaktas var för sig:

- andra varaktiga fysiska eller psykiska funktionshinder,

- som uppenbart inte beror på normalt åldrande,
- om de är stora och förorsakar betydande svårigheter i den dagliga livsföringen och därmed föranleder ett omfattande behov av stöd eller service.

Det kan samtidigt vara svårt att bedöma villkoren var för sig eftersom de påverkar varandra. En person kan ha stora svårigheter i ett avseende men klara sig normalt i ett annat.

Av HFD 2012 ref. 8 framgår att det faktum att en person i viss utsträckning behöver hjälp med sina grundläggande behov inte nödvändigtvis innebär att denne tillhör personkrets 3. HFD ansåg att det var klarlagt att den enskildes funktionsnedsättning var varaktig och inte berodde på normalt åldrande. Den enskilde behövde i viss utsträckning hjälp för att klara den dagliga livsföringen men funktionsnedsättningen kunde trots det inte anses vara så stor och förorsaka sådana betydande svårigheter i den dagliga livsföringen att den medförde ett så omfattande behov av stöd och service som krävs för tillhörighet till personkretsen enligt 1 § 3 LSS.

”Andra varaktiga fysiska eller psykiska funktionshinder”

Det framgår inte av förarbetena vad som menas med begreppet varaktigt funktionshinder. Det framgår dock att funktionshindret inte får vara av tillfällig eller mer övergående natur. Vidare framgår att LSS i första hand syftar till att tillförsäkra personer med livslånga eller mycket långvariga funktionshinder det särskilda stöd som de behöver för att bygga upp och bibehålla levnadsvillkor som är likvärdiga med andra människors (prop. 1992/93:159 s. 56).

Det kan ibland vara svårt att bedöma hur en funktionsnedsättning kommer att utvecklas. Det är därför viktigt att det framgår av utredningen på vilket sätt den enskildes funktionsnedsättning är varaktig, eftersom det kan vara särskilt svårt att avgöra.

Om en funktionsnedsättning ska betraktas som varaktig får bedömas i det enskilda fallet. I svårbedömda fall när det gäller varaktigheten får man utgå från den situation som föreligger vid utredningstillfället. I sådana situationer ska det beslut som fattas vara tidsbegränsat. Vid en förnyad ansökan, när beslutet om insats löper ut, kan personkretstillhörigheten och varaktigheten bedömas annorlunda. Om ansökan avser ett barn och det inte går att bedöma om barnet kommer att omfattas av LSS på grund av att varaktigheten inte kan styrkas ska handläggaren informera barnets vårdnadshavare om vikten av en ny LSS-ansökan längre fram.

”Som uppenbart inte beror på normalt åldrande”

För att en person ska omfattas av personkrets 3 får funktionsnedsättningen inte bero på normalt åldrande. I praktiken

betraktas funktionsnedsättningar som en följd av normalt åldrande endast när det gäller äldre personer. Med äldre avses personer över den allmänna pensionsåldern. Även när åldrandet förstärker en funktionsnedsättning som debuterat vid en sådan ålder att den uppenbart inte är åldersrelaterad kan en person omfattas av lagen. Exempelvis kan en person med diabetes ha stora funktionsnedsättningar till följd av sin diabetes, det vill säga en icke åldersrelaterad sjukdom. Sannolikt kommer dessa funktionsnedsättningar att förstärkas på grund av åldrandet. Äldre personer kan också drabbas av en omfattande funktionsnedsättning utan samband med åldrandet, till exempel efter en trafikolycka (prop. 1992/93:159 s. 169–170).

"Stora funktionshinder"

Funktionsnedsättning används här synonymt med begreppet funktionshinder i lagens förarbeten. Med funktionsnedsättning avses därmed den begränsning som gör att en person inte kan utföra en aktivitet på det sätt eller i den omfattning som kan anses normalt. Funktionsnedsättningen ska vara *stor* vilket innebär att den ska inkräkta på viktiga livsområden som till exempel i hemmet, på arbetet eller under fritiden samt på förmågan att ta till sig information, att kommunicera, strukturera, organisera och förstå den egna vardagen eller sköta sin ekonomi. En person kan klara sig normalt i vissa avseenden men ändå ha stora svårigheter. Exempel på funktionsnedsättningar som kan vara stora är rörelsehinder, grava syn- eller hörselskador, svårartade effekter av sjukdomar som till exempel diabetes eller hjärt- och lungsjukdomar och olika former av psykiska eller neuropsykiatriska funktionsnedsättningar (prop. 1992/93:159 s. 55 och s. 168).

"Betydande svårigheter"

Med betydande svårigheter i den dagliga livsföringen menas att den enskilde inte på egen hand kan klara vardagsrutiner som till exempel hygien, toalettbestyr, påklädning, mathållning, förflyttning inomhus och utomhus, sysselsättning eller att utföra nödvändig träning eller behandling. Det kan också innebära att den enskilde inte kan förstå eller klara sin ekonomi. Andra svårigheter kan vara att kommunicera med andra. Det gäller både svårigheter att ta emot och att ge information och att samtala med andra direkt eller per telefon. Begreppet bör även kunna användas om den enskilde på grund av funktionsnedsättning löper risk att bli isolerad från andra människor (prop. 1992/93:159 s. 56 och 169).

För människor med *flera funktionsnedsättningar* måste den samlade effekten bedömas. Små men flera funktionsnedsättningar kan tillsammans förorsaka betydande svårigheter (prop. 1992/93:159 s. 56 och 169).

”Omfattande behov av stöd eller service”

Konsekvensen av att den enskilde har betydande svårigheter i sin dagliga livsföring innebär att han eller hon i allmänhet har ett dagligt eller så gott som dagligt behov av långvarigt eller upprepat stöd. Omfattande behov av stöd eller service kan enligt lagens förarbeten exempelvis bestå i behov av hjälp med toalettbesök, påklädning, matlagning, att skriva och läsa, kommunikation, förflyttning, sysselsättning. Det kan även innebära behov av strukturerande stöd, det vill säga att tillsammans med den enskilde finna lämpliga sätt att hantera vardagen.

Begreppet ”omfattande behov av stöd eller service” har både kvantitativa och kvalitativa aspekter. Detta innebär att den enskilde i allmänhet har ett dagligt behov av långvarigt eller upprepat stöd. Ibland kan det emellertid behövas återkommande insatser av så speciell art att de trots en mindre tidsåtgång är att betrakta som omfattande. En bedömning av en persons behov av stöd eller service måste alltid göras utifrån en sammanvägning av medicinska, sociala, psykologiska och pedagogiska faktorer. Många personer med psykisk funktionsnedsättning har ett omfattande behov av stöd och service.

7.1.4 Personkretsbedömning av små barn

Vid bedömning av små barn med funktionsnedsättning är utgångspunkten den aktuella situationen. På grund av barnets låga ålder framgår det kanske inte om funktionsnedsättningen är så *stor* att den orsakar *betydande svårigheter* i den dagliga livsföringen. Alla små barn behöver hjälp med att äta, kommunicera och förflytta sig mm. I dessa fall får man bedöma om barnet med stigande ålder kan antas komma att få betydande svårigheter i den dagliga livsföringen och därmed ett omfattande behov av stöd eller service (prop. 1992/93:159 s. 169). Avsikten med att göra en prognos om barnets framtida svårigheter och därmed sammanhängande stödbehov är att redan när det gäller mycket små barn kunna bedöma om barnet omfattas av LSS personkrets. Personkretsens gruppstillhörighet kan ändras allt eftersom barnet utvecklas och möjligheterna att ställa diagnos enligt LSS personkrets 1 blir säkrare.

I vissa fall, till exempel vid allvarliga ryggmärgsbräck, grav CP-skada etc. torde man dock med stor säkerhet kunna säga att barnet kommer att få betydande svårigheter även på längre sikt. I sådana fall finns det ingen anledning att dröja med beslut om personkretstillhörighet.

Betydelsen av tidiga insatser ska inte underskattas vilket understryker behovet av att allsidiga och kvalificerade insatser till barn med omfattande funktionsnedsättning kommer till stånd.

En funktionsnedsättning för barn i en viss ålder kan ibland förorsaka sådana betydande svårigheter i den dagliga livsföringen att behovet av stöd och service under några år kan anses så omfattande att barnet omfattas av personkrets 3 och har behov av insatser enligt lagen. Behovet av hjälp kan med tiden, genom inläring och kompensatorisk träning, komma att förändras och minska (jfr RÅ 2001 ref. 33 där HFD uttalar att det är uppenbart att konsekvenserna av ett funktionshinder – vad gäller både svårigheter i den dagliga livsföringen och behovet av stöd och service – kan variera såväl i tiden som från individ till individ).

7.1.5 Personer med missbruks- och beroendeproblematik

Om funktionsnedsättningen är stor och varaktig och uppenbart inte beror på normalt åldrande samt förorsakar betydande svårigheter i den dagliga livsföringen och därmed ett omfattande behov av stöd eller service kan personer med missbruks- och beroendeproblematik omfattas av personkrets 3. Detta gäller oavsett om behovet är förorsakat av missbruket eller inte. Samtidigt kvarstår socialtjänstens ansvar att aktivt sörja för att den enskilde får den hjälp och vård som personen behöver för att komma ifrån missbruket. Att en person omfattas av LSS personkrets utgör ingen inskränkning i rätten till hjälp enligt SoL för missbruket. Det kan handla om insatser som syftar till nykterhet och drogfrihet men även skademinimerande åtgärder. Handläggaren ska i dessa fall efter samtycke hjälpa den enskilde att komma i kontakt med stadsdelsnämndens vuxen-/missbruksenhet för bedömning av den enskildes behov av vård och stöd. Samtycke krävs dock inte om anmälan görs med stöd av lagen om vård av missbrukare i vissa fall (LVM). Av vikt är att ha en helhetssyn kring den enskildes situation och en välfungerande intern samverkan och samordning av insatser. Behovet av insatser enligt LSS eller SoL till följd av den enskildes funktionsnedsättning måste vägas samman med det vårdbehov för missbruk och beroende som föreligger.

7.1.6 Personer med psykisk funktionsnedsättning

Enligt nationell psykiatrisamordning har en person en psykisk funktionsnedsättning om han eller hon har väsentliga svårigheter med att utföra aktiviteter inom viktiga livsområden och dessa begränsningar har funnits eller kan antas komma att bestå under en längre tid. Svårigheterna ska vara en konsekvens av psykisk störning.

Personer med psykisk funktionsnedsättning kan omfattas av personkrets 3 om funktionsnedsättningen påverkar psykiska och sociala funktioner i sådan omfattning att kriterierna är uppfyllda. Hjälpbehov som rör vård och be-handling hör till regionens ansvarsområde och ska inte tillgodoses inom ramen för LSS. Behov

av insatser både från socialtjänsten och regionen ska beaktas utifrån bestämmelser om samverkan och samordning av insatser.

8. Avgifter i samband med insatser enligt LSS

Bestämmelser om avgifter i samband med insatser regleras i 18–21 §§ LSS. För information om vilka avgifter staden tar ut i samband med LSS-insatser se stadens särskilda *tillämpningsanvisningar för avgiftssystem för stöd och service till personer med funktionsnedsättning under 65 år*.

9. Insatser i LSS

I 9 § LSS återfinns de insatser för särskilt stöd och särskild service som kan lämnas med stöd av lagen. Insatserna anges i tio punkter.

1. rådgivning och annat personligt stöd som ställer krav på särskild kunskap om problem och livsbetingelser för människor med stora och varaktiga funktionshinder,
2. biträde av personlig assistent eller ekonomiskt stöd till skäligen kostnader för sådan assistans, till den del behovet av stöd inte täcks av beviljade assistanstimmar enligt 51 kap. socialförsäkringsbalken,
3. ledsagarservice,
4. biträde av kontaktperson,
5. avlösarservice i hemmet,
6. korttidsvistelse utanför det egna hemmet,
7. korttidstillsyn för skolgång över 12 år utanför det egna hemmet i anslutning till skoldagen samt under lov,
8. boende i familjehem eller bostad med särskild service för barn eller ungdomar som behöver bo utanför föräldrahemmet,
9. bostad med särskild service för vuxna eller annan särskilt anpassad bostad för vuxna,
10. daglig verksamhet för personer i yrkesverksam ålder som saknar förvärvsarbete och inte utbildar sig (endast för personkrets 1 och 2).

I insatserna enligt 9 § 5–8 och 10 LSS samt i insatsen bostad med särskild service för vuxna ingår omvårdnad. Med omvårdnad avses praktiska åtgärder för att stödja och hjälpa till med dagliga personliga behov personer med funktionsnedsättning kan ha svårt att klara själva. I insatserna bostad med särskild service för barn och ungdomar samt bostad med särskild service för vuxna ingår också fritidsverksamhet och kulturella aktiviteter. Syftet är att ge personer

med omfattande funktionsnedsättning möjlighet att utifrån egna önskemål kunna ta del av det allmänna fritids- och kulturutbudet utifrån individuella förutsättningar, både som åskådare och som aktiva utövare.

9.1 Rådgivning och annat personligt stöd som ställer krav på särskild kunskap om problem och livsbetingelser för människor med stora och varaktiga funktionshinder

Rådgivning och annat personligt stöd enligt 9 § 1 LSS är ett komplement till habilitering, som syftar till att underlätta vardagen medan habilitering syftar till att främja utvecklingen av bästa möjliga funktionsförmåga.

Det är regionen som ansvarar för insatsen råd och stöd enligt 9 § 1 LSS. Vid behov ska handläggaren ge den enskilde stöd att ansöka om insatsen råd och stöd. Det ska framgå av ansökan att det är insatsen råd och stöd, såsom insatsen är beskriven i förarbetena till LSS, som efterfrågas. När ansökan om råd och stöd upprättas är det viktigt att definiera behovet av stöd samt hur den enskilde i sin vardagssituation kan bli hjälpt genom råd och stöd.

9.2 Biträde av personlig assistent eller ekonomiskt stöd till skäliga kostnader för sådan assistans

Med personlig assistans enligt 9 § 2 LSS avses ett personligt utformat stöd som ges i olika situationer av ett be-gränsat antal personer åt den som på grund av stora och varaktiga funktionshinder behöver hjälp med ett eller flera grundläggande behov, se 9 a § LSS. Stödet ska enligt lagens förarbeten kunna finnas tillgängligt för den enskilde i olika situationer och under olika tider på dygnet. Det personliga stödet ska ge ökade möjligheter till ett självständigt liv och möjliggöra för den enskilde att som andra i samhället kunna studera, delta i fritidsaktiviteter, få möjlighet till eget boende mm. Den personliga assistenten ska i möjligaste mån garantera en kontinuitet i stödet, och därmed trygghet för den enskilde och hans eller hennes närstående (prop. 1992/93:159 s. 174).

9.2.1 Delat ansvar för personlig assistans

Med personlig assistans enligt LSS och assistansersättning enligt socialförsäkringsbalken (SFB) avses i grunden en och samma insats. Det innebär att behovet av personlig assistans utreds och bedöms enligt samma principer. Kommunen ansvarar för personlig assistans enligt LSS i de fall den enskildes behov av hjälp för grundläggande behov inte överstiger i genomsnitt 20 timmar per

vecka. Kommunen ansvarar för hela kostnaden för personlig assistans enligt LSS även om det totala antalet beslutade timmar överstiger 20 timmar per vecka, vilket inträffar om den enskilde har andra personliga hjälpbehov, utöver de grundläggande.

Försäkringskassan ansvarar för assistansersättning för personlig assistans enligt 51 kap. SFB i de fall den enskildes grundläggande behov överstiger i genomsnitt mer än 20 timmar per vecka.

Kommunen har alltid kostnadsansvaret för de 20 första timmarna per vecka i alla beslut om assistansersättning enligt SFB.

9.2.2 Rätt till personlig assistans

För rätt till personlig assistans enligt LSS krävs att den enskilde har behov av insatsen för sina grundläggande behov och att dessa inte tillgodoses på annat sätt. Med grundläggande behov betonas i lagens förarbeten att det är fråga om hjälp eller stöd av mycket privat karaktär och att insatsen ska vara förbehållen situationer av krävande eller på annat sätt komplicerad natur. Här åsyftas hjälpbehov som uppfattas som mycket privata och känsliga för den personliga integriteten och där den enskilde måste anses ha ett särskilt intresse av att kunna bestämma vem som ska ge sådan hjälp och hur den ska ges (prop. 1992/93:159 s. 64 och 174).

Vid bedömningen av om den enskilde behöver personlig assistans i sin dagliga livsföring ska en jämförelse göras med den livsföring som kan anses normal för personer i samma ålder. Med daglig livsföring menas förutsebara, kontinuerliga, dagliga eller ofta återkommande aktiviteter eller situationer av vardagligt slag (prop. 1992/93:159 s. 195).

9.2.3 Personlig assistans och egenvård

Enligt 9 g § LSS lämnas inte personlig assistans enligt 9 § 2 för sjukvårdande insatser enligt hälso- och sjukvårdslagen (HSL). Personlig assistans ska inte ersätta den omvårdnad som sjukvårdshuvudmannen är skyldig att ge. Om den enskilde har behov av HSL-insatser är det sjukvårdshuvudmannen som ska finansiera dessa. Vid utförande av egenvård gäller inte HSL eller andra regler på hälso- och sjukvårdens område, se 5 § lagen (2022:1250) om egenvård. Vid gränsdragningen mellan personlig assistans och sjukvårdsuppgifter är det därför viktigt att skilja på insatser som är att betrakta som egenvård och på insatser enligt HSL.

Egenvård som avser något av de grundläggande behoven kan beaktas inom ramen för bedömningen av hjälpbehovet. Egenvård kan även avse ett annat personligt behov. En legitimerad yrkesutövare ska vid sin bedömning av om en hälso- och sjukvårdsåtgärd kan utföras som egenvård tillämpa lag (2022:1250)

om egenvård. Vilka åtgärder som utgör egenvård beror på omständigheter i varje enskilt fall och ska alltid föregås av en individuell bedömning. Det är den behandlande legitimerade yrkesutövaren inom hälso- och sjukvården som inom sitt ansvarsområde ska bedöma om en hälso- och sjukvårdsåtgärd kan utföras som egenvård.

Av HFD 2021 ref. 11 framgår att för att en hälso- och sjukvårdsåtgärd ska kunna bedömas som egenvård ska det klart framgå av beslutsunderlaget att legitimerad hälso- och sjukvårdspersonal har överlämnat åt den enskilde att utföra åtgärden själv, eller med hjälp av någon annan (egenvård).

Att den personliga assistenten har tillräckliga kunskaper för att kunna utföra hjälpåtgärder som avser egenvård på ett säkert sätt prövas vid egenvårdsbedömningen i varje enskilt fall (prop. 2018/19:145 s. 20 och prop. 2021/22:244 s. 40).

För mer information se avsnitt om Hjälp med egenvård och hälso- och sjukvårdsuppgifter

9.2.4 Dubbel assistans – behov av fler än en personlig assistent samtidigt

En enskild person kan ibland behöva hjälp av flera assistenter samtidigt, så kallad dubbel assistans. En timmes dubbel assistans med två assistenter motsvarar två assistanstimmar.

Behov av flera assistenter kan till exempel uppstå under resor, när den enskilde bor utanför hemmet, deltar i fritids- och träningsaktiviteter etc. Andra exempel på situationer som kan kräva dubbel assistans är vid rörelseträning eller vid förflyttning. Det är dock viktigt att beakta att det kan finnas fler situationer där behov kan uppstå. En individuell bedömning av den enskildes behov av flera assistenter måste göras i varje enskilt fall.

Utredning av behov av mer än en personlig assistent samtidigt

Behov av två eller fler assistenter samtidigt kan uppstå både i vissa avgränsade moment och under längre perioder.

Om behovet avser grundläggande behov ska det medräknas i tiden för grundläggande behov (RÅ 2010. ref. 53). Om behovet avser andra personliga behov ska det medräknas i tiden för andra personliga behov.

Ett flertal domar från kammarrätterna visar att dubbel assistans endast beviljas för *aktiva moment*, det vill säga för preciserade hjälpbehov, om det inte är förenat med allvarliga hälsorisker att medge dubbel assistans endast för den tid det tar att utföra aktiva

insatser och det inte heller finns ett behov av tillsyn mellan de aktiva insatserna. Det är den enskildes egna behov av dubbel assistans som är avgörande för om dubbla timmar kan beviljas. Behov som kan härledas till assistenten eller anordnaren så som arbetsmiljö eller schemaläggning ska inte vara avgörande för den enskildes rätt till dubbel assistans. Undantag kan dock göras vid särskilda omständigheter (se Kammarrätten i Stockholms dom mål nr 2398-08, Kammarrätten i Göteborgs dom 4604-11 och 874-10, Kammarrätten i Jönköpings dom 2040-21).

Kan behovet avhjälpas eller minskas med bostadsanpassning eller hjälpmedel?

Av 9 a § femte stycket LSS framgår att den enskilde har rätt till två eller flera assistenter endast om möjligheterna att få bidrag enligt lagen om bostadsanpassningsbidrag eller hjälpmedel enligt HSL har utretts.

Handläggaren ska informera den enskilde om vilken utredning som krävs samt vilka möjligheter den enskilde har att få sina hjälpbehov tillgodosedda genom hjälpmedel, bostadsanpassning eller rätt till två eller fler assistenter.

I staden ansvarar Stockholms stadsbyggnadskontor för att utreda om den enskilde kan få bostadsanpassningsbidrag medan regionen ansvarar för hjälpmedel. Behov av dubbel assistans under stadsbyggnadskontorets utredningstid ska tillgodoses. Om en utredning hos stadsbyggnadskontoret eller en hjälpmedelsutredning är uppenbart obehövlig kan utredningen begränsas till att denna bedömning motiveras och dokumenteras.

Det är den enskilde som i slutändan avgör om denne vill låta utföra en bostadsanpassning. Rätten till dubbel assistans påverkas inte av att den enskilde avböjer bostadsanpassning.

Vid behov ska handläggaren vara den enskilde behjälplig med att ansöka om bostadsanpassningsbidrag.

I förarbetena framgår att behovet av hjälp av en extra assistent vid till exempel skötsel av hygien och vid av- och påklädning i vissa fall bör kunna underlättas genom att en lyft installeras i bostaden. Det framgår vidare att det bör kunna krävas av den enskilde att denne undersökt och övervägt alternativa lösningar för behoven av dubbel assistans. Även om den enskilde finner att behovet kan tillgodoses exempelvis genom bostadsanpassning, bör det även fortsättningsvis stå honom eller henne fritt att välja att ansöka om dubbel assistans i stället. Det bör alltså räcka med att de alternativa lösningarna har utretts (prop. 2009/10:176 s. 57).

Att möjligheterna ska ha utretts innebär att beslut om bostadsanpassning och en bedömning av en arbetsterapeut eller

motsvarande utredning ska bifogas en ansökan om dubbel assistans. Så snart en utredning har presenterats av den enskilde ska han eller hon ha rätt till dubbel assistans om övriga villkor är uppfyllda, även om det finns möjlighet att tillgodose behovet på annat sätt, till exempel genom beviljade hjälpmedel så länge hjälpmedlen inte rent faktiskt är installerade. Den som redan tagit reda på sina möjligheter i dessa avseenden behöver inte på nytt undersöka förutsättningarna, utan kan bifoga de beslut eller den utredning som redan finns. Om bostadsanpassningsbidrag över huvud taget inte är aktuellt får möjligheterna anses utredda redan med ett sådant konstaterande (prop. 2009/10:176 s. 75).

Om den enskilde fått tillgång till hjälpmedel eller bostadsanpassning och får sina behov tillgodosedda på så sätt, finns ingen rätt till dubbel assistans.

9.2.5 Utredning av grundläggande och andra personliga behov

Utredningen av grundläggande och andra personliga behov ska alltid föregås av en personkretsbedömning som visar om den enskilde omfattas av personkretsen enligt 1 § 1–3 LSS. Vidare behöver det klargöras att den enskildes ansökan om personlig assistans har inkommit till staden senast dagen före den enskildes 66-årsdag. Följande frågor ska därför besvaras innan en utredning av grundläggande behov påbörjas:

- Var den enskilde under 66 år när ansökan inkom till staden?
- Vilken grupp i LSS personkrets omfattas den enskilde av; 1, 2 eller 3?

Om den enskilde bedöms tillhöra någon av grupperna i LSS personkrets, utreds om den enskilde har behov av hjälp för sina grundläggande behov och omfattningen på dessa. Om utredningen visar att den enskilde har behov av hjälp med grundläggande behov samt att de är av sådan art och omfattning att de berättigar till personlig assistans utreds vidare om den enskilde behöver hjälp med andra personliga behov.

Bedömning av grundläggande behov

Bedömningen av de grundläggande behoven är en särskild bedömning som inte avser den enskildes hela hjälpbehov. Utredningen av de grundläggande behoven görs för att säkerställa att den enskilde har behov som motsvarar lagens krav för personlig assistans enligt 9 § 2 LSS samt för att avgöra om den enskilde kan ha rätt till statlig assistansersättning enligt 51 kap. SFB.

Vid bedömningen av behovet av insatser för de grundläggande behoven måste en beräkning av tidsåtgången göras. Det är den

aktiva insatsen för att tillgodose vart och ett av de grundläggande behoven i sin helhet som ska tidsbestämmas med hänsyn till den enskildes individuella behov. Det är viktigt att utreda alla grundläggande behov. Om det inte är aktuellt att bedöma något av de grundläggande behoven ska det framgå. Till beräkningen ska den tid då personen behöver dubbel assistans för sina grundläggande behov läggas till.

Den enskilde kan behöva hjälp med ett, flera eller samtliga grundläggande behov. Något krav på att den enskilde måste ha hjälp med samtliga grundläggande behov ställs inte.

Högsta förvaltningsdomstolen (HFD) har slagit fast att det inte krävs någon bestämd tidsmässig omfattning av grundläggande behov för rätt till personlig assistans (RÅ 2009 ref. 57). Det är samtidigt inte självklart att en person som endast i mycket begränsad omfattning har behov av hjälp med grundläggande behov kan anses berättigad till personlig assistans. Såväl kvantitativa som kvalitativa aspekter måste beaktas, även hur ofta hjälpen behövs.

HFD har i ett annat avgörande (HFD 2018 ref. 13) slagit fast att en tidsåtgång om tre timmar per vecka talar emot att det handlar om en person som hör till den grupp av personer med svåra funktionsnedsättningar som dagligen är mycket beroende av stödinsatser och som därför har rätt att få ett personligt utformat stöd. Det var inte heller visat att hjälpbehovet var sådant att det krävdes en specifik kompetens som gjorde att endast ett fåtal personer kunde utföra hjälpen. Under dessa omständigheter fann HFD att ett hjälpbehov om tre timmar per vecka inte är tillräckligt omfattande för att medföra rätt till personlig assistans.

Vad är grundläggande hjälpbehov?

Med grundläggande behov avses

1. andning,
2. personlig hygien,
3. måltider,
4. av- och påklädning,
5. kommunikation med andra,
6. stöd som den enskilde behöver på grund av en psykisk funktionsnedsättning för att förebygga att han eller hon fysiskt skadar sig själv, någon annan eller egendom, och
7. stöd som den enskilde behöver löpande under större delen av dygnet på grund av ett medicinskt tillstånd som innebär att det finns fara för den enskildes liv eller att det annars finns en överhängande och allvarlig risk för hans eller hennes fysiska hälsa.

I lagens förarbeten betonas att det vid grundläggande behov är fråga om hjälp eller stöd av mycket privat karaktär och att insatsen ska

vara förbehållen situationer av krävande eller på annat sätt komplicerad natur. Här åsyftas hjälpbehov som uppfattas som mycket privata och känsliga för den personliga integriteten och där den enskilde måste anses ha ett särskilt intresse av att kunna bestämma vem som ska ge sådan hjälp och hur den ska ges.

Hjälp med behov enligt första stycket 1, 6 och 7 ska anses som hjälp med grundläggande behov, oavsett hjälpens karaktär. Detta gäller även hjälp med måltider i form av sondmatning och hjälp i form av kvalificerade aktiverings- och motiveringsinsatser.

Om stödbehovet inte bedöms vara av sådan art att det kan bedömas som ett grundläggande behov kan det istället prövas som ett annat personligt behov.

Andning

För att hjälp med andning ska bedömas som ett grundläggande behov ska den enskilde ha en dokumenterad nedsättning av andningsfunktionerna. Det ska finnas risk för den enskildes hälsa, ytterst den enskildes liv om inte hjälpinsatserna ges. Hjälpåtgärder som mer allmänt syftar till att förbättra andningsförmågan, eller underlätta andning är inte ett grundläggande behov (prop. 2018/19:145 s. 29).

Dokumentation av nedsättning av andningsfunktionerna förutsätter att en legitimerad yrkesutövare genom undersökning har fastställt detta. Som stöd för vad som avses med andningsfunktionerna kan utgångspunkt tas från WHO:s internationella klassifikation av funktionstillstånd, funktionshinder och hälsa (ICF). Nedsättningen ska vara av sådan grad att den enskildes liv riskeras om denne inte får hjälp med sin andning.

Hjälp med andning kan handla både om praktisk hjälp och övervakning. Enligt förarbetena kan det till exempel gälla avancerad andningsgymnastik, respiratorvård, hantering av trakealkanyl vid trakeostomi, slemsugning i andningsvägarna och övervakning på grund av risk för kvävning eller lungblödningar (prop. 2018/19:145 s. 29).

Om den enskilde har behov av hjälp med andning som ett grundläggande behov ingår alla hjälpmoment. Det saknar betydelse i vilken utsträckning hjälpen är av privat eller integritetskänslig karaktär. Hjälp med andning innefattar därmed all hjälp som utförs under tiden som det grundläggande behovet varar. Hjälp som utförs före eller efter det grundläggande behovet omfattas inte av det grundläggande behovet men kan vara ett annat personligt behov (prop. 2019/20:92 s.22).

Ett hjälpbehov kan samtidigt vara hjälp med andning och hjälp med något av de andra grundläggande behoven. Hjälp med andning ska i dessa fall beaktas i första hand (prop. 2021/22:244 s.33-34).

Personlig assistans kan inte ges för sjukvårdande insatser enligt hälso- och sjukvårdslagen (2017:30), HSL (se den nya bestämmelsen 9 g § LSS). För att hjälp med hälso- och sjukvårdsåtgärder som avser andning ska kunna vara assistansgrundande förutsätts därför att det är fråga om egenvård (prop. 2019/20:92 s. 23).

Nedan ges exempel på frågor som kan behöva besvaras för att kunna ta ställning till om den enskildes behov av hjälp med andning är att betrakta som grundläggande:

- Har den enskilde en dokumenterad nedsättning av andningsfunktionerna?
- Finns risk för den enskildes hälsa, ytterst den enskildes liv om inte hjälpinsatserna ges?
- Är hjälpen som den enskilde behöver en hälso- och sjukvårdsåtgärd som inte bedömts vara egenvård?
- Behöver den enskilde hjälpen på grund av ett stort och varaktigt funktionshinder?
- Hur ser hjälpbehovet ut under en dag respektive en vecka? När, hur ofta, hur många gånger behöver den enskilde hjälpen?
- Finns behov av två eller fler assistenter samtidigt (dubbel assistans) för att tillgodose behovet?
- Varför och när uppstår behov av dubbel assistans?
- Hur lång tid tar det att tillgodose behovet av dubbel assistans?
- Kan behovet helt eller delvis avhjälpas med bostadsanpassning eller hjälpmedel?
- Tillgodoses behovet delvis på annat sätt (t.ex. i skola, barnomsorg, daglig verksamhet)?
- Finns särskilda skäl för att helt eller delvis tillgodose behov av hjälp i skola, barnomsorg eller daglig verksamhet?
- Tillgodoses hela behovet av personlig assistans för det grundläggande behovet på annat sätt (7§ LSS)? I så fall hur?

Personlig hygien

Det grundläggande behovet att sköta sin personliga hygien avser behov av mycket personlig karaktär såsom att tvätta sig, att hålla sin kropp ren, torka sig på kroppen, torka håret, raka sig eller liknande samt hjälp vid toalettbesök. För att ge rätt till personlig assistans ska hjälpen vara av mycket privat eller integritetskänslig karaktär.

HFD har slagit fast att med personlig hygien avses att hålla människokroppen ren från smuts och andra ohälsosamma ämnen (HFD 2019 ref. 56). Det innebär att det endast är hjälp som syftar till att hålla kroppen ren från smuts och andra ohälsosamma ämnen som kan godtas som grundläggande behov. Hjälp i form av att borsta tänder, tvätta hår och kropp inklusive torka sig samt sköta toalettbehov betraktas alltid som grundläggande eftersom syftet med hjälpen är att hålla kroppen ren. Hjälp med sminkning, hårklippning, hårinpackning, trimning av skägg samt insmörjning i syfte att hålla huden mjuk är däremot inte grundläggande eftersom syftet med hjälpen inte är att hålla kroppen ren. Vissa hjälpbehov kan ibland vara grundläggande eftersom syftet med hjälpen kan vara att hålla kroppen ren, men inte alltid är det, exempelvis rakning. I dessa fall bör den enskilde ges möjlighet att beskriva på vilket sätt syftet med hjälpen är att hålla sig ren och en bedömning får sedan göras i det enskilda fallet.

Nedan ges exempel på frågor som kan behöva besvaras för att kunna ta ställning till om den enskildes behov av hjälp med personlig hygien är att betrakta som grundläggande:

- Syftar den hjälp som den enskilde behöver till att hålla kroppen ren?
- Är den hjälp som den enskilde behöver av mycket privat eller integritetskänslig karaktär?
- Behöver den enskilde hjälpen på grund av ett stort och varaktigt funktionshinder?
- Hur ser hjälpbehovet ut under en dag respektive en vecka? När, hur ofta, hur många gånger behöver den enskilde hjälpen?
- Finns behov av två eller fler assistenter samtidigt (dubbel assistans) för att tillgodose behovet?
- Varför och när uppstår behov av dubbel assistans?
- Hur lång tid tar det att tillgodose behovet av dubbel assistans?
- Kan behovet helt eller delvis avhjälpas med bostadsanpassning eller hjälpmedel?
- Tillgodoses behovet delvis på annat sätt (t.ex. i skola, barnomsorg, daglig verksamhet)?
- Finns särskilda skäl för att helt eller delvis tillgodose behov av hjälp i skola, barnomsorg eller daglig verksamhet?
- Tillgodoses hela behovet av personlig assistans för det grundläggande behovet på annat sätt (7§ LSS)? I så fall hur?

Måltider

För att hjälp med måltider ska bedömas vara ett grundläggande behov ska den enskilde behöva hjälp att inta måltiden (prop. 1992/93:159 s. 64 och 174). I lagens förarbeten preciseras inte vad

som ryms i begreppet måltid men HFD har uttalat att det som bör vara avgörande är att kroppen tillförs den näring som behövs. På vilket sätt näringen intas bör, enligt HFD, inte vara utslagsgivande. Även andra sätt än att föra mat till munnen bör enligt HFD ingå i begreppet måltid (HFD 2018 ref. 21).

Hjälp med måltid omfattar hela den tid som det tar att inta en måltid. Övriga moment runt måltiden som hjälp med att laga eller värma mat, duka fram och av, att få mat på tallriken och dela mat eller diska anses inte vara hjälp med grundläggande behov. Sådan hjälp kan istället ingå i andra personliga behov (RÅ 2009 ref. 57).

För att bedöma om hjälpen med måltider är ett grundläggande behov, behöver handläggaren ta ställning till om hjälpen i sin helhet eller delvis är av tillräckligt privat karaktär. Att föra mat till munnen är exempelvis ett sådant behov som kan anses vara av tillräckligt privat karaktär och därmed att anse som ett grundläggande behov.

I att inta en måltid ingår även att hjälpa en person som har satt i halsen. Detsamma gäller för personer med kognitiv funktionsnedsättning eller demenssjukdom som trots att de kan föra maten till munnen inte är medvetna om att de äter.

Sondmatning

HFD (2018 ref. 21) har uttalat att sondmatning bör likställas med måltid i den mening som avses i 9 a § första stycket LSS. När det gäller sondmatning har HFD vidare konstaterat att själva näringstillförseln, från påkoppling av sondslang till urkoppling av denna, ingår i begreppet måltid. Däremot ingår inte förberedelse och efterarbete så som att göra rent sondsprutan.

Hjälp med måltider i form av sondmatning är assistansgrundande oavsett hjälpens karaktär. Det saknar betydelse i vilken utsträckning hjälpen är av privat eller integritetskänslig karaktär. Alla hjälpmoment ska därmed räknas som grundläggande behov när det gäller måltider i form av sondmatning (prop. 2019/20:92 s. 46). Hjälp som utförs före eller efter det grundläggande behovet omfattas däremot inte (prop. 2019/20:92 s. 22). Exempel på sådan hjälp kan vara förberedelse och efterarbete så som att göra rent sondsprutan, men kan vara ett annat personligt behov.

Ett hjälpbehov kan samtidigt vara hjälp med måltider i form av sondmatning och hjälp med något av de andra grundläggande behoven. I dessa fall ska hjälp med sondmatning beaktas i första hand (prop. 2021/22:244 s. 33 f.).

Nedan ges exempel på frågor som kan behöva besvaras för att kunna ta ställning till om den enskildes behov av hjälp med måltider är att betrakta som grundläggande:

- Behöver den enskilde hjälp med att inta måltiden?
- Är den hjälp som den enskilde behöver av mycket privat eller integritetskänslig karaktär?
- Behöver den enskilde hjälp med sondmatning? (*Observera* att det här saknas betydelse i vilken utsträckning hjälpen är av privat eller integritetskänslig karaktär).
- Behöver den enskilde hjälpen på grund av ett stort och varaktigt funktionshinder?
- Är hjälpen som den enskilde behöver en hälso- och sjukvårdsåtgärd som inte bedömts vara egenvård?
- Hur ser hjälpbehovet ut under en dag respektive en vecka? När, hur ofta, hur många gånger behöver den enskilde hjälpen?
- Finns behov av två eller fler assistenter samtidigt (dubbel assistans) för att tillgodose behovet?
- Varför och när uppstår behov av dubbel assistans?
- Hur lång tid tar det att tillgodose behovet av dubbel assistans?
- Kan behovet helt eller delvis avhjälpas med bostadsanpassning eller hjälpmedel?
- Tillgodoses behovet delvis på annat sätt (t.ex. i skola, barnomsorg, daglig verksamhet)?
- Finns särskilda skäl för att helt eller delvis tillgodose behov av hjälp i skola, barnomsorg eller daglig verksamhet?
- Tillgodoses hela behovet av personlig assistans för det grundläggande behovet på annat sätt (7§ LSS)? I så fall hur?

Av- och påklädning

Det grundläggande behovet avser situationen att få kläderna på och av sig, oavsett när på dygnet det sker, hur många gånger behovet finns och i vilket sammanhang. I det grundläggande behovet av- och påklädning kan det förutom kläder ingå hjälp med att ta på och av vissa proteser och ortopediska skydd. Liksom för övriga grundläggande behov krävs ett behov av hjälp med det som är fysiskt nära och av mycket personlig karaktär för att på- och avklädning ska ses som ett grundläggande behov i lagens mening.

För att kunna ta ställning till om hjälpen med av- och påklädning kan ses som ett grundläggande behov behöver man ta ställning till om hjälpen i sin helhet eller delvis är av tillräckligt privat karaktär. Det beror på att det ska handla om situationer som är av krävande eller på annat sätt komplicerad natur, i regel av mycket personligt slag. Detta måste avgöras efter en individuell bedömning av förhållandena i det enskilda fallet. Hjälp med att ta av och på kläder som är närmast kroppen är i regel mycket privat och känslig för den personliga integriteten. Hjälp med att ta på och av sig ytterkläder och skor är normalt inte mycket privat och känsligt för den personliga integriteten eftersom den enskilde har kläder under.

Andra behov av hjälp med till exempel klädvård, att plocka fram eller undan kläder samt hjälp med ytterkläder och ytterskor kan räknas med i andra personliga hjälpbehov.

Nedan ges exempel på frågor som kan behöva besvaras för att kunna ta ställning till om den enskildes behov av hjälp med av- och påklädning är att betrakta som grundläggande:

- Behöver den enskilde hjälp med att få kläder, proteser eller ortopediska skydd på och av sig?
- Är den hjälp som den enskilde behöver av mycket privat eller integritetskänslig karaktär?
- Behöver den enskilde hjälpen på grund av ett stort och varaktigt funktionshinder?
- Hur ser hjälpbehovet ut under en dag respektive en vecka? När, hur ofta, hur många gånger behöver den enskilde hjälpen?
- Finns behov av två eller fler assistenter samtidigt (dubbel assistans) för att tillgodose behovet?
- Varför och när uppstår behov av dubbel assistans?
- Hur lång tid tar det att tillgodose behovet av dubbel assistans?
- Kan behovet helt eller delvis avhjälpas med bostadsanpassning eller hjälpmedel?
- Tillgodoses behovet delvis på annat sätt (t.ex. i skola, barnomsorg, daglig verksamhet)?
- Finns särskilda skäl för att helt eller delvis tillgodose behov av hjälp i skola, barnomsorg eller daglig verksamhet?
- Tillgodoses hela behovet av personlig assistans för det grundläggande behovet på annat sätt (7§ LSS)? I så fall hur?

Kommunikation med andra

Av RÅ 2010 ref. 17 framgår att för att kommunikation ska anses vara ett grundläggande behov ska tre förutsättningar vara uppfyllda. HFD har uttalat att det, utöver kunskap om kommunikationsformen och funktionsnedsättningen som sådana, ska krävas särskild kunskap om den funktionsnedsatte för att kommunikationen ska fungera.

Med grundläggande behov för att kommunicera med andra avses att den enskilde behöver ha ytterligare en person närvarande för att över huvud taget kunna kommunicera och samspela med andra. För att kommunikation ska bedömas som ett grundläggande behov krävs att den enskilde har sådana svårigheter att förmedla och ta emot budskap att den personliga assistenten behöver ha särskild kunskap om den enskilde, om funktionsnedsättningen och om den enskildes sätt att kommunicera, dvs. om den enskildes uttryckssätt och förmåga att förstå och uppfatta andra. Det kan särskilt vara

fallet om den enskilde kommunicerar med alternativa kommunikationsmetoder eller med andra uttryckssätt som bara kan förstås av den som ger hjälpen.

I HFD 2018 ref. 44 uttalas att hjälpen ska avse något annat än enbart tolkhjälp. Det ska krävas särskild kunskap om personen för att kommunicera med denne, exempelvis hur den enskilde reagerar i olika situationer och på olika stimuli samt vad olika uttryck betyder. Särskild kunskap handlar om vad som krävs för att hjälpa den enskilde att kommunicera med andra. Att en personlig relation kan underlätta och förbättra tolkningen påverkar inte bedömningen. Behov av enbart tolkning utgör inte hjälp med ett grundläggande behov i den mening som avses i 9 a § första stycket LSS.

För att avgöra om den enskildes behov av hjälp med att kommunicera är ett grundläggande hjälpbehov kan handläggaren behöva underlag från exempelvis logoped, läkare, psykolog, specialpedagog, förskola eller skola.

Syftet med det grundläggande hjälpbehovet *kommunikation med andra* är att möjliggöra för den enskilde att både upprätthålla och skapa sociala kontakter med andra människor. Det behöver inte vara visat att den enskilde i dag har många sociala relationer, men handläggaren behöver ändå bedöma sannolikheten utifrån den enskildes önskan att upprätthålla sociala relationer. I bedömningen av behovet av personlig assistans för kommunikation är det viktigt att utreda i vilka situationer behovet uppstår för att nå delaktighet i den avsedda situationen.

Nedan ges exempel på frågor som kan behöva besvaras för att kunna ta ställning till om den enskildes behov av hjälp med kommunikation är att betrakta som grundläggande:

- Behöver en annan person (den personliga assistenten) ha kunskap om den enskildes kommunikationsform och funktionsnedsättning?
- Behöver en annan person (den personliga assistenten) ha särskild kunskap om den enskilde?
- I vilka situationer uppstår behovet av hjälp med kommunikation?
- Vilken särskild kunskap behövs om den enskilde?
- Kan vem som helst förstå den enskilde enbart genom att ha kunskap om funktionsnedsättningen och kommunikationsformen eller behövs en mer specifik kunskap om den enskilde?
- Vilken specifik kunskap behövs om funktionsnedsättningen?
- Vilken specifik kunskap behövs om kommunikationssättet?
- Behöver den enskilde ha hjälpen på grund av ett stort och varaktigt funktionshinder?

- Hur ser hjälpbehovet ut under en dag respektive en vecka? När, hur ofta, hur många gånger behöver den enskilde hjälpen?
- Finns behov av två eller fler assistenter samtidigt (dubbel assistans) för att tillgodose behovet?
- Varför och när uppstår behov av dubbel assistans?
- Hur lång tid tar det att tillgodose behovet av dubbel assistans?
- Kan behovet helt eller delvis avhjälpas med bostadsanpassning eller hjälpmedel?
- Tillgodoses behovet delvis på annat sätt (t.ex. i skola, barnomsorg, daglig verksamhet)?
- Finns särskilda skäl för att helt eller delvis tillgodose behov av hjälp i skola, barnomsorg eller daglig verksamhet?
- Tillgodoses hela behovet av personlig assistans för det grundläggande behovet på annat sätt (7§ LSS)? I så fall hur?

Stöd som den enskilde behöver på grund av en psykisk funktionsnedsättning för att förebygga att han eller hon fysiskt skadar sig själv, någon annan eller egendom

Stödet gäller endast personer som har en psykisk funktionsnedsättning och ersätter det stöd som tidigare kallades för aktiv tillsyn av övervakande karaktär. I förarbetena uttalas att den som ger stödet inte behöver ha ingående kunskaper om den enskilde för att hjälpen ska ses som ett grundläggande behov (prop. 2021/22:214 s. 28). Av 9 a § tredje stycket följer att hjälpen anses vara grundläggande behov oavsett om hjälpen är av privat eller integritetskänslig karaktär eller inte.

Att den enskilde behöver stödet ska bero på dennes psykiska funktionsnedsättning, och ska syfta till att begränsa allvarliga konsekvenser av den enskildes riskbeteende. Det ska finnas en risk för att den enskilde fysiskt skadar sig själv, någon annan eller egendom om denne inte får hjälp. Riskerna ska gälla allvarliga konsekvenser. Den skada som riskerar att uppkomma ska inte vara obetydlig (prop. 2021/22:214 s. 24 f.)

Med ”fysiskt skadar sig själv” avses situationer där den enskilde agerar på ett sätt som gör att denne kommer till fysisk skada. Riskerna för att en person skadar sig själv kan handla om att denne är utagerande, impulsstyrd eller självskadande. Avsaknad av insikt om vad som är farligt, avsaknad av konsekvenstänkande och rymningsbenägenhet kan också ha betydelse vid bedömningen. Förutom självskadande handlingar kan stödet exempelvis behövas för att förebygga att den enskilde försöker springa rakt ut på en trafikerad väg (prop. 2021/22:214 s. 68-69).

Det ska finnas en tydlig risk för skada i det enskilda fallet. Det ska behövas frekventa ingripanden för att minska risken för att farliga

situationer uppstår, eller för att hantera sådana situationer. En risk för att ett barn rivs eller nyps är inte en tillräckligt allvarlig konsekvens för att motivera det förebyggande stödet. Stödet syftar inte till att förebygga beteenden som på ett mer indirekt sätt skulle kunna medföra en risk för skada i framtiden, till exempel genom kontakter på internet (prop. 2021/22:214 s. 69).

Syftet med stödet är att förebygga allvarliga skador på den enskilde, andra eller egendom. För att syftet ska uppfyllas ska den personliga assistenten ge den enskilde ett aktivt stöd. Behovet av förebyggande stöd kan vara begränsat till enskilda aktiviteter eller situationer. Det finns alltså inget krav på att den enskilde ska behöva stödet hela eller en stor del av sin vakna tid, men stödet ska ges löpande under den tid som det behövs. Det är med andra ord inte fråga om stöd i form av punktinsatser. Det förebyggande stödet kan till exempel handla om hjälp för att skapa begriplighet och förutsägbarhet i tillvaron, eller för att minska oro eller upplevelser av vanmakt hos den enskilde. Stödet kan också handla om att ingripa på ett personligt utformat sätt för att minska risken för skada när en farlig situation väl har uppstått, till exempel genom ett anpassat bemötande för att ”varva ner” den enskilde (prop. 2021/22:214 s. 26-28 och 68 f.)

Den personliga assistenten behöver vara nära den enskilde för att löpande kunna bedöma vilket stöd som behövs och för att kunna ingripa om en farlig situation skulle uppstå. Eftersom stödet syftar till att förebygga direkta risker för fysisk skada krävs det att assistenten hela tiden ska ha uppsikt över den enskilde och befinna sig i hans eller hennes omedelbara närhet. (prop. 2021/22:214 s. 69)

Nedan ges exempel på frågor som kan behöva besvaras för att kunna ta ställning till om den enskildes behov av hjälp med av- och påklädning är att betrakta som grundläggande:

- Har den enskilde en stor och varaktig psykisk funktionsnedsättning?
- Är behovet av hjälp en följd av den psykiska funktionsnedsättningen?
- Varför behöver den enskilde stödet?
- Vad blir konsekvensen för den enskilde om han eller hon inte har en personlig assistent som ger stödet i samband med riskbeteende?
- I vilka situationer eller sammanhang behöver den enskilde stödet?
- Kan det vara skillnad i okänd miljö eller van hemmiljö?
- Hur ser behovet ut när den enskilde vistas i andra verksamheter, som till exempel skola, daglig verksamhet och korttidsvistelse?
- På vilket sätt behöver assistenten ingripa?

- Med vilken frekvens behöver assistenten ingripa?
- Är det möjligt att förutse behov av stöd och ingripande?
Hur går det till? Vad gör den som hjälper den enskilde då?
- Vad blir följden om assistenten inte hela tiden har uppsikt över den enskilde och är i hans eller hennes omedelbara närhet?
- Är det tillräckligt att assistenten bara finns hos den enskilde utan att ingripa?
- Hur ser hjälpbehovet ut under en dag respektive en vecka?
När, hur ofta, hur många gånger behöver den enskilde hjälpen?
- Finns behov av två eller fler assistenter samtidigt (dubbel assistans) för att tillgodose behovet?
- Varför och när uppstår behov av dubbel assistans?
- Kan behovet helt eller delvis avhjälpas med bostadsanpassning eller hjälpmedel?
- Hur lång tid tar det att tillgodose behovet av dubbel assistans?
- Tillgodoses behovet delvis på annat sätt (t.ex. i skola, barnomsorg, daglig verksamhet)?
- Finns särskilda skäl för att helt eller delvis tillgodose behov av hjälp i skola, barnomsorg eller daglig verksamhet?
- Tillgodoses hela behovet av personlig assistans för det grundläggande behovet på annat sätt (7§ LSS)? I så fall hur?

Stöd som den enskilde behöver löpande under större delen av dygnet på grund av ett medicinskt tillstånd som innebär att det finns fara för den enskildes liv eller att det annars finns en överhängande och allvarlig risk för hans eller hennes fysiska hälsa

För att stödet ska ses som ett grundläggande behov, ska behovet finnas löpande under större delen av dygnet. Med löpande under större delen av dygnet avses en period utan avbrott om mer än 12 timmar. Tidskravet gäller behovet av stöd i sig, oavsett hur behovet tillgodoses. Det har alltså ingen betydelse om behoven tillgodoses i annan verksamhet en del av denna tid, till exempel om den enskilde går i skolan eller vistas i daglig verksamhet. (prop. 2021/22:244 s. 65)

Det finns inte något krav på ingående kunskaper om den enskilde för att stödet ska ses som ett grundläggande behov. Hjälpens ska anses som grundläggande behov oavsett karaktär. Det innebär att det saknar betydelse i vilken utsträckning hjälpen anses vara av privat eller integritetskänslig karaktär.

Det medicinska tillståndet ska

- bero på stora och varaktiga funktionsnedsättningar

- antingen medföra fara för den enskildes liv, eller en överhängande och allvarlig risk för hens fysiska hälsa.

Uttrycket medicinskt tillstånd gäller somatiska tillstånd. Hjälpsom kan bedömas ingå i stödet är sådan hjälp som kan avhjälpa en direkt och konkret risk för den enskildes liv eller hälsa. Det bör finnas en påtaglig risk för att utebliven hjälp direkt kan leda till ett livshotande tillstånd, till akuta skador eller till att det medicinska tillståndet omedelbart förvärras. Det kan till exempel röra sig om en risk för skador i samband med epilepsianfall, eller att det kan uppstå en situation där den enskilde behöver akut vård. För att hjälpen ska bedömas vara grundläggande behov behöver det finnas en påtaglig risk för att det kan uppstå situationer som behöver hanteras omedelbart. Risk för en gradvis försämring av hälsotillståndet, eller en mer långsiktig risk för den enskildes liv kan däremot inte beaktas som löpande stöd vid ett medicinskt tillstånd. Med hänsyn till att risken för den enskildes hälsa ska vara allvarlig bör inte risker för obetydliga skador ligga till grund för stödet. Ett exempel på ett medicinskt tillstånd som skulle kunna ge rätt till stödet är grav epilepsi (prop. 2021/22:244 s. 65).

Behovet av löpande stöd vid ett medicinskt tillstånd kan gälla praktiska åtgärder såsom uppsikt som behövs för att kunna ingripa om situationen kräver det. Personlig assistans kan inte beviljas för åtgärder som syftar till att medicinskt förebygga eller behandla sjukdomar eller skador, det vill säga hälso- och sjukvårdsåtgärder. För att hälso- och sjukvårdsåtgärder som gäller ett medicinskt tillstånd ska kunna vara assistansgrundande ska de bedömts vara egenvård enligt lagen om egenvård.

Den personliga assistenten behöver vara nära den enskilde för att löpande kunna bedöma vilken hjälp som behövs, och för att kunna ingripa omedelbart om en kritisk situation skulle uppstå. Det krävs att assistenten hela tiden har uppsikt över den enskilde och befinner sig i hans eller hennes omedelbara närhet. Kraven på omedelbar närhet innebär att den personliga assistenten i princip bör befinna sig i samma rum som den enskilde. Det bör alltså inte anses vara tillräckligt att den personliga assistenten befinner sig på höravstånd i ett annat rum i bostaden (prop. 2021/22:244 s. 66).

Ett hjälpbehov kan samtidigt vara löpande stöd vid ett medicinskt tillstånd, och hjälp med något av de andra grundläggande behoven. Om det andra grundläggande behovet är andning eller måltider i form av sondmatning ska det beaktas i första hand. I övriga fall ska löpande stöd vid ett medicinskt tillstånd beaktas i första hand. Även om hjälpbehovet i första hand beaktas som andning eller måltid i form av sondmatning kan den tiden även behöva beaktas vid bedömning av om stödet behövs löpande under mer än 12 timmar. (prop. 2021/22:244 s. 33).

Nedan ges exempel på frågor som kan behöva besvaras för att kunna ta ställning till om den enskildes behov av hjälp med av- och påklädning är att betrakta som grundläggande:

- Beror det medicinska tillståndet på stora och varaktiga funktionsnedsättningar
- Medför det medicinska tillståndet fara för den enskildes liv, eller en överhängande och allvarlig risk för hans eller hennes fysiska hälsa?
- Finns det en påtaglig risk för att det, till följd av det medicinska tillståndet, kan uppstå situationer som behöver hanteras omedelbart?
- Behöver den personliga assistenten vara nära den enskilde för att löpande kunna bedöma vilken hjälp som behövs?
- Behöver den personliga assistenten vara nära den enskilde för att kunna ingripa omedelbart om en kritisk situation skulle uppstå?
- Kräver det medicinska tillståndet att assistenten hela tiden har uppsikt över den enskilde och befinner sig i hans eller hennes omedelbara närhet?
- Kräver det medicinska tillståndet att den personliga assistenten i princip befinner sig i samma rum som den enskilde eller är det tillräckligt att den personliga assistenten befinner sig på höravstånd i ett annat rum i bostaden?
- Är hjälpen som den enskilde behöver en hälso- och sjukvårdsåtgärd som inte bedömts vara egenvård?
- Hur ser hjälpbehovet ut under en dag respektive en vecka? När, hur ofta, hur många gånger behöver den enskilde hjälpen?
- Finns behov av två eller fler assistenter samtidigt (dubbel assistans) för att tillgodose behovet?
- Varför och när uppstår behov av dubbel assistans?
- Kan behovet helt eller delvis avhjälpas med bostadsanpassning eller hjälpmedel?
- Hur lång tid tar det att tillgodose behovet av dubbel assistans?
- Tillgodoses behovet delvis på annat sätt (t.ex. i skola, barnomsorg, daglig verksamhet)?
- Finns särskilda skäl för att helt eller delvis tillgodose behov av hjälp i skola, barnomsorg eller daglig verksamhet?
- Tillgodoses hela behovet av personlig assistans för det grundläggande behovet på annat sätt (7§ LSS)? I så fall hur?

Kvalificerade aktiverings och motiveringsinsatser

Om den enskilde på grund av en psykisk funktionsnedsättning behöver kvalificerade aktiverings- och motiveringsinsatser för att

han eller hon själv ska klara att tillgodose ett grundläggande behov som avses i 9 a § första stycket 2-5 LSS, ska sådana insatser beaktas som en del av hjälpen med det grundläggande behovet.

Kvalificerade aktiverings- och motiveringsinsatser utgör alltså inte ett separat grundläggande behov utan ska beaktas som en del av det grundläggande behov som de avser att tillgodose.

Hjälpen måste vara av kvalificerad natur och innebära något mer än vägledning, påminnelser och instruktioner. Ett mer allmänt stöd ska inte beaktas men kan däremot utgöra ett annat personligt behov. Det uppställs inte något krav på ingående kunskaper om den enskilde för stöd genom kvalificerade aktiverings- och motiveringsinsatser. Enligt lagens förarbeten kan insatserna vara kvalificerade om de förutsätter en omedelbar fysisk närhet till den enskilde i samband med integritetsnära situationer och innehåller moment som i det närmaste är att betrakta som praktiska (prop. 2021/22:214 s. 70). Det kan även vara fråga om situationer där den enskilde har stora begränsningar i kommunikationsförmågan eller det av andra skäl som har samband med den enskildes funktionsnedsättning krävs att insatserna ges av någon som har ingående kunskaper om honom eller henne. Vidare anges att vad som krävs för att insatserna ska anses vara kvalificerade får även fortsättningsvis ytterst avgöras i rättstillämpningen.

Nedan ges exempel på frågor som kan behöva besvaras för att kunna ta ställning till om den enskilde behöver hjälp med kvalificerade aktiverings- och motiveringsinsatser för att klara att tillgodose ett grundläggande behov:

- Har den enskilde en stor och varaktig psykisk funktionsnedsättning?
- Behöver den enskilde hjälpen för att han eller hon själv ska klara att tillgodose ett grundläggande behov? Vilka grundläggande behov?
- Är behovet av hjälp en följd av den enskildes psykiska funktionsnedsättning?
- Varför behöver den enskilde stödet?
- På vilket sätt behöver hjälpen vara av kvalificerad natur?
- Varför kan inte behovet tillgodoses genom enbart vägledning, påminnelser och instruktioner?
- Hur ser hjälpbehovet ut under en dag respektive en vecka? När, hur ofta, hur många gånger behöver den enskilde hjälpen?
- Finns behov av två eller fler assistenter samtidigt (dubbel assistans) för att tillgodose behovet?
- Varför och när uppstår behov av dubbel assistans?
- Kan behovet helt eller delvis avhjälpas med bostadsanpassning eller hjälpmedel?

Förflyttningar

Hjälp med förflyttning anses som huvudregel inte ingå i de grundläggande behoven men kan i vissa fall ses som privat och integritetskänsligt. Det kan till exempel handla om förflyttning i samband med att den enskilde får hjälp med personlig hygien eller av- och påklädning. Behov av hjälp med förflyttningar i övriga situationer kan ingå i andra personliga behov.

Beräkning av tiden för grundläggande behov

Den enskildes behov av insatsen personlig assistans för grundläggande behov kan, beroende på den enskildes individuella livssituation, variera i omfattning mellan olika veckor, dagar, helger och vardagar. De grundläggande behoven kan till exempel helt eller delvis tillgodoses i skola, barnomsorg, på korttidsvistelse eller i daglig verksamhet. Tid för grundläggande behov som tillgodoses i andra verksamheter ska som huvudregel inte medräknas.

Observera att om den enskilde har behov av dubbel assistans för grundläggande behov ska tiden för den andra eller fler assistenter räknas med i tiden för de grundläggande behoven.

Handläggaren behöver göra en bedömning av hur ofta den enskilde behöver få hjälp med ett grundläggande behov och hur lång tid den hjälpen tar. Bedömningen ska göras utifrån vad som är rimligt i förhållande till den enskildes funktionsnedsättning. Det spelar ingen roll när på dygnet den enskilde har behov av hjälp med ett grundläggande behov. Handläggaren behöver dock göra en bedömning av hur ofta den enskilde behöver hjälp med det grundläggande behovet samt hur lång tid det tar. Beslutet ska grundas på det genomsnittliga hjälpbehovet per vecka under perioden.

Bestäm den enskildes totala behov av personlig assistans för de grundläggande behoven under en veckas alla dygn. Om stödbehovet varierar mellan olika veckor kan de olika ”typveckorna” beskrivas.

Om den enskilde i mycket begränsad omfattning behöver hjälp med grundläggande behov kan följande frågor behöva beaktas inför en bedömning av om hjälpbehovet är tillräckligt omfattande för att berättiga till personlig assistans:

- Är den enskilde dagligen beroende av stöd med grundläggande behov? Hur ofta?
- Är det visat att hjälpbehovet är sådant att det krävs en specifik kompetens som gör att endast ett fåtal personer kan utföra hjälpen?

Om den enskilde inte har behov av stöd med grundläggande behov i sådan art och omfattning att denne bedöms ha rätt till personlig assistans ska ansökan avslås. Den enskilde kan däremot ha rätt till andra insatser enligt LSS eller bistånd enligt SoL.

Om den enskilde har behov av stöd med grundläggande behov i sådan omfattning att denne bedöms ha rätt till personlig assistans bedöms i nästa steg behovet av personlig assistans för andra personliga hjälpbehov.

Andra personliga hjälpbehov

Av 9 a § LSS framgår att den som har behov av personlig assistans för sina grundläggande behov även har rätt till insats enligt 9 § 2 för andra personliga behov om behoven inte tillgodoses på annat sätt.

Om behovet avser hjälp med ett grundläggande behov som avses i första stycket 1 eller 7 (andning eller löpande stöd vid ett medicinskt tillstånd), omfattar rätten till insats alla åtgärder som är direkt nödvändiga för att hjälpen ska kunna ges. Om behovet avser hjälp med måltider i form av sondmatning, omfattar rätten till insats alla åtgärder som är direkt nödvändiga för förberedelse och efterarbete i samband med sådana måltider.

Personlig assistans för andra personliga behov avser även tid under den enskildes dygnsvila när en assistent behöver vara tillgänglig i väntan på att den enskilde behöver hjälp utan att det är fråga om tillsyn (väntetid), tid under den enskildes dygnsvila när en assistent i stället behöver finnas till förfogande på annan plats i väntan på att den enskilde behöver hjälp (beredskap), och tid när en assistent behöver vara närvarande i samband med en aktivitet utanför den enskildes hem på grund av att ett hjälpbehov kan förväntas uppstå.

Vad är andra personliga hjälpbehov?

I lagtexten anges, till skillnad från när det gäller de grundläggande behoven, inget om vilka typer av behov eller hjälpinsatser som det kan vara fråga om. När LSS infördes framhölls att den personliga assistansen ska vara förbehållen krävande eller i olika avseenden komplicerade situationer, i regel av mycket personlig karaktär. Det angavs vidare att avgörande för rätt till denna form av stöd bör vara att den enskilde behöver personlig hjälp för att klara sin hygien, för att klä av och på sig, för att inta måltider eller för att kommunicera med andra. Assistans ska därutöver också kunna ges i andra situationer där den funktionshindrade behöver kvalificerad hjälp och som ingår i det dagliga livet, till exempel om personen behöver hjälp för att komma ut i samhället, för att studera, för att delta i daglig verksamhet eller för att få eller behålla ett arbete (prop. 1992/93:159 s. 64).

Exempel på andra personliga behov kan vara behov av hjälp med att träna, arbeta eller studera. Det kan också vara behov av hjälp med att sköta sitt hem, med att utöva sina fritidsintressen, behov av ledsagning eller annat som leder till att den enskilde kan leva ett liv så likt andras som möjligt. Andra personliga hjälpbehov kan även uppstå i anslutning till grundläggande behov, till exempel med att laga mat eller att ta fram och välja ut kläder. De moment som finns före respektive efter ett grundläggande behov räknas till andra personliga hjälpbehov.

Av lagens förarbeten framgår att om kommunen beviljar personlig assistans bör stödet omfatta den enskildes hela behov av stödinsatser, och innefatta även sådant som sett för sig kanske inte skulle ge rätt till personlig assistans. Också uppgifter som vanligen utförs av den sociala hemtjänsten ska kunna utföras av assistenten, men assistansen ska inte till alla delar ersätta denna hemtjänst. För att hjälp med andra personliga behov ska betraktas som personlig assistans måste de utföras tillsammans med den enskilde, som ett led i det personliga stödet. Städning, inköp och liknande uppgifter som inte utförs tillsammans med den funktionshindrade som ett led i det personliga stödet till honom eller henne ska inte beaktas vid beräkningen av behovet av personlig assistans (prop. 1992/93:159 s. 175–176).

Det finns dock vissa åtgärder som ger rätt till personlig assistans för andra personliga behov oavsett om den personliga assistenten utför dem tillsammans med den enskilde eller inte. För mer information se avsnitt *Andra personliga behov som inte kräver kvalificerad hjälpinsats*.

Kvalificerade hjälpinsatser

HFD har i en dom (HFD 2017 ref. 27) uttalat att inte alla personliga behov ger rätt till personlig assistans enligt bestämmelsen i 9 a § andra stycket. Det särskilda stöd som den funktionshindrade behöver ska också i någon mening vara kvalificerat för att grunda en rätt till personlig assistans enligt bestämmelsen. Detta krav får enligt HFD anses innefatta att den personliga assistentens insats ska ha en direkt och konkret koppling till ett individuellt behov av hjälp i det dagliga livet.

Av HFD 2017 ref. 27 kan utläsas att vid en bedömning av om hjälpen är kvalificerad eller inte ska en avgörande vikt läggas vid hur hjälpen utförs.

Ett exempel på kvalificerad hjälpinsats är så kallad tillsyn som ett annat personligt behov vilket framgår av Högsta förvaltningsdomstolens dom i RÅ 2010 ref. 17.

Andra personliga behov som inte kräver en kvalificerad hjälpinsats

I 9 a § fjärde stycket LSS regleras vissa åtgärder och situationer som ska anses vara assistans för andra personliga behov oavsett om assistentens insats är kvalificerad eller inte på det sätt som annars krävs för sådana behov. Det betyder att det i dessa situationer inte ska göras någon bedömning av om åtgärderna är kvalificerade i den mening som avses i avgörandet HFD 2017 ref. 27.

Hjälpåtgärder som alltid anses kvalificerade och därmed assistansgrundande

Följande hjälpåtgärder ska alltid anses vara kvalificerade och därför vara assistansgrundande:

- åtgärder som är direkt nödvändiga för att hjälp med andning (9 § 2 första stycket 1 LSS) eller löpande stöd på grund av ett medicinskt tillstånd (9 § 2 första stycket 7 LSS) ska kunna ges
- åtgärder som är direkt nödvändiga för förberedelse och efterarbete i samband med måltider i form av sondmatning

De här åtgärderna ger rätt till personlig assistans för andra personliga behov oavsett om den personliga assistenten utför dem tillsammans med den enskilde eller inte (prop. 2019/20: 92 s. 27 och 2021/22:244 s. 39).

Det ska finnas ett omedelbart samband mellan hjälpåtgärden och de grundläggande behoven andning, löpande stöd på grund av ett medicinskt tillstånd och måltider i form av sondmatning. Det kan till exempel handla om iordningsställande och skötsel av hjälpmedel eller apparatur som ska användas under själva hjälpinsatsen. Det kan finnas ett omedelbart samband mellan hjälpåtgärderna och hjälpen med andning, sondmatning eller löpande stöd på grund av ett medicinskt tillstånd även om åtgärderna inte sker i direkt anslutning till hjälpen med det grundläggande behovet. Det kan till exempel handla om att en assistent ställer i ordning kvällen innan. Inköp av medicintekniska produkter och kontakter med hälso- och sjukvården betraktas däremot inte som direkt nödvändiga eftersom kopplingen till de grundläggande behoven inte är omedelbar (prop. 2019/20: 92 s. 46–47).

Väntetid, beredskap samt aktiviteter

Vid väntetid och beredskap består assistentens insats av närvaro eller tillgänglighet för att kunna gripa in om ett hjälpbehov skulle uppstå. Det kan också behövas vid aktiviteter utanför den enskildes hem (prop. 2017/18:78 s. 28–29).

Tid under dygnsvila (väntetid)

Med väntetid avses tid under den enskildes dygnsvila när en assistent behöver vara tillgänglig i väntan på att ett hjälpbehov uppstår, utan att det är fråga om tillsyn. Kravet på tillgänglighet innebär att assistenten ska befinna sig på den plats där den enskilde utövar sin dygnsvila, vilket i normalfallet är den enskildes hem. Det innebär dock inte att assistenten måste befinna sig i samma rum som den enskilde. Väntetid avser tillgänglighet. Detta ska skiljas från assistans i form av så kallad tillsyn (prop. 2017/18:78 s. 29).

Tid under dygnsvila (beredskap)

Med beredskap avses att assistenten under den enskildes dygnsvila finns till förfogande på en annan plats än den enskilde i väntan på att den enskilde behöver hjälp. Assistenten kan till exempel befinna sig i sitt eget hem (prop. 2017/18:78 s. 29).

Aktiviteter utanför den enskildes hem

Personlig assistans kan beviljas för en hel aktivitet utanför den enskildes hem, inte bara för preciserade hjälpbehov i samband med aktiviteten.

En förutsättning för detta är att assistenten är närvarande under hela aktiviteten på grund av att ett hjälpbehov kan förväntas uppstå. Det handlar därmed om situationer där det inte skulle vara möjligt för den enskilde att utöva aktiviteten om inte assistans beviljades för hela aktiviteten. Med närvarande innebär i detta sammanhang inte nödvändigtvis att assistenten befinner sig i den enskildes omedelbara närhet. Vid till exempel ett sammanträde kan den personliga assistenten ibland av sekretessskäl inte vara i samma rum som den enskilde. Det får då anses vara tillräckligt att assistenten befinner sig strax utanför rummet så att den enskilde snabbt kan kalla på hjälp vid behov (prop. 2017/18:78 s. 29).

Bestämmelsen reglerar rätten till personlig assistans vid aktiviteter ”utanför den enskildes hem”. Den ska inte ses som en inskränkning av rätten till personlig assistans i samband med regelbundna aktiviteter i samhället såsom arbete, arbetsträning eller studier. Bestämmelsen tar sikte på behov av assistans i samband med en aktivitet, vilket även inbegriper resor till och från aktiviteten. Om ett hjälpbehov kan förväntas uppstå under resan, ska personlig assistans beviljas även för övrig restid (prop. 2017/18:78 s. 30). Det innebär att även tiden mellan preciserade hjälpbehov under en resa till och från en aktivitet bör berättiga till personlig assistans (prop. 2017/18:78 s. 15).

En grundförutsättning för väntetid, beredskap och aktiviteter utanför hemmet är att det först har konstaterats att den enskilde har behov av assistans för grundläggande behov eller för ett annat personligt behov som förutsätter en kvalificerad hjälpinsats. Det är först

därefter som det kan bli aktuellt att tillämpa någon av de tre punkterna som beskrivs i 9 a § LSS fjärde stycket. Vid bedömningen om det finns rätt till personlig assistans för dessa situationer gäller precis som för andra personliga behov att rätten till stöd finns om behovet inte tillgodoses på annat sätt samt att förutsättningarna för rätten till personlig assistans i övrigt är uppfyllda.

Gemensamt ansvarstagande när någon i ett hushåll har en funktionsnedsättning

En persons behov av hjälp kan tillgodoses genom det gemensamma ansvar för hem och hushåll som finns makar emellan (1 kap. 2 § äktenskapsbalken). I ett sådant fall är behovet också tillgodosett på ett annat sätt, enligt 7 § LSS. Bedömningen bör göras på samma sätt om den enskilde är sambo. Det bör även finnas ett visst utrymme att göra samma bedömning i andra situationer när den enskilde delar hushåll med en annan vuxen person. Därtill kan det finnas ett visst ansvar att bistå den enskilde, exempelvis nattetid. Den enskilde har däremot rätt att vid behov få stöd genom insatser enligt LSS för att kunna utöva fritidsintressen, kulturella aktiviteter osv. på egen hand, utan makar, sambor eller andra som den enskilde delar hushåll med. Ansvaret för att ge stöd till egen fritid faller utanför skyldigheten enligt äktenskapsbalken.

Handläggaren behöver i varje enskilt fall bedöma om den enskildes behov kan anses vara tillgodosett av dennes make/maka eller sambo. I bedömningen bör handläggaren väga in makens eller sambons eget hälsotillstånd och den enskildes hälsotillstånd. Den enskildes typ och omfattning av hjälpbehov är även omständigheter som påverkar bedömningen av makars ansvar för varandra. Det gäller både vid aktiva insatser eller vid väntetid. För att ett behov ska kunna anses omfattas av make/makaansvar måste behovet också faktiskt kunna tillgodoses av make/maka.

HFD har i två domar berört frågan om hur rätten till assistans påverkas av det ansvar som makar har gentemot varandra. Målen rörde två kvinnor med omfattande funktionshinder som var beroende av hjälp för att klara sina grundläggande behov. HFD framhöll att det behov av jour och beredskap som fanns i allt väsentligt fick anses vara tillgodosett av de hemmavarande makarna. Vidare fastslog domstolen att makar har ett gemensamt ansvar för hushållet, och detta medförde att kvinnornas makar ansågs kunna stå för en stor del av göromålen i detta hänseende. Däremot skulle – med tanke på syftet med assistansreformen att funktionshindrade ska kunna leva som andra – en del av behovet som avsåg skötseln av hushållet tillgodoses genom personlig assistans (RÅ 1997 not.165).

Föräldrar med funktionsnedsättning

Ett barns behov av omvårdnad är principiellt inte en uppgift för föräldrarnas personliga assistent. Assistans kan dock ges för att hjälpa en förälder med funktionsnedsättning med den praktiska omvårdnad som finns under barnets första tid när barnet är känslomässigt och praktiskt totalt beroende av någon vuxen, oftast en förälder. Det kan gälla till exempel vid amning och blöjbyten (prop. 1992/93:159 s. 66 och 176).

Vid bedömningen av föräldrarnas behov av personlig assistans ska barnrättsperspektivet beaktas och om även barnet har behov av stöd. Om den enskilde utöver behovet av insatser som avser funktionsnedsättningen, har behov av stöd i sin föräldraroll, ansvarar individ- och familjeomsorgen för att utreda hur behovet lämpligast kan tillgodoses. I en sådan situation är en nära samverkan mellan ansvariga verksamheter i stadsdelsnämnden nödvändig.

Frågor som kan ställas vid behovsutredning för personlig assistans för andra personliga behov

Nedan följer exempel på frågor som kan vara till hjälp i behovsutredningen för personlig assistans för andra personliga behov:

- Har den enskilde andra personliga hjälpbehov i anslutning till de hjälpsituationer som ingår i de grundläggande behoven?
- Har den enskilde andra personliga hjälpbehov i samband med träning, arbete eller studier?
- Har den enskilde andra personliga hjälpbehov för att utöva sina fritidsintressen eller annan ledsagning?
- Har den enskilde andra personliga hjälpbehov för att sköta sitt hem, t.ex. städning, inköp och liknande uppgifter? Är den enskilde delaktig i dessa moment?
- Har den enskilde behov av tillsyn som annat personligt hjälpbehov?
- Har den enskilde behov av stöd för väntetid, beredskap eller vid aktiviteter
- Behöver den enskilde hjälp med några hälso- och sjukvårdande åtgärder som måste utföras på delegation av medicinskt behandlingsansvarig?
- Behöver den enskilde hjälp med några hälso- och sjukvårdande åtgärder som av medicinskt behandlingsansvarig bedömts utgöra egenvård?
- Hur lång tid tar det att tillgodose varje enskilt hjälpbehov i sin helhet?

- När under veckan, hur ofta, hur många gånger behöver den enskilde hjälp med andra personliga behov?
- Finns behov av två eller fler assistenter samtidigt (dubbel assistans) för att tillgodose andra personliga hjälpbehov under veckan?
- Varför och när uppstår hjälpbehovet av dubbel assistans?
- Kan behovet helt eller delvis avhjälpas med bostadsanpassning eller hjälpmedel?
- Tillgodoses behovet av personlig assistans för andra personliga hjälpbehov helt eller delvis på annat sätt?

Beräkning av den totala tidsåtgången för andra personliga hjälpbehov

Den tid det tar att tillgodose den enskildes andra personliga hjälpbehov ska utredas och beräknas. Det är viktigt att uppmärksamma om behovet varierar över dygnet, från dag till dag, mellan vardagar och helger eller uppstår i samband med någon annan ledighet. I utredningen ska även annat samhällsstöd för att tillgodose andra personliga behov beaktas.

Bestäm den enskildes totala behov av personlig assistans för de övriga personliga behoven under en veckas alla dygn. Om stödbehovet varierar mellan olika veckor kan de olika ”typveckorna” beskrivas.

Tid för väntetid och beredskap

I Stockholms stad beräknas och ersätts väntetid och beredskap enligt samma princip som Försäkringskassan tillämpar.

Bedömning av det totala behovet av personlig assistans

När bedömningen av grundläggande behov och andra personliga hjälpbehov är klar ska slutligen det totala behovet av personlig assistans beräknas i antal timmar för en viss period.

En utgångspunkt för den slutliga bedömningen är att den enskilde genom insatserna ska få hela sitt behov av personligt stöd och hjälp i den dagliga livsföringen tillgodosett och att insatserna ska möjliggöra ett liv så likt andras som möjligt med goda levnadsvillkor. All personlig assistans som är nödvändig för att tillgodose grundläggande och andra personliga hjälpbehov som inte tillgodoses på annat sätt och som krävs för att tillförsäkra den enskilde goda levnadsvillkor ska beaktas i den totala tiden.

Bedömningen av det totala antalet timmar ska utgå från den enskildes behov av stöd. Behov som uppstår på grund av andra skäl och som kan hänföras till de personliga assistenterna, schemaläggning eller liknande beaktas inte. Eventuella problem vid

schemaläggning för assistenter, eller om antalet beviljade timmar i sig gör det svårt för en anordnare att ordna assistansen ska inte beaktas.

Observera att tidsberäkningen för den enskildes olika aktiviteter inte ska uppfattas som en schemaläggning för att utföra den personliga assistansen utan endast som en metod för handläggaren att kunna utreda behovets omfattning, hur ofta behovet av aktivt stöd uppstår och hur behovet av kontinuitet ska beräknas. Det är den enskilde och dennes assistansanordnare som kommer överens om själva utformningen av den personliga assistansen.

Vid beräkningen av det totala behovet av personlig assistans bör det framgå hur mycket tid som gäller:

- grundläggande behov inklusive eventuell dubbelassistans
- andra personliga behov inklusive eventuell dubbelassistans
- väntetid eller beredskap, omvandlat till assistanstimmar
- aktiva insatser under dygnsvilan
- föräldraavdrag (om bedömningen avser ett barn)

När det totala behovet av personlig assistans fastställs kan det vara lämpligt att göra en heltäckande beskrivning av alla grundläggande och andra personliga hjälpbehov som förekommer under olika veckor för den enskilde. En översiktlig beskrivning av den enskildes möjligheter att klara sig själv under veckan kan också ge en bild av den enskildes totala hjälpbehov.

Ibland kan ett annat personligt hjälpbehov uppkomma samtidigt som ett grundläggande hjälpbehov. Tid kan då redan ha beaktats inom ramen för grundläggande hjälpbehov. I dessa fall ska endast den tid som återstår för att tillgodose hela hjälpbehovet beräknas för det andra personliga behovet.

Det är viktigt att man konsekvent håller sig till samma mått vid tidsberäkningen. För att ha en enhetlig hantering av beräkningen av tid och för att den beviljade tiden ska motsvara den verkliga tiden bör måttet timmar och minuter användas.

9.2.6 Behov av särskild kompetens

I vissa fall kan det krävas särskild kompetens för att tillgodose den enskildes behov av personlig assistans. I sådana fall kan stadsdelsnämnden göra en bedömning av om den enskilde till följd av sin funktionsnedsättning behöver särskilda assistansinsatser som innebär högre kostnader än stadens schablonbelopp. Särskilda skäl kan vara att assistansinsatserna medför förhöjda kostnader för den enskilde, exempelvis om det behövs assistenter med speciell kompetens, om assistansbehovet till mer än hälften är förlagt på obekvämt arbetstid eller om en assistent behöver fungera som

arbetsledare för att samordna assistansen och ge assistenterna särskilt stöd i arbetet. Det kan finnas ytterligare särskilda skäl att bevilja förhöjt timbelopp. Ersättningsnivån ska fastställas i samband med beslut om ekonomiskt stöd till skäliga kostnader för sådan assistans enligt 9 § 2 LSS. Med anledning av att staden tillämpar det timbelopp som regeringen årligen fastställer för assistansersättning enligt 51 kap. SFB tillämpas även att ett högre belopp inte får överstiga schablonbeloppet med mer än 12 procent.

Observera att det är viktigt att i beslutstexten skilja på beslutet att bevilja insatsen personlig assistans och beslutet om ersättningsnivå.

9.2.7 Merkostnadsersättning och personlig assistans

Stadsdelsnämnden ska i sin bedömning av rätt till personlig assistans bortse från om den enskilde har merkostnadsersättning. Däremot kan merkostnadsersättningen påverkas när insatsen personlig assistans beviljas. Handläggaren ska informera om att merkostnadsersättningen kan reduceras som en följd av ett beslut om personlig assistans.

Det kan hända att en handläggare från Försäkringskassan hör av sig med begäran om uppgifter, vilket är möjligt med stöd av 110 kap. 31 § SFB. Den här regleringen i SFB är sekretessbrytande. Stadsdelsnämnden ska därmed med stöd av lag lämna de uppgifter som Försäkringskassan behöver för att utföra sitt arbete i enlighet med SFB.

9.2.8 Personlig assistans till barn

En bedömning av barns rätt till personlig assistans sker dels enligt samma kriterier som för vuxna, d.v.s. barnet ska ha behov av hjälp för sina grundläggande behov och för andra personliga behov, dels utifrån en bedömning av barnets bästa. Vidare görs även ett avdrag för föräldraansvar.

Av förarbetena till LSS framgår att personlig assistans för barn och ungdomar alltid bör övervägas som alternativ till att bo utanför föräldrahemmet. Personlig assistans kan enligt förarbetena vara av grundläggande betydelse för barn som har omfattande omvårdnadsbehov under hela eller stor del av dygnet och som på grund av exempelvis hjärnskada, genetisk skada eller sjukdom har flera funktionsnedsättningar samtidigt (prop. 1992/93:159 s. 66).

I de allra flesta fall är det bättre för barn och ungdomar med funktionsnedsättning att få bo kvar i sitt hem med stöd av personlig assistans än att flytta till en bostad med särskild service.

Vid den sammantagna individuella bedömningen av huruvida ett barns hjälpbehov är av sådan karaktär och omfattning att behovet grundar rätt till personlig assistans enligt LSS ska barnets bästa

beaktas. I förarbetena (prop. 2021/22:214 s. 46–47) uttalar regeringen att det av förarbetena till 6 a § LSS framgår att bestämmelsen motsvarar kravet i artikel 3 i barnkonventionen. Att fatta beslut i ett ärende om personlig assistans för ett barn är, enligt regeringen, en åtgärd som rör barnet. Att barnets bästa ska beaktas vid den individuella bedömningen av rätten till personlig assistans följer, enligt regeringen, såväl 6 a § LSS som barnkonventionen.

I vissa situationer, om handläggaren anser att barnets behov inte kan tillgodoses genom personlig assistans, måste andra möjliga insatser diskuteras med familjen med hänsyn till vad barnets bästa kräver. I förarbetena till LSS tog man dock ställning till att barnets bästa inte skulle vara ett kriterium för rätten till insatser enligt LSS utifrån att LSS är en rättighetslag. Det finns alltså inte stöd i LSS för att grunda ett avslag enbart på en hänvisning till barnets bästa.

Föräldraansvar vid bedömning av personlig assistans

När behovet av personlig assistans bedöms för ett barn ska det enligt 9 f § LSS bortses från det hjälpbehov som en vårdnadshavare normalt ska tillgodose enligt föräldrabalken med hänsyn till barnets ålder, utveckling och övriga omständigheter. Detta ska göras genom schablonavdrag (föräldraavdrag) från barnets behov av hjälp med grundläggande behov och andra personliga behov enligt 9 a § LSS.

Tid för dubbel assistans, väntetid och beredskap ska beaktas och räknas om till assistanstimmar innan föräldraavdrag görs.

Föräldraavdrag görs per dygn som assistans beviljas. Om assistans inte beviljas för ett visst dygn ska inget avdrag göras för det dygnet. Även om ett avdrag ett dygn är större än antalet assistanstimmar som avdrag ska göras från det dygnet kan antalet assistanstimmar aldrig bli lägre än noll. Föräldraavdrag kan inte föras vidare från ett dygn till ett annat, utan gäller varje enskilt dygn.

Föräldraavdragens storlek regleras i 6 a § förordningen om stöd och service till vissa funktionshindrade och i bilaga till förordningen.

I förarbetena uttalas följande:

”Det schabloniserade föräldraavdraget ersätter det avdrag för föräldraansvar som hittills har gjorts efter en individuell prövning i varje enskilt fall. I övrigt innebär inte föräldraavdraget att bedömningen av rätten till personlig assistans ändras. De nya bestämmelserna innebär således inte någon ändring i fråga om vilket hjälpbehov som avdraget för föräldraansvar ska göras från. Avdrag bör därmed göras från sådana hjälpbehov som kan bero på barnets assistansgrundande funktionsnedsättning, vilket innebär att hjälpbehov som skulle kunna bero på barnets ålder inte kan brytas ut före föräldraavdraget. Det föräldraansvar som en vårdnadshavare normalt har för ett barn på grund av barnets ålder beaktas i stället genom det föräldraavdrag som görs. Till vilken del hjälpbehovet ska anses bero på barnets ålder avgörs med andra

ord genom föräldraavdraget. En ordning där hjälpbehov på grund av barnets ålder räknas bort före föräldraavdraget skulle innebära att föräldraansvaret beaktas två gånger, något som inte sker i dag.” (prop. 2021/22:214 s. 39)

Föräldraavdrag ska fastställas med hänsyn till barnets ålder och göras dels från grundläggande behov, dels från andra personliga behov. Avdrag ska dock inte göras till den del hjälpbehovet avser sådant stöd som avses i 9 a § första stycket 1 eller 7, åtgärder som är direkt nödvändiga för att hjälp enligt 9 a § första stycket 1 eller 7 ska kunna ges, måltider i form av sondmatning, åtgärder som är direkt nödvändiga för förberedelse och efterarbete i samband med sådana måltider, grundläggande behov från och med den månad då barnet fyller 12 år, andra personliga behov före den månad då barnet fyller ett år, eller andra personliga behov från och med den månad då barnet fyller 18 år.

Föräldraavdrag ska göras från hjälpbehov som beror på barnets funktionsnedsättning. I praktiken går det dock inte alltid att avgöra om en del av ett hjälpbehov beror på barnets funktionsnedsättning, ålder eller en kombination av dessa. Utgångspunkten är att barnets behov av hjälp inte ska beaktas som grundläggande om det inte beror på funktionsnedsättningen. Om behov kan bero både på funktionsnedsättning och ålder bör det däremot beaktas. Föräldraavdrag ska göras från de behov som har beaktats och avgör på så sätt i vilken utsträckning hjälpbehoven kan ge rätt till personlig assistans.

Handläggaren ska göra en bedömning av barnets egna stödbehov. Vilken hjälp ett barn behöver varierar med åldern. Ett hjälpbehov som kan godtas för en vuxen kan därför inte alltid godtas för ett barn.

Andra personliga behov kan vara väldigt olika slags behov. När det gäller andra personliga behov som enbart har att göra med att barnet har en funktionsnedsättning ska dessa godtas om de krävs för att tillförsäkra barnet goda levnadsvillkor och behovet inte är faktiskt tillgodosett på annat sätt.

En bedömning av andra personliga behov som inte enbart har att göra med barnets funktionsnedsättning bör göras utifrån vad som är normalt för ett barn i en viss ålder. Behoven ska dock vara personliga, det vill säga de ska vara barnets behov. Hjälpen ska även ha en direkt och konkret koppling till ett individuellt behov av hjälp i det dagliga livet (HFD 2017 ref. 27). Mycket små barn anses typiskt sett inte behöva personlig assistans för andra personliga behov (jfr prop. 2021/22:214 s. 43).

Avdragen är olika stora beroende på barnets ålder och uppdelade i olika åldersintervall. Ett nytt åldersintervall gäller från och med den månad som barnet uppnår den lägsta åldern i det nya åldersintervallet.

Exempel:

Om barnet fyller år den 20 augusti gäller det nya intervallet från och med augusti till och med månaden innan nästa intervall börjar, eller månaden innan barnet fyller 18 år.

Om ett beslut ska gälla tills vidare eller annars kommer att omfatta en tidsperiod som löper över flera olika åldersintervall bör beslutet redan när det fattas regleras på sådant sätt att det blir olika uträkningar för olika åldersintervall. Om ett beslut som redan är fattat inte reglerar detta eller om någon vill ha fler timmar än som anges i beslutet t.ex. på grund av att föräldraavdragen minskar krävs en ny ansökan och beslut om detta.

Personlig assistans och omvårdnadsbidrag

Om omvårdnadsbidrag lämnas får det inte påverka bedömningen av behovet av personlig assistans. Omvårdnadsbidraget kan däremot påverkas när insatsen personlig assistans beviljas. Handläggaren ska informera om att omvårdnadsbidraget kan reduceras som en följd av ett beslut om personlig assistans.

Det kan hända att en handläggare från Försäkringskassan hör av sig med begäran om uppgifter, vilket är möjligt med stöd av 110 kap. 31 § SFB. Den här regleringen i SFB är sekretessbrytande. Stadsdelsnämnden ska därmed med stöd av lag lämna de uppgifter som Försäkringskassan behöver för att utföra sitt arbete i enlighet med SFB.

Utformning av personlig assistans till barn

Det är viktigt att redan i utredningsfasen uppmärksamma om assistansen kommer att utföras av barnets föräldrar. I de fall föräldrar avser att vara personliga assistenter åt sitt eget barn och har behov av återhämtning som inte tillgodoses är det möjligt för föräldrarna att överlåta åt någon annan att utföra delar av barnets personliga assistans. Den enskilde kan även ansöka om andra insatser så som korttidsvistelse eller avlösarservice. Här får en individuell bedömning göras utifrån familjens situation.

I prop. 1992/93:159 s. 66 framgår att:

”Personlig assistans som ges till ett barn ingriper i hög grad i hela familjens livssituation. Det är därför väsentligt att assistansen anpassas till varje familjs individuella behov och att barnets vårdnadshavare ges ett avgörande inflytande över hur stödet till barnet utformas. Syftet med assistansen är ofta att tillgodose föräldrarnas behov av avlösning i omvårdnaden eller att ge familjen möjlighet att genomföra sådana aktiviteter som barnet inte deltar i. Trots detta bör även en vårdnadshavare till barnet kunna vara personlig assistent, om assistansen kan anses gå utöver vad föräldraansvaret omfattar och om

det är frågan om situationer där förutsättningar för personlig assistans föreligger”.

9.2.9 Personlig assistans i andra verksamheter

Personlig assistans i barnomsorg och skola

Personlig assistans ska inte ersätta personal som behövs för att driva en verksamhet så som barnomsorg eller skola. I undantagsfall kan barn ha rätt till personlig assistans under vistelse i barnomsorg eller skola om behovet inte faktiskt tillgodoses av personalen i verksamheten. Det kan till exempel handla om situationer där barnets funktionsnedsättning skapar särskilda svårigheter att kommunicera med andra än den personliga assistenten eller att det med hänsyn till barnets hälsotillstånd är viktigt att den personliga assistenten finns till hands. Det kan också handla om att barnet till följd av funktionsnedsättning behöver tillgång till någon som har ingående kunskap om barnet och barnets funktionsnedsättning.

Andra skäl kan vara att barnet behöver hjälp med andning eller måltider i form av sondmatning.

Skolskjuts

Den tid som barnet får skolskjuts räknas inte som tid i skolan. Det är inte skolhuvudmannens ansvar att tillgodose de behov av personlig assistans som uppstår under skolskjutsen (jfr HFD 2013 ref. 82). Det kan därför vara aktuellt att bevilja personlig assistans för resor till och från skola om barnet har behov av detta.

Personlig assistans i daglig verksamhet enligt LSS

I insatsen daglig verksamhet ingår omvårdnad. Personlig assistans ska inte ersätta den personal som behövs för att tillhandahålla insatsen daglig verksamhet. Det åligger utföraren att ge all den omvårdnad som är nödvändig för att den enskilde ska klara av att vistas i den dagliga verksamheten. Personlig assistans kan dock beviljas undantagsvis även för en person i daglig verksamhet. Det kan exempelvis handla om situationer där den enskildes funktionsnedsättning skapar särskilda svårigheter att kommunicera med andra än den personliga assistenten eller om det med hänsyn till den enskildes funktionsnedsättning och hälsotillstånd är viktigt att den personliga assistenten finns till hands. En bedömning får göras utifrån om behovet faktiskt är tillgodosett genom personal på den dagliga verksamheten.

Personlig assistans i särskilda boendeformer

I bostad med särskild service enligt 9 § 8 - 9 LSS eller 4 kap. 1 § SoL ska det finnas en fast personalbemanning som i huvudsak

täcker den enskildes hela behov. Utföraren ansvarar för att det finns den personal som behövs för att den enskildes behov ska kunna tillgodoses. Personlig assistans enligt 9 § 2 beviljas som huvudregel inte för personer som bor i särskilda boendeformer enligt LSS eller SoL. Undantag kan exempelvis vara barn som har behov av personlig assistans under helger och skollov när de inte vistas i sitt barn- och ungdomsboende.

Personlig assistans under vistelse på sjukhus

Det finns inte någon begränsning för personlig assistans enligt 9 § 2 LSS under sjukhusvistelse liknande den som finns i 106 kap. 25 § SFB. Bedömningen får istället göras utifrån om den enskildes behov av stöd är faktiskt tillgodosett på annat sätt. Den som har personlig assistans enligt LSS kan, efter behovsbedömning, ges möjlighet att under hela eller delar av den beviljade tiden ha med sig sin assistent under sjukhusvistelse. Vid bedömningen behöver handläggaren ta ställning till om den enskilde, till följd av funktionsnedsättning, har behov av personlig assistans för att få sina behov tillgodosedda eller om hjälpbehovet är sådant att det tillgodoses av sjukvårdshuvudmannen. Den omvårdnad som sjukvårdshuvudmannen är skyldig att ge vid sjukhusvistelse kan ses som att behovet är faktiskt tillgodosett. Bristande resurser hos sjukvårdshuvudmannen ska inte påverka bedömningen.

9.2.10 Personer som fyller 66 år

Rätten till personlig assistans enligt 9 § 2 LSS för enskilda personer som fyller 66 år regleras i 9 b § LSS.

9.2.11 Beslut om personlig assistans enligt 9 § 2 LSS

Beslut om insats enligt 9 § 2 LSS ska inkludera det totala behovet av personlig assistans, alltså även tid för andra personliga behov. Det är viktigt att jämföra beslutet med ansökan för att säkerställa att alla delar har prövats.

I beslutet bör omfattningen anges som ett visst antal timmar per månad eller längre tid, dock längst sex månader. Det bör även anges vad det i genomsnitt motsvarar per vecka. Faktorer som om den enskilde går i skolan, arbetar eller har daglig verksamhet kan ha betydelse för periodens längd och förläggning. För ett barn som går i skolan kan det till exempel bli aktuellt att förlägga perioderna så att de beviljade timmarna fördelas mellan terminer och lov.

Vid beslut om personlig assistans bör nämnden alltid överväga om det finns skäl att förse beslutet med ändringsförbehåll. Detta gäller även tidsbegränsade beslut. Om det inte framgår av beslutet att det kan komma att ändras om det sker väsentliga förändringar i de förhållanden som legat till grund för beslutet kan nämnden inte

minska eller dra in insatsen under beslutstiden. En individuell bedömning ska dock alltid göras och ställningstagandet ska motiveras.

När det gäller insatsen personlig assistans har JO uttalat att detta är en typ av insats som måste kunna anpassas om den enskildes behov varierar över tid. Det kan enligt JO till exempel vara till följd av förändringar av graden av funktionsnedsättning eller den enskildes tillgång till andra stödinsatser. Enligt JO talar detta för att beslut om personlig assistans kan behöva tidsbegränsas eller förses med förbehåll (JO Dnr 589-2016).

9.2.12 Retroaktiv ansökan om personlig assistans

Rätt till insatsen gäller normalt sett från och med beslutsdatumet, vilket bör klargöras för den enskilde redan när ansökan lämnas in.

LSS innehåller dock inga bestämmelser om när och hur en ansökan om assistans ska göras eller från vilken tidpunkt insatsen kan beviljas.

Retroaktiv ersättning för tid före beslutsdatumet kan beviljas i undantagsfall, om den enskilde gör anspråk på sådan ersättning och kan påvisa att assistansen redan har påbörjats innan beslutet är fattat. Den enskilde måste i dessa fall kunna visa att arbetet utförts fortlöpande månad för månad av assistenter som är anställda för uppdraget. Detsamma gäller om den enskilde i domstol får rätt till ekonomiskt stöd för personlig assistans. Ofta har dock behovet tillgodosetts genom andra insatser från kommunen.

JO har uttalat att det ligger i insatsens natur att ett beslut om insats i form av biträde av personlig assistent inte kan ges retroaktivt. Däremot kan den enskilde beviljas ersättning för skäliga kostnader som har uppkommit avseende assistans före ett beslut om att bevilja assistans. Enligt JO bör kommunen som regel bereda den enskilde tillfälle att ange om denne har något krav på ersättning för assistans som avser tiden före beslutet (JO dnr 4513-2007).

Av förarbetena framgår att det vid retroaktiv ersättning enligt LSS inte finns något krav på att tidrapporter ska ha redovisats löpande under tiden före det att ersättning har beviljats. Skälet till detta är att kommunen genom sitt ansvar för insatser ändå torde få tillräcklig kännedom om en sökandes förhållanden (prop. 2012/13:1 Utgiftsområde 9, s. 231 f.).

HFD har prövat om enbart det förhållandet att en assistansanordnare underlåtit att på föreskrivet sätt lämna uppgifter till kommunen innebär att den insatsberättigade kan nekas retroaktiv ersättning för kostnader för assistans. I avgörandet (HFD ref 2023) konstaterar HFD att det i LSS inte finns några bestämmelser som begränsar den enskildes rätt till retroaktiv ersättning eller som uppställer ett

redovisningskrav motsvarande det som finns beträffande assistansersättning i 51 kap. 7 § andra meningen socialförsäkringsbalken. Det finns enligt HFD därför inte rättsligt stöd för en kommun att avslå en insatsberättigads begäran om retroaktiv ersättning enbart på den grunden att assistansanordnaren inte har lämnat in uppgifter enligt de tidsangivelser som anges i 11 a § lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade.

Det finns dock praxis där kammarrätterna prövat frågan. Kammarrätten i Göteborg (Mål nr 7541-20) har exempelvis uttalat att tidrapporter som inte getts löpande till myndigheten måste bedömas ha ett begränsat bevisvärde. Vidare har samma kammarrätt i en annan dom uttalat att tidrapporter för arbete som upprättas i efterhand normalt tillmäts ett begränsat bevisvärde, särskilt om noteringarna nedtecknats lång tid efter att arbetet ska ha utförts. Vidare uttalas att osäkerheten om noteringarna motsvarar faktiska förhållanden normalt ökar med tiden mellan när noteringarna skett och arbetet ska ha utförts.

9.2.13 Utformning av personlig assistans

Kommunens basansvar

Kommunen har alltid ett basansvar för insatsen personlig assistans. Med basansvar avses enligt förarbetena bland annat att kommunen alltid ska stå beredd att antingen anordna personlig assistans eller att ge ekonomiskt bidrag till skäligen kostnader för att enskilda ska kunna ordna insatsen på annat sätt än genom kommunen (prop.1992/93:159 72-73).

Kommunen är även skyldig att på den enskildes begäran anordna personlig assistans i de fall den enskilde erhållit assistansersättning av Försäkringskassan.

I kommunens ansvar ingår vidare att utföra assistans eller lämna ekonomiskt stöd för tillfälliga behov av utökad assistans som inte täcks av beviljade assistanstimmar från Försäkringskassan. En person kan exempelvis tillfälligt behöva särskild eller utökad hjälp under en semesterresa.

I kommunens basansvar ingår också att på den enskildes begäran anordna personlig assistans när assistenten inte kan utföra arbetet på grund av sjukdom eller av annan orsak. Detta ansvar beskrivs i förarbetena enligt följande (prop. 1992/93:159 s. 73):

”Om en fristående organisation åtagit sig arbetsgivaransvaret, bör denna också fullgöra de åtaganden som i olika avseenden följer med arbetsgivaransvaret. Det kan vidare inträffa att assistenten tillfälligtvis inte kan utföra arbetet på grund av sjukdom eller av annan orsak. I en sådan situation är kommunen genom den nya lagen skyldig att på den enskildes begäran gripa in.”

Respektive stadsdelsnämnd har således det yttersta ansvaret för att den enskilde inte ska stå utan personlig assistans. Om akut behov av stöd uppstår under tider på dygnet som inte täcks av beslut om personlig assistans kan det akuta behovet tillgodoses genom insatser enligt SoL till exempel hemtjänst.

Utifrån den enskildes önskemål kan stadsdelsnämnderna uppfylla sitt ansvar på tre sätt:

- Stadsdelsnämnden utför assistansen, antingen genom egen regi eller genom att köpa av annan assistansanordnare (entreprenad).
- Stadsdelsnämnden betalar ekonomiskt stöd till skälig kostnad för personlig assistans till den enskilde som själv ordnar sin assistans eller köper assistans av en anordnare.
- Den enskilde kan begära att stadsdelsnämnden betalar ersättning till skälig kostnad direkt till assistansanordnaren.

Att ersättning betalas direkt till anordnaren kan underlätta för den enskilde och huvudprincipen är att sådan begäran godtas. Det finns dock ingen skyldighet för stadsdelsnämnden att godta den enskildes begäran.

Om stadsdelsnämnden beslutar att inte betala ersättning direkt till anordnaren betalas den istället till den enskilde. Den enskilde har sedan möjlighet att använda den ekonomiska ersättningen för att köpa assistans av anordnaren. Den enskilde får då ersättningen utbetalad till sitt konto och kan sedan betala ersättning till anordnaren.

Enligt HFD 2019 ref. 21 är ett beslut om att inte betala ut assistansersättning direkt till anordnaren inte överklagbart. Ett beslut om att betala ut assistansersättning till en assistansanordnare är enligt HFD inte heller ett sådant gynnande beslut som inte får ändras till den enskildes nackdel. HFD konstaterar att det därmed är möjligt att ändra ett beslut om att utbetalning ska ske direkt till en viss assistansanordnare. Domen avser assistansersättning enligt SFB men bör kunna tillämpas även i ärenden som avser ekonomisk ersättning för personlig assistans enligt LSS.

Personlig assistans enligt LSS ska utformas på ett sådant sätt att den enskilde har stort inflytande över hur stödet ska ges. Den enskilde kan välja att kommunen utför den personliga assistansen eller att få ekonomiskt bidrag till skälig kostnad och själv vara arbetsgivare eller anlita någon annan med tillstånd. Respektive stadsdelsnämnd behöver därför säkerställa att det är möjligt för den enskilde att välja att kommunen utför den personliga assistansen. Det kan ske genom stadsdelsnämndens egen regi eller genom överenskommelse med annan stadsdelsnämnd. Kommunen har även, enligt 17 § LSS,

möjlighet att sluta avtal med en privat utförare om att tillhandahålla personlig assistans.

En begäran om att stadsdelsnämnden ska betala ersättning till skälig kostnad direkt till assistansanordnaren ska vara skriftlig och det ska finnas ett avtal om personlig assistans mellan den enskilde och den valda assistansanordnaren.

Om någon av stadens kommunala utförare, på den enskildes begäran, anordnar assistans som beviljats av Försäkringskassan ska ett avtal upprättas mellan utföraren och den enskilde.

9.2.14 Skyldighet för assistansanordnaren att tillhandahålla all assistans

Av 24 § LSS framgår att den som har meddelats tillstånd enligt 23 § LSS och som har anlitats för att utföra personlig assistans åt en enskild, är skyldig att tillhandahålla all den assistans för vilken den enskilde har beviljats ekonomiskt stöd enligt 9 § 2 LSS eller assistansersättning enligt 51 kap. SFB. Den enskilde ska inte mot sin vilja behöva anlita flera anordnare för olika tider på dygnet. Undantag kan dock göras om tillståndshavaren har särskilda skäl för att inte tillhandahålla all assistans.

Av lagrådsremissen framgår att med särskilda skäl avses framförallt när en anordnare vid sjukfall och andra oförutsedda händelser tvingas hänvisa till kommunen eller annan anordnare. Syftet med detta är att inte försvåra för mindre företag att bedriva verksamhet. Kommunens yttersta ansvar gentemot enskilda som behöver personlig assistans gäller i dessa fall. Den enskilde har fortfarande möjlighet att anlita fler än en assistansanordnare för olika tider och behov.

I ett avgörande i Högsta förvaltningsdomstolen (HFD 2012 ref. 75) slås dock fast att en kommun inte är skyldig att varaktigt anordna endast en del av insatsen medan den återstående delen tillhandahålls av en annan assistansordnare. Kommunen hade i detta fall erbjudit sig att i stället utföra all beviljad assistans, vilket enligt HFD innebär att kommunen hade levt upp till sitt yttersta ansvar.

9.2.15 Tillstånds- och anmälningsplikt för att bedriva verksamhet

En enskild person får enligt 23 § LSS inte utan tillstånd av IVO yrkesmässigt bedriva verksamhet som avser personlig assistans enligt 9 § 2 LSS eller assistansersättning enligt 51 kap. SFB. Handläggaren ska informera den enskilde om tillståndsskyldigheten och kontrollera att tillstånd finns hos den anordnare som den enskilde valt innan ekonomiskt stöd för personlig assistans enligt 9 § 2 LSS betalas ut.

9.2.16 Om den enskilde själv anordnar sin assistans

Den som har beviljats ekonomiskt stöd för personlig assistans enligt 9 § 2 LSS och som har anställt någon för sådan personlig assistans ska enligt 23 § femte stycket LSS göra en anmälan till IVO innan assistenten påbörjar sitt arbete. Handläggaren ska informera den enskilde om anmälningsskyldigheten och vid behov hjälpa den enskilde att göra en anmälan samt kontrollera att en anmälan har gjorts.

Med arbetsgivarrollen följer en hel del skyldigheter. När den enskilde väljer att själv vara arbetsgivare ska kommunen kunna bistå med rådgivande stöd vad gäller arbetsgivaransvaret (prop. 1992/93:159 s. 73). Det innebär att stadsdelsnämnden ska erbjuda sådant stöd om den enskilde väljer att själv anordna sin assistans.

Som arbetsgivare är den enskilde skyldig att göra skatteavdrag och betala in arbetsgivaravgifter vilket framgår av 10 kap. skatteförfarandelagen (2011:1244) och 2 kap. socialavgiftslagen (2000:980). Den som själv anställer sina assistenter ska därför också vara registrerad som arbetsgivare hos Skatteverket.

Den som själv anställer sina assistenter bedriver inte näringsverksamhet. Den enskilde kan dock själv bedriva assistansverksamhet i egen näringsverksamhet (enskild firma) genom att anordna assistans för andra brukare. Om den enskilde bedriver sådan verksamhet kan denne inte köpa assistans av sin egen firma eftersom den inte kan ses som fristående i förhållande till den enskilde. Den enskilde kan därför inte bedriva näringsverksamhet med sig själv som kund. Ekonomisk ersättning för personlig assistans är skattefri för den enskilde och kan därför inte utgöra inkomst i dennes enskilda näringsverksamhet. Det är däremot möjligt för den enskilde att köpa assistans från till exempel ett aktiebolag som denne själv är ägare eller delägare i eftersom bolaget är en självständig juridisk person.

Föräldrar till ett omyndigt barn kan köpa assistans av en assistansanordnare eller själva anställa assistenter för barnets räkning. Enligt Skatteverket kan inte en underårig med rättslig verkan betala ut ersättning för arbete till sin personliga assistent. Någon av vårdnadshavarna ska därför registreras i Skatteverkets arbetsgivarregister. I vissa undantagsfall kan det bli aktuellt att registrera en underårig som arbetsgivare, till exempel den som fyllt 16 år och som med överförmyndarens samtycke bedriver näringsverksamhet (rörelse) och anlitar arbetskraft i verksamheten (13 kap. 13 § föräldrabalken) eller en underårig med eget hushåll och som i hushållet betalar ut arbetsersättning som innebär skyldighet att göra skatteavdrag och betala arbetsgivaravgifter.

För mer information gällande frågan om barn själva kan anställa sina personliga assistenter se Skatteverkets rättsliga

ställningstagande (2006-11-03, dnr 131 590173-06/111)
<https://www4.skatteverket.se/rattsligvagledning>

9.2.17 Registerkontroll vid personlig assistans

Obligatorisk kontroll av belastningsregistret enligt lagen om registerkontroll av personal som utför vissa insatser åt barn med funktionshinder gäller för personer som erbjuds anställning som personliga assistenter för barn. Det gäller däremot inte om föräldrar anställs som personliga assistenter. En person som erbjuds anställning som personlig assistent av den som själv är assistansberättigad är skyldig att lämna registerutdrag om den enskilde, dvs. den assistansberättigade, begär det.

Registerkontrollen är i dessa fall frivillig, det är den enskilde som avgör om registerkontroll ska göras.

Handläggaren ska informera den enskilde om möjligheten att göra registerkontroll i samband med beslut om ekonomiskt stöd för personlig assistans enligt 9 § 2 LSS.

9.2.18 Timbeloppet

Ekonomisk ersättning enligt 9 § 2 LSS beviljas endast under förutsättning att den används för köp av personlig assistans eller för kostnader för personliga assistenter.

I Stockholms stad betalas ersättningen ut månadsvis med det timbelopp som regeringen årligen fastställer för assistansersättning enligt 51 kap. SFB. Inom ramen för schablonbeloppet får den enskilde, eller den som den enskilde köper personlig assistans av, avgöra hur stor del av beloppet som ska användas till lön och andra omkostnader (prop. 2007/08:61 s. 19). Kostnader som är en förutsättning för att den personliga assistenten ska kunna utföra uppdraget att ge ett personligt utformat stöd, ingår i den personliga assistansen. Det är inte möjligt för den enskilde eller dennes assistansanordnare att använda medlen till annat än löner och andra kostnader för personliga assistenter. Med andra kostnader avses assistans- och utbildningskostnader, arbetsmiljöinsatser, personalkostnader och administration.

Förhöjt timbelopp vid särskilda skäl

Om det finns särskilda skäl kan ekonomiskt bidrag till personlig assistans lämnas med ett högre belopp än schablonbeloppet. Med anledning av att staden tillämpar det timbelopp som regeringen årligen fastställer för assistansersättning enligt 51 kap. SFB tillämpas även att ett högre belopp inte får överstiga schablonbeloppet med mer än 12 procent.

9.2.19 Bestämmelser i LSS om vad som inte räknas som kostnad för personlig assistans

Som kostnader för personlig assistans anses enligt 9 d § LSS inte ersättning för assistans som utförs av någon som

1. inte har fyllt 18 år,
2. är bosatt utanför Europeiska ekonomiska samarbetsområdet,
3. som till följd av sjukdom, ålderdom eller liknande orsak saknar förmåga att utföra arbete som personlig assistent, eller
4. på arbetstid som överstiger den tid som anges i 2–4 §§ lagen (1970:943) om arbetstid m.m. i husligt arbete, 5–10 b §§ arbetstidslagen (1982:673) eller kollektivavtal som uppfyller kraven i 3 § arbetstidslagen

Assistenten ska ha fyllt 18 år

I förarbetena anges att den som är under 18 år kan sakna den personliga mognad och erfarenhet som krävs för arbetet som assistent och arbetet kan lätt komma i konflikt med arbetsmiljöföreskrifter för minderåriga (prop. 2012/13:1 Utgiftsområde 9 s. 222).

Assistenten ska inte vara bosatt utanför EES-området

Assistenterna ska kunna identifieras och vara bosatta inom EES-området för att rätt till ekonomiskt stöd för personlig assistans ska föreligga. Det är den enskildes respektive assistansanordnarens ansvar att redovisa utförd assistans och lämna uppgifter om assistenterna.

Den personliga assistenten får inte sakna förmåga att arbeta som assistent

Den som inte kan arbeta som personlig assistent får inte heller arbeta som assistent. Alla assistenters förmåga att utföra personlig assistans ska dock inte utredas. Det är endast på förekommen anledning, när det finns en verklig anledning att anta att en assistent saknar förmåga att fullgöra sitt assistansarbete, som assistentens arbetsförmåga ska utredas. I dessa fall kan kommunen begära uppgifter från assistentens arbetsgivare som visar att assistenten inte saknar arbetsförmåga i arbetet som assistent. Syftet är främst att kommunen ska kunna agera om en assistent knappast kan anses förmögen att kunna utföra något assistansarbete och fusk således kan misstänkas. Den bristande arbetsförmågan ska vara relaterad till sjukdom, ålderdom eller liknande omständighet. I fråga om vad som är arbetsförmåga kan ledning hämtas från den praxis som Försäkringskassan har i fråga om arbetsoförmåga. Om det till exempel visar sig att en assistent har hel sjukersättning är

utgångspunkten att denne saknar förmåga att arbeta som assistent. Den som kan arbeta deltid bör dock inte vara förhindrad att arbeta som assistent. Någon fast övre åldersgräns anges inte utan får bedömas från fall till fall (prop. 2012/13:1 Utgiftsområde 9 s. 221).

Endast personlig assistans som utförs inom lagstadgad arbetstid räknas

Assistans som är utförd i strid med vissa angivna regler arbetstidslagstiftningen (se 9 d § 4 LSS) anses inte som kostnad för personlig assistans. Vilka arbetstidsbestämmelser som gäller beror på vem som anställt assistenten.

Assistenter som är anställda av den enskilde själv omfattas av de angivna arbetstidsbegränsningarna enligt 2–4 §§ lagen om arbetstid m.m. för husligt arbete. I övriga fall gäller arbetstidslagen för i princip alla arbetstagare oavsett vem som är arbetsgivare (prop. 2012/13:1 utgiftsområde 9 s. 221).

Lagen (1970:943) om arbetstid m.m. i husligt arbete

Lagen om arbetstid m.m. i husligt arbete reglerar arbetstiden för en arbetstagare som arbetar i arbetsgivarens hushåll i de fall det inte finns kollektivavtal som reglerar arbetstiden. Denna lag gäller om assistenten har den assistansberättigade som arbetsgivare. Även de assistenter som är anhöriga till den assistansberättigade personen omfattas av lagen om de är anställda av den assistansberättigade.

Av 2 § framgår att den ordinarie arbetstiden får uppgå till högst 40 timmar i veckan i genomsnitt för en tid av högst fyra veckor. Vidare framgår att om arbetet innefattar tillsyn av barn eller annan hushållsmedlem, som icke kan taga vård om sig själv, får den ordinarie arbetstiden förlängas i den mån de medlemmar av hushållet, som har ansvaret för att tillsynsbehovet blir tillgodosett, är ur stånd att utöva tillsynen till följd av förvärvsarbete utanför hemmet eller till följd av nedsatt arbetsförmåga. Sådan förlängning får ske med högst 12 timmar i veckan i genomsnitt för en tid av högst fyra veckor. I arbetstiden inräknas ej uppehåll i arbetet, under vilket arbetstagaren fritt förfogar över sin tid och icke är skyldig att stanna kvar på arbetsstället. Vecka räknas från och med måndag eller annan dag enligt vad som tillämpas för arbetsstället.

Av 3 § framgår att när det finns särskilda skäl får övertid tas ut med högst 48 timmar under en tid av fyra veckor, dock högst 300 timmar under ett kalenderår. Bestämmelsen om övertid är tänkt att tillämpas extensivt, det vill säga de allra flesta orsaker till övertiden godtas. Det är däremot inte meningen att bestämmelsen ska utnyttjas för att utsträcka den ordinarie arbetstiden regelbundet under en längre period. (Prop. 1970:150 s. 48–49) Mot bakgrund av detta bör stadsdelsnämnden som regel inte pröva orsaken till övertid. Utöver

ordinarie arbetstid med 40 timmar i veckan under en fyraveckorsperiod, bör övertid med högst 48 timmar under en tid av fyra veckor, dock högst 300 timmar per kalenderår godtas.

Av 4 § framgår att om det oundgängligen behövs på grund av olyckshändelse eller akut sjukdomsfall eller annan sådan omständighet, som inte kunnat förutses, får övertid tas ut i den utsträckning som förhållandena kräver. Av förarbetena framgår att övertid bara får tas ut för arbete som står i omedelbart samband med den inträffade händelsen som inte kan anstå och som inte kan utföras av någon annan (prop. 1970: 150 s. 49). För att ekonomisk ersättning ska kunna betalas ut enligt 4 § bör stadsdelsnämnden därför pröva anledningen till övertiden.

Arbetstidslagen

Arbetstidslagen (1982:673), ATL, reglerar arbetstiden för arbetstagare som utför arbete för en arbetsgivares räkning, det vill säga är anställda hos en anordnare (1 §). Lagen gäller inte arbete som utförs i arbetsgivarens hushåll. Arbetstidslagen gäller däremot inte arbete som utförs av arbetstagare som med hänsyn till arbetsuppgifter och anställningsvillkor har företagsledande ställning (2 § första stycket 2 ATL).

Assistans som utförts på arbetstid som överstiger den arbetstid som gäller enligt reglerna i 5–10 b § ATL räknas inte som kostnad för personlig assistans (9 d § 4 LSS).

Kollektivavtal

Arbetstiden kan också vara reglerad genom kollektivavtal. Arbetstiden för en assistent kan regleras i kollektivavtal oavsett om det är arbetstidslagen eller lagen om arbetstid m.m. i husligt arbete som annars skulle vara tillämpliga. Enligt 3 § arbetstidslagen får det i kollektivavtal göras undantag från lagen i dess helhet och avvikelser från bland annat bestämmelsen om sammanlagd arbetstid i 10 b § om detta inte innebär att mindre förmånliga villkor ska tillämpas för arbetstagarna än vad som följer av parlamentets och rådets direktiv 2003/88/EG. Det är således inte möjligt att i kollektivavtal avtala bort minimidirektivet om arbetstidens förläggning i 3 § ATL. Det är upp till varje medlemsland att avgöra i sin lagstiftning om man kan gå utöver 48 timmar. Sverige har valt att inte ge den möjligheten. Om det finns ett kollektivavtal bör stadsdelsnämnden vid tillämpning av 9 d § LSS utgå från att kollektivavtalet uppfyller kraven i 3 § arbetstidslagen. Kollektivavtalen är tidsbegränsade och följer ofta industriavtalens längd. I vissa kollektivavtal används termen begränsningsperiod. Den är synonym med beräkningsperiod som används i ATL. Beräkningsperioden följer inte alltid kalendermånaden eller börjar på en måndag. Den kan omfatta månader eller veckor och den kan

gå över ett eller flera månadsskiften. Om anordnaren är bunden av kollektivavtal finns möjlighet att neka utbetalning på grund av avvikelser från kollektivavtalets reglering av dygns- och veckovila.

9.2.20 Beslut om att neka utbetalning av ersättning

Om den enskilde begär ersättning för assistans som utförts av någon som är under 18, som är bosatt utanför EES-området eller som till följd av sjukdom, ålderdom eller liknande orsak saknar förmåga att utföra arbete som personlig assistent kan stadsdelsnämnden genom beslut neka att utge ersättning eftersom det arbete som utförts inte ska räknas som kostnad för personlig assistans. Detsamma gäller om begäran avser arbetstid som överstiger den tid som anges i 2-4 §§ lagen (1970:943) om arbetstid m.m. i husligt arbete, 5-10 b §§ arbetstidslagen (1982:673) eller kollektivavtal som uppfyller kraven i 3 § arbetstidslagen.

9.2.21 Socialtjänstens möjligheter att begära underlag för utförd assistans

Av 51 kap. 4 § SFB framgår att assistansersättning endast lämnas under förutsättning att den används för köp av personlig assistans eller för kostnader för personliga assistenter. Någon motsvarande bestämmelse finns inte i LSS. Av HFD 2016 ref 87 framgår dock att en kommun har rätt att kräva att en enskild som begär ersättning för kostnader för personlig assistans, ger in underlag som möjliggör en bedömning av kostnadernas skälighet även om ersättningsanspråket inte överstiger schablonbeloppet för den statliga assistansersättningen.

Kommunens skyldighet att utge ersättning för personlig assistans avser de verkliga kostnaderna för assistansen i den mån de kan bedömas som skäliga. För att kunna ta ställning till detta finns därmed möjlighet för kommunen att kräva att den enskilde ger in underlag som möjliggör en bedömning av kostnadernas storlek och skälighet. Eftersom Stockholms stad tillämpar samma schablonbelopp som för den statliga assistansersättningen blir det dock sällan aktuellt att kontrollera själva delposterna för ersättningen när den enskilde anlitar en assistansanordnare.

Stadsdelsnämnden avgör i det enskilda fallet om det finns skäl att kontrollera delposterna, det kan till exempel handla om situationer där det finns misstankar om oegentligheter.

Om den enskilde själv anställer sina assistenter finns däremot skäl för stadsdelsnämnden att säkerställa att ersättningen bara används för kostnader för personlig assistans. För att säkerställa att ersättningen bara används för kostnader för personlig assistans ska den enskilde månadsvis redovisa samtliga kostnader till stadsdelsnämnden. De kostnader som ska redovisas avser lön,

assistansomkostnader, utbildningskostnader, arbetsmiljöinsatser, personalomkostnader samt administrationskostnader.

Enligt 8 kap. 19 § inkomstskattelagen (1999:1229) (IL) är den assistansersättning som ges ut till den funktionsnedsatte skattefri för denne. Den lön eller annan ersättning för arbete som den funktionsnedsatte i sin tur betalar till sina personliga assistenter är skattepliktig hos de personliga assistenterna. När den enskilde själv anställer sina assistenter kan ersättningen endast användas till att betala kostnader som har samband med anställningen och arbetet som personlig assistent. Den enskilde kan därmed inte själv ta ut medel ur ersättningen för eget arbete eftersom medel som är skattefria hos mottagaren inte kan användas som skattefri ersättning för utfört arbete.

Om vårdnadshavarna själva anställer assistenter för barnets räkning ska assistansen redovisas på samma sätt som om barnet själv hade anställt sina personliga assistenter.

Uppgifter som ska lämnas till kommunen

Enligt 11 a § LSS ska den som är arbetsgivare för eller uppdragsgivare åt en personlig assistent lämna uppgifter till kommunen som visar

- om assistenten är närstående till eller lever i hushållsgemenskap med den insatsberättigade,
- om assistenten har fyllt 18 år och
- om assistenten är bosatt inom eller utanför EES-området.

Uppgifterna ska lämnas innan assistansen börjar utföras och vid ändrade förhållanden.

Den som är arbetsgivare för eller uppdragsgivare åt en personlig assistent ska även lämna uppgifter till kommunen som visar den arbetstid som assistenten har arbetat hos en insatsberättigad (tidredovisning). Sådana uppgifter ska lämnas månadsvis i efterhand.

Stadsdelsnämnden måste få möjlighet att bedöma om den enskilde haft faktiska kostnader för personlig assistans. Om assistansanordnaren inte inkommer med uppgifter om de assistenter som arbetar samt tidredovisning som visar faktiskt utförd assistans är det inte möjligt för stadsdelsnämnden att avgöra vilka faktiska kostnader som ska ersättas. Det är därför av stor vikt att stadsdelsnämnden är uppmärksam på att tidsredovisning inkommer och i förekommande fall begär in tidrapporter. Tidrapporter ska begäras in i samtliga ärenden med beslut om personlig assistans enligt 9 § 2 LSS.

Inkomna tidrapporter bör förvaras i den enskildes akt.

En kommun är inte skyldig att utge ersättning förrän underlag och nödvändiga uppgifter lämnats in. När underlag väl har kommit in kan kommunen däremot inte neka att betala ut ersättning enbart på den grunden att underlaget kommer in sent. Det kan dock finnas skäl att genom beslut neka att utge ersättning om stadsdelsnämnden bedömer att underlaget inte visar att assistans har utförts eller att det arbete som utförts inte ska räknas som kostnad för personlig assistans enligt 9 d§ LSS.

Om uppgifter inte lämnas, eller om det finns brister i det underlag som lämnas in, kan handläggaren informera den enskilde och/eller assistansanordnaren om att förutsättningar saknas för att betala ut ekonomiskt stöd för personlig assistans enligt LSS. Om anordnaren inte rättar till påpekade brister kan stadsdelsnämnden besluta om att neka utbetalning.

Beslut om att neka utbetalning är inte ett sådant beslut som enligt 27 § LSS får överklagas till allmän förvaltningsdomstol. Det finns dock praxis där kammarrätterna prövat frågan.

9.2.22 Utbetalning av ekonomiskt stöd för personlig assistans

Ekonomiskt stöd för personlig assistans kan betalas ut direkt till den enskilde eller dennes legale ställföreträdare, alternativt till en assistansanordnare. Om den enskilde är under 18 år betalas det ekonomiska stödet direkt till dennes vårdnadshavare eller förmyndare. Huvudregeln är att utbetalning sker i efterskott, men undantag kan göras om den enskilde själv anordnar sin assistans.

Ersättningsbeloppet till den enskilde baseras på antal timmar angivna i beslutet. Utbetalningen av det ekonomiska stödet för personlig assistans för en viss månad får grundas på ett beräknat antal timmar för den månaden.

Ekonomiskt stöd till skäligen kostnader för personlig assistans enligt 9 § 2 LSS ska inte utbetalas för tid som överstiger den tid som anges i beslutet. Om den enskilde använt mer assistans än vad som anges i beslutet ger det inte rätt till ersättning om det inte finns en ansökan om retroaktiv assistans. En sådan ansökan ska ha prövats och bifallits innan ersättning betalas ut.

Utbetalning till den enskilde

Den enskilde kan i sin ansökan om personlig assistans enligt 9 § 2 LSS ange till vilket konto utbetalningen av ekonomiskt stöd för personlig assistans ska göras. Om den enskilde senare vill ändra mottagande konto bör detta göras skriftligt. För att ekonomisk ersättning för personlig assistans ska kunna betalas ut till den enskilde ska den enskilde ha tecknat ett avtal om att köpa personlig

assistans av en anordnare eller själv ha anställt personliga assistenter.

Möjlighet att betala ut ersättning i förskott när den enskilde själv anställer sina assistenter

I förarbetena framgår att möjligheten att betala ut assistansersättning i förskott infördes för att den som själv anställer sina assistenter ska kunna avlöna dem och klara övriga omkostnader utan att ligga ute med pengar (prop. 1992/93:159 s. 71). Även kommunen kan medge utbetalning i förskott till den som anställer alla sina assistenter själv.

För att få förskottsbetalning i Stockholms stad gäller följande krav:

- Den enskilde ska anställa alla sina assistenter.
- Den enskilde ska ha anmält till IVO att han eller hon anställer assistenter själv.
- Den enskilde ska vara registrerad som arbetsgivare hos Skatteverket.
- Den enskilde ska inte bedriva den egna assistansverksamheten som näringsverksamhet.

Om den enskilde har fått ersättning utbetald i förskott ska den ersättning som betalats ut jämföras med den som har redovisats. Om den enskilde inte har använt all ersättning till att anlita personliga assistenter ska denne betala tillbaka överskottet. Om den enskilde inte återbetalar ekonomiskt stöd som inte använts kan stadsdelsnämnden med stöd av 12 § LSS besluta om återbetalning av ekonomiskt stöd som lämnats felaktigt eller med ett för högt belopp.

Utbetalning till en assistansanordnare med tillstånd

Det ska finnas en skriftlig begäran från den enskilde för att utbetalning ska kunna ske till en anordnare. Om begäran rör personlig assistans till ett barn ska den undertecknas av båda föräldrarna, förutsatt att de har gemensam vårdnad. Handläggaren ska kontrollera att den valda assistansanordnaren har tillstånd att bedriva assistansverksamhet. Det ska också finnas ett avtal om personlig assistans mellan den enskilde och den valda assistansanordnaren. Ett avtal mellan den enskilde och assistansanordnaren ska minst innehålla uppgifter om:

- Den enskildes namn och personnummer.
- Anordnarens namn och organisationsnummer.
- Daterad underskrift av den enskilde och anordnaren.
- Specifikation över vad avtalet gäller.
- Från och med vilken tidpunkt avtalet börjar gälla.

Avtal med en anordnare om personlig assistans till ett barn bör undertecknas av båda föräldrarna, förutsatt att de har gemensam vårdnad.

När den enskilde fyller 18 år och vårdnadshavarna tidigare har undertecknat en begäran om utbetalning till en anordnare samt ett avtal med anordnaren, bör handläggaren kontakta den enskilde och fråga om denne kommer att fortsätta ha avtal med samma anordnare samt fortsatt önskar att utbetalning sker direkt till anordnaren. Svaret ska dokumenteras i en journalanteckning. Om den enskilde har en legal ställföreträdare ska den kontaktas.

Om anordnaren inte har tillstånd

Kostnad för personlig assistans som har utförts i en yrkesmässig enskild verksamhet utan tillstånd enligt 23 § LSS ger inte rätt till ekonomiskt stöd enligt 9 § 2 LSS.

Kommunen kan därför enligt 9 d § LSS neka utbetalning av ersättning till assistansbolag utan giltigt tillstånd, även i fall där utbetalningen går genom den som är assistansberättigad. För assistans som har utförts utan tillstånd lämnas dock ekonomiskt stöd enligt 9 § 2 LSS om verksamheten har haft tillstånd under avtalstiden och assistansen har utförts senast två veckor efter den dag då den assistansberättigade underrättades om att tillståndet har upphört att gälla, eller det finns särskilda skäl.

Av prop. 2020/21:205 s.32 framgår att den assistansberättigade exempelvis kan ha speciella behov som bara kan tillgodoses av assistenter med viss kompetens eller erfarenhet. Utbetalning med stöd av bestämmelsen om särskilda skäl bör dock inte bli aktuell annat än under en kortare övergångsperiod som inte bör uppgå till mer än ett fåtal veckor. Den exakta längden på den frist som medges på grund av särskilda skäl får bedömas i det enskilda fallet och ska utgå från den enskildes behov.

Beslut om att inte betala ut ekonomisk ersättning för personlig assistans med stöd av 9 d § LSS andra stycket bör föregås av en utredning med syfte att utreda om det ändå finns skäl att enligt tredje stycket betala ut ersättning. Bedöms det inte föreligga skäl enligt tredje stycket får stadsdelsnämnden besluta om att ersättning inte ska betalas ut.

Möjlighet att neka eller stoppa utbetalning direkt till anordnaren

Om stadsdelsnämnden bedömer att en anordnare inte är lämplig att ta emot utbetalningar av ekonomisk ersättning direkt från kommunen kan sådan begäran nekas eller stoppas. En anledning till att inte betala ersättning direkt till anordnaren kan vara att

stadsdelsnämnden har gjort en anmälan till polis eller IVO. Det kan även finnas skäl att stoppa utbetalningen till en anordnare som har fått sitt tillstånd indraget av IVO men där inhibition beviljats i avvaktan på att domstolen avgör målet. En individuell bedömning får göras i det enskilda fallet.

Möjlighet att besluta att ersättning ska betalas ut till någon annan person

Av 11 § LSS framgår att kommunen får besluta att ersättningen ska betalas ut till någon annan än den enskilde. Om någon till följd av ålderdomssvaghet, sjuklighet, långvarigt missbruk av beroendeframkallande medel eller någon annan liknande orsak är ur stånd att själv ta hand om ekonomiskt stöd får kommunen besluta att ersättningen ska betalas ut till någon annan person för att användas till kostnader för personlig assistans till den stödberättigade. Den person som stadsdelsnämnden har beslutat att ersättningen ska betalas ut till blir endast betalningsmottagare. Den som är arbetsgivare för assistenterna ska fortsätta att fullgöra sin roll som arbetsgivare. Om den enskilde själv har varit arbetsgivare till sina assistenter så ska denne fortsätta att fullgöra de skyldigheter som finns i rollen som arbetsgivare.

9.2.23 Dokumentation samt uppföljning av beslut om personlig assistans

Av Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om dokumentation i verksamhet som bedrivs med stöd av SoL, LVU, LVM och LSS (SOSFS 2014:5) framgår att kommunal eller enskild verksamhet som utför personlig assistans utöver bestämmelserna i 2-4 kap. ska tillämpa föreskrifterna i 6 kap. 1 § första stycket 1,3,4 och 6 samt 2-5§§. En assistansberättigad som har beviljats assistansersättning eller ekonomiskt stöd för skäligen kostnader för personlig assistans ska vid tillämpning av 6 kap. SOSFS 2014:5 betraktas som uppdragsgivare och jämföras med den beslutande nämnden.

Insatsen personlig assistans möjliggör i stor utsträckning för den enskilde att bestämma när, hur och var assistansen ska utföras. Det är dock viktigt att handläggaren följer upp hur beviljad assistans används för att säkerställa att den enskilde har ett fortsatt behov av det stöd som insatsen är beviljad för. Vid en sådan uppföljning kan handläggaren exempelvis stämma av om det skett väsentliga förändringar i de förhållanden som legat till grund för beslutet. Det kan både handla om ökat eller minskat behov. Vid en uppföljning kan även en avstämning gällande hur redovisning av tid sköts göras med den som anordnar assistansen. Antal uppföljningar under en beslutsperiod kan variera beroende på beslutets längd. En bedömning får göras i varje enskilt fall.

Besök i hemmet när närstående är personlig assistent

Uppföljning i hemmet kan vid behov även ske med stöd av 9 c § LSS om assistans utförs av någon som är närstående till eller lever i hushållsgemenskap med den enskilde.

När ekonomiskt stöd enligt 9 § 2 LSS har beviljats och assistans utförs av någon som är närstående till eller lever i hushållsgemenskap med den enskilde och som inte är anställd av kommunen, ska kommunen enligt 9 c § 1. LSS få besöka den enskilde när det behövs för bedömningen av rätten till eller behovet av insatsen eller i övrigt för tillämpningen av LSS. Med närstående avses make, sambo, barn, förälder och syskon samt deras makar, sam-bor och barn.

Av förarbetena till bestämmelsen (prop. 2012/13:1) framgår att detta inte innebär någon rätt för kommunen att få fritt tillträde till bostaden eller att utföra tillsyn, utan syftet är endast att utreda den enskildes behov och att undersöka om den assistans som kommunen beviljat faktiskt utförs.

Av 9 c § LSS framgår vidare att det ekonomiska stödet för personlig assistans enligt 9 § 2 LSS får dras in eller sättas ned om kommunen utan giltig anledning vid upprepade tillfällen vägras besök. För att stödet ska få dras in eller sättas ned krävs att den insatsberättigade har informerats om denna påföljd. Vidare krävs att hembesök är nödvändigt för bedömning av rätten till eller behovet av insatsen eller i övrigt för tillämpning av lagen.

Av prop. 2012/13:1, Utgiftsområde 9, s. 229 framgår också att en giltig anledning till att vägra ta emot besök kan vara att den enskilde är allvarligt sjuk eller måste delta i en inbokad aktivitet eller behandling. Även andra boen-des önskemål kan ha betydelse för frågan om det finns godtagbara skäl för att vägra besök i hemmet.

Ledning bör enligt förarbetena hämtas från Försäkringskassans tillämpning av nuvarande reglering om giltig anledning för att vägra medverka vid utredningsåtgärder (110 kap. 52-53 §§ SFB). Det ekonomiska stödet får dras in tillfälligt tills att den enskilde medverkar till att ett hembesök blir av.

Ett alternativ till att acceptera hembesök bör enligt förarbetena vara att den närstående assistenten anställs av kommunen. Syftet med denna möjlighet är att begränsa det integritetsintrång som hembesök enligt 9 c § 1 LSS kan innebära för den enskilde, samtidigt som kommunen ges en viss insyn i verksamheten.

Information till den enskilde om indragning eller nedsättning av ekonomiskt stöd samt möjligheten att istället för hembesök välja att den närstående assistenten anställs av kommunen bör vara skriftlig. Det är viktigt att handläggaren säkerställer att den enskilde och/eller den enskildes företrädare har tagit del av informationen. Beslut

om indragning eller nedsättning av ekonomiskt stöd fattas med stöd av 9 c § andra stycket LSS. Innan beslut fattas ska den utredning som ligger till grund för beslutet kommuniceras i enlighet med 25 § FL.

9.2.24 Väsentliga förändringar

Av 37 § första punkten FL framgår att ett gynnande beslut får ändras om det framgår av beslutet att det under vissa förutsättningar får ändras (ändringsförbehåll). Ett gynnande beslut får också ändras om den enskilde har lämnat oriktiga eller vilseledande uppgifter.

Ett beslut om personlig assistans kan ändras om det finns ett ändringsförbehåll som anger att det kan komma att ändras om det sker väsentliga förändringar i de förhållanden som legat till grund för beslutet. Om handläggaren får information om väsentliga förändringar av de omständigheter som har legat till grund för beslutet kan det därför finnas skäl att ta ställning till om det pågående beslutet om personlig assistans ska ändras. Information om väsentliga förändringar kan inkomma från den enskilde, dennes företrädare eller på annat sätt.

Om handläggaren, efter att ha fått information om väsentliga förändringar, gör bedömningen att det kan finnas anledning att ändra beslutet ska en ny utredning inledas. Observera att den enskilde ska informeras om att nämnden beslutat att inleda en ny utredning. Om det tidigare beslutet ändras ska det ske genom ett nytt beslut där det framgår att det utgör en ändring av det tidigare beslutet.

Observera att det i LSS inte finns någon bestämmelse om skyldighet för den enskilde att anmäla väsentliga förändringar. Handläggaren kan dock i samband med uppföljning fråga den enskilde om eventuella förändrade behov.

Nedan ges exempel på väsentliga förändringar som kan vara grund för ändring förutsatt att det legat till grund för beslutet och därmed omfattas av ändringsförbehållet:

- flytt till en annan bostad
- den enskilde flyttar ihop med en partner
- den enskilde behöver mindre assistans än vad pågående beslut avser
- den enskilde får något annat permanent stöd från regionen
- den enskilde har fått nya hjälpmedel som faktiskt tillgodoser delar av stödbehovet
- legitimerad hälso- och sjukvårdspersonal har bedömt att personen behöver hälso- och sjukvårdsåtgärder som inte utgör egenvård

9.2.25 Återbetalning av ekonomiskt stöd för personlig assistans

Kommunen får enligt 12 § LSS besluta om återbetalning av ekonomiskt stöd om den som erhållit stödet eller dennes ställföreträdare genom att lämna oriktiga uppgifter eller på annat sätt har förorsakat att det ekonomiska stödet har lämnats felaktigt eller med för högt belopp. Detsamma gäller om det ekonomiska stödet annars har lämnats felaktigt eller med ett för högt belopp och den som erhållit stödet eller dennes ställföreträdare skäligen borde ha insett detta. Med skäligen menas att den enskilde har haft goda skäl att inse felaktigheten. Den enskilde kan därmed bli återbetalningsskyldig om denne borde ha insett att utbetalningen var felaktig.

Det är nämnden som har bevisbördan vid beslut om återbetalning. Nämnden ska visa att det har skett en felaktig utbetalning. Nämnden ska också visa att den enskilde eller dennes ställföreträdare har förorsakat den felaktiga utbetalningen alternativt borde ha insett att ekonomiskt stöd lämnats felaktigt. Vid en bedömning behöver nämnden väga in skäl för och emot att den enskilde eller dennes företrädare skäligen borde ha insett att en utbetalning av ekonomiskt stöd har varit felaktig. Att den enskilde är medveten om att de förhållanden som ligger till grund för ersättningen från nämnden har ändrats innebär inte automatiskt att denne skäligen borde ha insett att det påverkar rätten till den ekonomiska ersättningen. Bedömningen av om den enskilde skäligen borde ha insett att utbetalningen var felaktig ska göras utifrån både de uppgifter som den enskilde lämnat till nämnden och de uppgifter som nämnden lämnat till den enskilde.

Det är viktigt att beakta att ett återkrav av erhållet ekonomiskt stöd för personlig assistans enligt 9 § 2 LSS inte kan riktas mot en assistansanordnare (se Högsta förvaltningsdomstolens dom, mål nr 2354-24) eller vårdnadshavare om den enskilde är under 18 år (se Kammarrätten i Stockholms dom, mål nr 1909-24). Det innebär att återkrav endast kan framställas mot den enskilde, även om ersättningen betalats ut direkt till en anordnare av assistansen eller vårdnadshavare.

Uppföljning av återkrav

Utgångspunkten är att den enskilde eller dennes företrädare frivilligt betalar tillbaka felaktigt utbetald ekonomisk ersättning. Vid utebliven återbetalning bör kontakt tas med den enskilde och/eller företrädare för att diskutera varför återbetalningen har uteblivit. Om den enskilde inte frivilligt betalar sitt återkrav kan nämnden vända sig direkt till kronofogdemyndigheten för verkställighet. Av 3 kap. § 1 utsökningsbalken framgår att verkställighet får ske på grund av domstols dom, utslag eller beslut. Verkställighet får även ske på

grund av en förvaltningsmyndighets beslut som innefattar betalningsskyldighet.

Beslut om återbetalning enligt 12 § LSS får överklagas till allmän förvaltningsdomstol. Om den enskilde överklagar nämndens beslut om återbetalning behöver nämnden invänta att domen vunnit laga kraft innan kontakt tas med kronofogdemyndigheten.

9.2.26 Kommunens underrättelse- och anmälningsskyldigheter avseende personlig assistans

Nedan underrättelse- och anmälningsskyldigheter följer av lag och uppgifterna kan därmed lämnas ut utan hinder av sekretess (10 kap. 28 § OSL).

Anmälan till Försäkringskassan

- Enligt 15 § 8 LSS ska kommunen anmäla till Försäkringskassan när någon som har ansökt om personlig assistans enligt 9 § 2 LSS kan antas ha rätt till assistansersättning enligt 51 kap. SFB. Trots att en sådan behovsanmälan inte kräver den enskildes samtycke bör handläggaren alltid informera denne innan en anmälan om assistansersättning görs. På Försäkringskassans webbplats finns en särskild blankett som ska användas för anmälan.
- Enligt 15 § 9 LSS ska kommunen underrätta Försäkringskassan när någon som får assistansersättning beviljas boende med särskild service, daglig verksamhet, barnomsorg eller någon annan insats som kan påverka behovet av personlig assistans. Underrättelseskyldigheten gäller även om den enskilde alltid är skyldig att själv anmäla beslut om sådana insatser för att säkerställa att Försäkringskassan informeras. På Försäkringskassans webbplats finns en särskild blankett som ska användas för anmälan.
- Enligt 15 § 10 LSS ska kommunen anmäla till Försäkringskassan om det finns anledning att anta att assistansersättning används för annat än köp av personlig assistans eller kostnader för personliga assistenter. För mer information om hur sådan anmälan görs se Försäkringskassans webbplats.

Försäkringskassans beslut om assistansersättning gäller alltid tillsvidare och det finns ingen lagstiftning som ger Försäkringskassan rätt till kontinuerlig uppföljning av assistansbeslut. Försäkringskassans möjlighet att ompröva beslut är

helt beroende av impulser från andra så som den enskilde själv, kommuner, myndigheter eller andra externa impulser. Omprövning kan ske om det inträffat ett väsentligt ändrat förhållande eller om oriktiga uppgifter lämnats.

Om den försäkrade inte uppfyller sin anmälningsskyldighet enligt 110 kap. 46 § SFB kan det få konsekvenser för rätten till ersättning eftersom Försäkringskassan kan dra in eller sätta ned ersättningen enligt 110 kap. 52 § SFB. Om den försäkrade har förorsakat den felaktiga utbetalningen genom att ha brustit i sin uppgifts- eller anmälningsskyldighet kan han eller hon bli återbetalningsskyldig (108 kap. 2 § SFB).

Anmälningar från kommunen är mycket värdefulla för att Försäkringskassan ska kunna säkerställa att rätt ersättning lämnas till rätt person. Det är sedan Försäkringskassan som utreder det ändrade förhållandet och bedömer om det finns skäl att ompröva rätten till assistansersättning.

Om kommunen genom sin övriga verksamhet får vetskap om att en assistansberättigad klarar betydligt mer av sin dagliga livsföring än vad som borde vara fallet för den som beviljats assistansersättning ska kommunen anmäla detta till Försäkringskassan (prop. 2012/13:1, utgiftsområde 9, s. 235).

Av 21 § SFB framgår bland annat att när en försäkrad beviljas assistansersättning ska beslut om assistansersättning sändas till kommunen.

För att kunna uppmärksamma om det finns anledning att anta att assistansersättning används för annat än personlig assistans eller att den assistansberättigade klarar mer än vad som borde vara fallet är det av stor vikt att handläggaren har kännedom om den enskildes beslut om assistansersättning och för vilka behov assistansersättning har beviljats. När stadsdelsnämnden utreder ansökningar om insatser från personer som har assistansersättning bör handläggaren därför ta del av Försäkringskassans bedömning och beslut som finns i den enskildes LSS-akt. Det gäller även vid uppföljning av insatser såsom daglig verksamhet, korttidsvistelse och korttidstillsyn.

När en anmälan eller underrättelse har lämnats till Försäkringskassan kan det hända att en handläggare hör av sig med begäran om ytterligare uppgifter, vilket är möjligt med stöd av 110 kap. 31 § SFB. Den här regleringen i socialförsäkringsbalken är sekretessbrytande. Stadsdelsnämnden ska därmed med stöd av lag lämna de uppgifter som Försäkringskassan behöver för att utföra sitt arbete i enlighet med socialförsäkringsbalken. Det är dock viktigt att vara vaksam på att det kan finnas uppgifter som socialtjänsten har i ärendet som inte är av betydelse för Försäkringskassans ärende. Handläggaren kan vid behov be Försäkringskassan att

specificera vilka uppgifter som behövs och med stöd av vilken bestämmelse innan informationen lämnas ut. Observera att Försäkringskassan normalt sett är skyldig att delge den som anmälan eller underrättelsen gäller de uppgifter som lämnats till Försäkringskassan.

Anmälan till IVO

- Enligt 15 § 11 LSS ska kommunen anmäla till IVO om det finns anledning att anta att en enskild bedriver yrkesmässig verksamhet med personlig assistans utan tillstånd enligt 23 § LSS eller att en tillståndshavares lämplighet för att bedriva sådan verksamhet kan ifrågasättas. För mer information om anmälan se IVOs webbplats.

9.2.27 Assistansersättning enligt socialförsäkringsbalken

Rätt till statlig assistansersättning för personlig assistans regleras i 51 kap. SFB. Av 51 kap. 2 § SFB framgår att de bestämmelser som avser utförandet av insatsen personlig assistans enligt LSS också ska tillämpas på personlig assistans som beslutats enligt SFB. Det framgår också att personlig assistans som ges med stöd av SFB är samma insats som ges enligt 9 § 2 LSS.

Om den enskildes behov av personlig assistans för de grundläggande behoven överstiger 20 timmar i veckan har denne rätt till assistansersättning från Försäkringskassan för att finansiera sin personliga assistans.

Försäkringskassan är enligt 51 kap. 21 § SFB skyldig att samverka med kommunen. När en person ansöker om eller beviljas assistansersättning ska kommunen höras i ärendet, om det inte är obehövligt. Beslut om assistansersättning och beslut om utbetalning till kommunen eller annan ska sändas till kommunen.

Kommunen har enligt 51 kap. 22 § SFB det ekonomiska ansvaret för de 20 första assistanstimmarna per vecka. Försäkringskassan ska enligt 51 kap. 23 § SFB underrätta kommunen om det belopp som kommunen ska betala. Försäkringskassan debiterar kommunen denna kostnad månadsvis.

Kommunen har rätt att ta del av den slutavräkning som ska göras. Har kommunen betalat ersättning med ett för högt belopp ska Försäkringskassan återbetala beloppet.

Om den enskilde saknar rätt till assistansersättning

Av 15 b § LSS framgår att en kommun som har tagit emot ett beslut från Försäkringskassan som innebär att en enskild saknar rätt till

assistansersättning enligt 51 kap. SFB, utan dröjsmål ska informera den enskilde om förutsättningarna för insatser enligt 9 § 1-10. Detta gäller dock inte om det är uppenbart obehövt att lämna sådan information. *Lag (2018:556)*.

Om en stadsdelsnämnd får information från Försäkringskassan om att den enskilde har fått avslag på sin ansökan om assistansersättning alternativt har fått ett beslut om helt eller delvis indragen assistansersättning är det av stor vikt att handläggaren kontaktar den enskilde för att informera om möjligheten att vid behov ansöka om insatser enligt LSS eller SoL.

Ansvarig kommun vid ärenden om assistansersättning och beslut om boende i en annan kommun

Av 51 kap. 21 och 22 §§ SFB framgår att det är bosättningskommunen enligt 16 § LSS som ska höras när någon ansöker om assistansersättning. Bosättningskommunen ska även ersätta kostnaderna för de 20 första assistanstimmarna. I det fall en annan kommun har fattat beslut om boende med stöd av 16 c § eller 16 d § LSS är det kommunen som fattat beslutet om boendet som ska höras.

Handläggning i avvaktan på Försäkringskassans beslut

Även om det kan antas att den enskilde har rätt till assistansersättning enligt SFB och anmälan till Försäkringskassan därmed har gjorts ska handläggaren skyndsamt utreda den enskildes ansökan om personlig assistans enligt LSS. Det innebär att den första behovsutredningen ofta görs parallellt med Försäkringskassans utredning. Samma krav på skyndsam handläggning gäller i ärenden där det är ställt utom all tvekan att assistansersättning enligt SFB kommer att bli aktuell. Under tiden är det viktigt att handläggaren samverkar med Försäkringskassans handläggare för att samordna och underlätta utredningsarbetet. Observera att sådan samordning kräver samtycke från den enskilde.

Särskild samtyckesblankett för samverkan mellan stadsdelsnämnden och Försäkringskassan finns på intranätet. Det är av stor vikt att stadens handläggare är den enskilde behjälplig med att delge påskriven samtyckesblankett till Försäkringskassan för att underlätta samverkan och informationsdelning.

Interimistiska beslut

JO har uttalat att kommuner saknar möjlighet att fatta interimistiska beslut i LSS-ärenden eftersom det inte finns någon bestämmelse som möjliggör detta i LSS eller i förvaltningslagen. Stadsdelsnämnden har därför ingen möjlighet att fatta beslut om personlig assistans i avvaktan på Försäkringskassans beslut. Den

omständigheten att kommuner saknar möjlighet att fatta intermistiska beslut i LSS-ärenden innebär dock inte att den enskilde kan ställas helt utan bistånd under kommunens utredningstid. Fram till dess att det slutliga beslutet om personlig assistans fattas får den enskildes behov i stället tillgodoses genom insatser enligt SoL (JO dnr 6900-2014).

Om kommunens utredning visar att den enskilde är i behov av personlig assistans ska handläggaren fatta ett beslut om personlig assistans enligt 9 § 2 LSS. Beslutet bör förses med ett ändringsförbehåll eftersom ett eventuellt bifallsbeslut från Försäkringskassan innebär väsentligt förändrade förhållanden. Det ska framgå av beslutet att det kan komma att ändras om Försäkringskassan helt eller delvis beviljar den enskildes ansökan om assistansersättning. Kommunens basansvar innebär bland annat att om stadsdelsnämnden bedömt att den enskildes behov av assistans är större än vad Försäkringskassan beviljat assistansersättning för, kvarstår stadsdelsnämndens skyldighet att ge den enskilde assistans som täcker behovet. Detsamma gäller om Försäkringskassan i första instans avslagit en ansökan om assistansersättning. Skulle beslutet senare ändras i högre instans kan staden få retroaktiv ersättning från Försäkringskassan

Det bör observeras att Försäkringskassans handläggare alltid har möjlighet att fatta så kallade provisoriska tjänstemannabeslut om assistansersättning.

Retroaktiv ersättning

Som huvudregel gäller att Försäkringskassan kan bevilja assistansersättning retroaktivt en månad före den månad då ansökan eller anmälan från kommunen har gjorts och att kommunen därmed kan få retroaktiv ersättning för motsvarande period. Detta gäller under förutsättning att den enskilde har haft personlig assistans enligt 9 § 2 LSS under tiden och att assistansen utförs i enlighet med kraven och förutsättningarna i SFB.

Försäkringskassan lämnar ersättning för assistans som utförs innan beslut har fattats endast om den enskilde månadsvis under handläggningstiden redovisar till Försäkringskassan att assistansen utförs, på samma sätt som gäller för den löpande redovisningen efter att ärendet har avgjorts (51 kap. 7 § SFB).

Direktutbetalning till kommunerna av retroaktivt beviljad assistansersättning görs bara i de fall personlig assistans verkställts av kommunen i egen regi. I andra fall sker utbetalningen av den retroaktivt beviljade assistansersättningen till den enskilde eller assistansanordnaren, trots att kommunen redan ersatt kostnaderna för assistansen. I dessa fall ska kommunen i stället kräva att den enskilde eller assistansanordnaren återbetalar ersättningen.

Om den enskilde får retroaktiv ersättning från Försäkringskassan för tid som en stadsdelsnämnd redan betalat ut ersättning för är det av stor vikt att nämnden begär att denna ersättning återbetalas.

För att underlätta samarbete i dessa situationer och tydliggöra förutsättningarna har staden tagit fram en rutin rörande återbetalning av den ersättning som kommunen har utbetalat och som täcks av försäkringskassans beslut om assistansersättning som utföraren eller den enskilde ombeds skriva under.

Tillfälligt utökat behov av assistans

Förutsägbara, kontinuerliga situationer i den dagliga livsföringen ligger till grund för behovsbedömningen av assistansersättning enligt SFB. Kommunen har ansvar för tillfälliga ökningar av assistansen utöver vad som beviljats inom ramen för den statliga assistansersättningen. När ett behov av utökning uppkommit ska den en-skilde lämna in en ansökan till stadsdelsnämnden, som utreder behovet i sedvanlig ordning. Om en person ofta ansöker om tillfälligt utökat behov kan det tyda på att Försäkringskassan i sin bedömning av assistansersättning inte tagit hänsyn till alla förutsägbara och kontinuerliga behov. I dessa fall bör en anmälan enligt 15 § 8 LSS göras till Försäkringskassan.

9.2.28 Stadens basansvar vid vakanser orsakade av sjukdom

Kommunen ansvarar för att såväl tillhandahålla som finansiera personlig assistans vid tillfälligt behov av assistans på grund av att den ordinarie assistenten är sjuk. Detta ansvar beskrivs i förarbetena enligt följande (prop. 1992/93:159 s. 73):

”Om en fristående organisation åtagit sig arbetsgivaransvaret, bör denna också fullgöra de åtaganden som i olika avseenden följer med arbetsgivaransvaret. Det kan vidare inträffa att assistenten tillfälligtvis inte kan utföra arbetet på grund av sjukdom eller av annan orsak. I en sådan situation är kommunen genom den nya lagen skyldig att på den enskildes begäran gripa in.”

Utifrån den enskildes ansökan kan staden uppfylla sitt ansvar på tre sätt:

- Stadsdelsnämnden utför assistansen.
- Stadsdelsnämnden betalar ekonomiskt stöd till skälig kostnad motsvarande ordinarie assistents sjuklön till den enskilde som själv ordnar sin assistans.
- Den enskilde kan begära hos stadsdelsnämnden att kommunen betalar ersättning till skälig kostnad motsvarande ordinarie personlig assistents sjuklön direkt till vald assistansanordnare med tillstånd.

Tillfällig utökning enligt 9 § 2 LSS vid ordinarie assistents sjukdom

Schablonbeloppet för assistansersättning som utbetalas av Försäkringskassan täcker inte kostnader för sjuklön till ordinarie personlig assistent då denne är sjuk. Detsamma gäller för ekonomiskt stöd till skäliga kostnader för personlig assistans som har beviljats enligt 9 § 2 LSS av kommunen. Assistansanordnaren eller den enskilde ersätts för merkostnaden för sjuklön från kommunen motsvarande kostnaden för sjuklön till ordinarie personlig assistent.

I rättsfallet RÅ 2009 ref. 104 har HFD uttalat att schablonbeloppet för assistansersättning avser att täcka såväl kostnader för arbetande assistent som administrativa kostnader. Vid ordinarie assistents sjukdom får beloppet som Försäkringskassan betalar ut anses täcka kostnaden för vikarien samt administrativa kostnader, inklusive kostnaden för anskaffning av vikarie etc. Den faktiska merkostnaden utgörs därför av kostnaderna för den assistent som är sjuk, eftersom kostnaden för en arbetande assistent redan täcks av det schablonbestämda timbeloppet (se även HFD 10 oktober 2011 i mål nr 3959–3961-10.)

Vid ordinarie personlig assistents sjukdom är det den enskilde som avgör om denne vill att kommunen går in med en vikarie eller om kommunen ska betala ekonomiskt stöd till skäliga kostnader för personlig assistans till den enskilde eller dennes assistansanordnare för att de själva ordnat med vikarie. Den enskilde måste ansöka om insatsen hos sin stadsdelsnämnd. En begäran om ersättning för merkostnader vid ordinarie assistents sjukdom ska göras för varje tillfälle den ordinarie personliga assistenten är sjuk och handläggs som ett sedvanligt LSS-ärende. Stadsdelsnämnden ska därmed alltid utreda begäran i sak och fatta beslut om insats enligt 9 § 2 LSS.

Enligt 7 § LSS är det personer som tillhör personkretsen enligt 1 § samma lag som kan ha rätt till insatser. Det är därmed den enskilde som kan ha rätt till ekonomiskt stöd till skäliga kostnader för personlig assistans enligt 9 § 2 LSS i samband med ordinarie assistents sjukdom. Det gäller oavsett om kommunen verkställer ett beslut om personlig assistans genom att betala ut ersättningen direkt till assistansbolaget.

LSS innehåller inga bestämmelser om när och hur en ansökan om assistans ska göras eller från vilken tidpunkt insatsen kan beviljas.

I preskriptionslagen finns dock bestämmelser om när en fordran preskriberas.

För fordran mot en konsument, om fordringen avser en vara, tjänst eller annan nyttighet som en näringsidkare i sin yrkesmässiga verksamhet har tillhandahållit konsumenten för huvudsakligen

enskilt bruk är preskriptionstiden tre år. Preskription innebär att borgenären förlorar rätten att kräva ut sin fordran (2 och 8 §§ preskriptionslagen). Begreppen konsument och näringsidkare har samma innebörd här som i t.ex. avtalsvillkorslagen, konsumentköplagen och konsumentkreditlagen. Med konsument avses en enskild medborgare i egenskap av privatperson. Termen näringsidkare omfattar varje fysisk eller juridisk person som yrkesmässigt bedriver näringsverksamhet av ekonomisk natur (prop. 1979/80:119 s. 90).

Kammarrätten i Göteborg har i två domar (mål nr 5884-18 och mål nr 728-19) bedömt att en enskild som ansöker om ekonomiskt stöd till skäligen kostnader för personlig assistans i samband med ordinarie assistents sjukdom är en enskild medborgare som i egenskap av privatperson har anlitat ett aktiebolag som assistansanordnare. Vidare bedömdes att assistansanordnaren är en juridisk person som yrkesmässigt bedriver näringsverksamhet av ekonomisk natur och att assistansen som assistansanordnaren tillhandahåller är avsedd för den enskildes enskilda bruk. Mot bakgrund av detta bedömde kammarrätten att treårig preskriptionstid gäller för assistansanordnarens fordringar mot enskilda avseende de tjänster som assistansanordnaren har tillhandahållit. För de fordringar som preskriberats, saknade assistansanordnaren rätt att kräva ut sin fordran. Den enskilde hade således ingen skyldighet att betala fordringarna och därmed inte någon skälig kostnad för sjuklön.

Underlag för utbetalning när kommunen ska ersätta merkostnader för sjuklön vid ordinarie assistents sjukdom

Av rättsfallet RÅ 2005 ref. 85 framgår att kommunens skyldighet att ge ekonomiskt stöd till skäliga kostnader för personlig assistans ska utgå från de verkliga kostnaderna för insatsen. Med skäliga kostnader avses samma slags kostnader som den statliga assistansersättningen ska täcka och det schablonbelopp som regeringen fastställer för den ersättningen kan tjäna till viss ledning vid bedömningen av kostnadernas skälighet. Vidare framgår av RÅ 2005 ref. 86 att en kommuns skyldighet att ge ekonomiskt stöd till kostnader för assistans vid ordinarie assistents sjukdom avser de verkliga kostnaderna för insatsen, dvs. de faktiska merkostnaderna.

Av rättsfallet HFD 2015 ref. 72 framgår att för att en kommun enligt 9 § 2 LSS ska vara skyldig att utge ekonomiskt stöd för merkostnader vid ordinarie assistents sjukdom krävs att vikarie har anlitats. Vidare framgår av rättsfallet HFD 2016 ref. 87 att en kommun har rätt att kräva att en enskild som begär ersättning för kostnader för personlig assistans, ger in underlag som möjliggör en bedömning av kostnadernas storlek och skälighet.

SKR har tagit fram ett förslag på hur kommuner och privata utförare kan hantera sjuklönefrågan inom personlig assistans. Förslaget syftar till att underlätta handläggningen för både privata utförare och kommuner. Stadsdelsnämnderna rekommenderas att följa SKR:s förslag på hantering. Beslutande stadsdelsnämnd ansvarar dock för att ärendet blir tillräckligt utrett och avgör därmed vilket underlag som krävs för att ett korrekt beslut ska kunna fattas. Vid behov kan stadsdelsnämnden därför begära in ytterligare underlag än de som finns uppräknade i SKR:s förslag på hantering om det finns skäl för det. En individuell bedömning får göras i det enskilda fallet.

Ta del av SKR:s förslag på hantering av sjuklöner på SKR:s webbplats.

9.2.29 Personlig assistans vid semesterresor

Återkommande semesterresor tillhör sådana kontinuerliga behov som ska beaktas vid behovsbedömningen av personlig assistans. Den enskilde kan också ansöka om tillfällig utökning av personlig assistans för att kunna genomföra en semesterresa. En tillfällig utökning kan bli aktuell om semesterresan inte utgör ett kontinuerligt behov som medräknats i det befintliga beslutet.

När det gäller personlig assistans vid semesterresor finns i lagens förarbeten inga begränsningar om var, hur ofta och hur länge den enskilde får resa. Detta innebär att rätten till utökad personlig assistans för semesterresa får bedömas individuellt och vägas mot kvalitetsnivån goda levnadsvillkor.

Av 16 § LSS framgår att en kommuns ansvar enligt LSS gäller gentemot dem som är bosatta i kommunen. I förarbetena till bestämmelsen uttalas att ”Vid bedömning av frågan om var en person skall anses bosatt kan ledning hämtas från folkbokföringens bestämmelser om rätt folkbokföringsort. En person kan alltså i regel anses bosatt på den ort där han är folkbokförd” (prop. 1992/93:159 s. 185).

En person ska som utgångspunkt vara folkbokförd där han eller hon är bosatt vilket enligt huvudregeln är där personen regelmässigt tillbringar sin dygnsvila (6 och 7 §§ folkbokföringslagen).

Enligt 8 § folkbokföringslagen leder det inte till ändrad bosättning att under en på förhand bestämd tid regelmässigt tillbringa sin dygnsvila på en annan fastighet än där man har sin egentliga hemvist. Detta gäller dock endast för vistelser som bestäms till högst ett år.

Av 20 § folkbokföringslagen framgår att den som kan antas komma att regelmässigt tillbringa sin dygnsvila utom landet under minst ett

år enligt huvudregeln ska avregistreras från folkbokföringen som utflyttad.

Av det ovanstående följer att kommunens ansvar för insatser enligt 16 § LSS inte bör gälla vid semestervistelser utanför kommunen som varar längre än ett år.

Omkostnader för personlig assistans under semesterresan

Ekonomiskt stöd för personlig assistans eller assistansersättning ska täcka samtliga omkostnader för den personliga assistenten under semesterresan. Om omkostnaderna för personliga assistenter under semesterresan inte täcks av beviljad assistans, inklusive tillfälligt utökad personlig assistans, kan kompletterande beslut fattas enligt stadens riktlinjer för medföljare vid semesterresa.

Kommunens ansvar att verkställa personlig assistans när den enskilde vistas utomlands

I Stockholms stad är utgångspunkten att personer som får sin assistans utförd av kommunen ska kunna vistas utomlands. Det ska här särskilt beaktas att staden har särskilda riktlinjer för medföljare vid semesterresa där det framgår att för den som har beslut om personlig assistans enligt 9 § 2 LSS eller assistansersättning enligt 51 kap. SFB från Försäkringskassan ska behovet av medföljare i första hand tillgodoses genom redan beviljad personlig assistans.

Det finns dock inte någon skyldighet för kommunen att verkställa beslut utomlands. Det innebär att det blir upp till den kommunala assistansutföraren att i det enskilda fallet avgöra om det finns förutsättningar att verkställa insatsen utomlands.

När det gäller personlig assistans har det betydelse om den enskilde är beviljad ”biträde av personlig assistent” eller ”ekonomiskt stöd till skäliga kostnader för assistans” enligt 9 § 2 LSS. Insatsen ”ekonomiskt stöd till skäliga kostnader för assistans” avviker från övriga insatser i LSS genom att det enbart är en summa pengar som beviljas. Den enskilde bör kunna behålla sitt stöd så länge som denne enligt folkbokföringslagens regler är att betrakta som bosatt i kommunen. Den enskilde torde därmed kunna vistas utomlands en tid utan att rätten till insatsen påverkas, se RÅ 2010 ref. 69.

Kommunens skyldighet att verkställa personlig assistans utomlands är däremot inte klarlagd av HFD och det framgår inte heller av LSS. Sveriges kommuner och regioner (SKR) har uttalat att förhållandena är annorlunda när det gäller ”biträde av personlig assistent”. SKR menar att orsaken till detta är att kommunallagens (KL) grundläggande kompetensbestämmelse medför att kommunal verksamhet bedrivs av kommuner och i Sverige. I speciallagstiftning kan undantag från denna princip regleras men så

torde, enligt SKR, inte i något fall ha skett när det gäller en skyldighet att verkställa beslut utomlands.

Läs mer om SKR:s redogörelse för kommunernas skyldigheter att verkställa beslut om personlig assistans utomlands i *SKR:s yttrande i mål RÅ 2010 ref. 69 (SKR dnr 09/1087)*.

9.3 Ledsagarservice

Personer med funktionsnedsättning ska kunna delta i meningsfulla fritidsaktiviteter samt i kultur- och idrottsliv med möjlighet att kunna leva som andra. Insatsen ledsagarservice innebär att en person med funktionsnedsättning får stöd av en annan person, ledsagare, och syftar till att möjliggöra delaktighet i samhällslivet och kontakter med andra.

Syftet med ledsagarservice enligt LSS är att underlätta för den enskilde att ha kontakter med andra och vara delaktig i samhällslivet. Ledsagarservice syftar till att bryta eller motverka isolering som en funktionsnedsättning kan leda till. Ledsagarservice ska alltid vara individuellt utformad och ha karaktären av personlig service (prop1992/93:159 s.178).

Om den enskilde har personlig assistans enligt LSS eller assistansersättning enligt SFB ingår ledsagarservice i den personliga assistansen.

Av lagens förarbeten framgår att ledsagarservice är en insats knuten till aktiviteter utanför hemmet. Avsikten med insatsen är att göra det möjligt för den enskilde att besöka vänner, delta i fritidsaktiviteter, kulturlivet eller bara promenera. Vad som avses med fritidsaktiviteter anges inte närmare men det kan exempelvis vara att besöka simhall, vistas i naturen, ridning eller andra tränings- och intresseaktiviteter. Insatsen kan också ges för att före-bygga isolering och kan ha stor betydelse för enskildas möjligheter att utöva och delta i hälsofrämjande aktiviteter på fritiden.

Enligt rättspraxis tar insatsen ledsagarservice sikte på en tämligen begränsad insats avsedd att ge personer med funktionsnedsättning som inte har personlig assistans ökade möjligheter att genomföra enklare aktiviteter och bryta social isolering. Att åka på utrikes semesterresor kan enligt HFD normalt inte anses vara en sådan enklare aktivitet som omfattas av insatsen ledsagarservice, HFD 2011 ref 60. Ledsagning vid en utlandsresa har dock vid mycket speciella omständigheter ansetts omfattas av insatsen ledsagarservice, RÅ 2003 ref. 79 I.

När det gäller aktiviteter som att göra inköp, delta på föreläsning, gå på träning eller andra enklare vardagsaktiviteter så kan detta enligt rättspraxis ingå i ledsagarservice som ett led i att komma ut i samhället bland andra människor.

Det ska vara möjligt att kombinera olika aktiviteter så som att till exempel ta en promenad och i samband med detta göra ett inköp av dagligvaror om den enskilde har behov av detta. Det kan därför bli aktuellt med andra aktiviteter än de som nämns i biståndsbeslutet eller beställningen vilket är möjligt så länge målet med insatsen, dvs. delaktighet i samhället, uppfylls.

Omvårdnad ingår inte i ledsagarservice, men vid behov inkluderar ledsagarservice hjälp med förflyttning, på- och avklädning, stöd vid toalettbesök samt måltidssituationer. I förarbetena anges att insatsen ska ha karaktären av personlig service och anpassas efter den enskildes behov.

Insatsen ska utformas på sådant sätt att den är lättillgänglig och stärker den enskildes förmåga att leva ett självständigt liv.

Observera att Stockholms stad har särskilda riktlinjer för medföljare vid semesterresa. Vid behov av stöd i samband med en semesterresa som inte kan beviljas i form av ledsagarservice enligt LSS ska frågan prövas enligt stadens riktlinjer för medföljare vid semesterresa.

9.3.1 Behovsbedömning av ledsagarservice enligt LSS

Om den enskilde omfattas av LSS personkrets, har behov av insatsen och behovet inte är faktiskt tillgodosett har denne rätt till ledsagarservice. Genom insatsen ska den enskilde tillförsäkras goda levnadsvillkor. Det finns inte någon bestämmelse om ett högsta tak avseende antalet timmar, det är det individuella behovet som ska vara avgörande för rätten till insats och omfattning.

Den enskildes intressen samt normala aktiviteter ska beaktas. Behovet av ledsagarservice kan vara större för en person som är helt beroende av ledsagning för att komma ut från hemmet. Det ska även beaktas att olika personer kan ha olika behov beroende på ålder. Till exempel kan ledsagarservice för personer i yrkesverksam ålder vara ett sätt att bli mer delaktig i samhällslivet som på sikt kan leda till ett mer aktivt liv med arbete och studier.

För äldre personer kan insatsen vara en möjlighet att bibehålla ett aktivt liv. När det gäller äldre personer behöver handläggaren beakta att behovet av insatsen kan öka i samband med att personen avslutar sitt yrkesliv eller att behovet inte längre är tillgodosett på grund av andra förändringar i den äldres liv. I syfte att motverka att den individuella behovsbedömningen påverkas av att den enskildes ärende överförs till äldreomsorgen ska samverkan kring äldre med behov av ledsagarservice genomföras mellan socialtjänst och äldreomsorg.

Om ledsagarservicen avser barn och ungdomar med funktionsnedsättning ska det behov som går utöver vad som är

normalt föräldraansvar för ett barn utan funktionsnedsättning i samma ålder utgöra grund för bedömningen. I bedömningen ska hänsyn tas till att äldre barn/ungdomar ofta har behov av att göra aktiviteter tillsammans med någon annan vuxen än sina föräldrar.

Ledsagarservice syftar till att bryta eller motverka isolering som en funktionsnedsättning kan leda till. Om ansökan om ledsagarservice avser en vuxen som delar hushåll med en make/maka, partner eller med någon annan bör detta beaktas i bedömningen. Det ska dock beaktas att den enskilde har rätt att få stöd för att kunna utöva sina fritidsintressen och kulturella aktiviteter med mera på egen hand utan att för detta vara beroende av annan person i hushållet.

Bedömning av omfattning av insatsen och omkostnader för ledsagaren

För att kunna bedöma omfattningen av den enskildes behov av ledsagarservice och vilka eventuella omkostnader för ledsagaren som kan uppkomma bör följande utredas:

- Hur ser den enskildes aktuella livssituation ut?
- Har den enskilde till följd av sin funktionsnedsättning behov av ledsagarservice för att bryta eller motverka isolering?
- I vilka situationer behöver den enskilde ledsagarservice?
- Hur ofta? Hur lång tid?
- Behöver den enskilde ledsagarservice huvudsakligen för att kunna ta sig till och från aktiviteter, eller även under själva aktiviteten?
- Förväntas omkostnader för ledsagaren uppkomma?

Därefter gör handläggaren en samlad behovsbedömning av omfattningen i tid, räknat i timmar per månad och utifrån vad som krävs för att uppnå goda levnadsvillkor. Rätt till insats föreligger inte om behovet faktiskt tillgodoses på annat sätt.

9.3.2 Beslut om ledsagarservice

På beslutet ska omfattningen av den beviljade insatsen anges i timmar per månad. I Stockholms stad har den enskilde rätt att föra över outnyttjade timmar från en månad till nästkommande månader. Ramen för användande av timmar är tre månader, därefter påbörjas en ny tremånadersperiod. Timmar kan inte föras över mellan tremånadersperioderna. Den första tremånadersperioden påbörjas i och med att beslutets giltighetstid inleds. För mer information samt exempel på hur stadens modell för fördelning fungerar se bilaga 2 *Stadens modell för användande av timmar*

Timmarna får användas inom ramen för de behov som beslut om insatsen avser. Det kan således bli aktuellt med andra aktiviteter än de som nämns i beslut eller beställning vilket är möjligt så länge

målet med insatsen uppfylls – delaktighet i samhället. Den enskildes möjlighet att föra över timmar innebär inte att han eller hon ska vara skyldig att spara timmar för att använda till särskilt ändamål. Det får aldrig förekomma att den enskilde uppmanas att spara timmar för att använda till särskilt ändamål, om detta innebär att de kontinuerliga aktiviteterna uteblir.

Observera att ersättning för omkostnader för ledsagaren inte kan ingå som en del i själva insatsen. I staden har enskilda med beslut om ledsagarservice rätt till ersättning för omkostnader för ledsagaren med upp till 300 kronor per månad.

För mer information om handläggning av omkostnadsersättning se avsnitt 12.8 Omkostnadsersättning för ledsagare vid ledsagning enligt SoL och ledsagarservice enligt LSS

9.3.3 Beställning och genomförande av ledsagarservice

I beställningen till utföraren ska omfattningen av den beviljade insatsen i antal timmar per månad samt syfte och mål framgå. Det ska också framgå vilka behov av ledsagning som ska tillgodoses, det vill säga för vilken typ av aktiviteter den enskilde har beviljats insatsen och om den enskilde även behöver ledsagning under själva aktiviteterna. Det ska vidare framgå av beställningen om den enskilde har ett beslut om omkostnadsersättning samt vilka omkostnader för ledsagaren som kan bli aktuella.

9.3.4 Ledsagarservice och bostad med särskild service

I insatserna bostad med särskild service för barn-, ungdomar och vuxna (9 § 8 och 9 § 9 LSS) ingår fritidsverksamhet och kulturella aktiviteter, se 9 e § LSS. Som huvudregel ska båda boendeinsatserna tillgodose den enskildes hela behov av fritidsverksamhet och kulturella aktiviteter. Det ska som regel finnas utrymme för individuellt anpassad ledsagarservice till olika aktiviteter och fritidssysselsättningar, till exempel genom att arbetsscheman anpassas, så att den enskilde kan genomföra egna aktiviteter, även på kvällstid och helger. HFD har i ett mål om gruppboendestatalat att det undantagsvis ska finnas möjlighet att få ledsagarservice som utförs av andra än grupp-boendens personal i särskilda fall om behovet av individuell ledsagning inte rent faktiskt tillgodoses i boendet (RÅ 1995 ref. 47). Personer som bor i bostad med särskild service kan därmed ha rätt till ledsagarservice om de är i behov av utökad individuellt anpassad aktivitet och behovet inte rent faktiskt tillgodoses i boendet. En ansökan om ledsagarservice som gör gällande att behovet av ledsagarservice rent faktiskt inte är tillgodosett i bostad med särskild service, ska alltid behandlas individuellt. Om behov av individuell ledsagarservice finns som rent faktiskt inte tillgodoses i bostad med särskild service så har den enskilde rätt till insatsen.

9.3.5 Andra huvudmäns ansvar samt riksfärdtjänst

Arbetslivet

Personer med funktionsnedsättning ska ges förutsättningar att kunna delta i arbetslivet. Enligt huvudregeln ansvarar i första hand arbetsgivaren och Arbetsförmedlingen för de stödinsatser som ska möjliggöra detta. I det fall behovet faktiskt inte blir tillgodosett och behovet ligger i linje med intentionerna för ledsagarservice, kan socialtjänsten efter en individuell bedömning bevilja sådant stöd.

Sjukresor

Om den enskilde inte kan resa med kollektivtrafik till vården kan han eller hon ha rätt till sjukresa. Det är vårdgivaren som beslutar om sjukresor.

Om sjukresa inte beviljas och den enskildes behov av att ta sig till en vårdgivare ligger i linje med intentionerna för ledsagarservice kan socialtjänsten, efter en individuell bedömning, bevilja sådant stöd om behovet inte faktiskt tillgodoses på annat sätt. Om behovet inte ligger i linje med intentionerna för ledsagarservice enligt LSS kan socialtjänstens yttersta ansvar enligt 2 kap. 1 § SoL innebära att ledsagning kan beviljas enligt SoL.

Behov av stöd på sjukhus och vid läkarbesök

Det är regionen som ansvarar för den enskildes behov av stöd inom en sjukvårdsinrättning. Uppmärksammar socialtjänsten att detta ansvar inte uppfylls är det något som kan tas upp i samverkan med regionen. Socialtjänstens yttersta ansvar enligt 2 kap. 1 § SoL kan dock innebära att ledsagning kan beviljas enligt SoL. Ledsagning enligt SoL kan även bli aktuellt vid besök hos vårdgivare som inte drivs och betalas av regionen eller som inte har avtal med regionen.

Riksfärdtjänst

Om den som söker tillstånd till riksfärdtjänst behöver ledsagare under resan, ska tillståndet gälla även ledsagaren. Det är däremot inte kommunens skyldighet att inom ramen för riksfärdtjänst anordna ledsagare till resan. I de fall den enskilde inte kan ordna en ledsagare för resan finns möjlighet att ansöka om detta enligt LSS eller SoL.

Färdtjänstresa

Enligt 8 § lagen (1997:736) om färdtjänst ska den enskildes tillstånd, för den som har behov av ledsagare under resorna, även omfatta ledsagaren.

Läs mer om färdtjänst på region Stockholms webbplats.

Tåg och flyg

Enligt särskilda EU-regler ska kostnadsfri ledsagning erbjudas på tågstationer och på alla flygplatser; vid incheckning, av- och påstigning samt i anslutning till annan resa. Information finns på Transportstyrelsens, SJ:s och stationsledsagnings webbplats samt hos flygbolagen.

9.4 Biträde av kontaktperson

Handläggning av insatsen kontaktperson enligt LSS regleras i Riktlinjer för stadens kontaktverksamhet enligt SoL, LSS och LVU.

9.5 Avlösarservice i hemmet

Avlösarservice enligt 9 § 5 LSS innebär att en person tillfälligt övertar omvårdnaden om den enskilde från anhöriga eller andra närstående. Avlösarservice ska kunna ges både som en regelbunden insats och vid oförutsedda situationer. Det är ofta av stor vikt att kunna få avlösarservice med kort varsel. Genom insatsen ska anhöriga och närstående få avkoppling och kunna uträtta sysslor utanför hemmet. Avlösarservice kan beviljas till både barn och vuxna (prop. 1992/93: 159 s.77).

Omvårdnadsarbetet för barn med funktionsnedsättning kan vara mer omfattande än vad som är att betrakta som "normalt" föräldraansvar. Det är som huvudregel detta merarbete som bedöms i biståndshandläggningen. Det lagliga föräldraansvaret kvarstår.

Det är viktigt att uppmärksamma behovet av stöd och avkoppling också i ett längre perspektiv. Behovet av avlösning och avkoppling till följd av ett barns funktionsnedsättning kan variera över tid och se olika ut hos olika föräldrar. Behovet måste därför bedömas individuellt. Om föräldrarna har fler barn ska även dessa barns behov vägas in i bedömningen. Avlösarservice kan även vara en förutsättning för att föräldrarna ska kunna ägna sig åt barnets syskon. Familjehemsföräldrar har också rätt till avlösarservice om behov finns och behovet inte tillgodoses på annat sätt.

Det är viktigt att beakta föräldrars eller anhörigas behov av stöd och avlösning, bland annat för att få möjlighet till avkoppling och kunna uträtta sysslor utanför hemmet. Föräldrar och syskon till barn med funktionsnedsättning behöver ofta avlösning för att kunna genomföra egna aktiviteter, till exempel studier, fritid och kultur.

9.5.1 Beslut om avlösarservice och insatsens utformning

I Stockholms stad beviljas avlösarservice i antal timmar per månad. Beviljad tid kan fördelas över månaden utifrån den anhöriges och den enskildes önskemål. Det är inte möjligt att spara och föra över timmar till nästkommande månad.

Utgångspunkt för insatsen är den enskildes hem men behöver inte alltid utföras i den enskildes bostad. Om den enskilde är i behov av stöd för att klara egna utflykter och aktiviteter är insatsen ledsagarservice aktuell.

Insatsen ska utformas utifrån den enskildes behov och önskemål och med stor flexibilitet. Önskemål vad gäller val av avlösare ska i möjligaste mån tillgodoses.

Observera att om det blir aktuellt med omkostnader för avlösaren prövas en sådan ansökan med stöd av 4 kap. 1 § SoL. För mer information se avsnitt om omkostnadsersättning för avlösaren vid avlösning enligt SoL och avlösarservice enligt LSS.

9.5.2 Kompletterande beslut om avlösning för barnets syskon

Ibland är det angeläget att föräldrar får vila helt från omvårdnaden av barn, även från omvårdnaden av det funktionshindrade barnets syskon. En bedömning ska göras av hela familjens behov.

Kompletterande beslut om avlösning för barnets syskon fattas med stöd av 4 kap. 1 § SoL.

9.6 Korttidsvistelse utanför det egna hemmet

Korttidsvistelse enligt 9 § 6 LSS innebär att en person med funktionsnedsättning tillfälligt, under kortare eller längre tid, vistas i ett korttidshem, hos en korttidsfamilj, deltar i en "kortkurs" eller lägerverksamhet. Korttidsvistelse utgör ofta en betydelsefull del i den enskildes strävan att så småningom, med stöd, skapa sig ett eget själv-ständigt liv.

Genom korttidsvistelse ska anhöriga kunna ges avlösning och utrymme för avkoppling (prop. 1992/93:159). För den enskilde kan korttidsvistelsen både tillgodose behov av miljöombyte och rekreation och ge möjlighet till personlig utveckling. Insatsen ska också kunna ges som ett led i att bryta ett beroendeförhållande mellan barn och föräldrar. Korttidsvistelsen bör ordnas på ett sådant sätt att den enskilde kan fortsätta sina vanliga dagliga aktiviteter, till exempel i förskola, skola eller daglig verksamhet.

I begreppet anhörig ingår de som den enskilde delar hushåll med, även familjehem. Insatsen kan fungera både som en regelbunden insats och en insats vid akuta behov.

Korttidsvistelse enligt 9 § 6 LSS kan beviljas till både barn och vuxna.

9.6.1 Behovsbedömning vid ansökan om korttidsvistelse

Vid behovsbedömningen ska den enskildes behov och anhörigas behov av stöd och avkoppling vägas samman.

Enligt praxis är ett så kallat rekvisit tillräckligt för att kunna bevilja korttidsvistelse. Det betyder att behov av avlösning för anhörig och behov av miljöombyte eller rekreation för den enskilde var för sig kan ge rätt till kort-tidsvistelse, RÅ 2006 ref. 66 I och II. Även unga personers behov av personlig utveckling kan vägas in vid bedömning av rätt till korttidsvistelse (se HFD 2013 ref. 70).

Det finns inget krav, varken i lagtext eller förarbeten, på att den enskilde ska sova över på korttidshemmet eller hos korttidsfamiljen för att insatsen ska kunna beviljas. En individuell bedömning ska göras utifrån den enskildes behov av miljöombyte och rekreation samt anhörigas behov av avlösning.

Om föräldrarna har fler barn ska även dessa barns behov vägas in i bedömningen. Korttidsvistelse kan ibland vara en förutsättning för att föräldrarna ska kunna ägna sig åt barnets syskon.

Även om det enligt praxis är tillräckligt med ett rekvisit kan det, om den enskilde ansöker om korttidsvistelse endast utifrån ett av rekvisiten, finnas skäl att informera om andra LSS-insatser. Om den enskilde är i behov av miljöombyte, utan att anhöriga är i behov av avlösning, kan det till exempel finnas skäl att informera den enskilde om insatsen ledsagarservice. Om den enskildes anhöriga är i behov av avlösning, utan att den enskilde är i behov av miljöombyte, kan det finnas skäl att informera om insatsen avlösarservice. Det är dock den enskilde som tar ställning till vilken insats som denne vill ansöka om.

Behov av avlastning när en anhörig arbetar som assistent

Högsta förvaltningsdomstolen har i HFD 2018 ref 20 slagit fast att när en anhörig arbetar som personlig assistent åt en vuxen person kan korttidsvistelse utanför hemmet beviljas i syfte att avlasta den anhörige endast för det omvårdnadsarbete som den anhörige utför utanför ramen för den personliga assistansen.

Beräkning av antal dygn och/eller tillfällen per år

För att fastställa behovet av korttidsvistelse över året måste den enskildes (och anhörigas) behov av kontinuitet utredas. Det behöver klargöras hur ofta den enskilde behöver insatsen samt om det finns behov av vistelse med övernattnings, vistelse endast dagtid eller en kombination av båda. Likaså om behovet av korttidsvistelse varierar mellan olika månader eller efter årstid.

När det gäller korttidsvistelse på dagtid finns två olika varianter i stadens ersättningssystem, antingen omfattningen under sex timmar eller över sex timmar. Korttidsvistelse dagtid kan dock aldrig innefatta övernattning.

I stadens verksamhetssystem registreras beslut om korttidsvistelse med övernattning i antal *dygn* medan beslut om korttidsvistelse dagtid registreras i antal *tillfällen* per månad. Antal dygn eller tillfällen per år måste därför alltid vara jämnt delbart med 12, för att motsvara ett genomsnittligt antal per månad.

Om en person till exempel behöver vistas på korttidshemmet varannan eller var tredje helg ska detta vara möjligt, även om antalet tillfällen vissa månader därmed kommer att överstiga vad som i genomsnitt beviljats per månad (en månad innehåller alltid minst fyra helger och fyra gånger per år innehåller månaden fem helger). Andra månader kommer antalet tillfällen att i stället understiga vad som beviljats i genomsnitt per månad.

Nedan följer några exempel på korttidsvistelser som förläggs med viss regelbundenhet och på hur man kan avrunda årsbeslutet så att man får ett genomsnittligt antal hela dygn per månad.

Exempel 1:

Varannan helg (fredag – måndag) under ett år motsvarar

$27 \text{ helger} \times 3 \text{ dygn/tillfällen} = 81 \text{ dygn per år.}$

81 dygn/tillfällen är inte jämnt delbart med 12, utan motsvarar 6,75 dygn per månad.

Beroende på hur den enskildes totala behov av korttidsvistelse ser ut över året måste antalet dygn/tillfällen per månad avrundas antingen uppåt eller neråt till närmaste heltal.

Avrundning uppåt till närmaste antal hela dygn

En avrundning uppåt i exemplet ovan blir 7 dygn/tillfällen per månad, vilket motsvarar 84 dygn på ett år. De tre extra dygn/tillfällen per år som avrundningen genererar kan användas av den enskilde och dennes anhöriga för mer akuta eller tillfälliga behov som kan uppkomma under året, om inte redan beviljade dygn/tillfällen kan omfördelas, utan att behöva komplettera med en ny ansökan. Dygn/tillfällen som tillkommit i avrundningen uppåt kan även användas om den enskilde ska vistas på korttidshemmet en lite längre period, t.ex. sommartid.

Avrundning neråt till närmaste antal hela dygn

En avrundning neråt blir i stället 6 dygn/tillfällen per månad, vilket motsvarar 72 dygn per år. Det kan bli aktuellt att avrunda neråt om

det står klart att den enskilde inte vill vara på korttids vissa helger eller veckor under året, t.ex. på skollov, semester, julhelger m.fl. Samtidigt är det fortfarande viktigt att ta hänsyn till akuta behov som kan uppkomma.

Exempel 2:

Var tredje helg (fredag – måndag) under ett år motsvarar 18 helger x 3 dygn = 54 dygn/tillfällen per år, eller i genomsnitt 4,5 dygn/tillfällen per vecka.

Avrunda uppåt till i genomsnitt 5 dygn/tillfällen per månad, vilket motsvarar 60 dygn/tillfällen per år, eller neråt till i genomsnitt 4 dygn/tillfällen per månad, vilket motsvarar 48 dygn/tillfällen per år, beroende på den enskildes behov i sin helhet över året, vid högtider, skollov, semester m.fl.

Exempel 3:

En vecka per månad (måndag - måndag) under ett år motsvarar i genomsnitt 7 dygn/tillfällen per månad x 12 månader = 84 dygn/tillfällen per år (som är jämnt delbart med 12).

Exempel 4:

Var fjärde vecka (fredag-fredag) under ett år motsvarar $(12 \times 7 \text{ dygn/tillfällen}) + 5 \text{ dygn/tillfällen} = 84 + 5 \text{ dagar} = 89$ dygn/tillfällen per år. 89 dygn/tillfällen motsvarar 7,42 dygn/tillfällen per månad.

Avrunda uppåt till i genomsnitt 8 dygn/tillfällen per månad = 96 dygn/tillfällen per år, alternativt neråt till i genomsnitt 7 dygn/tillfällen per månad = 84 dygn/tillfällen per år, beroende på den enskildes behov över året i sin helhet, vid högtider, skollov, semester m.fl.

Observera skillnaden mellan exempel 3 som avser en vecka per månad och exempel 4 som avser var fjärde vecka.

Exempel 5:

1 dygn/tillfälle per vecka under ett år motsvarar 52 dygn/tillfällen per år

(1 x 52 veckor) och $52 \text{ dygn/tillfällen} / 12 = 4,33 \text{ dygn/tillfällen per månad}$. Avrunda uppåt till i genomsnitt 5 dygn/tillfällen per månad = 60 dygn/tillfällen per år, eller neråt till i genomsnitt 4 dygn/tillfällen per månad = 48 dygn/tillfällen på ett år, beroende på behovet i sin helhet över året.

9.6.2 Beslut om korttidsvistelse och insatsens utformning

Beslut

I beslutsmeddelandet till den enskilde ska beviljad omfattning anges per år samt vad detta motsvarar i genomsnitt per månad. Syftet är att staden ska kunna tillgodose såväl kontinuerliga som akuta behov av korttidsvistelse och att insatsen ska kunna tillhandahållas med kontinuitet utan hänsyn till månadsskiften.

Det ska vara möjligt för den enskilde att omfördela beviljade tillfällen, eller att få ytterligare tillfällen beviljat, för tillfälliga eller akuta behov. Beviljade tillfällen kan dock endast omfördelas inom ramen för max ett år åt gången. Ej utnyttjade tillfällen kan inte flyttas från en ettårsperiod till en annan. För beslut som gäller kortare än ett år kan beviljade tillfällen vid behov omfördelas inom ramen för beslutsperioden. Ej utnyttjade tillfällen kan inte flyttas med från en beslutsperiod till en annan.

Beviljad korttidsvistelse på stadens LSS-kollo ska inte medräknas i ordinarie beslut om korttidsvistelse utan för sådana vistelser fattas särskilda beslut. Om den enskilde har behov av korttidsvistelse på korttidshemmet, till exempel under en sammanhängande period sommartid som ett alternativ till LSS-kollo, ska även denna period medräknas i ordinarie beslut. I dessa fall ska det tydligt framgå av beslutet.

Om beslutet gäller kortare än ett år anges antal beviljade dygn/tillfällen för beslutsperioden samt vad det motsvarar per månad.

Nedan ges exempel på hur beslut om korttidsvistelse kan formuleras:

Efter prövning enligt 7 § LSS beviljar X stadsdelsnämnd ansökan om korttidsvistelse utanför det egna hemmet enligt 9 § 6 LSS med X dygn per år. X dygn per år motsvarar i genomsnitt X dygn per månad.

*Efter prövning enligt 7 § LSS beviljar X stadsdelsnämnd ansökan om korttidsvistelse utanför det egna hemmet enligt 9 § 6 LSS med X tillfällen utan övernattnings per år, omfattning **Dag mindre än 6 timmar per tillfälle**. X tillfällen per år motsvarar i genomsnitt X tillfällen per månad.*

*Efter prövning enligt 7 § LSS beviljar X stadsdelsnämnd ansökan om korttidsvistelse utanför det egna hemmet enligt 9 § 6 LSS med X tillfällen utan övernattnings per år, omfattning **Dag 6 timmar eller mer per tillfälle**. X tillfällen per år motsvarar i genomsnitt X tillfällen per månad.*

Om beslutet, utöver återkommande vistelser, t.ex. var tredje helg, även omfattar en längre korttidsvistelse ska de tillfällen som avser den enstaka perioden särskiljas.

Exempel:

Efter prövning enligt 7 § LSS beviljar X stadsdelsnämnd ansökan om korttidsvistelse utanför det egna hemmet enligt 9 § 6 LSS med 60 dygn per år. Av de beviljade dygnen avser 12 dygn en sammanhängande korttidsvistelse under perioden 15 juni – 15 augusti, och därutöver korttidsvistelse i genomsnitt 4 dygn per månad under övriga året.

Registrering av beslut i sociala system

Ersättning till utförare av korttidsvistelse ges i kr per dygn eller dag.

Beslut om korttidsvistelse dagtid registreras i antal tillfällen per månad och beslut om korttidsvistelsen med övernattning registreras i antal dygn. Det innebär att om den enskilde har beslut om en kombination av korttidsvistelse på dagtid och med övernattning så behöver två olika beslut registreras. Flera olika beslut behöver även registreras om den enskilde beviljas korttidsvistelse på dagtid i olika omfattning eftersom det finns två olika nivåer av korttidsvistelse på dagtid:

- Dag mindre än 6 timmar per tillfälle
- Dag 6 timmar eller mer per tillfälle

Korttidsvistelse dagtid kan dock aldrig innefatta övernattning.

Personer som inte omfattas av LSS

Barn, unga och vuxna som inte omfattas av LSS och som har behov av korttidsvistelse kan ha rätt till insatsen som bistånd enligt SoL om behovet inte kan tillgodoses på annat sätt. Beslut fattas i sådana fall enligt 4 kap. 1 § SoL.

Utformning av insatsen

Vid utformningen av insatsen ska stor vikt läggas vid den enskildes och anhörigas önskemål. Önskemål om att insatsen ska verkställas hos en korttidsfamilj eller på ett korttidshem ska beaktas. Den enskilde har dock ingen ovillkorlig rätt att välja hur insatsen ska verkställas. Det innebär att den enskilde inte kan välja om insatsen ska verkställas på ett korttidshem eller hos en korttidsfamilj. Det är upp till stadsdelsnämnden att utforma insatsen på ett lämpligt sätt. Bedömningen av boendeform behöver vara individuell och utgå ifrån den enskildes behov. Om den enskilde inte är nöjd med beslutet har han eller hon möjlighet att överklaga detta. Domstolen

prövar då om den boendeform som nämnden beslutat om tillgodoser den enskildes behov.

Om insatsen verkställs hos en korttidsfamilj så gäller stadens riktlinjer för kontaktverksamhet enligt SoL, LSS och LVU i sådant som avser rekrytering, ersättning och uppföljning.

Beställning

I beställningen till utföraren ska det framgå med vilken regelbundenhet insatsen ska ges, likaså om och hur behovet varierar över året. Om ett årsbeslut utöver återkommande korttidsvistelser på korttidshemmet, t.ex. var tredje helg, även omfattar en längre sammanhängande period hos utföraren ska detta anges i beställningen. När genomförandeplanen upprättas ansvarar utföraren för att tillsammans med den enskilde se till att de beviljade dygn/tillfällen räcker hela året. Om en uppföljning visar att dygnen/tillfällena inte fördelats enligt beställningen kan behovet av insatsen komma att omprövas. Utföraren ska vid avvikelser från vad som är beställt kontakta beställaren för en avstämning.

9.6.3 Behov av hälso- och sjukvårdsinsatser

Om den enskilde har behov av hälso- och sjukvårdsinsatser under korttidsvistelsen behöver samordning ske med regionen för att säkerställa tillgången till medicinska omvårdnadsinsatser och nödvändigt expertstöd.

9.6.4 LSS-kollo i Stockholms stad

Barn, ungdomar och unga vuxna som tillhör personkrets 1 enligt LSS och som bor hemma eller i familjehem kan beviljas korttidsvistelse på särskilda så kallade LSS-kollo inom Stockholms stads kolloverksamhet.

Utredning och beslut om korttidsvistelse på stadens LSS-kollo

Ett beslut om korttidsvistelse i form av läservistelse på stadens LSS-kollo ska alltid föregås av en sedvanlig utredning om korttidsvistelse enligt 9 § 6 LSS. Hur omfattande utredningen ska vara får avgöras i varje enskilt fall.

För korttidsvistelse i form av läservistelse på stadens upphandlade LSS-kolloverksamhet ska handläggaren fatta ett särskilt beslut.

Om en enskild person har ansökt om korttidsvistelse på stadens LSS-kollo men inte tillhör den målgrupp (personkrets, ålder och bostadsform) som kan delta i stadens särskilda LSS-kolloverksamhet ska en bedömning alltid göras om den enskilde har

behov av sammanhållen korttidsvistelse. Om behov finns ska insatsen beviljas men avslag ges vad gäller verkställighet. I dessa fall kan beviljad insats exempelvis verkställas på ett korttidshem som ingår i stadens valfrihetssystem alternativt genom individuellt avtal.

Stadens LSS-kolloverksamhet medför inte någon kostnad för stadsdelsnämnden och ingår inte i stadens prestationsbaserade resurstilldelning för korttidshem.

Verkställighet

Om den enskilde inte skulle få en plats på en av LSS-enhetens kollogårdar ska kontakt tas med den enskilde och/eller vårdnadshavare för att höra om den enskilde önskar få beviljad korttidsvistelse verkställt på annat sätt.

Beställning skickas till socialförvaltningens LSS-enhet via stadens verksamhetssystem. LSS-enheten fördelar sedan platserna. Beslut om korttidsvistelse som inte kan verkställas på LSS-enhetens kollogårdar kan exempelvis verkställas på ett korttidshem som ingår i stadens valfrihetssystem alternativt genom individuellt avtal.

9.7 Korttidstillsyn för skolungdom över 12 år utanför det egna hemmet i anslutning till skoldagen samt under lov

Av 14 kap. 7 § skollagen (2010:800) framgår att fritidshem ska

erbjudas till och med vårterminen det år då eleven fyller 13 år. Från och med höstterminen det år då eleven fyller 10 år får öppen fritidsverksamhet erbjudas i stället för fritidshem, om eleven inte på grund av fysiska, psykiska eller andra skäl är i behov av sådant särskilt stöd i sin utveckling som endast kan erbjudas i fritidshem.

Ungdomar med funktionsnedsättning kan behöva en trygg situation och en meningsfull sysselsättning i anslutning till skoldagen samt under skollov även efter att fritidsverksamheten upphört.

Korttidstillsyn kan sägas vara en förlängning på den fritidsverksamhet som kommunerna enligt skollagen är skyldiga att erbjuda alla skolbarn till och med vårterminen det år eleven fyller 13 år.

Korttidstillsyn kan beviljas även om vårdnadshavaren inte förvärvsarbetar. Om den enskilde har behov av en meningsfull fritidssysselsättning och detta behov inte tillgodoses på annat sätt kan den enskilde beviljas korttidstillsyn enbart på dessa grunder.

I prop. 1992/93:159 s. 79 framgår att behovet av tillsyn och verksamhet kan vara mycket varierande vilket innebär att tillsynen måste kunna utformas flexibelt med utrymme för individuella

lösningar. Av förarbetena till lagstiftningen framgår att syftet med insatsen inte enbart är att tillhandahålla ren tillsyn utan även en meningsfull fritidssysselsättning (prop. 1992/93:159 s. 78–79.) Att ungdomens vårdnadshavare inte förvärvsarbetar är därför inte i sig skäl att neka den enskilde insatsen

Genom insatsen ska ungdomen erbjudas en avkopplande och aktiv fritid i trygg miljö med goda vuxenförebilder. Den ska främja social gemenskap samt ge fysisk och psykisk stimulans. Av flera kammarrättsdomar²¹ framgår att om den enskilde har behov av en meningsfull fritidssysselsättning och detta behov inte tillgodoses på annat sätt ska den enskilde beviljas insatsen enbart på dessa grunder.

9.7.1 Ungdomar som inte omfattas av LSS

Ungdomar över 12 år med funktionsnedsättning som inte omfattas av LSS och som har behov av korttidstillsyn som inte kan tillgodoses inom stadens fritidsverksamhet eller på annat sätt kan ha rätt till insatsen som bistånd enligt SoL. Beslut fattas i sådana fall enligt 4 kap. 1 § SoL.

9.7.2 Ungdomar i bostad med särskild service

För barn och ungdomar i bostad med särskild service ingår fritidsverksamhet i boendet. Tillsyn före och efter skolan samt under lov ska i första hand tillgodoses inom ramen för boendeinsatsen. Om det av pedagogiska och/eller sociala skäl krävs något annat än vad boendet kan erbjuda kan insatsen korttidstillsyn för skolungdom över 12 år enligt LSS vara en relevant insats.

9.7.3 Ungdomar som har personlig assistans

Insatsen kan beviljas även om den enskilde har personlig assistans om behovet inte faktiskt tillgodoses genom beviljad assistans.

Av HFD 2015 ref. 35 framgår att en ansökan om korttidstillsyn enligt LSS inte kan avslås med hänvisning till att den enskildes behov kan tillgodoses genom utökad assistansersättning.

9.7.4 Krav på utformning och kvalitet

All korttidstillsyn ska utformas med utrymme för flexibla lösningar och utgå från den enskildes behov. I Stockholms stad erbjuds korttidstillsyn i regel mellan 06.30-18.30 vilket är samma förhållande som för ordinarie skolbarnsomsorg. Det kan dock finnas

²¹ Kammarrätten i Göteborg mål nr 2060-2001, 5970-03, 6223-04 och 779-05 samt Kammarrätten i Stockholm mål nr 3984-12.

behov av individuella lösningar om behov föreligger på annan tid än de angivna öppetiderna.

Observera att det är viktigt att, precis som för andra insatser, i beställningen tydligt beskriva ungdomens behov av omvårdnad, tillsyn och aktiviteter samt att följa upp utförarens genomförandeplan och insatsens kvalitet.

9.8 Boende i familjehem eller bostad med särskild service för barn eller ungdomar som behöver bo utanför föräldrahemmet

Ett av socialtjänstens främsta mål är att skapa förutsättningar för att barn och ungdomar med funktionsnedsättning ska kunna växa upp i sina föräldrahem. Barn och ungdomar med funktionsnedsättning bör därför erbjudas stödinsatser som möjliggör detta. Barn och unga som trots olika stödinsatser inte kan bo kvar i föräldrahemmet kan få bo i familjehem eller bostad med särskild service enligt LSS.

Boende i familjehem och bostad med särskild service för barn och ungdomar regleras i samma paragraf (9 § 8 LSS) och är en insats som kan komma i fråga för barn och unga med svåra funktionsnedsättningar som, trots olika stödinsatser helt eller delvis, inte kan bo kvar i föräldrahemmet. Anledningen till att barnet eller ungdomen beviljas insatsen kan också vara att denne behöver gå i skola på annan ort och därför inte kan bo hos sina föräldrar. Syftet med boende i familjehem eller bostad med särskild service för barn eller ungdomar enligt 9 § 8 LSS är att ge möjlighet till en kompletterande varaktig uppväxtmiljö för de barn som behöver bo utanför föräldrahemmet (prop. 1992/93:159 s. 79-80).

Observera att det inte finns något krav på att andra insatser i hemmet ska ha prövats innan en ansökan om familjehem eller bostad med särskild service beviljas. Ansökan ska beviljas om barnet/ungdomen har behov av insatsen och behovet inte faktiskt tillgodoses på annat sätt.

9.8.1 Utformning av insatsen

När den enskilde ansöker om bostad med stöd av 9 § 8 LSS, så omfattar ansökan både familjehem och bostad med särskild service. Det är upp till kommunen att utforma insatsen på ett lämpligt sätt (RÅ 2010 ref. 91 samt HFD 2018 ref. 80). Det innebär att den enskilde inte kan välja att begränsa en ansökan till att gälla bara den ena av boendeformerna. Det är dock av stor vikt att nämnden inom ramen för beviljad insats i möjligaste mån tillgodoser den enskildes och anhörigas önskemål om utformning. Det är av stor vikt att handläggaren informerar den enskilde och/eller vårdnadshavare om att nämnden kommer att pröva vilken boendeform som den enskilde har behov av. Om den enskilde inte är nöjd med beslutet har han

eller hon möjlighet att överklaga detta. Domstolen prövar då om den boendeform som nämnden beviljat tillgodoser den enskildes behov.

Bedömningen av boendeform behöver vara individuell och utgå ifrån barnets bästa. Oavsett om man väljer familjehem eller bostad med särskild service är det nödvändigt att insatsen ger goda förutsättningar för barnets eller ungdomens känslomässiga och sociala utveckling. Det alternativ som väljs behöver vara hållbart och erbjuda barnet/ungdomen och föräldrarna en kontinuitet.

Insatsen ska vara utformad så att den ger barnet eller ungdomen goda möjligheter att behålla en bra kontakt med föräldrar, vårdnadshavare och syskon. Barnets föräldrar och vårdnadshavare ska ges möjlighet att delta i planeringen av insatsen.

9.8.2 När barn placeras utanför hemmet

I ärenden där barn med funktionsnedsättning placeras utanför hemmet ska en god samverkan med föräldrarna och barnet eftersträvas. Handläggaren ska efter samtycke kontakta barnets skola för att säkerställa planeringen av barnets skolgång.

Beslut om familjehem eller bostad med särskild service för barn och ungdomar enligt 9 § 8 LSS ska följas upp minst en gång per år för att säkerställa kvaliteten i insatsen och att behovet av insatsen inte förändras. Vid behov kan uppföljning ske oftare. Utöver detta bör handläggare besöka barnet/ungdomen eller på annat sätt ha regelbunden kontakt med barnet/ungdomen för att försäkra sig om att behovet av stöd tillgodoses under trygga förhållanden.

Det är viktigt att kommunen och regionen samverkar för att säkerställa att barn och ungdomar som beviljas familjehem eller bostad med särskild service får tillgång till nödvändig undervisning, habilitering, hjälpmedel, tandvård etc.

Boende i familjehem

Enligt 2 § förordningen (1993:1090) om stöd och service till vissa funktionshindrade är ett familjehem enligt LSS detsamma som i 3 kap. 2 § SoF, det vill säga ett enskilt hem som på uppdrag av socialnämnden tar emot barn för stadigvarande vård och fostran och vars verksamhet inte bedrivs yrkesmässigt. Boende i familjehem innebär att barnet, på begäran av vårdnadshavaren, bor hos en annan familj än den ursprungliga.

Av Socialstyrelsens handbok framgår att familjehem ur barnets synvinkel i vissa fall kan vara ett bättre alternativ än en bostad med

särskild service då det är mer likt att leva som andra barn i motsvarande ålder. Det är också färre vuxna att relatera till.²²

Verkställighet

Av förarbetena till LSS (prop. 1992/93:159 s. 179) framgår att lika stora krav bör ställas på de familjehem där barn placeras enligt LSS, som de som ställs av socialtjänsten i fråga om andra familjehem. Socialnämnden utreder och beslutar om ett familjehem får ta emot barn. Innan någon ges i uppdrag att ge stöd till barn som omfattas av LSS ska stadsdelsnämnden som ger uppdraget också kontrollera utdrag ur belastningsregistret enligt lagen om registerkontroll av personal som utför vissa insatser åt barn med funktionshinder.

Inför att insatsen påbörjas ska det alltid upprättas dels en beställning och en genomförandeplan, dels ett avtal med familjehemmet. I beställningen ska barnets förutsättningar och behov inom olika livsområden beskrivas. Barnets individuella mål för insatsen ska framgå. Beställningen ska även omfatta åtgärder och insatser som andra huvudmän ansvarar för. I genomförandeplanen ska det framgå hur insatsen ska utformas konkret och vilka andra huvudmän eller aktörer som barnet behöver ha kontakt med.

Befintliga uppgifter överlämnas till den enhet eller avdelning som har till uppgift att rekrytera och utreda familjehem. För mer information se stadens riktlinjer *Familjevård för barn och ungdom*.

Bostad med särskild service för barn och ungdomar

Bostad med särskild service för barn eller ungdomar är en insats som riktar sig till barn som har ett speciellt behov av stöd. I en bostad med särskild service bor några barn eller ungdomar tillsammans och har tillgång till personal dygnet runt. Av Socialstyrelsens allmänna råd SOSFS 2012:6 framgår att bostaden bör utformas och utrustas så hemlikt som möjligt.

I insatsen ingår omvårdnad samt fritidsverksamhet och kulturella aktiviteter (9 e § LSS).

Barn och ungdomar kan bo i en bostad med särskild service av flera anledningar. Det är i första hand ett stort omvårdnadsbehov som gör att denna insats kan bli aktuell. Behovet kan också vara föranlett av att barnet eller ungdomen på grund av funktionsnedsättning behöver undervisning eller medicinsk eller annan vård som inte finns tillgänglig i hemkommunen. Boende i bostad med särskild service för barn och unga kan vara aktuellt för barn och ungdomar i alla åldrar fram till att skolgången upp till och med gymnasienivå upphör. Det finns igen nedre åldersgräns. För barn med speciella

²² Stöd till barn och unga med funktionsnedsättning s. 68

behov, som inte kan bo i föräldrahemmet och som kräver omvårdnad av personal med speciell kompetens, kan bostad med särskild service för barn och ungdomar enligt 9 § 8 LSS vara ett bättre alternativ än familjehem.

Verkställighet

I beställningen ska barnets förutsättningar och behov inom olika livsområden beskrivas. Barnets individuella mål för insatsen ska framgå. Beställningen ska även omfatta åtgärder och insatser som andra huvudmän ansvarar för. I genomförandeplanen ska det framgå hur insatsen ska utformas konkret och vilka andra huvudmän eller aktörer som barnet behöver ha kontakt med

9.8.3 Boende på grund av skolgång på annan ort

Vid behov av boende på grund av skolgång på annan ort kan boende i familjehem eller bostad med särskild service enligt 9 § 8 LSS beviljas under förutsättning att kriterierna för att få insatsen är uppfyllda. Insatsen kan ges alla barn och ungdomar som omfattas av LSS och har behov av insatsen, oavsett om de går i grundskola, gymnasium, anpassad grundskola eller anpassad gymnasieskola.

För barn och ungdomar som får sin undervisning i specialskola samt RgRh-gymnasier (riksgymnasium för rörelsehindrade) finns särskilda elevhem som tillhandahålls med stöd av skollagen.

HFD har uttalat att det är ungdomens behov av stöd och service för att kunna fullfölja skolgången som avgör om han eller hon är berättigad till boende enligt 9 § 8 LSS i samband med utbildning på annan ort. Ansökan om insats enligt 9 § 8 LSS kunde inte avslås med hänvisning till att det finns andra skolalternativ närmare hemmet. HFDs bedömning var att ungdomen hade ett sådant omvårdnadsbehov att han under sin utbildning utanför hemkommunen endast kunde klara ett eget boende om han erhöll en insats enligt 9 § 8 LSS i form av boende i bostad med särskild service för barn och ungdomar.²³

9.8.4 Barn och ungdomar som inte omfattas av LSS

Barn med funktionsnedsättning som inte omfattas av någon av personkretsarna i LSS och som, trots stödinsatser i hemmet, inte kan bo kvar kan beviljas bostad med särskild service eller familjehem efter en prövning enligt 4 kap. 1 § SoL. Bostad med särskild service eller familjehem kan även beviljas till följd av skolgång på annan ort.

Beslut om familjehem eller bostad med särskild service enligt 4 kap 1 § SoL ska följas upp enligt samma principer som beslut om familjehem eller bostad med särskild service för barn och ungdomar enligt 9 § 8 LSS.

9.9 Bostad med särskild service för vuxna eller annan särskilt anpassad bostad för vuxna

Bostad med särskild service för vuxna eller annan särskilt anpassad bostad för vuxna regleras i samma punkt (9 § 9 LSS).

Med insatsen bostad med särskild service avses ett boende med fast personalstöd. I insatsen ingår att den en-skilde får stöd att genomföra dagliga aktiviteter såväl i som kring bostaden. Genom insatsen ska den enskilde få en fullvärdig lägenhet där hyreslagens regler är tillämpliga. Huvudformerna för bostad med särskild service är gruppboende och serviceboende. I såväl gruppboende som serviceboende ingår omvårdnad, fritidsverksamhet och kulturella aktiviteter som en del av insatsen (9 e § LSS).

Med omvårdnad avses i Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd SOSFS 2002:9 om bostad med särskild service för vuxna enligt 9 § 9 LSS all individuellt anpassad hjälp i den dagliga livsföringen som för de boende ska ingå i insatsen. Med individuellt anpassad hjälp i den dagliga livsföringen avses insatser som ska tillgodose den enskildes psykiska, fysiska och sociala behov.

En bostad enligt 9 § 9 LSS kan också utformas som en annan särskilt anpassad bostad för vuxna. Med en annan särskilt anpassad bostad för vuxna avses en av kommunen anvisad bostad med viss grundanpassning men utan fast bemanning (Se prop. 1992/93:159 s. 87 och 179). I denna boendeform ingår inte omvårdnad, fritidsverksamhet och kulturella aktiviteter. Om den enskilde behöver stöd och service i anslutning till boendet kan det ges inom ramen för andra insatser (Prop. 1992/93:159 s. 87). Annan särskilt anpassad bostad för vuxna är inte att betrakta som en bostad med särskild service och kommunen kan därför inte anses ha ansvar för hälso- och sjukvården för de personer som bor i denna boendeform.

9.9.1 Bedömning

Av RÅ 2010 ref. 91 framgår att när den enskilde ansöker om bostad med stöd av 9 § 9 LSS, så omfattar ansökan både bostad med särskild service och annan särskilt anpassad bostad. Den enskilde hade ansökt om annan särskilt anpassad bostad, men motsatte sig en bostad med särskild service. Regeringsrätten bedömde att den enskilde hade rätt till insats enligt 9 § 9 LSS men ansåg att det var upp till kommunen att utforma insatsen på ett lämpligt sätt.

Det innebär att den enskilde inte kan välja att begränsa en ansökan till att gälla bara den ena av boendeformerna. Det är därför av stor vikt att handläggaren informerar den enskilde och/eller företrädare om att nämnden kommer pröva vilken boendeform som den enskilde har behov av. Om den enskilde inte är nöjd med beslutet har denne möjlighet att överklaga detta. Domstolen prövar då om den boendeform som nämnden beviljat tillgodoser den enskildes behov.

Den enskildes önskemål om bostadsform och behovet av stöd och service bör vägas samman i bedömningen av vilken bostadsform som ska tillhandahållas (prop. 1992/93:159 s.85).

9.9.2 Beslut om bostad med särskild service eller annan särskilt anpassad bostad

När det gäller bostad med särskild service eller annan särskilt anpassad bostad ska alltid övervägas om det är relevant med tidsbegränsning. Beslut som avser bostad med särskild service eller annan särskilt anpassad bostad bör som huvudregel inte tidsbegränsas, bland annat för att den enskildes behov av kontinuitet ska tillgodoses. Ett beslut om boende kan dock i vissa fall tidsbegränsas men aldrig schablonmässigt. Om beslutet inte tidsbegränsas kan det finnas skäl att förse beslutet med ett ändringsförbehåll.

En godtagbar motivering för tidsbegränsning enligt JO är till exempel att det är svårt att överblicka om behoven kan tillgodoses genom aktuell boendeform för all framtid.

Gruppbostad

I förarbetena till LSS framgår att en gruppboende är till för personer som har ett så omfattande tillsyns- och om-vårdnadsbehov att mer eller mindre kontinuerlig närvaro av personal är nödvändig (prop. 1992/93:159 s.180). I insatsen ingår att det ska finnas fast personal i själva gruppboenden. Att beviljas insatsen gruppboende innebär bland annat att den enskilde garanteras en egen fullvärdig lägenhet. I gruppboenden ska det även finnas gemensamma utrymmen för umgänge.

Serviceboende

En serviceboende utgörs av fullvärdiga lägenheter som är geografiskt samlade. Personligt stöd ska ges i den omfattning den enskilde behöver. Detta stöd ska utgå från en fast personalgrupp. De som bor i en serviceboende bör ha tillgång till samvaro i en gemensamhetslokal eller träffpunkt. I anslutning till denna lokal kan även personalens bas inrymmas.

I förarbetena till LSS framgår att med servicebostad avses en bostadsform med visst fast basstöd genom anställd personal för boendet där omfattande service och vård kan ges dygnet runt. Bostad med särskild service i form av servicebostad kan vara lämplig för personer som inte klarar av att bo i ordinärt boende men som inte har ett så omfattande hjälpbehov att ett boende i gruppboende är nödvändigt (prop. 1992/93:159 s. 180).

Möjligheten att dela lägenhet med en annan person

Det förekommer ibland att enskilda personer efterfrågar att få dela lägenhet i gruppboende eller servicebostad med en annan person. Staden bör som huvudprincip pröva möjligheterna att tillmötesgå

sådana önskemål, genom en omsorgsfull bedömning av förutsättningarna för sammanboende i varje enskilt fall. Det kan inte ställas något krav på att den andra personen också har behov av insatsen men det ska stå klart att den enskildes behov av insatsen kvarstår vid de ändrade förhållanden som ett sammanboende innebär. Det ska också säkerställas att insatsen till den enskilde och övriga boende kan ges med fortsatt god kvalitet. Här ska även beaktas om bostadens fysiska utformning tillåter fler boende, LSS-tillståndets omfattning och andra omständigheter som kan ha betydelse i frågan.

För mer information om sammanboende i bostad med särskild service se Socialstyrelsens handbok Bostad med särskild service för vuxna enligt LSS.

Annan särskilt anpassad bostad för vuxna

En annan särskilt anpassad bostad ska ha en viss grundanpassning men någon service ingår inte i boendeformen. Boendeformen syftar till att enskilda med svåra funktionsnedsättningar ska ges rätt till en lämplig bostad där ser-vicen i övrigt ges inom ramen för andra insatser i LSS till exempel personlig assistans och ledsagarservice (prop. 1992/93:159 s. 85 f och 179 f). Stöd kan även ges i form av insatser enligt SoL, till exempel hemtjänst.

HFD fann i ett avgörande (RÅ 2008 ref. 39) att individuellt utformade anpassningsåtgärder i den enskildes egen lägenhet inte utgör en sådan insats som avses med annan särskilt anpassad bostad i 9 § 9 LSS. I ett avgörande 2011 (RÅ 2011 ref. 66) fann HFD att en anpassning i form av skydd mot ljud utifrån och möjlighet att hålla temperaturen nere i bostaden inte var grundanpassning i den mening lagstiftaren avsett.

Verkställighet av annan särskilt anpassad bostad

I Stockholms stad verkställs en annan särskilt anpassad bostad normalt sett genom Bostadsförmedlingen i Stockholm AB.

Bostaden ska ha en viss grundanpassning och det finns därmed inga krav på individuellt utformade anpassningsåtgärder av bostaden.

Stockholms kommun utgör geografisk gräns för var insatsen kan tillhandahållas. Om det inte är möjligt att verkställa beslutet genom bostadsförmedlingen kan det innebära att beslutande stadsdelsnämnd behöver verkställa beslutet på annat sätt.

När verkställighet sker genom bostadsförmedlingen innebär det att den enskilde får ett förstahandskontrakt. Trots detta ska ett beslut om verkställighet i form av annan särskilt anpassad bostad gälla så länge behovet av insats enligt 9 § 9 LSS kvarstår. Insatsen bör vidare följas upp med samma regelbundenhet som vid verkställighet i servicebostad eller gruppboende.

Vid en uppföljning kan det visa sig att verkställighet i form av annan särskilt anpassad bostad inte fungerar. Det kan till exempel handla om förändringar i den enskildes stödbehov eller att den enskilde inte klarar ett eget boende.

Om den enskildes stödbehov inte kan tillgodoses genom den särskilt anpassade bostaden kombinerat med stöd och service som ges inom ramen för andra insatser kan verkställighet istället behöva ske i en gruppboende eller servicebostad.

Om stadsdelsnämnden bedömer att det skett sådana väsentliga förändringar som gör att den enskilde inte längre har behov av sådant stöd eller service som ges inom ramen för andra insatser kan insatsen enligt 9 § 9 LSS avslutas. Detta sker genom ett ändringsbeslut och förutsätter att det finns ett ändringsförbehåll i det ursprungliga beslutet. Om insatsen avslutas följer den enskildes rätt till bostaden inte längre av LSS utan övergår till att endast vara ett vanligt hyresförhållande med hyresvärden.

9.10 Daglig verksamhet för personer i yrkesverksam ålder som saknar förvärvsarbete och inte utbildar sig

Den som tillhör LSS personkrets 1 eller 2 och är i yrkesverksam ålder, saknar förvärvsarbete och inte utbildar sig har rätt till daglig verksamhet enligt 9 § 10 LSS. Personer som omfattas av LSS personkrets 3 ska informeras om möjligheten att ansöka om sysselsättning eller dagverksamhet enligt SoL, eftersom rätten till daglig verksamhet i LSS endast omfattar personkrets 1 och 2.

Daglig verksamhet bör enligt lagens förarbeten kunna rymma såväl aktiviteter med habiliterande inriktning som mer produktionsinriktade uppgifter. Den bör ha som syfte att bidra till personlig utveckling och att främja delaktighet i samhället. Ett övergripande mål bör vara att den enskilde på kortare eller längre

sikt ska utveckla sina möjligheter till arbete. I daglig verksamhet enligt LSS ingår omvårdnad.

Vad som är yrkesverksam ålder följer det lagstadgade arbetsrättsliga skyddet. Högsta förvaltningsdomstolen har i en dom (HFD 2014 ref 41) fastställt att yrkesverksam ålder i bestämmelsen om daglig verksamhet motsvarar förvärvsarbete fram till normal pensionsålder. Beträffande vad som är normal pensionsålder utgick HFD från att pensionssystemet då byggde på en rätt att kvarstå i anställning till 67 års ålder. Yrkesverksam ålder motsvarar enligt HFD därmed tiden för rätt att kvarstå i anställning.

Från 1 januari 2023 höjdes pensionsåldern och därmed rätten att kvarstå i anställning till 69 år. HFD:s slutsatser om rätten till insatsen får därmed anses gälla till 69 år. I Stockholms stad är utgångspunkten att daglig verksamhet inte beviljas efter att den enskilde uppnått den normala pensionsåldern. Enskilda personer som uppnått pensionsålder kan dock, efter en individuell bedömning, fortsatt beviljas daglig verksamhet om det krävs för att motverka passivisering och isolering. Med stigande ålder och därtill ork och förmåga kan det dock vara aktuellt att successivt minska antalet dagar på den dagliga verksamheten.

När det gäller frågan om undre åldersgräns för rätt till daglig verksamhet saknas vägledande avgöranden. Utgångspunkten bör vara att daglig verksamhet beviljas när den enskilde avslutat gymnasiestudierna. En individuell bedömning får dock göras i det enskilda fallet.

Inför att den enskilde ska sluta gymnasiet gör den anpassade gymnasieskolan en egen bedömning av vilka elever som kommer att behöva daglig verksamhet och vilka som ska aktualiseras hos arbetsförmedlingen. Den anpassade gymnasieskolans bedömning kan utgöra ett viktigt underlag i handläggarens utredning vid en ansökan om daglig verksamhet men är inte avgörande för om ansökan ska beviljas eller inte. Det är viktigt med en bred utredning för att fånga upp om den unge har önskemål och förmåga att pröva fortsatta studier eller mer arbetsinriktad sysselsättning. Det är viktigt med samarbete mellan stadsdelsnämnden och den anpassade gymnasieskolan så att unga personer på ett tidigt stadium får all relevant information om vilka möjligheter som finns inom daglig verksamhet. För mer information se stadens *stödmaterial för samverkan mellan skolan och socialtjänsten*.

Rätten till daglig verksamhet gäller oavsett den enskildes försörjningssituation och påverkas inte av om den enskilde har till exempel aktivitetsersättning, sjukersättning eller försörjningsstöd. Den enskilde kan även vara arbetssökande om det är ett krav för rätt till ersättning från socialtjänsten eller annan myndighet, om villkoren för övrigt är uppfyllda och behovet inte tillgodoses på

annat sätt. Om behovet däremot tillgodoses genom åtgärder hos en annan huvudman eller myndighet har det betydelse för rätten till insatsen.

Alla personer med funktionsnedsättning ska få möjlighet att pröva sina möjligheter att få ett arbete. Vid en ansökan om daglig verksamhet ska det därför klargöras om den enskilde har fått nödvändig hjälp från andra aktörer innan insatsen beviljas. Arbetsförmedlingen kan efter den enskildes samtycke behöva kontaktas för en bedömning av om den enskilde bör aktualiseras där, exempelvis för kartläggning av de egna förutsättningarna för arbete eller för arbetsförberedande och arbetslivsinriktade insatser. Det finns dock inget krav på att det måste vara fastställt att den enskilde inte står till arbetsmarknadens förfogande för att daglig verksamhet ska kunna beviljas.

Daglig verksamhet kan ibland ingå som en del i en längre planering med målet att klara ett arbete. I dessa fall är samverkan med Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan och andra berörda aktörer såsom exempelvis regionen nödvändig. Om den enskilde har ekonomiskt bistånd kan samverkan med Jobbtorg Stockholm bli aktuell. Om det av medicinska och andra underlag redan är uppenbart att den enskilde saknar förutsättningar för arbete och har behov av daglig verksamhet är en utredning hos Arbetsförmedlingen eller Jobbtorg Stockholm överflödig.

Om den enskildes beslut om daglig verksamhet är en del i en längre planering med målet att denne på sikt ska klara arbete ska det vara möjligt för den enskilde att behålla insatsen och vara kvar i verksamheten under en övergångsperiod. Hur lång övergångsperioden ska vara får avgöras i det enskilda fallet.

Det ska vara möjligt att kombinera daglig verksamhet med studier om det handlar om någon enstaka kurs, några timmar per vecka. Vid övergång till reguljära studier ska det, om behov finns, vara möjligt för den enskilde att fortsätta i daglig verksamhet under en övergångsperiod.

9.10.1 Låg närvaro

Det kan finnas olika skäl till att enskilda personer i kortare eller längre perioder har låg närvaro på den dagliga verksamheten. Det är viktigt att beakta att lågt deltagande inte behöver betyda att den enskilde inte har behov av insatsen. Det finns ingen nedre gräns för hur många timmar den enskilde måste delta i daglig verksamhet för att ha rätt till insatsen, en individuell bedömning får göras i varje enskilt fall. Om den enskilde inte deltar alls eller i låg omfattning behöver orsaken till detta följas upp. En individuell bedömning får sedan göras gällande om den enskilde har fortsatt behov av insatsen eller inte. Vid en sådan bedömning ska hänsyn tas till den enskildes vilja att fortsätta i daglig verksamhet samt om den enskilde har

behov av kompletterande stöd för att möjliggöra deltagande i verksamheten.

9.10.2 Beslut om daglig verksamhet

Beslut om daglig verksamhet bör tidsbegränsas på så sätt att beslutet gäller längst till och med att den enskilde uppnår normal pensionsålder (se HFD 2014 ref 41). Utöver detta ska det alltid övervägas om det är relevant att sätta ett kortare beslut än så. Vid längre beslut kan det finnas skäl att förse beslutet med ett ändringsförbehåll. En individuell bedömning får göras i det enskilda fallet.

Insatsens omfattning bör framgå av beslutet.

9.10.3 Mål med insatsen

Handläggaren ska tillsammans med den enskilde formulera tydliga och konkreta mål för insatsen. Målen ska formuleras med hänsyn till vilken personlig utveckling den enskilde vill uppnå genom insatsen och hur den enskildes delaktighet i samhället ska främjas. Om den enskilde på kort eller lång sikt vill kunna klara av någon form av arbete ska detta vara utgångspunkten. Om den enskildes behov handlar om att få en meningsfull vardag med aktiviteter som ger personlig utveckling och främjar delaktighet utan inriktning på arbete bör konkreta mål formuleras för detta. Målen ska framgå i beställningen av insatsen samt följas upp och utvärderas i förhållande till hur insatsen genomförs.

9.10.4 Habiliteringsersättning

Habiliteringsersättning är en ersättning som den enskilde kan få för att denne deltar i daglig verksamhet enligt 9 § 10 LSS. Ersättningen ses som ett sätt att stimulera den enskilde att delta i verksamheten.

Det finns ingen lagstadgad rätt till habiliteringsersättning men i prop.1992/93:159 s. 90 framgår följande:

”Inom omsorgsverksamheten utgår viss ersättning, s.k. habiliteringsersättning, till en person som deltar i daglig verksamhet enligt en särskild rekommendation från Landstingsförbundet. Syftet är att aktivt stimulera den enskilde att delta i verksamheten. Jag förordar att huvudmännen utbetalar någon form av ersättning till den enskilde för medverkan i daglig verksamhet i likhet med vad som görs för närvarande”.

I Stockholms stad har den som deltar i daglig verksamhet rätt till habiliteringsersättning. Habiliteringsersättningsnivån beslutas av kommunfullmäktige och baseras på antal rapporterade närvarotimmar per månad. Ersättningen betalas ut direkt till den enskilde från beslutande stadsdelsnämnd. Om den enskilde deltar i en daglig verksamhet som inte ingår i valfrihetssystemet ska det

framgå i det individuella avtalet hur habiliteringsersättningen ska betalas ut till den enskilde.

Habiliteringsersättning ges även för tid som den enskilde deltar i anpassad undervisning vid komvux om sådan undervisning ingår som en del i den dagliga verksamheten.

9.11 Förhandsbesked enligt 16 § LSS

Om en person som tillhör LSS personkrets vill bosätta sig i en annan kommun, ska kommunen enligt 16 § LSS efter den enskildes ansökan lämna förhandsbesked om rätten till insatser enligt 9 § LSS. Detta gäller oavsett var den enskilde har sin bosättning (folkbokföring).

Syftet med bestämmelsen är att underlätta för personer med funktionsnedsättning och för familjer med barn och ungdomar med funktionsnedsättning att kunna flytta mellan kommuner, och att kunna planera att flytta.

En ansökan om förhandsbesked från en enskild ska behandlas på samma villkor som om han eller hon redan var bosatt i kommunen. Skälen till varför den enskilde vill flytta saknar betydelse. Avsikten att flytta till kommunen måste dock vara klar och bestämd och den enskilde kan inte begära förhandsbesked av flera kommuner samtidigt (prop. 1992/93:159 s. 185).

Vid utredningen av ansökan om förhandsbesked ska det framgå vilken insats ansökan avser, om den enskilde tillhör personkretsen och om denne har behov av insatsen för att uppnå goda levnadsvillkor.

I RÅ 2004 ref. 110 ges viss vägledning om rätten att flytta till annan kommun. HFD har uttalat att behovet av bostad undantagsvis kan betraktas som tillgodosett om den enskilde redan har en sådan insats i en närbelägen kommun. Det är enligt HFD tydligt att omständigheter som geografisk belägenhet och möjligheter till förflyttning kan spela roll vid bedömningen av om den enskildes behov av bostad redan är tillgodosett. Likaså om det är fråga om angränsande kommuner med mycket korta avstånd och den enskilde redan bor i en bostad med särskild service som i praktiken inte ligger mera avlägset från de aktiviteter eller annat som denne önskar utnyttja i den nya kommunen. Utrymmet för att ta hänsyn till i vilken mån behovet redan är tillgodosett i hemkommunen torde dock vara ytterst begränsat. När det gäller flytt mellan kommuner på större avstånd från varandra torde frågan överhuvudtaget inte uppkomma.

I staden tillämpas att den enskilde inte kan vända sig till flera stadsdelsnämnder samtidigt. Vilken stadsdelsnämnd som ska handlägga en ansökan om förhandsbesked regleras i stadens

riktlinjer för ärendansvar. Om beslutet avser bostad med särskild service sker erbjudande om bostad på samma sätt som om den enskilde var bosatt i Stockholm. Det innebär att bostad kan erbjudas i hela staden.

Enligt stadens riktlinjer för ärendansvar fördelar Kontaktcenter funktionsnedsättning ansvaret för ansökningar om förhandsbesked enligt 16 § LSS avseende bostad med särskild service för vuxna eller annan särskilt anpassad bostad för vuxna enligt 9 § 9 LSS. Andra ansökningar enligt 16 § LSS ska handläggas av den stadsdelsnämnd där den enskilde vill bosätta sig. För mer information se rubrik *Rutin för fördelning av ansökningar enligt 2 a kap. 8 § SoL om bostad med särskild service för vuxna samt förhandsbesked enligt 16 § LSS avseende bostad med särskild service för vuxna eller annan särskilt anpassad bostad för vuxna enligt 9 § 9 LSS*.

9.11.1 Beslut

Beslut om förhandsbesked om rätten till insatser enligt 9 § LSS fattas enligt 16 § LSS. Det är viktigt att beslut om förhandsbesked registreras korrekt i stadens dokumentationssystem.

Ett förhandsbesked gäller i sex månader räknat från den dag då de insatser som förhandsbeskedet omfattar blir tillgängliga för den enskilde. Eftersom de flesta insatser enligt LSS är tillgängliga direkt i samband med att ett beslut om förhandsbesked fattas bör förhandsbeskedet normalt sett gälla sex månader från och med beslutsdatum. När det gäller till exempel rätt till bostad med särskild service enligt LSS bör förhandsbeskedets giltighetstid däremot räknas från och med det datum den enskilde får ett erbjudande om plats i ett boende.

Stadsdelsnämnden är skyldig att utan dröjsmål förbereda och planera de insatser som ett förhandsbesked ger den enskilde rätt till om denne bosätter sig i kommunen.

Ansvaret för hemkommunen upphör inte förrän den nya kommunen påbörjar verkställigheten av beviljade insatser efter ett förhandsbesked. Den enskilde ges därmed en möjlighet att avstå från att välja den nya kommunen om den erbjudna verkställigheten inte överensstämmer med den enskildes önskemål. Se RÅ 2007 ref. 62 II och RÅ 2010 ref. 91 om kommunens möjlighet att utforma insatser på lämpligt sätt.

10. Bistånd enligt SoL

10.1 Allmänna mål i SoL

Den som inte själv kan tillgodose sina behov eller kan tillgodose dem på annat sätt har rätt till bistånd av socialnämnden för sin försörjning (försörjningsstöd) och för sin livsföring i övrigt.

Biståndet ska utformas så att det stärker hans eller hennes möjligheter att leva ett självständigt liv. Genom bistånd enligt lagen ska den enskilde tillförsäkras en skälig levnadsnivå. Med "livsföring i övrigt" avses alla de behov som den enskilde kan ha för att uppnå en skälig levnadsnivå och som inte omfattas av försörjningsstödet. Vilka insatser som ingår i begreppet bedöms individuellt i varje enskilt fall (prop. 2000/01:80 s. 92).

Socialtjänstlagens mål är att främja en utveckling som syftar till jämlikhet i levnadsvillkor, solidaritet och trygghet. Verksamheten ska syfta till att öka den enskildes möjligheter att ta del av samhällets gemenskap och förebygga uppkomsten av social ohälsa och begränsa den enskildes behov av stöd och hjälp. Socialtjänsten ska särskilt inrikta sig på att frigöra och utveckla enskildas egna resurser utan att ta över den enskildes eget ansvar. Självbestämmande och integritet betonas.

Utöver de allmänna målen innehåller socialtjänstlagen särskilda bestämmelser för olika grupper. Socialtjänsten ska bland annat verka för att människor som av fysiska, psykiska eller andra skäl möter betydande svårigheter i sin livsföring får möjlighet att delta i samhällets gemenskap och att leva som andra. Socialtjänsten ska även medverka till att den enskilde får en meningsfull sysselsättning och får bo på ett sätt som är anpassat efter den enskildes behov av särskilt stöd. Kommunen ska därför inrätta bostäder med särskild service för de i målgruppen som behöver det (5 kap. 7 § SoL).

10.1.1 God kvalitet i SoL

Av 3 kap. 3 § SoL framgår att insatser inom socialtjänsten ska vara av god kvalitet, det ska finnas personal med lämplig utbildning och kvaliteten i verksamheten ska systematiskt och fortlöpande utvecklas och säkras. Kravet på god kvalitet gäller i både privat och offentlig verksamhet inom socialtjänsten och i såväl myndighetsutövning som i de insatser som ska utföras. Av 3 kap. 5 § SoL framgår att socialnämndens insatser för den enskilde ska utformas och genomföras tillsammans med honom eller henne.

Portalparagrafen i SoL slår fast att socialtjänstens verksamhet ska bygga på respekt för människornas självbestämmanderätt och integritet. Socialtjänstens arbete och utformning av insatser ska alltid utgå från den enskildes behov och livssituation. När åtgärder rör barn ska hänsyn till vad barnets bästa kräver särskilt beaktas (1 kap. 2 § SoL). I förarbetena anges andra nödvändiga faktorer för god kvalitet, såsom rättssäkerhet, medinflytande och en lättillgänglig vård och service.

10.2 Rätten till bistånd enligt SoL

Enligt 4 kap. 1 § SoL har den som inte själv kan tillgodose sina behov eller kan få dem tillgodosedda på annat sätt rätt till bistånd av socialnämnden för sin försörjning och för sin livsföring i övrigt.

Den enskilde ska genom biståndet tillförsäkras en skälig levnadsnivå.

Observera att innan ett avslag görs på en ansökan om bistånd enligt SoL till följd av funktionsnedsättning med motiveringen att behovet kan tillgodoses på annat sätt, ska särskilt prövas om det verkligen är realistiskt att behovet kan tillgodoses på annat sätt.

Bedömningen av skälig levnadsnivå när det gäller livsföringen i övrigt för gruppen människor med funktionshinder enligt 5 kap. 7 § SoL ska ta sin utgångspunkt i vad som är skäligt för att människor med funktionsnedsättning ska kunna delta i samhällets gemenskap och leva som andra. Den individuella bedömningen ska därför klargöra vad som krävs för att den enskilde ska uppnå skälig levnadsnivå i bemärkelsen att trots sin funktionsnedsättning kunna delta i samhällets gemenskap och leva som andra. I bedömningen ska även vägas in vad som krävs för att den enskilde ska kunna frigöra och utveckla sina egna resurser enligt 1 kap. 1 § SoL. Den enskildes individuella situation ska jämföras med situationen för andra människor utan funktionsnedsättning i samma ålder. Om den sökta insatsen rör barn ska barnets bästa särskilt beaktas.

Många människor med funktionsnedsättning har ett långvarigt och ibland livslångt behov av bistånd enligt SoL i form av insatser såsom hemtjänst, bostad med särskild service, ledsagning m.fl.

Detta ska vägas in i den individuella skälighetsbedömningen. Stödets kvalitet och omfattning ska leda till att den enskildes behov uppfylls.

Med bistånd avses enligt 4 kap. 1 § SoL bistånd för sin försörjning (försörjningsstöd) och för sin livsföring i övrigt.

Med *bistånd för sin livsföring i övrigt* avses alla de olika behov som den enskilde kan ha för att tillförsäkras en skälig levnadsnivå och som inte omfattas av försörjningsstödet.

10.3 En kommuns möjlighet att ge bistånd enligt 4 kap. 2 § SoL

En kommun kan ge bistånd utöver vad som följer av 4 kap. 1 § SoL, om det finns skäl för det. Beslut fattas i dessa fall med stöd av 4 kap. 2 § SoL. Beslut som fattas med stöd av 4 kap. 2 § SoL är inte något bistånd som kommunen är skyldig att utge enligt lag eller föreskrift. För att en nämnd ska kunna ge bistånd med stöd av 4

kap. 2 § SoL krävs att kommunfullmäktige har beslutat om riktlinjer som reglerar en mer långtgående rätt till insatsen eller biståndet än vad som följer av lagar och praxis.

I Stockholms stad har kommunfullmäktige beslutat om möjlighet att bevilja vissa insatser som normalt sett inte omfattas av rätten till bistånd enligt 4 kap. 1 § SoL enligt 4 kap. 2 § SoL. En prövning enligt 4 kap. 2 § SoL görs därmed i förhållande till stadens riktlinjer. Beslut som fattas med stöd av 4 kap. 2 § SoL kan inte överklagas genom förvaltningsbesvär, utan bara genom laglighetsprövning. Ett beslut att bevilja eller avslå en ansökan om bistånd enligt 4 kap. 2 § SoL ska föregås av ett beslut att avslå en ansökan om bistånd enligt 4 kap. 1 § SoL. Beslutet enligt 4 kap. 1 § SoL kan överklagas genom förvaltningsbesvär.

10.4 Hänvisning till LSS när den enskilde ansöker om SoL-insats

I 4 § LSS framgår att LSS inte innebär någon inskränkning i de rättigheter som den enskilde kan ha enligt någon annan lag. Detta innebär att det inte är möjligt att avslå en ansökan om bistånd enligt SoL med hänvisning till att behovet skulle kunna tillgodoses genom att den enskilde skulle kunna ansöka om LSS-insats. Se även HFD 2013 ref. 45.

10.5 Utländska medborgare

När det gäller bedömning av en utländsk medborgares rätt till insatser kan biståndsbedömningen påverkas bland annat av om personen har rätt att vistas i Sverige, vilket land personen kommer ifrån samt om personen omfattas av lagen (1994:137) om mottagande av asylsökande m.fl. (LMA).

När det gäller personer som ska likabehandlas med svenska medborgare vad gäller insatser enligt SoL måste nämnden, precis som för svenska medborgare, göra en bedömning av om Stockholm är bosättningskommun. I annat fall, till exempel om det är en person som är på tillfälligt besök i Stockholm, är nämndens ansvar begränsat till hjälp för att undvika akut nöd.

10.5.1 Olika personkategorier

Nedan redogörs för hur bedömningen kan göras för olika personkategorier:

Nordiska medborgare

Medborgare i Danmark, Finland, Norge och Island har rätt att vistas i Sverige utan uppehållstillstånd eller uppehållsrätt. Personer från dessa länder ska behandlas på samma sätt som svenska medborgare

vad gäller insatser enligt SoL, se lagen (1995:479) om nordisk konvention om socialt bistånd och sociala tjänster med bilaga.

Utländska medborgare med uppehållstillstånd

Utländska medborgare med uppehållstillstånd ska behandlas på samma sätt som svenska medborgare vad gäller insatser enligt SoL. Personer med uppehållstillstånd omfattas i normalfallet inte av LMA. Personer som har uppehållstillstånd enligt det s.k. massflyktsdirektivet och som inte är folkbokförda i Sverige omfattas dock av LMA trots att de har uppehållstillstånd (se närmare nedan under rubriken Utländska medborgare som omfattas av LMA).

EU/EES-medborgare med uppehållstillstånd eller uppehållsrätt

EU/EES-medborgare har rätt att resa till och vistas i Sverige under tre månader utan uppehållstillstånd. EU/EES-medborgare har också motsvarande rätt för längre tid förutsatt att de uppfyller villkoren för uppehållsrätt. Under vissa förutsättningar kan EU/EES-medborgare ha uppehållsrätt redan under den inledande tremånadersperioden.

EU/EES-medborgare kan ha uppehållstillstånd och ska då behandlas på samma sätt som svenska medborgare i biståndsprövningen. EU/EES-medborgare kan också ha uppehållsrätt. Uppehållsrätt skiljer sig från uppehållstillstånd på så sätt att det inte krävs något särskilt beslut från Migrationsverket för att ha uppehållsrätt. Nämnden måste i varje enskilt fall göra en egen bedömning av om förutsättningarna för uppehållsrätt är uppfyllda. En EU/EES-medborgare kan bl.a. ha uppehållsrätt i egenskap av arbetstagare eller arbetssökande (se vidare 3 a kap. 3 § UtIL och övriga bestämmelser i 3 a kap. UtIL).

Personer med uppehållsrätt ska behandlas på samma sätt som svenska medborgare vad gäller insatser enligt SoL.

Utländska medborgare utan uppehållsrätt eller uppehållstillstånd

En person som inte har uppehållstillstånd eller uppehållsrätt har som utgångspunkt bara rätt till bistånd för att undvika en akut nödsituation. Detta gäller oavsett om det rör sig om EU/EES-medborgare eller personer från andra länder. Bistånd för att undvika nöd beviljas med stöd av 4 kap. 1 § SoL om personen inte omfattas av LMA.

I vissa undantagssituationer har det bedömts finnas rätt till ett mer utvidgat bistånd (se HFD 2014 ref. 37 och HFD 2018 ref. 39).

Utländska medborgare som omfattas av LMA

Personer som befinner sig i någon form av migrationsprocess, t.ex. asylsökande, omfattas i många fall av LMA. Personer som omfattas av personkretsen i LMA har inte rätt till bistånd enligt 4 kap. 1 § SoL för förmåner av motsvarande karaktär som de som ges enligt LMA (1 § LMA).

Personer som omfattas av LMA ska som huvudregel få sina behov tillgodosedda genom Migrationsverket. Som utgångspunkt är kommunen därför förhindrad att bevilja bistånd enligt 4 kap. 1 § SoL till personer som omfattas av LMA. Detta gäller även nödbistånd (se HFD 2017 ref. 33). Kommunen har dock enligt 2 kap. 1 § SoL det yttersta ansvaret för alla som vistas i kommunen.

Det yttersta ansvaret innebär till exempel att ge stöd och hjälp i akuta situationer. Bistånd för att undvika nöd kan i dessa fall beviljas med stöd av 4 kap. 2 § SoL. Samma utredningsförfarande gäller som för andra sökande. En utredning av den enskildes situation ska vara utgångspunkten i prövningen av rätten till bistånd och en individuell bedömning ska alltid göras.

Socialtjänsten har ett särskilt ansvar för barn, i synnerhet barn som tillhör utsatta grupper. Om ansökan avser bistånd till ett barn eller om den enskilde har eller lever med barn ska detta särskilt beaktas.

När en ansökan enligt 4 kap. 1 § SoL avslås med hänvisning till Migrationsverkets ansvar enligt LMA måste en prövning även göras utifrån kommunens yttersta ansvar. Detta innebär att nämnden, även när Migrationsverket bedöms vara ansvarig huvudman, är skyldig att bevilja insatser för att undvika nöd eller sådan tillfällig hjälp som är behövliga i avvaktan på att Migrationsverket tar över ansvaret.

Biståndet beviljas i dessa fall med stöd av 4 kap. 2 § SoL.

Om en familj beviljas bistånd är det viktigt att täta uppföljningar görs och att man arbetar för en långsiktig lösning på situationen. Utifrån vikten av täta uppföljningar är det lämpligt att bevilja bistånd för kortare perioder i taget. Att arbeta för barnets bästa i ett långsiktigt perspektiv kan handla om att man behöver motivera familjen att ta kontakt med Migrationsverket, eftersom det i vissa fall kan vara möjligt för familjen att ansöka om asyl på nytt och därmed få rätt till LMA. I andra fall behöver familjen lösa situationen på annat sätt. Motivationsarbetet kan även handla om att motivera till kontakt med organisationer inom civilsamhället samt vid behov kontakt med hälso- och sjukvården.

Gränsdragningen mellan SoL och LMA

Bistånd enligt LMA lämnas i form av logi, bostadsersättning, dagersättning och särskilt bidrag. Kommunen ska inte ge bistånd

enligt 4 kap. 1 § SoL för förmåner av motsvarande karaktär som dessa bistånd. En ansökan om en sådan förmån ska därför avslås enligt 4 kap. 1 § SoL med hänvisning till att behovet ska tillgodoses av Migrationsverket genom LMA. Förmåner som inte omfattas av LMA prövas som en vanlig ansökan enligt 4 kap. 1 § SoL.

Det är inte självklart vilka insatser enligt SoL som ska anses motsvaras av förmåner i LMA. En bedömning måste göras i det enskilda fallet. Flera kammarrätter har dock bedömt att Migrationsverkets ansvar enligt LMA även innefattar att tillhandahålla boende med stöd som är nödvändigt på grund av t.ex. funktionsnedsättning eller hög ålder.²⁴ Det finns därför visst stöd för att ansökningar om bistånd för sådana behov ska avslås enligt 4 kap. 1 § SoL.

10.5.2 Ersättning för stöd och service

Av 18 § förordningen (2010:1122) om statlig ersättning för insatser för vissa utlänningar framgår att kommunen har rätt till ersättning för vissa kostnader för personer som omfattas av 5–5b §§. Kommunen har bland annat rätt till ersättning för stöd och hjälp i boendet och för särskilda boendeformer enligt SoL.

Ersättning för kostnader för insatser enligt **SoL** lämnas till kommunen från Migrationsverket om personen har behov av sådana insatser på grund av en sjukdom eller en funktionsnedsättning som personen hade när han eller hon först togs emot i en kommun eller som annars har ett direkt samband med personens situation som skyddsbehövande.²⁵

För mer information om återsökning av ersättning för kostnader för insatser enligt SoL kan stadens statsbidragshandläggare på arbetsmarknadsförvaltningen kontaktas.

10.6 Hjälp i hemmet

Syftet med hjälp i hemmet är att möjliggöra för den enskilde att trots sin funktionsnedsättning kunna fortsätta bo kvar hemma och där få det stöd, den service och den omvårdnad som denne behöver. Den enskilde ska så långt som möjligt få utnyttja sina egna resurser samt ges möjlighet att bevara eller utvidga sitt sociala och kulturella

²⁴ Se Kammarrätten i Jönköping den 10 januari 2020, mål nr 2654-19, Kammarrätten i Göteborg den 2 februari 2023, mål nr 4078-22 och den 31 maj 2023 i mål nr 31-23 samt Kammarrätten i Stockholms dom den 7 mars 2023 i mål nr 5834-22.

²⁵ www.migrationsverket.se

kontaktnät. Hjälp i hemmet kan till exempel vara insatser så som hemtjänst, boendestöd och ledsagning.

Den enskildes resurser och möjlighet att själv delta i göromålen ska beaktas i utredningen och vägas in i beslutet. Den enskildes möjlighet att upprätthålla och utveckla sin funktionsförmåga ska ingå som en naturlig del i bedömningen. Även möjligheter till bostadsanpassning och insatser genom regionens försorg ska utredas.

Den enskilde har rätt att få omvårdnad i hemmet även när behovet av hjälp och vård är omfattande. Den enskilde ska inte vara beroende av anhöriga eller andra närstående för att kunna bo kvar hemma. De egna önskemålen om hur hjälpen ska vara utformad ska vara vägledande. Den enskilde ska så långt det är möjligt beredas möjlighet att bo kvar och vårdas i hemmet till livets slut. Den enskilde har dock ingen ovillkorlig rätt att erhålla en viss bestämd insats.

I förarbetena till 4 kap. 1 SoL slås fast att den enskilde kan uttrycka önskemål om vilken insats denne föredrar och att detta ska beaktas så långt som möjligt. Av förarbetena framgår bl.a. följande (prop. 2000/01:80 s. 90 f.):

”Vid bedömningen av vilken insats som kan komma ifråga måste en sammanvägning göras av olika omständigheter såsom den önskade insatsens lämplighet som sådan, kostnaderna för den önskade insatsen i jämförelse med andra insatser samt den enskildes önskemål. Det kan enligt regeringens mening inte finnas en obegränsad frihet för den enskilde att välja sociala tjänster oberoende av kostnad. I både kommunens och den enskildes intresse ligger att biståndet ska utformas så att det svarar mot det mål man vill uppnå. Oftast innebär det att det råder samstämmighet mellan den enskilde och tjänstemannen om lämplig insats. I de fall det inte är möjligt måste tolkningen av begreppet skälig levnadsnivå ske mot bakgrund av rättighetsbestämmelsens grundläggande syfte d.v.s. en yttersta garanti för medborgarnas livsföring i olika avseenden. Detta utesluter emellertid inte att kommunen när likvärdiga insatser finns att tillgå, ges möjlighet att välja det billigaste alternativet”.

10.7 Boendeformer enligt SoL

Enligt 5 kap. 7 § SoL ska socialnämnden medverka till att den enskilde får bo på ett sätt som är anpassat efter dennes behov av särskilt stöd. Om behovet inte kan tillgodoses med stöd i det egna boendet ska kommunen erbjuda bostäder med särskild service till dem som av fysiska, psykiska eller andra skäl möter betydande svårigheter i sin livsföring och behöver ett sådant boende. Den enskildes behov avgör form av bostad.

10.8 Avgifter i samband med insatser enligt SoL

Avgifter för insatser enligt SoL regleras i stadens tillämpningsanvisningar för avgifter inom stöd och service till personer med funktionsnedsättning under 65 år. Dessa tillämpningsanvisningar innehåller de regler och tillämpningar som ska gälla för all avgiftshandläggning inom verksamhetsområdet funktionsnedsättning.

11. Insatser som kan beviljas med stöd av SoL

Socialtjänstlagen är formulerad som en målinriktad ramlag och är inte på samma sätt som LSS begränsad till vissa bestämda insatser. Det är inte möjligt att exakt räkna upp alla insatser eller behov som ska anses ingå. En individuell bedömning måste göras i varje enskilt fall.

I dessa riktlinjer återges de vanligast förekommande insatserna som beviljas till personer med funktionsnedsättning med stöd av SoL i Stockholms stad. I staden finns även särskilda riktlinjer för vissa insatser så som kontaktperson, medföljare vid semesterresa, kommunalt bostadsbidrag för personer med funktionsnedsättning (KBF), tränings- och försökslägenhet samt särskilt individanpassad stödinsats för att underlätta arbete eller studier. Även riktlinjer för utredning, dokumentation m.m. inom stadens socialpsykiatri kan i förekommande fall vara tillämpliga vid bedömning av rätt till insatser enligt SoL.

11.1 Hemtjänst

Hemtjänst är ett individuellt behovsprövat bistånd som omfattar insatser av servicekaraktär och personlig omvårdnad. Hemtjänsten ska vara flexibel och omvårdnadsinsatser ska präglas av kontinuitet för att kunna hantera omfattande och specifika behov som ger goda förutsättningar för ett värdigt och tryggt liv i den egna bostaden.

Hemtjänst kan inte utföras om den enskilde inte är hemma. Service som avser hemmets skötsel ska därför kunna erbjudas med så stor flexibilitet att en person med funktionsnedsättning inte ska behöva ta ledigt från arbete eller studier för tjänstens utförande.

11.1.1 Bedömning

Hemtjänstinsatser kan beviljas personer som till följd av funktionsnedsättning är i behov av hjälp i hemmet. Utgångspunkten är att den enskilde ska få möjlighet att leva som andra och kunna bo på ett sätt som är anpassat efter dennes behov av stöd och hjälp. Det ska alltid göras en individuell bedömning vilket kan innebära att det

finns rätt till fler eller färre insatser, alternativt mer eller mindre omfattande insatser.

Observera att om den enskilde har vårdnadsansvar för barn eller lever med barn är det viktigt att beakta behovet och utformningen av insatserna även ur ett barnrättsperspektiv.

Merkostnadsersättning och hemtjänst

Handläggaren ska i sin bedömning av rätt till hemtjänst som huvudregel bortse från om den enskilde har merkostnadsersättning. Hjälptbehov som tillgodoses genom annat samhällsstöd, exempelvis hemtjänst, beaktas inte av Försäkringskassan i bedömningen av merkostnadsersättning (50 kap. 6 § SFB). Den enskilde ska därför informeras om att ett beslut om hemtjänstinsatser kan påverka merkostnadsersättning för hjälptbehov. Den enskilde ska också informeras om att hemtjänstavgiften kan ge rätt till ersättning för merkostnader.

11.1.2 Beslut

I beslutet ska anges vilka hemtjänstinsatser den enskilde beviljats. Nedanför beslutstexten anges den beräknade tidsåtgången för att utföra de beviljade insatserna.

11.1.3 Anställning av anhörig

Stockholms stad medger inte anställning av anhörig för utförandet av beviljade hemtjänstinsatser annat än vid synnerliga skäl. Rätten till anställning av anhörig för utförande av hemtjänst regleras i stadens riktlinjer för hand-läggning inom stadens äldreomsorg.

11.1.4 Hemtjänstinsatser

Hemtjänst omfattar insatser av servicekaraktär och personlig omvårdnad. I följande avsnitt redovisas vad som enligt Stockholms stad kan vara utgångspunkter för vad som är nödvändigt för att uppnå skälig levnadsnivå. En individuell bedömning ska dock alltid göras.

Serviceinsatser

Serviceinsatser omfattar stöd eller praktisk hjälp med

- Hemmets skötsel.
- Städning.
- Tvätt.
- Disk.
- Inköp och ärenden.
- Hushållssopor och källsortering.

Hushållsgemensamma insatser

När båda sammanlevande makar eller sambor har behov av stöd kan insatser ges gemensamt för hushållet. Hushållsgemensamma insatser omfattar serviceinsatser, inklusive bäddning av gemensam säng, distribution av matlådor som inte innebär hjälp med uppvärmning och servering samt trygghetslarm med två larmklockor.

Städning

Hjälp med städning beviljas normalt för bostad om två rum och kök samt hygienutrymmen för ensamboende. För makar och sammanboende kan ytterligare ett rum ingå, även om paret har gemensamt sovrum. Ytterligare rum kan även ingå om den enskilde bor tillsammans med barn.

Beroende på vad den enskilde själv kan göra omfattar hjälp med städning normalt dammsugning och våttorkning av golv, dammtorkning, rengöring av kök och badrum.

I Stockholms stad ska den som beviljats hjälp med städning få sin bostad städad minst varannan vecka. Vid en individuell bedömning kan det vara skäligt att få städat oftare. Särskilda skäl kan till exempel vara astma, allergi, småbarn som vistas mycket på golvet, förflyttningshjälpmedel för utomhusbruk som förvaras inomhus, att den enskilde vistas mycket i hemmet eller antal personer som vistas i hemmet.

Kompletterande städning/tillsynsstädning

För den som bedöms vara i behov av ytterligare städinsatser kan kompletterande städning beviljas. Det kan exempelvis röra sig om daglig rengöring av hygienutrymmen.

Fönsterputs

För fönsterputs gäller samma förutsättningar som för städning angående antal rum i förhållande till om den en-skilde är ensamstående eller sammanboende. I Stockholms stad ska den som beviljats hjälp med fönsterputs få sina fönster putsade minst en gång per år. Vid en individuell prövning kan behov finnas av att få fönstren putsade oftare. Observera att dessa tillfällen är utöver ordinarie städtillfällen. Vilken eller vilka månader under året som fönsterputs ska utföras, ska framgå av genomförandeplanen som utföraren upprättar tillsammans med den enskilde.

Disk

Hjälp med disk kan vara att plocka i/ur en diskmaskin men det kan också handla om att diska för hand. Hur ofta den enskilde har behov av hjälp med disk kan variera utifrån personliga förhållanden.

Tvätt

Behovet av hjälp med tvätt kan variera beroende på den enskildes personliga förhållanden. Inkontinens och andra medicinska skäl kan till exempel göra att den enskilde behöver få tvättat oftare.

Textilvård

Behov av textilvård i form av strykning, mangling eller mindre lagning ska i förekommande fall beviljas som särskild insats i beslutet.

Sophantering och källsortering

Hur ofta den enskilde har behov av hjälp med sophantering och källsortering varierar utifrån personliga förhållanden. Hur den lokala lösningen av källsortering ser ut varierar också inom staden vilket handläggaren behöver ta hänsyn till vid bedömning och tidsberäkning av insatsen.

Samlat ansvar för hemmets skötsel

För den som har ett mer omfattande behov av serviceinsatser kan det vara svårt att ange alla sysslor i hemmet som den enskilde behöver hjälp med. Beslut om hjälp med städning kan då kompletteras så att det även innefattar ett samlat ansvar för allt som kan anses ingå i hemmets skötsel.

Inköp av dagligvaror

Inköp av dagligvaror innebär att få hem dagligvaror från närmsta livsmedelsbutik med fullgott sortiment. I Stockholms stad ska den som beviljats hjälp med inköp få denna hjälp utförd vid minst ett tillfälle per vecka. Den enskildes individuella behov avgör om det finns skäl att bevilja inköp oftare. Hjälp med andra inköp beviljas efter behov. Om den enskilde vill följa med och välja sina varor behöver handläggaren beakta detta i tidsberäkningen. Alternativt kan detta i vissa fall även kombineras med beviljade promenader och/eller ledsagning.

Bank- och andra typer av ekonomiska ärenden

Den som inte klarar av att sköta sin ekonomi och inte kan få behovet tillgodosett på annat sätt, bör i första hand använda betalservice och autogiro. I de fall den enskilde har behov av hjälp

med uttag av kontanter ska denne i första hand få hjälp till butik, bank eller bankomat för att själv göra uttagen.

Om det inte är möjligt för den enskilde att själv eller tillsammans med personal klara av sina ekonomiska göromål bör en legal företrädare, ombud med fullmakt, framtidsfullmaktshavare eller behörig anhörig vara den enskilde behjälplig. Om behörig företrädare saknas och/eller ännu inte utsetts får utföraren i nödfall tillfälligt hjälpa den enskilde med ekonomiska göromål som en del av stödet för att denne inte ska hamna i trångmål. Ansvar för sådana insatser ligger på ansvarig chef för aktuell hemtjänstutförare som ska ha rutiner för sparande av kvitton och ordnad dokumentation för insatser av denna typ.

Apoteksärenden

Hjälp med apoteksärenden avser hjälp med inköp av apoteksvaror för egenvård samt uttag av recept.

Andra ärenden

Hjälp med andra typer av inköp såsom inköp av kläder och skor kan beviljas som särskild insats utifrån den enskildes individuella behov.

Mat och måltider

Den som inte själv kan tillreda sin måltid och inte kan få behovet tillgodosett på annat sätt ska i första hand få hjälp med matlagning. Hänsyn ska tas utifrån medicinska, etiska, kulturella och religiösa skäl. Den enskilde ska få vara delaktig i sin måltidsförberedelse utifrån sin förmåga. Istället för att få hjälp med att tillreda sina måltider kan den enskilde välja att få matlådor levererade till bostaden. Behovet av övrig hjälp i samband med måltiden ska också beaktas i biståndsbedömningen.

Tillreda måltider

Måltidshjälp kan innebära att få:

- Hjälp med enklare matlagning eller med att värma mat.
- Hjälp med att tillreda frukost, lunch, mellanmål, middag och kvällsmål.
- Hjälp med dukning, servera mat, dela mat samt
- konsistensanpassning.
- Sällskap under måltider.
- Matdistribution

Den enskilde kan själv beställa matlådorna men även få hjälp med detta. Matlådor medför en merkostnad för den enskilde, vilket i

vissa fall kan påverka den enskildes val. I de fall den enskilde önskar få behovet av hjälp med mat tillgodosett genom en kombination av matlagning och matlådor behöver handläggaren beakta detta vid tidsberäkningen.

Följeslagare

Följeslagare kan behövas för att den enskilde ska kunna ta sig till och från exempelvis läkare och tandläkare. Det kan krävas att följeslagaren finns tillgänglig för att snabbt vara på plats för att hjälpa den enskilde hem, vilket ska beaktas vid tidsberäkningen. Vid följeslagning till läkare och tandläkare har följeslagaren inte i uppdrag att vara ombud för den enskilde. Det är vårdgivarens ansvar att informera den enskilde på ett sådant sätt att denne kan ta till sig informationen. Följeslagning för att uträtta ärenden kan också beviljas. Följeslagning är en hemtjänstinsats och utförs av hemtjänstutförare och ska därmed inte förväxlas med ledsagning för kulturella och sociala aktiviteter. Om den enskilde har behov av ledsagning eller ledsagarservice för att kunna delta i samhällets gemenskap och för att kunna leva som andra ska ett särskilt beslut om ledsagning enligt SoL eller ledsagarservice enligt LSS fattas. Ett särskilt beslut om ledsagning eller ledsagarservice kan fattas även om den enskilde har beviljats hemtjänst. Hänsyn ska tas till att ledsagning och ledsagarservice som särskild insats är avgiftsfri för den enskilde till skillnad från hemtjänst i form av följeslagare. Det kan också vara viktigt för den enskilde att inom stadens valfrihetssystem kunna välja en utförare av ledsagning eller ledsagarservice i stället för en hemtjänstutförare.

Personlig omvårdnad

Omvårdnadsinsatser innefattar personlig omvårdnad och psykosocialt stöd, det vill säga de insatser som behövs för att tillgodose den enskildes fysiska, psykiska, sociala och kulturella behov. Det kan också omfatta insatser för att kunna ha kvar sociala nätverk och för att bryta social isolering samt insatser för att känna trygghet och säkerhet i hemmet. Omvårdnadsinsatser kan också avse vissa hälso- och sjukvårdsinsatser som har bedömts utgöra egenvård. Den som inte själv, helt eller delvis, klarar av att sköta sin personliga omvårdnad utan stöttning eller hjälp av annan person kan beviljas bistånd för detta. Personlig omvårdnad ska utformas i samråd med den enskilde utifrån dennes behov och förmåga. Det är viktigt att hänsyn tas till den enskildes egna förutsättningar och önskemål.

Insatserna kan omfatta hjälp med att:

- Tvätta sig/sköta hygien/munvård.
- Klä på och av sig.
- Sköta toalettbehov.

- Äta och dricka - praktiskt och socialt stöd för att den enskilde ska få i sig mat och dryck.
- Förflytta sig.

Egenvård

Insatser som bedömts som egenvård kan ingå i beslut om biståndsinsatser.

11.1.5 Beställning av hemtjänst

Samtliga beställningar av hemtjänst ska skrivas i enlighet med vad som framgår av de särskilda anvisningar som finns för beställning och genomförande för hemtjänst.²⁶

Av beställningen ska de främsta orsakerna till att den enskilde behöver stöd och hjälp framgå samt vilken typ av insatser som den enskilde behöver hjälp med. Utformningen av de beviljade insatserna, samt när och hur dessa ska utföras, överläts till utföraren och den enskilde att komma överens om i genomförandeplanen. En beställning av hemtjänst ska därför inte precisera varje insats på detaljnivå utan ange en ram för insatserna. Ett sätt att uppnå detta är att tydligt beskriva den enskilde och vad denne klarar själv respektive behöver stöd eller hjälp med. Det kan till exempel handla om att beskriva att den enskilde behöver hjälp med samtliga måltider istället för att ange frukost, lunch, mellanmål, middag och kvällsmål specifikt eller att beskriva att den enskilde behöver hjälp vid samtliga toalettbesök kontinuerligt under dygnet utan att ange klockslag för dessa.

11.2 Hemtjänst i assistansliknande form för vuxna

Insatsen kan beviljas vuxna personer under 65 år som inte har rätt till personlig assistans enligt LSS eller till assistansersättning enligt SFB men som ändå har ett stort behov av kontinuitet och personlig omvårdnad som inte kan tillgodoses på annat sätt. För att insatsen ska komma ifråga bör den enskilde ha ett behov av hjälp med omvårdnadsinsatser som överstiger fem timmar i veckan. Vidare ska det finnas ett stort behov av att ett begränsat antal personer ger stöd. Insatsen kan till exempel aktualiseras när den enskilde har fått avslag på ansökan om personlig assistans på grund av att denne inte bedöms ha grundläggande behov i sådan omfattning som krävs för

²⁶ Anvisningar för beställning och genomförandeplan för hemtjänst Dnr: 3.1 - 470/2017

rätt till personlig assistans eller att funktionsnedsättningens varaktighet inte har kunnat styrkas. Det kan dock inte ställas något krav på att rätten till personlig assistans först ska ha prövats för att hemtjänst i assistansliknande form ska kunna bli aktuell.

Det ställs inte samma krav på varaktighet för hemtjänst i assistansliknande form som för personlig assistans. In-satsen innebär en ökad möjlighet till kontinuitet och ska säkerställa att ett begränsat antal personer ger stödet.

Beslut om hemtjänst i assistansliknande form fattas enligt 4 kap. 1 § SoL. Beslutet registreras på samma sätt som hemtjänst i paraplysystemet. Den enskilde har samma möjlighet att välja utförare som vid vanlig hemtjänst, det vill säga att det står den enskilde fritt att välja utförare bland de som staden upphandlat enligt LOV. Det ska framgå i beställningen att hemtjänsten ska utföras i assistansliknande form. Utförare av hemtjänst i assistansliknande form erhåller ersättning enligt de av kommunfullmäktige beslutade ersättningsnivåerna för hemtjänst.

11.3 Hemtjänst i assistansliknande form för barn

Biståndet ”Hemtjänst i assistansliknande form för barn” kan ges till barn upp till och med 17 år med funktions-nedsättning som inte har rätt till personlig assistans enligt LSS eller till assistansersättning enligt SFB men som ändå har ett stort behov av kontinuitet och personlig omvårdnad som inte kan tillgodoses på annat sätt.

Insatsen kan till exempel aktualiseras när den enskilde har fått avslag på ansökan om personlig assistans på grund av att denne inte bedöms ha grundläggande behov i sådan omfattning som krävs för rätt till personlig assistans eller att funktionsnedsättningens varaktighet inte har kunnat styrkas. Det kan dock inte ställas något krav på att rätten till personlig assistans först ska ha prövats för att hemtjänst i assistansliknande form för barn ska kunna bli aktuell.

En förutsättning för att insatsen ska beviljas är att barnet är i behov av stöd för omvårdnadsinsatser som inte om-fattas av normalt föräldraansvar. Föreligger dessa omständigheter ska stadsdelsnämnden, om behovet inte kan tillgodoses på annat sätt bevilja hemtjänst i assistansliknande form. Det stöd och den omvårdnad en förälder ger till ett barn utan funktionsnedsättning utgör riktmärke för vad som är att betrakta som normalt föräldraansvar. Det är hjälpbehovet utöver det som är normalt för ett barn i en viss ålder som utgör det merarbete som kan ligga till grund för rätten till insats.

Beslut om hemtjänst i assistansliknande form för barn fattas enligt 4 kap. 1 § SoL. Beslutet registreras på samma sätt som hemtjänst i paraplysystemet. Den enskilde har samma möjlighet att välja utförare som vid vanlig hemtjänst, dvs. det står den enskilde fritt att

välja utförare bland de som staden upphandlat enligt LOV. Utförare av hemtjänst i assistansliknande form erhåller ersättning enligt de av kommunfullmäktige beslutade ersättningsnivåerna för hemtjänst.

Observera att insatsen är kostnadsfri.

11.4 Trygghetslarm

Personburna trygghetslarm är ett viktigt tekniskt hjälpmedel för att öka tryggheten för den enskilde i sin bostad. Trygghetslarm har som syfte att ge en ökad trygghetskänsla genom att göra det möjligt för den enskilde att lätt få kontakt för hjälp i en akut situation.

Trygghetslarm ökar möjligheterna för personer med funktionsnedsättning att bo kvar i sin invanda miljö. Den som inte längre klarar av att hantera eller förstå innebörden av ett trygghetslarm bör få sina behov av trygghet tillgodosedda på annat sätt, till exempel genom utökade hemtjänstinsatser eller bostad med särskild service.

11.5 Hemvårdsbidrag

I Stockholms stad finns möjlighet till ekonomisk ersättning, i form av hemvårdsbidrag, till de personer vilkas anhöriga utför väsentligt merarbete som annars skulle utföras inom ramen för hemtjänst.

Merarbetet ska främst bestå av personlig omvårdnad och tillsyn samt vara av sådan art som man normalt inte hjälper varandra med inom familjen. Främst ska hjälpbehovet ha karaktär av individnära insatser som exempelvis hjälp med att sköta hygien, men också bestå av stor arbetsbörda förorsakad av sjukdom eller funktionsnedsättning. Behovet ska vara dagligen återkommande.

11.5.1 Hemvårdsbidrag och merkostnadsersättning

I bedömningen av rätt till hemvårdsbidrag ska handläggaren bortse från om den enskilde har merkostnadsersättning, om det inte av Försäkringskassans beslut står klart att merkostnadsersättningen helt eller delvis avser samma hjälpbehov som hemvårdsbidraget ska tillgodose. Ett sådant klargörande ska kunna ske utan någon mer ingående utredning.

Försäkringskassan ska, vid bedömningen av rätten till merkostnadsersättning enligt 50 kap. 6 § SFB, bortse från merkostnader för hjälpbehov som tillgodoses genom annat samhällsstöd. Hjälpbehov som tillgodoses av anhöriga eller närstående medräknas dock, även om den enskilde har hemvårdsbidrag. Däremot räknas inte ersättning från den enskilde till anhöriga eller närstående som en merkostnad som ger rätt till merkostnadsersättning.

11.5.2 Ersättningsgrupper

Grupp 1: Hjälp dagligen, 1-2 tillfällen, med omvårdnad och tillsyn

Grupp 2: Hjälp flera gånger om dagen, minst tre tillfällen, med omvårdnad och tillsyn

Grupp 3: Hjälp flera gånger om dagen med omvårdnad och tillsyn, även nattetid

Grupp 4: Hjälp med omvårdnad och tillsyn kontinuerligt alla tider på dygnet

11.5.3 Beslut om hemvårdsbidrag

Beslut om hemvårdsbidrag fattas enligt 4 kap. 2 § SoL men ska alltid föregås av en prövning enligt 4 kap 1 § SoL. Beslut ges till den som är i behov av vård och omsorg. Vid helt eller delvis avslag ska beslutet motiveras med att någon lagstadgad rätt till hemvårdsbidrag inte finns enligt SoL och att behovet, när så är aktuellt, kan tillgodoses genom hemtjänst. I beslutet ska det framgå att Stockholms stad enligt stadens riktlinjer, som ett alternativ till vissa hemtjänstinsatser, kan erbjuda hemvårdsbidrag efter en individuell prövning enligt 4 kap. 2 § SoL. Vid helt eller delvis avslag ska det också framgå att den enskilde inte heller efter en sådan prövning har ansetts berättigad till biståndet.

11.5.4 Utbetalning av hemvårdsbidrag

Hemvårdsbidraget betalas ut till den enskilde som fått beslutet. Den enskilde förutsätts ersätta den anhörige eller närstående som utför insatserna. Bidraget kan minskas till hälften om den enskilde har andra insatser såsom daglig verksamhet, dagverksamhet eller korttidsvård/korttidsboende. Bidraget kan också minskas till hälften under frånvaro exempelvis under sjukhusvistelse om frånvaron varat minst hälften av tiden under en månad.

Hemvårdsbidrag kan kombineras med avlösning och andra former av stöd till den som utför insatserna. Vid om-fattande omvårdnadsbehov kan hemvårdsbidrag kombineras med ytterligare hemtjänst.

11.5.5 Hemvårdsbidrag under tillfällig vistelse

Hemvårdsbidrag kan ges under tillfällig vistelse på annan ort, till exempel under semester eller vid besök hos släkt och vänner. Med semestervistelse avses vistelse på annan ort (även i annat land) under en sammanhängande tid av högst tre månader. Det är dock viktigt att beakta handläggarens möjlighet till insyn och uppföljningsansvar. En individuell bedömning ska göras i varje enskilt fall.

11.5.6 Uppföljning av hemvårdsbidrag

Handläggaren har ett uppföljningsansvar även när det gäller beslut om hemvårdsbidrag. Uppföljningsansvaret är viktigt men kan också vara svårt vid denna typ av insats. Vid uppföljningen är det särskilt angeläget att ta upp situationen både för den som får hemvårdsinsatserna och för den som utför insatserna. Den som utför insatserna kan även behöva andra stödinsatser än det ekonomiska bidraget.

11.6 Boendestöd

Boendestöd är en social och praktisk stödinsats som syftar till att stärka den enskildes förmåga att hantera sitt vardagsliv både inom och utanför det egna hemmet. Boendestöd kan exempelvis beviljas till personer med psykisk, neuropsykiatrisk, intellektuell eller kognitiv funktionsnedsättning som har behov av stöd för att upprätthålla och/eller utveckla resurser och färdigheter.

I boendestöd ingår att ge praktiskt stöd åt den enskilde i dennes vardag men också motivationsarbete och pedagogisk vägledning i syfte att upprätthålla och utveckla den enskildes resurser och färdigheter. Boendestöd är inte begränsat till hemmet utan omfattar också andra aktiviteter som kan bidra till den enskildes förmåga att klara vardagslivet. Det kan handla om olika former av vardags- och fritidsaktiviteter, hjälp i kontakter med myndigheter eller att hitta en meningsfull sysselsättning. Pedagogiska och kunskapsbaserade metoder ska användas i rehabiliterande syfte.

Observera att om den enskilde har vårdnadsansvar för barn eller lever med barn är det viktigt att beakta behovet och utformningen av insatsen även ur ett barnrättsperspektiv.

11.6.1 Beslut om boendestöd och insatsens utformning

Boendestöd beviljas normalt sett i antal timmar per månad.

Insatsen ingår i valfrihetssystemet inom socialpsykiatrin vilket innebär att den enskilde kan välja mellan lämpliga utförare av insatsen som är knutna till systemet och verksamma inom det område där den enskilde bor. Boendestöd ges som regel dagtid vardagar men utifrån den enskildes behov kan boendestöd även ges på kvällar och helger. Det kan vara aktuellt när den enskilde arbetar, studerar eller om måendet sviktar.

11.7 Ledsagning

Personer med funktionsnedsättning ska kunna delta i meningsfulla fritidsaktiviteter samt i kultur- och idrottsliv med möjlighet att leva som andra. Insatsen ledsagning innebär att en person med funktionsnedsättning får stöd av en annan person, ledsagare, i

samhället och syftar till att möjliggöra delaktighet i samhällslivet och kontakter med andra.

Utgångspunkten för den individuella bedömningen när det gäller ledsagning enligt SoL är att socialnämnden enligt 5 kap. 7 § SoL ska verka för att människor som av fysiska, psykiska eller andra skäl möter betydande svårigheter i sin livsföring ska kunna delta i samhällets gemenskap och leva som andra. I förarbetena till socialtjänstlagen beskrivs ledsagning som en insats som gör det möjligt att besöka vänner, delta i kulturlivet eller bara att promenera. Tillsammans med till exempel hemtjänst och sysselsättning ska ledsagning underlätta för den enskilde att kunna bo kvar hemma.

Ledsagning är en social tjänst som är knuten till aktiviteter utanför hemmet. Ledsagningen ska utformas så att den stärker den enskildes förmåga att leva ett självständigt liv och anpassas individuellt efter den enskildes behov. Insatsen kan också ges för att förebygga isolering och kan ha stor betydelse för enskildas möjligheter att utöva och delta i hälsofrämjande aktiviteter på fritiden. Exempel kan vara att besöka simhall, vistas i naturen, möjlighet att rida eller andra tränings- och intresseaktiviteter.

Behov av ledsagning för att göra klädinköp eller uträtta olika typer av ärenden kan också beviljas enligt SoL. Det finns avgöranden som innebär att aktiviteter som att gå ut och handla eller andra enklare vardagsaktiviteter, kan ingå i ledsagning om det är ett led i att komma ut i samhället bland andra människor.

Det ska vara möjligt att kombinera olika aktiviteter så som att till exempel ta en promenad och i samband med detta göra ett inköp av dagligvaror om den enskilde har behov av detta. Det kan därför bli aktuellt med andra aktiviteter än de som nämns i bistanndsbeslutet eller beställningen vilket är möjligt så länge målet med insatsen, dvs. delaktighet i samhället, uppfylls.

Ledsagning enligt SoL och funktionen följeslagare inom ramen för hemtjänst har olika syften men kan ibland användas för liknande ändamål. Det är därför viktigt att de inte förväxlas och funktionen följeslagare kan inte ersätta insatsen ledsagning när det gäller att möjliggöra den enskildes delaktighet i samhällslivet. Oavsett ålder har den enskilde rätt till den insats som bäst motsvarar dennes behov och önskemål. Den enskilde har alltid rätt att ansöka om insatsen ledsagning och få ett särskilt beslut om detta.

11.7.1 Behovsbedömning av ledsagning enligt SoL

Om den enskilde till följd av sin funktionsnedsättning inte själv kan tillgodose behovet och inte kan få behovet tillgodosett på annat sätt har den enskilde rätt till ledsagning. Det finns inte någon bestämmelse om ett högsta tak avseende antalet timmar, det är det

individuella behovet som ska vara avgörande för rätten till insats och omfattning.

Genom insatsen ska den enskilde tillförsäkras en skälig levnadsnivå, vilket i detta sammanhang avser att ledsagningen ska göra det möjligt för den enskilde att trots sin funktionsnedsättning kunna delta i samhällslivet och leva som andra.

Den enskildes intressen samt normala aktiviteter ska beaktas. Behovet kan vara större för en person som är helt beroende av ledsagning för att komma ut från hemmet. Det ska även beaktas att olika personer kan ha olika behov beroende på ålder. Till exempel kan ledsagning för personer i yrkesverksam ålder vara ett sätt att bli mer delaktig i samhällslivet som på sikt kan leda till ett mer aktivt liv med arbete och studier.

För äldre personer kan insatsen vara en möjlighet att bibehålla ett aktivt liv. När det gäller äldre personer behöver handläggaren beakta att behovet av insatsen kan öka i samband med att personen avslutar sitt yrkesliv eller att behovet inte längre är tillgodosett på grund av andra förändringar i den äldres liv. I syfte att motverka att den individuella behovsbedömningen påverkas av att den enskildes ärende överförs till äldreomsorgen ska samverkan kring äldre med behov av ledsagning genomföras mellan socialtjänst och äldreomsorg.

Om ledsagningen avser barn och ungdomar med funktionsnedsättning ska det behov som går utöver vad som är normalt föräldraansvar för ett barn utan funktionsnedsättning i samma ålder utgöra grund för bedömningen. I bedömningen ska hänsyn tas till att äldre barn/ungdomar ofta har behov av att göra aktiviteter tillsammans med någon annan vuxen än sina föräldrar.

Ledsagning syftar till att bryta eller motverka isolering som en funktionsnedsättning kan leda till. Om ansökan om ledsagning avser en vuxen som delar hushåll med en make/maka, partner eller med någon annan bör detta beaktas i bedömningen. Det ska dock beaktas att den enskilde har rätt att få stöd för att kunna utöva sina fritidsintressen och kulturella aktiviteter med mera på egen hand utan att för detta vara beroende av annan person i hushållet.

11.7.2 Bedömning av omfattning av insatsen och omkostnader för ledsagaren

För att kunna bedöma omfattningen av den enskildes behov av ledsagning och vilka eventuella omkostnader för ledsagaren som kan uppkomma bör följande utredas:

- Hur ser den enskildes aktuella livssituation ut?
- Har den enskilde till följd av sin funktionsnedsättning behov av ledsagning för att bryta eller motverka isolering?

- I vilka situationer behöver den enskilde ledsagning? Hur ofta? Hur lång tid?
- Behöver den enskilde ledsagning huvudsakligen för att kunna ta sig till och från aktiviteter, eller även under själva aktiviteten?
- Förväntas omkostnader för ledsagaren uppkomma?

Därefter gör handläggaren en samlad behovsbedömning av omfattningen i tid, räknat i timmar per månad och utifrån vad som krävs för att uppnå en skälig levnadsnivå. När det gäller denna bedömning har Stockholms stad inriktningen att det inte ska innebära skillnader vid bedömning av ledsagning enligt SoL och ledsagarservice enligt LSS. Rätt till insats föreligger inte om behovet kan tillgodoses på annat sätt.

11.7.3 Beslut om ledsagning

På beslutet ska omfattningen av den beviljade insatsen anges i timmar per månad. I Stockholms stad har den enskilde rätt att föra över outnyttjade timmar från en månad till nästkommande månader. Ramen för användande av timmar är tre månader, därefter påbörjas en ny tremånadersperiod. Timmar kan inte föras över mellan tremånadersperioderna. Den första tremånadersperioden påbörjas i och med att beslutets giltighetstid inleds. För mer information samt exempel på hur stadens modell för fördelning fungerar se bilaga 2 *Stadens modell för användande av timmar*

Timmarna får användas inom ramen för de behov som beslut om insatsen avser. Det kan således bli aktuellt med andra aktiviteter än de som nämns i beslut eller beställning vilket är möjligt så länge målet med insatsen uppfylls – delaktighet i samhället. Den enskildes möjlighet att föra över timmar innebär inte att han eller hon ska vara skyldig att spara timmar för att använda till särskilt ändamål. Det får aldrig förekomma att den enskilde uppmanas att spara timmar för att använda till särskilt ändamål, om detta innebär att de kontinuerliga aktiviteterna uteblir.

Observera att ersättning för omkostnader för ledsagaren inte kan ingå som en del i själva insatsen. I staden har enskilda med beslut om ledsagning rätt till ersättning för omkostnader för ledsagaren med upp till 300 kronor per månad.

För mer information om handläggning av omkostnadsersättning se avsnitt 12.8 Omkostnadsersättning för ledsagare vid ledsagning enligt SoL och ledsagarservice enligt LSS.

11.7.4 Beställning av ledsagning

I beställningen till utföraren ska omfattningen av den beviljade insatsen i antal timmar per månad samt syfte och mål framgå. Det

ska också framgå vilka behov av ledsagning som ska tillgodoses, det vill säga för vilken typ av aktiviteter den enskilde har beviljats insatsen och om den enskilde även behöver ledsagning under själva aktiviteterna. Det ska vidare framgå av beställningen om den enskilde har ett beslut om omkostnadsersättning samt vilka omkostnader för ledsagaren som kan bli aktuella.

Det är viktigt att dokumentation av insatsen visar att den enskilde har haft möjlighet att utnyttja rätten att spara timmar och att förfoga över de på sätt som anges i stadens riktlinjer och anvisningar.

11.7.5 Andra huvudmäns ansvar samt riksfärdtjänst

Arbetslivet

Personer med funktionsnedsättning ska ges förutsättningar att kunna delta i arbetslivet. Enligt huvudregeln ansvarar i första hand arbetsgivaren och Arbetsförmedlingen för de stödinsatser som ska möjliggöra detta. I det fall behovet inte kan tillgodoses på annat sätt och behovet ligger i linje med intentionerna för ledsagning, kan socialtjänsten efter en individuell bedömning bevilja sådant stöd.

Sjukresor

Om den enskilde inte kan resa med kollektivtrafik till vården kan han eller hon ha rätt till sjukresa. Det är vårdgivaren som beslutar om sjukresor.

Om sjukresa inte beviljas och den enskildes behov av att ta sig till en vårdgivare ligger i linje med intentionerna för ledsagning kan socialtjänsten, efter en individuell bedömning, bevilja sådant stöd om behovet inte kan tillgodoses på annat sätt. Om behovet inte ligger i linje med intentionerna för ledsagning kan socialtjänstens yttersta ansvar enligt 2 kap. 1 § SoL innebära att ledsagning trots detta beviljas enligt SoL.

Behov av stöd på sjukhus och vid läkarbesök

Det är regionen som ansvarar för den enskildes behov av stöd inom en sjukvårdsinrättning. Uppmärksammar socialtjänsten att detta ansvar inte uppfylls är detta något som kan tas upp i samverkan med regionen. Socialtjänstens yttersta ansvar enligt 2 kap. 1 § SoL kan dock innebära att ledsagning kan beviljas enligt SoL. Ledsagning enligt SoL kan även bli aktuellt vid besök hos vårdgivare som inte drivs och betalas av regionen eller som inte har avtal med regionen.

Riksfärdtjänst

Om den som söker tillstånd till riksfärdtjänst behöver ledsagare under resan, ska tillståndet gälla även ledsagaren. Det är däremot inte kommunens skyldighet att inom ramen för riksfärdtjänst

anordna ledsagare till resan. I de fall den enskilde inte kan ordna en ledsagare för resan finns möjlighet att ansöka om detta enligt SoL eller LSS.

Färdtjänstresa

Enligt 8 § lagen om färdtjänst ska den enskildes tillstånd, för den som har behov av ledsagare under resorna, även omfatta ledsagaren.

Läs mer om färdtjänst på region Stockholms webbplats.

Tåg och flyg

Enligt särskilda EU-regler ska kostnadsfri ledsagning erbjudas på tågstationer och på alla flygplatser; vid incheckning, av- och påstigning samt i anslutning till annan resa. Information finns på Transportstyrelsens, SJ:s och stationsledsagnings webbplats samt hos flygbolagen.

11.8 Omkostnadsersättning för ledsagare vid ledsagning enligt SoL och ledsagarservice enligt LSS

När den enskilde behöver ledsagning för att kunna genomföra aktiviteter, såsom exempelvis biobesök, gå på teater, kafé eller restaurang, kan det samtidigt uppstå en kostnad för ledsagaren. Ersättning för omkostnader för ledsagare ingår inte som en del i själva insatsen (HFD 2011 ref. 8).

En kommun kan dock om det finns skäl för det lämna omkostnadsersättning för ledsagare som bistånd enligt 4 kap. 2 § SoL. Enligt staden är ett sådant skäl att personer med funktionsnedsättning ska kunna genomföra aktiviteter som andra utan merkostnader. Beslut om omkostnadsersättning för ledsagare fattas enligt 4 kap. 2 § SoL och verkställs i förhållande till visade omkostnader. Beslut som fattas med stöd av 4 kap. 2 § SoL grundar sig på kommunala riktlinjer och är inte något bistånd som kommunen är skyldig att utge enligt lag eller föreskrift. Beslut med stöd av 4 kap. 2 § ska ändå alltid föregås av prövning enligt 4 kap. 1 § eftersom den enskilde alltid har rätt till sådan prövning och därmed även möjlighet att överklaga.

I staden har enskilda med beslut om ledsagarservice enligt LSS eller ledsagning enligt SoL rätt till ersättning för omkostnader för ledsagaren med upp till 300 kronor per månad. De faktiska omkostnaderna ersätts i efterhand. Det är möjligt att använda omkostnadsersättningen flexibelt under en tremånadersperiod, men den får endast användas för ordinarie omkostnadsändamål. Den enskildes möjlighet att föra över omkostnadsersättning innebär inte någon skyldighet att spara för att använda till särskilt ändamål. Det

får aldrig förekomma att den enskilde uppmanas att spara omkostnadsersättning för att använda till särskilt ändamål, om detta innebär att de kontinuerliga aktiviteterna uteblir.

För att möjliggöra en mer kostsam aktivitet, d.v.s. utöver den ordinarie ersättningens nivå, gäller särskild handläggning.

11.8.1 Omkostnadsersättning utöver beviljad nivå

Den enskilde kan efter en individuell behovsprövning enligt 4 kap. 1 § SoL beviljas omkostnadsersättning för ledsagare för att kunna genomföra en mer kostsam aktivitet än vad som avses rymmas inom ramen för ordinarie omkostnadsersättning. Utgångspunkten är vad personer i allmänhet vanligen brukar göra, till exempel gå på en mer kostsam konsert eller teaterföreställning 1-2 gånger per år. Underlag för beslut ska innefatta ledsagarens omkostnader för till exempel entrébiljett, mat, eventuell reskostnad med mera. Beslut om omkostnadsersättning för en sådan kostsam enskild aktivitet fattas enligt 4 kap. 1 § SoL. Av beslutet ska det framgå vilken faktisk merkostnad som ska ersättas.

11.8.2 Utbetalning av ersättning för omkostnader för ledsagare

Beställaren betalar omkostnadsersättning enligt 4 kap. 2 § SoL till utföraren efter att denna har ersatt ledsagaren för dennes omkostnader. Utföraren ska enligt ersättningsmodellen ersätta ledsagarens omkostnader och redovisa dessa enligt stadens anvisningar. Utföraren ska på beställarens begäran visa underlaget för den omkostnadsersättning som fakturerats. Ersättningsmodellens anvisningar ska framgå i stadens förfrågningsunderlag för leverantörer i enskild regi inom LOV. Samma förfaringsätt tillämpas om den enskilde efter särskilt beslut enligt 4 kap. 1 § SoL har beviljats ytterligare omkostnadsersättning.

11.9 Medföljare vid semesterresa

Möjligheterna att bevilja bistånd enligt SoL eller insatser enligt LSS för medföljare vid semesterresa är enligt praxis begränsade. Kommunfullmäktige har därför med stöd av 4 kap. 2 § SoL beslutat om en utökad sådan möjlighet för personer med funktionsnedsättning i Stockholms stad. Denna möjlighet regleras i särskilda *riktlinjer för medföljare vid semesterresa*. Genom dessa riktlinjer ges personer med funktionsnedsättning i Stockholms stad en utökad rätt till stöd för att kunna åka på semester, jämfört med vad som följer av gällande rätt. Prövning ska först ske av rätt till insatsen enligt LSS eller 4 kap. 1 § SoL.

11.10 Avlösning i hemmet

Avlösning i hemmet är till för att anhöriga som stödjer och vårdar någon med stort omvårdnadsbehov ska få egen tid och vila. Det innebär att personal avlöser den som vårdar genom att ta över omvårdnadsansvaret under denna tid. Avlösning ska kunna ges både som en regelbunden insats och vid oförutsedda situationer. Det är ofta av stor vikt att kunna få avlösning med kort varsel. Avlösning kan beviljas till både barn och vuxna.

Omvårdnadsarbetet för barn med funktionsnedsättning kan vara mer omfattande än vad som är att betrakta som ”normalt” föräldraansvar. Det är som huvudregel detta merarbete som bedöms i handläggningen. Det lagliga föräldraansvaret kvarstår. Det är viktigt att uppmärksamma behovet av stöd och avkoppling också i ett längre perspektiv. Behovet av avlösning och avkoppling till följd av ett barns funktionsnedsättning kan variera över tid och se olika ut hos olika föräldrar. Behovet måste därför bedömas individuellt. Om föräldrarna har fler barn ska även dessa barns behov vägas in i bedömningen. Avlösning kan även vara en förutsättning för att föräldrarna ska kunna ägna sig åt barnets syskon.

Familjehemsföräldrar har också rätt till avlösning om behov finns och behovet inte kan tillgodoses på annat sätt.

Det är viktigt att beakta föräldrars eller anhörigas behov av stöd och avlösning, bland annat för att få möjlighet till avkoppling och kunna uträtta sysslor utanför hemmet. Föräldrar och syskon till barn med funktionsnedsättning behöver ofta avlösning för att kunna genomföra egna aktiviteter, till exempel studier, fritid, kultur.

11.10.1 Beslut om avlösning och insatsens utformning

I Stockholms stad beviljas avlösning i antal timmar per månad. Beviljad tid kan fördelas över månaden utifrån den anhöriges och den enskildes önskemål. Det är inte möjligt att spara och föra över timmar till nästkommande månad. Utgångspunkt för insatsen är den enskildes hem men behöver inte alltid utföras i den enskildes bostad. Om den enskilde är i behov av stöd för att klara egna utflykter och aktiviteter är insatsen ledsagning aktuell. In-satsen ska utformas utifrån den enskildes behov och önskemål och med stor flexibilitet. Önskemål vad gäller val av avlösare ska i möjligaste mån tillgodoses.

Observera att om det blir aktuellt med omkostnader för avlösaren prövas en sådan ansökan med stöd av 4 kap. 1 § SoL. För mer information se avsnitt 12.10 Omkostnadsersättning för avlösaren vid avlösning enligt SoL och avlösarservice enligt LSS.

11.10.2 Kompletterande beslut om avlösning för barnets syskon

Ibland är det angeläget att föräldrar får vila helt från omvårdnaden av barn, även från omvårdnaden av det funktionshindrade barnets syskon. En bedömning ska göras av hela familjens behov.

Kompletterande beslut om avlösning för barnets syskon fattas med stöd av 4 kap. 1 § SoL.

11.11 Omkostnadsersättning för avlösaren vid avlösning enligt SoL och avlösarservice enligt LSS

Utgångspunkten för avlösning enligt SoL och avlösarservice enligt LSS är den enskildes hem och det bör därför inte bli aktuellt med omkostnader för avlösaren. Även om avlösaren gör en kortare utflykt tillsammans med den enskilde i närområdet bör det normalt sett inte leda till några omkostnader för avlösaren. Det kan dock finnas situationer där den enskilde vid sådana utflykter har utlägg för avlösarens utgifter. I dessa fall kan en ansökan om omkostnadsersättning prövas med stöd av 4 kap. 1 § SoL.

Underlag för beslut ska innefatta avlösarens omkostnader för till exempel entrébiljett eller mat. Av beslutet ska det framgå vilken faktisk merkostnad som ska ersättas.

Beställaren betalar omkostnadsersättning till utföraren efter att denna har ersatt avlösaren för dennes omkostnader. Utföraren ska ersätta avlösarens omkostnader och ska på beställarens begäran visa underlaget för den omkostnadsersättning som fakturerats.

11.12 Kontaktperson

Handläggning av insatsen kontaktperson enligt SoL regleras i riktlinjer för stadens kontaktverksamhet enligt SoL, LSS och LVU.

11.13 Stöd när anhöriga vårdar den enskilde

Enligt 5 kap. 10 § SoL är ansvarig nämnd skyldig att erbjuda stöd för att underlätta för de personer som vårdar en närstående som är äldre, eller som stödjer en närstående som är långvarigt sjuk eller har funktionshinder. Syftet är framför allt att minska anhörigas fysiska och psykiska belastning (prop. 2008/09:82). Med närstående avses i detta sammanhang den enskilde.

Den anhöriges situation och behov av stöd behöver uppmärksammas tidigt. Handläggaren ansvarar för att lämna information till den anhörige om rätten att få stöd för egen del.

Genom stödet kan anhöriga få en förbättrad livssituation så att risken för ohälsa minskas. Anhörigas behov av stöd eller avlösning ska uppmärksammas på ett tidigt stadium i ärenden som rör barn, ungdomar och vuxna med funktionsnedsättning. Det är viktigt att stödet anpassas till målgruppen och anhörigas individuella behov. Förhållningssätt och bemötande ska vara förtroendeingivande och stödjande.

11.13.1 Indirekt stöd

Den enskilde kan ansöka om stöd för egen del enligt SoL eller LSS. Indirekt stöd utgörs av insatser till den enskilde men som även kan ses som ett stöd till den anhöriga. Det är den enskilde som ansöker om stöd och insatserna ska föregås av en utredning och ett beslut.

Exempel på insatser och bistånd som den enskilde för egen del kan ansöka om för att samtidigt underlätta för anhöriga är framförallt avlösning/avlösarservice och korttidsvård/korttidsvistelse men även andra insatser såsom hemtjänst, personlig assistans, ledsagning/ledsagarservice, sysselsättning, dagverksamhet eller daglig verksamhet kan innebära stöd och avlösning för anhöriga även om syftet med insatserna inte är att avlasta anhöriga.

Observera att insatser enligt ovan endast kan begäras av den enskilde eller företrädare.

11.13.2 Direkt stöd

Om den anhörige önskar få insatser som är direkt anpassade till dennes behov kan en egen ansökan om stöd göras. Det finns inga begränsningar när det gäller vilket stöd den anhörige kan ansöka om. En anhörig som vill ansöka om stöd för egen del ska vända sig till den egna stadsdelsnämnden eller kommunen med sin ansökan. Ett biståndsbedömt stöd riktat till en anhörig föregås av utredning och behovsbedömning enligt 4 kap. 1 § SoL i en egen akt. I dokumentation ska det anges att insatsen ges som anhörigstöd.

11.14 Bostad med särskild service

Bostad med särskild service enligt SoL är en permanent boendeform och kan utgöras av gruppboende, serviceboende eller vård- och omsorgsboende med olika inriktning eller profil. Personer med funktionsnedsättning som inte omfattas av LSS men som på grund av sin funktionsnedsättning är i behov av en bostad med särskild service kan beviljas insatsen enligt SoL.

Bostad med särskild service i form av vård- och omsorgsboende är avsett för personer där andra boendeformer eller omvårdnad i

hemmet inte längre är möjligt. Vård- och omsorgsboendet ska förutom god omvårdnad också kunna erbjuda möjlighet till utevistelse och andra aktiviteter. Alla som vill ska erbjudas eget rum.

11.15 Korttidsboende enligt SoL

Tillfällig vistelse på ett särskilt boende är ett komplement till olika former av stöd i hemmet. Beslut om korttids-boende kan fattas för viss tidsperiod eller för regelbundna tidsintervall. Korttidsboende kan exempelvis beviljas den som uppfyller något av nedanstående kriterier:

- Den som har ett omfattande omvårdnadsbehov och där handläggaren anser sig behöva ytterligare bedömning om framtida behov och omvårdnadsinsatser än vad som framkommit vid utskrivning från sjukhus. Syftet är att ge handläggaren bättre beslutsunderlag.
- Den som bor i ordinärt boende och som tillfälligt är i behov av mer omfattande omvårdnadsinsatser. Syftet är att den enskilde återhämtar sig och kan återgå till bostaden.
- Den som vårdas av anhörig, som bor i gemensamt hushåll, som är i behov av avlastning. Syftet är att avlasta den som vårdar.
- Den som bedömts vara i behov av bostad med särskild service och som väntar på att god man eller förvaltare tillsätts. Syftet är att tillgodose den enskildes behov av stöd i avvaktan på att den enskilde får en legal företrädare som kan avveckla den enskildes ordinarie boende och möjliggöra en flytt till bostad med särskild service.
- Den som har ett så omfattande behov av vård och omsorg att den enskildes individuella behov inte kan tillgodoses i den egna bostaden under en pågående bostadsanpassning. Syftet är att den enskilde kan bo kvar i sin ordinarie bostad efter vistelsen på korttidsboendet.

11.16 Placering för vård eller boende

Enligt 6 kap. 1 § SoL ska socialnämnden ansvara för att personer som är i behov av vård eller boende i annat hem än det egna, kan tas emot i ett familjehem eller i ett hem för vård eller boende (HVB). Nämnden har även ansvar för att personen får god vård.

11.16.1 HVB

Med HVB avses ett av socialtjänsten upphandlat hem som tar emot enskilda för vård eller behandling i förening med ett boende (3 kap. 1 § SoF).

Vistelsen i ett HVB är avsedd att pågå under en kortare tid och ska vara en del i en längre boendeplanering. I ett HVB finns personal dygnet runt. Om en person med funktionsnedsättning placeras på ett HVB är det angeläget att det finns personal som har kompetens att ge adekvat stöd utifrån den enskildes funktionsnedsättning.

Läs mer i Stockholms stads riktlinjer för handläggning inom socialpsykiatri samt riktlinjer Handläggning av egenavgifter för vuxna i hem för vård eller boende (HVB) familjehem m.m.

11.16.2 Familjehem

Med familjehem för vuxna avses ett enskilt hem som på uppdrag av socialnämnden tar emot vuxna för vård och omvårdnad och vars verksamhet inte bedrivs yrkesmässigt. Bistånd till placering i familjehem för vuxna kan ges till personer över 18 år. Placeringen kan antingen avse vård och behandling (stöd- och hjälpinsatser av behandlingskaraktär) eller stöd och omvårdnad (andra stöd- och hjälpinsatser).

Läs mer i Stockholms stads riktlinjer för handläggning inom socialpsykiatri samt riktlinjer Handläggning av egenavgifter för vuxna i hem för vård eller boende (HVB) familjehem m.m.

11.17 Stödboende för vuxna

Inom socialpsykiatri används begreppet stödboende för olika slags boenden.

11.17.1 Stödboende inom LOV

Ett stödboende för personer med psykisk funktionsnedsättning består av ett antal lägenheter integrerat i ett bostadsområde. I nära anslutning till stödboendet ska finnas tillgång till gemensamhetslokal. Insatsen riktar sig till personer som behöver mer stöd i sitt boende än vad som normalt sett fungerar att ge i hemmet. Ersättningens storlek varierar utifrån hur mycket stöd den enskilde får av personalen. Storleken räknas ut genom att handläggaren gör en resursmätning. Stödboende inom LOV erbjuder stöd på vardagar fram till kl. 19 och på helgen fram till kl. 14. Som regel ges inte stöd på natten. Om stöd på natten behövs tillfälligt ska den beställande enheten betala en extra summa som regleras i kommunfullmäktiges budget. Klienten tecknar ett hyreskontrakt och betalar hyra, men i övrigt är insatsen avgiftsfri. Stödboendet kan ses som en mellanform mellan ett helt självständigt boende och ett boende i en gruppbostad.

För mer information se stadens riktlinjer för handläggning inom socialpsykiatri samt riktlinjer för handläggning av egenavgifter för vuxna i hem för vård eller boende (HVB) familjehem m.m.

11.17.2 Socialförvaltningens stödboenden

Socialförvaltningen driver egna stödboenden vars huvudsakliga inriktning är att medverka i den enskildes process ur hemlöshet. Dessa boenden riktar sig till kvinnor och män som till följd av hemlöshet, missbruk, psykisk ohälsa eller andra svårigheter behöver stöd från socialtjänsten. Socialförvaltningens stödboenden har som regel personal dygnet runt. Frukost, lunch och middag serveras. Det är som regel enkelrum med eller utan egen toalett. På socialförvaltningens boenden tecknar den enskilde inget hyreskontrakt utan betalar en egenavgift för boendet.

För mer information se stadens riktlinjer för handläggning inom socialpsykiatri samt riktlinjer för handläggning av egenavgifter för vuxna i hem för vård eller boende (HVB) familjehem m.m.

11.17.3 Boende genom SHIS

SHIS Bostäder är Stockholms stads bostadssociala resurs. SHIS erbjuder boendelösningar och behovsanpassat stöd för att ge dem som står utanför den ordinarie bostadsmarknaden möjlighet till en egen bostad. SHIS Bostäder tillhandahåller bland annat avtalat boende, boende med stöd, boende med stöd och nolltolerans samt boende för personer med erfarenhet av relationsvåld.

För mer information om olika boendeformer samt handlägningsprocess se SHIS hemsida.

11.18 Försöks- och träningslägenheter

Försöks- och träningslägenheter är en resurs för vuxna personer som på grund av missbruks-, psykiska eller andra allvarliga sociala problem behöver stöd från socialtjänsten för att erbjudas, klara och behålla ett eget boende.

För mer information se stadens särskilda riktlinjer för handläggning av försöks- och träningslägenheter.

11.19 Sysselsättning

Enligt 5 kap. 7 § SoL ska socialnämnden medverka till att människor som av fysiska, psykiska eller andra skäl möter betydande svårigheter i sin livsföring får meningsfull sysselsättning.

Personer med funktionsnedsättning som inte omfattas av LSS personkrets 1 eller 2 och som har svårt att klara ett arbete eller utbildning kan ansöka om bistånd i form av sysselsättning enligt SoL. Den enskilde ska kunna erbjudas sysselsättning av god kvalitet. Utbudet ska kunna variera från enklare till mer avancerade

uppgifter. Insatsen ska ha ett klart syfte för den enskilde och ge stöd att upprätthålla och utveckla sina resurser. Omvårdnad ingår inte i sysselsättning enligt SoL.

Insatsen ingår i valfrihetssystemet inom socialpsykiatri vilket innebär att den enskilde kan välja mellan lämpliga utförare av insatsen som är knutna till systemet.

För mer information om sysselsättning se riktlinjer för utredning, dokumentation m.m. inom stadens socialpsykiatri.

11.20 Dagverksamhet

För personer som inte bedöms kunna klara ett arbete och som har behov av meningsfull sysselsättning där om-vårdnad ingår kan dagverksamhet enligt SoL vara ett alternativ. Dagverksamhet kan beviljas den som på grund av sjukdom eller funktionsnedsättning har behov av tillsyn, social gemenskap, stimulans och meningsfulla aktiviteter. Dagverksamhet kan underlätta vardagen för den enskilde genom att skapa struktur och syftar också till att bryta ofrivillig ensamhet och social isolering samt kan därmed möjliggöra kvarboende i det egna hemmet. Personer med demenstillstånd eller andra sjukdomar eller funktionsnedsättningar kan ha behov av biståndsbedömd dagverksamhet för att behålla psykiska och fysiska funktioner samt förebygga social isolering. Vidare kan dagverksamhet också beviljas i syfte att avlasta anhörig som vårdar den enskilde. Dagverksamhet kan beviljas i de fall den enskilde har behov av stöd och hjälp som inte kan tillgodoses på exempelvis öppna mötesplatser/träffpunkter.

11.21 Kommunalt bostadsbidrag för personer med funktionsnedsättning (KBF)

KBF syftar till att underlätta för personer med funktionsnedsättning att kunna få och behålla en bostad som är lämplig med hänsyn till funktionsnedsättningen. Bostadsbidraget är ett åtagande från stadens sida och utgör ett komplement till statliga förmåner som avser bidrag till bostadskostnad, såsom bostadsbidrag, bostadstillägg och boendetillägg. Principerna för det kommunala bostadsbidraget regleras i särskilda riktlinjer *KBF - Kommunalt bostadsbidrag för personer med funktionsnedsättning*.

Det är av stor vikt att handläggare informerar enskilda som kan antas ha rätt till KBF om möjligheten att ansöka om bidraget.

11.22 Ansökan om insatser enligt SoL i annan kommun

Personer som önskar flytta till en annan kommun har i vissa fall rätt att få sin ansökan om insatser prövad i den kommunen i förväg (2 a kap. 8 och 9 §§ SoL).

Detta gäller om den enskilde:

- till följd av hög ålder, funktionsnedsättning eller allvarlig sjukdom har ett varaktigt behov av omfattande vård- eller omsorgsinsatser och därför inte kan bosätta sig i den andra kommunen utan att de insatser som den enskilde behöver lämnas, eller
- på grund av våld eller andra övergrepp behöver flytta till en annan kommun men inte kan göra det utan att de insatser som den enskilde behöver lämnas.

En ansökan ska behandlas som om den enskilde var bosatt i inflyttningskommunen. Ansökan ska prövas i två steg, det vill säga först prövas om den enskilde omfattas av rätten enligt 2 a kap. 8 § SoL. Därefter prövas behovet av insatser enligt 4 kap. 1 § SoL, se HFD 2014 ref 5.

I staden tillämpas att den enskilde inte kan vända sig till flera stadsdelsnämnder samtidigt. Vilken stadsdelsnämnd som ska handlägga en ansökan enligt 2 a kap. 8 § SoL regleras i stadens riktlinjer för ärendeansvar.

11.22.1 Ansökan om bostad med särskild service enligt SoL

Enligt stadens riktlinjer för ärendeansvar fördelar Kontaktcenter funktionsnedsättning ansvaret för ansökningar enligt 2 a kap. 8 § SoL när ansökan avser bostad med särskild service. För mer information se rubrik *Rutin för fördelning av ansökningar enligt 2 a kap. 8 § SoL om bostad med särskild service för vuxna samt förhandsbesked enligt 16 § LSS avseende bostad med särskild service för vuxna eller annan särskilt anpassad bostad för vuxna enligt 9 § 9 LSS*.

11.22.2 Andra ansökningar

Andra ansökningar enligt 2 a kap. 8 § SoL ska handläggas av den stadsdelsnämnd där den enskilde vill bosätta sig.

11.22.3 Ansökan på grund av våld eller andra övergrepp

Fördelning av ansökningar enligt 2 a kap. 8 § SoL när en person behöver byta kommun på grund av våld eller andra övergrepp hanteras enligt särskild rutin. För mer information se *Riktlinjer Ärendansvar mellan stadsdelsnämnderna inom individ- och familjeomsorgen, äldreomsorgen och omsorgen om personer med funktionsnedsättning*.

12. Övriga frågor

12.1 Bidrag till bostadsanpassning

Bidrag till bostadsanpassning kan ges till personer med funktionsnedsättning som behöver anpassa grundläggande funktioner i sin bostad. Generellt gäller att det är viktigt att på ett tidigt stadium beakta behov av bostadsanpassning i alla utredningar som rör insatser i hemmet. Bostadsanpassningsbidrag handläggs av Stockholms stadsbyggnadskontor. Handläggaren ska informera den enskilde om möjligheten till bostadsanpassning och om vart denne kan vända sig.

Genom bidrag till anpassning av bostäder kan personer med funktionsnedsättning ges möjlighet till ett självständigt liv i eget boende. Enligt 5 § lagen (2018:222) om bostadsanpassningsbidrag lämnas bostadsanpassningsbidrag för att anpassa och komplettera fasta funktioner i och i anslutning till en bostad. Bidrag lämnas dock inte om behovet kan tillgodoses med hjälpmedel som erbjuds av regionen eller kommunen enligt hälso- och sjukvårdslagen (2017:30).

För mer information om bostadsanpassningsbidrag se Stockholms stads bostadsförmedling AB hemsida.

12.1.1 Bostadsanpassning i särskilda boendeformer

Bostadsanpassningsbidrag lämnas inte för åtgärder i sådana bostäder som avses i 5 kap. 5 § andra stycket och 7 § tredje stycket SoL och i 9 § 8 och 9 LSS.

Av prop. 2017/18:80 s.33 framgår att om den enskilde genom åldrande eller av någon annan orsak förvärvat funktionsnedsättningar efter att ha beviljats en särskild boendeform så har vårdgivaren ansvaret för att göra individuella anpassningar av boendet. Enligt förarbetena bör vårdgivaren vid de situationerna diskutera med den en-het som beviljat insatsen enligt SoL eller LSS om hur de nya behoven kan tillgodoses på bästa sätt. Det får i dessa fall övervägas om bostaden ska anpassas genom vårdgivarens försorg, genom bistånd enligt socialtjänstlagen eller om personen

bör flytta till ett annat särskilt boende som kan tillgodose de nya behoven.

Om det är stadsdelsnämnden som ska stå för anpassningen är det den enhet som ska bekosta anpassningen som ansvarar för att praktiskt anlita en hantverkare för att genomföra anpassningen.

Inför en eventuell anpassning i en bostad med särskild service kan LSS-hälsan vara behjälplig med bedömning och rekommendation gällande vad som kan göras.

Inför en eventuell bostadsanpassning av en annan särskilt anpassad bostad ska kontakt tas med habiliteringen eller primärvården för bedömning av vilka anpassningar som behöver göras.

Det är viktigt att göra en bedömning av om behovet kan tillgodoses genom hjälpmedel istället för att anpassa bostaden.

12.2 Förmedling av bostad efter ansökan om förtur

Den enskilde har möjlighet att ansöka om förtur till bostad hos Stockholms stads bostadsförmedling. I sådant fall ansvarar bostadsförmedlingen för behovsbedömning och beslut om förtur på medicinska och sociala grunder. Om den enskilde ansöker om medicinsk eller social förtur ska handläggaren vid behov vara behjälplig med ett intyg som beskriver den enskildes funktionsnedsättning och behov av anpassad bostad. Det är viktigt att intyget är sakligt och opartiskt. Handläggaren ska sedan hjälpa den enskilde med ansökan om förtur hos bostadsförmedlingen och med att inhämta och bifoga nödvändiga intyg från behandlande läkare, arbetsterapeut m.fl. inklusive handläggarens eget intyg.

12.3 Syn- och hörselinstruktör

En syn- och hörselinstruktör har till uppgift att ge hjälp till självhjälp och stödja förmågan hos personer med syn- och/eller hörselskador att klara eget boende och i övrigt leva ett så normalt liv som möjligt. I instruktörens arbete ingår att utarbeta former för anpassning i det dagliga livet. Målet är att den enskilde efter träning ska klara ett mer självständigt liv. Efter träning tillsammans med instruktören kan den enskilde i många fall lära sig behärska olika sysslor som han eller hon har svårt med. När en person med syn- eller hörselskada ansöker om hjälp i hemmet är det angeläget att handläggaren redan i utredningssituationen informerar den enskilde om möjligheten att få hjälp av en syn- och hörselinstruktör. Den enskilde kan själv ta direkt kontakt med en heminstruktör. Syn- och hörselinstruktören är avgiftsfri.

12.4 Hjälp med egenvård och hälso- och sjukvårdsuppgifter

Av HSL framgår att regionen har huvudansvaret för hälso- och sjukvård men att kommunerna har ett visst ansvar i särskilda boenden och daglig verksamhet/dagverksamhet. Vid gränsdragningen mellan insatser enligt LSS och SoL och hälso- och sjukvårdsuppgifter är det viktigt att skilja på insatser som är att betrakta som egenvård och på insatser som kräver delegation.

Bestämmelser om egenvård regleras i lagen om egenvård.

12.4.1 Delegering av hälso- och sjukvårdsuppgifter

Åtgärder som enligt ansvarig legitimerad yrkesutövare inom hälso- och sjukvård endast kan utföras av viss behörig personal eller kräver viss hälso- och sjukvårdsutbildning eller mer omfattande instruktion och handledd träning kan utgöra sådan hälso- och sjukvård som behöver delegeras för att kunna utföras av någon annan än den ansvarige. Det är patientansvarig som avgör detta. För att hemtjänstpersonal, personliga assistenter, vårdare m.fl. ska kunna utföra hälso- och sjukvårdsåtgärder krävs en delegering från ansvarig hälso- och sjukvårdspersonal, i regel en sjuksköterska inom primärvården. Det finns dock inte något krav på att en utförare måste ta emot en delegering. Staden utger ingen ersättning till privata utförare som åtar sig att utföra hälso- och sjukvårdsåtgärder. Om en kommunal utförare åtar sig att utföra hälso- och sjukvårdsuppgifter i samband med personlig assistans ska krav på ekonomisk ersättning från regionen alltid övervägas. Beställaren ska inte bevilja någon extra tid för hälso- och sjukvårdsåtgärder som delegerats till en utförare.

12.4.2 Egenvård

Enligt lagen (2022:1250) om egenvård är egenvård en hälso- och sjukvårdsåtgärd som behandlande hälso- och sjukvårdspersonal har bedömt att en patient kan utföra själv eller med hjälp av någon annan (se 2 § lagen om egenvård).

Av Socialstyrelsens meddelandeblad²⁷ framgår att det inte finns några detaljerade bestämmelser i lagen om egenvård om hur en egenvårdsbedömning ska utföras eller vad som ska ingå i en sådan bedömning. Regler om bl.a. dokumentation finns istället i andra lagar och författningar på hälso- och sjukvårdens område, regler som också gäller vid egenvårdsbedömningar.

²⁷ Socialstyrelsens Meddelandeblad – Ändrade regler vid egenvård - Nr 1/2023

Av förarbetena framgår att regeringen ansåg att det övergripande ansvar som åligger huvudmännen vad gäller hälso- och sjukvård redan framgår av HSL och patientsäkerhetslagen (2010:659), PSL. En egenvårdsbedömning enligt lagen om egenvård är, till skillnad från utförandet av egenvård, hälso- och sjukvård enligt HSL. HSL och andra lagar och regler på hälso- och sjukvårdens område gäller därför också vid egenvårdsbedömningar. Detta innebär bland annat att egenvårdsbedömningen ska dokumenteras.

Egenvård kan jämföras med omvårdnadsinsatser som kan utföras av personal inom socialtjänsten och i verksamhet enligt LSS, till exempel hemtjänstpersonal, personliga assistenter, vårdare m.fl. utan delegering. Den enskilde ansöker hos socialtjänsten om hjälp med de insatser som bedömts vara egenvård. För att säkerställa att de insatser som den enskilde ansöker om har bedömts som egenvård ska detta styrkas genom underlag. Vid svårigheter att få nödvändigt underlag och bedömning kan kommunen med den enskildes samtycke tillskriva patientansvarig alternativt begära underlag från den enskilde som har rätt att få detta underlag från patientansvarig. Enligt HFD måste det klart framgå av beslutsunderlaget att legitimerad hälso- och sjukvårdspersonal har bedömt att den enskilde kan utföra åtgärden själv eller med hjälp av någon annan för att en hälso- och sjukvårdsåtgärd ska kunna beaktas vid bedömningen av om rätt föreligger till personlig assistans, HFD 2021 ref. 11. HFD:s dom är även tillämplig vid bedömning av andra insatser såsom hemtjänst.

Om en person behöver insatser från både socialtjänsten och hälso- och sjukvården kan det bli aktuellt att upprätta en samordnad individuell plan (SIP) enligt 2 kap. 7 § SoL och 16 kap. 4 § HSL, om den enskilde samtycker till det.

12.5 Tandvårdsstödsintyg

Enskilda som har behov av nödvändig tandvård kan få ett tandvårdsstödsintyg som berättigar till besök hos valfri tandläkare eller tandhygienist. Den som har ett tandvårdsstödsintyg betalar samma avgift som inom hälso- och sjukvården och kostnaden ingår i högkostnadsskyddet. Personer som omfattas av LSS och samtidigt har en beviljad insats från socialtjänsten samt personer med ett varaktigt behov av omfattande vård- och omsorgsinsatser har rätt till uppsökande verksamhet och nödvändig tandvård. Det är i första hand handläggare eller chef inom kommunernas äldre- och funktionshinderomsorg som utfärdar tandvårdsstödsintyg. Det är därför viktigt att handläggaren känner till kriterierna för tandvårdsstödsintyg och säkerställer att enskilda som har rätt till nödvändig tandvård får information om detta samt får ett intyg utfärdat.

Det är av stor vikt att handläggare informerar enskilda som har rätt till tandvårdsstöd om möjligheten att få ett sådant intyg utfärdat.

För mer vägledning gällande behovsbedömning och kriterier för rätt till tandvårdsstödsintyg se Överenskommelse om samverkan vid uppsökande verksamhet (munhälsobedömning och munvårdsutbildning) och nödvändig tandvård på Storsthlns webbplats.

12.6 Ansvarsfördelning mellan kommuner

I 2 a kap. SoL och i 16-17 §§ LSS finns bestämmelser om kommunernas ansvar för stöd och hjälp till den enskilde och om ansvarsfördelningen mellan bosättningskommunen och vistelsekommunen. Reglerna syftar till att förtydliga kommunernas ansvar och därigenom skapa bättre förutsättningar för att undvika tvister och stärka den enskildes rättssäkerhet samt underlätta för den enskilde i kontakten med kommuner.

För mer information om bestämmelserna och tillämpning av dessa se Socialstyrelsens handbok Handläggning och dokumentation, SKR:s Cirkulär 11:29 och Socialstyrelsens meddelandeblad (nr 3/2011) Ansvarsfördelning mellan bosättningskommun och vistelsekommun – nya bestämmelser den 1 maj 2011.

12.6.1 Särskilda regler vid tillfälliga vistelser i annan kommun upp till sex månader

Om den enskilde vistas en kortare tid i en annan kommun och till följd av hög ålder, funktionsnedsättning eller allvarlig sjukdom behöver stöd och hjälp för detta kan bosättningskommunen begära viss hjälp med utredning och utförandet från vistelsekommunen. Beslut om stöd- och hjälpinsatser under kortare vistelse i annan kommun fattas av bosättningskommunen. Vistelsekommunen är skyldig att på bosättningskommunens begäran bistå med den utredning som bosättningskommunen behöver för att kunna pröva den enskildes behov av stöd och hjälp (2 a kap. 6 § SoL).

Bestämmelse om vistelsekommunens ansvar att hjälpa till med utredning och verkställa beslut gäller även insatser enligt 9 § LSS (jmf 16 a §).

Bosättningskommunen kan till exempel behöva hjälp med att informera sig om vilka förhållanden som gäller på plats och förvissa sig om att insatserna är genomförbara. För resterande del av utredningen svarar bosättningskommunen. Eftersom vistelsekommunen är skyldig att lämna information kan uppgifter lämnas utan hinder av sekretess. Stöd för att bryta sekretessen finns i 10 kap. 2 § OSL.

Det är viktigt att bosättningskommunen samråder med vistelsekommunen så att frågor som kan påverka verkställigheten utreds och i god tid informerar vistelsekommunen om vistelsen. Vistelsekommunen ansvarar för att den dokumentation som ska ske i samband med genomförandet utförs och för att regler om rapportering av missförhållanden enligt lex Sarah följs på samma sätt som när en kommun sluter avtal om att tillhandahålla tjänster åt en annan kommun. Vid en rapport av missförhållanden blir i dessa fall två nämnder berörda.

Vistelsekommunen väljer om insatsen ska verkställas i egen regi eller om kommunen genom avtal ska låta någon annan utföra den. Bosättningskommunen kan även välja att utreda ärendet på egen hand och att själv utföra insatsen, antingen med egen personal eller genom avtal med utförare i enskild regi.

Begäran om hjälp med verkställighet

Vid en begäran från Stockholms stad om att vistelsekommunen ska vara behjälplig med verkställandet av beslutade insatser ska följande bifogas:

- Beställning.
- Information om stadens ersättningssystem.
- Begäran om verkställighet.
- Mall för manuell tidsrapportering.

Tillfällig vistelse i Stockholms stad

Begäran om hjälp med verkställighet görs av bosättningskommunen till vistelsekommunen (Stockholms stad). Den stadsdelsnämnd som den enskilde ska vistas i ansvarar för att bistå med den hjälp som bosättningskommunen begär.

För den som vistas tillfälligt i Stockholms stad är stadens valfrihetssystem inte tillgängligt. Handläggaren gör en beställning till ansvarig stadsdelsnämnds kommunala utförare. Om det finns flera kommunala utförare inom stadsdelsnämnden ska beställning göras till den utförare som ligger närmast vistelseadressen. Om ansvarig stadsdelsnämnd inte har en kommunal utförare ska beställning göras till den kommunala utförare som ligger närmast vistelseadressen.

I dagsläget måste all dokumentation som rör de insatser staden utför åt andra kommuner göras manuellt då det inte är möjligt att dokumentera i stadens verksamhetssystem. Det är inte heller möjligt för kommunala utförare av hemtjänst att tidsregistrera utförd tid via ParaGå.

Avgifter och ersättningar när vistelsekommunen verkställer beslut på bosättningskommunens begäran

Om insatsen är avgiftsbelagd betalar den enskilde avgift till bosättningskommunen på samma sätt som när han eller hon vistas i och får sitt bistånd i bosättningskommunen.

Av 2 a kap. 7 § SoL framgår att om en bosättningskommun har begärt verkställighet enligt 6 § 2 SoL ska bosättningskommunen ersätta vistelsekommunen för verkställighetskostnaderna. Ersättningen ska betalas enligt den ersättningsnivå som bosättningskommunen tillämpar för motsvarande insatser. Samma bestämmelse gäller när en bosättningskommun begärt verkställighet enligt 16 a § 2 LSS vilket framgår i 16 b § LSS. Bosättningskommunen ska inte lämna ersättning för den eventuella hjälp med utredningen som vistelsekommunen bistått med.

Vistelsekommunen ansvarar för skyldigheten att betala särskild avgift så snart bosättningskommunen har begärt att vistelsekommunen ska verkställa beslut. Har bosättningskommunen begärt att vistelsekommunen ska verkställa beslut så är både bosättningskommunen och vistelsekommunen skyldig att rapportera till IVO om beslut som inte har verkställts. Båda kommunerna är också skyldiga att lämna statistikrapport till kommunfullmäktige. Det är dock endast bosättningskommunen som har en skyldighet att rapportera till kommunens revisorer.

12.6.2 Vistelser längre tid än sex månader i annan kommun

Om den enskilde på eget initiativ vistas en längre tid i en annan kommun, det vill säga längre tid än sex månader, så begränsas vistelsekommunens ansvar till det stöd och den hjälp som denne kan behöva i akuta situationer. I dessa fall kan bosättningskommunen inte begära att vistelsekommunen ska bistå med verkställighet och utredning. Bosättningskommunen kan i dessa fall sluta avtal med någon annan om att utföra kommunens uppgifter inom socialtjänsten, till exempel en annan kommun (vistelsekommunen) och lämna ersättning enligt avtal.

12.7 Överflyttning av ärenden enligt SoL

En kommun som anser att ett ärende ska flyttas över ska skriftligt begära överflyttning hos den andra kommunen (2 a kap. 10–12 §§ SoL). Den andra kommunen ska skriftligt och utan dröjsmål meddela sin inställning. Ett ärende ska flyttas över om den enskilde har starkast anknytning till den andra kommunen och det med hänsyn till den enskildes önskemål, hjälpbehovets varaktighet och övriga omständigheter framstår som lämpligt. Om kommunen inte svarat eller om kommunerna inte kommer överens får den kommun

som begärt överflyttning av ärendet ansöka om detta hos IVO (2 a kap. 11 § SoL).

12.8 Skyddade personuppgifter

Inom stadens verksamheter hanteras en stor mängd personuppgifter. Varje stadsdelsnämnd måste göra en nog-grann genomgång av sin verksamhet och upprätta anvisningar för hanteringen av skyddade personuppgifter inom den egna verksamheten om det krävs utöver den stadsövergripande policyn. Varje stadsdelsnämnd ansvarar för att det finns fungerande rutiner och arbetssätt för att hantera skyddade personuppgifter inom socialtjänsten. Om en person med funktionsnedsättning lever med skyddade personuppgifter och är i behov av insatser enligt SoL eller LSS är det nödvändigt att anpassa utredning, beslut och verkställighet med hänsyn till dennes situation.

12.9 Tillståndsplikt för verksamhet som bedrivs med stöd av LSS och SoL

En enskild person får enligt 23 § LSS inte utan tillstånd av IVO yrkesmässigt bedriva verksamhet enligt 9 § 2-10 LSS. Bestämmelsen gäller även om den enskilde beviljats assistansersättning enligt 51 kap. SFB.

Ett bolag, en förening, en samfällighet, en stiftelse eller en enskild individ får enligt 7 kap 1 § SoL inte utan tillstånd av IVO yrkesmässigt bedriva

- verksamhet i form av stödboende eller hem för vård eller boende enligt 6 kap.,
- verksamhet i form av boenden som motsvarar dem som avses i 5 kap. 5 § andra och tredje styckena eller 5 kap. 7 § tredje stycket,
- verksamhet i form av hem för viss annan heldygnsvård,
- verksamhet i form av hem eller öppen verksamhet för vård under en begränsad del av dygnet, oavsett var verksamheten bedrivs,
- verksamhet som har till uppgift att till socialnämnden föreslå familjehem och jourhem till barn samt som lämnar stöd och handledning till sådana hem som tar emot barn, eller
- hemtjänst.

Att tillstånd finns ska alltid kontrolleras av handläggaren i samband med att en insats ska verkställas.

12.10 Rapporteringsskyldighet av ej verkställda beslut

Bestämmelser om rapporteringsskyldighet och särskild avgift finns för kommuner som ansvarar för beslut om bistånd enligt SoL och insatser enligt LSS. Syftet är att påverka kommunerna att verkställa beslut om bistånd och insatser utan oskäliga dröjsmål. En kommun kan aldrig hänvisa till resursbrist som skäl för att inte verkställa ett beslut eller en gynnande dom eller för att avslå en ansökan om bistånd eller begäran om insatser.

I 16 kap. 6 f-h §§ SoL och 28 f-h §§ LSS finns bestämmelser om nämndens skyldighet att till IVO och till kommunens revisorer rapportera alla gynnande nämndbeslut enligt 4 kap. 1 § SoL och 9 § LSS som inte har verkställts inom tre månader från dagen för beslutet. Rapporteringsskyldigheten omfattar även gynnande beslut som inte har verkställts på nytt inom tre månader från den dag verkställigheten avbrutits. I Stockholm stad ansvarar varje stadsdelsnämnd för sådan rapportering.

Stadsdelsnämnderna ska samtidigt med rapporteringen till IVO och stadens revisorer skicka avidentifierade kopior på rapporterna till socialförvaltningen. Socialförvaltningen sammanställer sedan en statistikrapport som redovisas i ett ärende till socialnämnden.

Ärendet behandlas därefter i kommunfullmäktige.

12.11 Inlämning av personuppgifter om LSS för officiell statistik

Enligt 15 a § LSS ska kommunen årligen lämna ut vissa personuppgifter om enskilda som beviljats insatser enligt 9 § LSS till Socialstyrelsen för framställning av officiell statistik. Den officiella statistiken ska finnas för allmän information, utredningsverksamhet och forskning. Statistikinsamlingen har stor ekonomisk betydelse för staden. I staden görs statistikinsamlingen centralt av stadsledningskontoret. Stadsdelsnämnderna ansvarar för att de uppgifter som registrerats i Paraplysystemet är fullständiga och korrekta.

12.12 Anmälnings- och rapporteringsskyldighet

Bestämmelser om sekretess inom socialtjänsten finns i OSL. Sekretess gäller inom socialtjänsten för uppgift om en enskilds personliga förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon närstående till denne lider men (26 kap. 1 § OSL). Sekretessen hindrar inte utlämnande av uppgifter när det finns en sekretessbrytande bestämmelse i lag eller förordning som exempelvis regeln om samtycke från den som

skyddas av sekretessen (12 kap. 2 § OSL). Inför utlämnande av uppgifter ska en sekretessprövning alltid göras.

Sekretess hindrar inte att en uppgift lämnas till en annan myndighet om uppgiftsskyldighet följer av lag eller förordning (10 kap. 28 § OSL). Nedan ges exempel på sådan anmälnings- och rapporteringsskyldighet.

12.12.1 Lex Sarah

Var och en som fullgör uppgifter inom socialtjänsten ska medverka till att den verksamhet som bedrivs och de insatser som genomförs är av god kvalitet. Alla medarbetare är skyldiga att omedelbart rapportera misstanke eller vetskap om missförhållanden som rör enskilda personer som får insatser inom den egna verksamheten. Skyldigheten att rapportera gäller även om det finns en påtaglig risk för missförhållanden. Denna bestämmelse kallas lex Sarah och finns reglerad både i SoL och LSS. Rapporteringsskyldigheten gäller också den som handlägger ärenden enligt SoL och LSS. Varje stadsdelsnämnd ska följa stadens riktlinjer för lex Sarah samt ha egna lokala rutiner för lex Sarah som utgår från dessa riktlinjer.

12.12.2 Barn som far illa

Alla medarbetare inom socialtjänsten är skyldiga att utan dröjsmål anmäla om de i sin verksamhet får kännedom om eller misstänker att ett barn far illa (14 kap. 1 § SoL). Anmälan lämnas till den enhet inom socialtjänstens verksamhet som utreder barnets behov. I tveksamma fall rekommenderas att individ- och familjeomsorgen konsulteras innan anmälan lämnas.

12.12.3 Lag (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall (LVM)

Myndigheter som i sin verksamhet regelbundet kommer i kontakt med personer med missbruks- och beroendeproblematik, är enligt 6 § LVM skyldiga att genast anmäla till socialnämnden om de får kännedom om att någon kan antas vara i behov av vård enligt LVM. Detta innebär att om en handläggare, som utreder behov av stöd och service till personer med funktionsnedsättning, får kännedom om att en enskild kan antas vara i behov av vård enligt LVM så ska denne lämna en anmälan till den enhet som utreder vuxnas behov av stöd för missbruk och beroende.

För mer information LVM, se Riktlinjer för handläggning av ärenden gällande vuxna med missbruks- och beroendeproblem.

12.12.4 Anmälan om god man eller förvaltare

Av 5 kap. 3 § SoF framgår att socialnämnden ska anmäla till överförmyndaren om den finner att god man eller förvaltare enligt föräldrabalken bör förordnas för någon, att någon inte längre bör ha förvaltare eller att förhållandena talar för att en förälder inte kommer att förvalta sitt barns egendom på ett betryggande sätt. Av 15 § 6 LSS framgår att det hör till kommunens uppgifter att anmäla till överförmyndaren dels när en person som omfattas av 1 § LSS kan antas behöva förmyndare, förvaltare eller god man, dels när ett förmynderskap, förvaltarskap eller godmanskap bör kunna upphöra.

Enligt 16 kap. 10 § föräldrabalken är socialnämnder och andra myndigheter skyldiga att på begäran lämna de uppgifter som behövs för överförmyndarens tillsynsverksamhet. Uppgiftsskyldigheten innebär att sådana uppgifter, enligt 10 kap. 28 § OSL, kan lämnas utan hinder av sekretess. Eftersom bestämmelsen uttryckligen kräver en begäran från överförmyndaren kan 16 kap. 10 § föräldrabalken inte användas för att lämna uppgifter på eget initiativ.

12.12.5 Personlig assistans

För bestämmelser om anmälnings- och underrättelseskyldighet som är särskilt kopplade till insatsen personlig assistans se avsnitt om *Personlig assistans*.

12.12.6 Felaktiga utbetalningar från välfärdssystemen

Enligt 3 § *lagen (2008:206) om underrättelseskyldighet vid felaktiga utbetalningar från välfärdssystemen* är bland annat kommuner skyldiga att underrätta den myndighet som fattat beslutet när de har anledning att anta att en ekonomisk förmån eller ekonomiskt stöd har beslutats eller betalats ut felaktigt eller med för högt belopp.

12.12.7 Polisanmälan

I stadsdelsnämndernas delegationsordningar finns bestämmelser om behörighet för polisanmälan. Sådan delegation krävs inte i en nödsituation. Det finns ingen generell sekretessbrytande bestämmelse eller uppgiftsskyldighet i förhållande till polisen. När nämnden lämnar information till polisen genom anmälan, efter förfrågan eller på annat sätt måste det därför göras en bedömning i det enskilda fallet av om det finns stöd för utlämnande i någon sekretessbrytande bestämmelse.

Enligt 10 kap. 21 § OSL kan nämnden utan hinder av sekretess göra en polisanmälan vid misstanke om brott mot barn som inte fyllt 18 år. En förutsättning är att det rör sig om brott som avses i brottsbalkens kapitel om brott mot liv och hälsa, mot frihet och frid

eller sexualbrott eller att det rör sig om brott som avses i lagen (1982:316) med förbud mot könsstympning av kvinnor.

Enligt 10 kap. 23 § OSL har nämnden även möjlighet att göra polisanmälan vid misstanke om brott för vilket straffet är lägst ett år, vid misstanke om försök till brott för vilket straffet är lägst två år eller vid försök till brott för vilket det inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i ett år, om gärningen innefattat försök till överföring av sådan allmänfarlig sjukdom som avses i 1 kap. 3 § smittskyddslagen.

Vid brott som begås mot verksamhet som bedrivs enligt SoL kan polisanmälan göras utan hinder av sekretess (10 kap. 2 § OSL och 12 kap. 10 § SoL). Detta gäller även brott som begås mot verksamhet som bedrivs enligt LSS. Som huvudregel är det viktigt att polisanmäla misstanke om att brott är begånget i samband med en insats som ges enligt SoL eller LSS.

Om polismyndigheten hör av sig till nämnden och begär uppgifter ska uppgifterna lämnas ut om inte uppgiften är sekretessbelagd eller det skulle hindra arbetets behöriga gång (6 kap. 5 § OSL). Om uppgifterna som polisen begär omfattas av sekretess enligt 26 kap. 1 § OSL krävs att det finns någon sekretessbrytande bestämmelse som är tillämplig.

Kontakt med polisen i nödsituationer

Om det krävs för att avvärja brott eller i en nödsituation för att avvärja fara för liv, hälsa eller värdefull egendom kan polis tillkallas utan samtycke från den enskilde. Utrymmet för att hänvisa till nöd är mycket begränsat. Det rättsliga stödet för detta finns i brottsbalken (24 kap. 4 § brottsbalken). Innebörden av bestämmelsen är att sådant som i normala fall skulle utgöra brott mot tystnadsplikten ska vara straffritt om förutsättningarna för nöd är uppfyllda.

Anmälan vid misstanke om bidragsbrott

Enligt 6 § bidragsbrottslagen (2007:612) ska myndigheter som anges i 1 § samma lag, bland annat kommuner, göra en anmälan till Polismyndigheten om det kan misstänkas att brott enligt bidragsbrottslagen har begåtts. Denna uppgiftsskyldighet är sekretessbrytande. För mer information om bidragsbrott se särskilda riktlinjer om felaktiga utbetalningar inom personlig assistans.

Läs mer om bidragsbrott i stadens särskilda riktlinjer för att motverka felaktiga utbetalningar inom personlig assistans

12.13 Möjlighet att bryta sekretess när ett djur utsätts för vanvård eller misshandel

12.13.1 Lex Maja

Av 10 kap. 20 a § OSL framgår att sekretessen enligt 25 kap. 1 § och 26 kap. 1 § inte hindrar att en uppgift om ett djur som är nödvändig för ett ingripande av en kontrollmyndighet för djurskydd eller Polismyndigheten lämnas till dessa myndigheter om personal inom socialtjänsten påträffar ett djur som tydligt utsätts för vanvård eller misshandel, eller uppenbart uppvisar symtom på sjukdom eller är allvarligt skadat. Sådan uppgift får dock endast lämnas om det bedöms att bristen inte kan åtgärdas i samråd med den som håller djuret. Uppgifter får bara lämnas av personal som själv påträffat djuret. Det får därför inte vara fråga om andrahandsuppgifter. Uppgifterna bör ta sikte på djuret och var djuret finns. Uppgifter som kan lämnas är alltså nödvändiga uppgifter om djurhållarens identitet, adress och eventuella andra kontaktuppgifter. Anmälan ska inte innehålla några uppgifter om djurhållarens hälsotillstånd eller övriga personliga förhållanden (prop. 2017/18:147 s. 351).

Möjligheten att anmäla är ingen skyldighet. Den sekretessbrytande bestämmelsen omfattar bara situationer då handläggaren påträffar ett djur i sin tjänsteutövning. Att uppgifterna ska vara nödvändiga för att kontrollmyndigheten, dvs. länsstyrelsen eller polisen ska behöva ingripa innebär att det ska vara fråga om fall där det står klart att djuret inte mår bra eller utsatts för våld, även för den som inte har särskild utbildning eller kunskap om djur.

Bilaga 1

Rutin för fördelning av ansökningar enligt 2 a kap. 8 § SoL om bostad med särskild service för vuxna samt förhandsbesked enligt 16 § LSS avseende bostad med särskild service för vuxna eller annan särskilt anpassad bostad för vuxna enligt 9 § 9 LSS

Vid ansökan om bostad med särskild service eller annan särskilt anpassad bostad enligt LSS samt bostad med särskild service enligt SoL från personer som bor i andra kommuner ansvarar Kontaktcenter

funktionsnedsättning (KC) inom Serviceförvaltningen för denna fördelning.

Vid fördelning gäller följande:

- Alla ansökningar om bostad med särskild service eller annan särskilt anpassad bostad enligt LSS samt bostad med särskild service enligt SoL ska fördelas av KC.
- Om en ansökan inkommer direkt till en stadsdelsnämnd ska den omgående skickas till KC. Att ansökan har inkommit samt att den skickats vidare till KC för fördelning ska noteras i inkommande info. **Observera** att KC inte har möjlighet att hantera en ansökan om förhandsbesked via Paraplysystemet. Ansökan får därför skickas på följande sätt:
 - Ansökan som inkommer via e-post eller e-tjänst till en stadsdelsnämnd ska skickas vidare till KC via e-post.
 - Ansökan som inkommer via post ska skannas och skickas via e-post till KC.

Originalansökan behålls hos mottagande stadsdelsnämnd till dess att KC har fördelat ansökan. När ansökan har fördelats informerar KC mottagande stadsdelsnämnd om vilken stadsdelsnämnd som ska utreda ansökan. Originalhandlingar ska då skickas direkt till utredande stadsdelsnämnd och ska inte skickas via KC.

OBS! Om den person som ärendet avser har skyddade personuppgifter ska respektive nämnds rutin för skyddade personuppgifter följas. För information om skyddade personuppgifter se Stockholms stads *Stadsövergripande policy om skyddade personuppgifter med riktlinjer till nämnder och bolag* som finns på intranätet

När en ansökan inkommit till KC kontrollerar de i sitt ärendehanteringssystem om en ansökan gällande samma person har fördelats inom de gångna sex månaderna och i Paraplysystemet om sökande redan har ett pågående ärende i en stadsdelsnämnd. KC kontrollerar i *Inkommande information* när en ansökan har fördelats tidigare men där ingen akt har skapats. Om det finns en akt som har status avslutad räknas ansökan som ny och fördelas enligt rutin. Ansökningar fördelas inom fem arbetsdagar från att ansökan inkom till KC.

- Om den enskilde är 65 år eller äldre och enbart ansöker om förhandsbesked enligt LSS fördelas ansökan av KC till den enhet som handlägger ansökningar till personer med funktionsnedsättning under 65 år. Det är sedan upp till

respektive stadsdelsnämnd att besluta vilken enhet som ska utreda ansökan.

- Om den enskilde är 65 år eller äldre och ansöker om både bostad enligt både LSS och SoL fördelas bägge ansökningarna till samma stadsdelsnämnd enligt äldreomsorgens särskilda fördelningsnyckel. Det är sedan upp till respektive stadsdelsnämnd att besluta vilken enhet som ska utreda ansökan enligt LSS.
- När ärendet har fördelats skickar KC ett brev till den enskilde med information om vilken stadsdelsnämnd som kommer handlägga ansökan. **Observera** att KC skickar informationsbrev till den adress som står i ansökan (och *inte* till den adress som står i InfoTorg). Om det framförs ett önskemål i ansökan om att informationsbrev ska skickas till ombud skickar KC till både ombud och till den ansökan avser.

Bilaga 2

Stadens modell för användande av timmar

För att stadens modell för användande av timmar ska fungera är det viktigt att beslut om ledsagarservice eller ledsagning som inte gäller tillsvidare fattas årsvis. Om kortare beslut fattas så behöver besluten gälla i tremånadersperioder, sexmånadersperioder och så vidare. Om ett beslut inte kan vänta och därför börjar gälla mitt i en månad så gäller tremånadersperioden från och med den första i den månaden. Det innebär att alla timmar för den månaden ska kunna användas under tremånadersperioden. I en sådan situation är det viktigt att tänka på att slutdatumet sätts till den sista i den månaden.

Nedan ges exempel på hur modellen fungerar i olika situationer och hur den enskilde kan välja att använda beviljade timmar.

Exempel 1

Den enskilde är beviljad ledsagning med en omfattning av 10 timmar per månad. Beslutet gäller från och med 1 januari till och med 31 december.

Period 1 30 timmar	Januari 10 timmar	Februari 10 timmar	Mars 10 timmar
Period 2 30 timmar	April 5 timmar	Maj 5 timmar	Juni 20 timmar
Period 3 30 timmar	Juli 0 timmar	Augusti 0 timmar	September 30 timmar
Period 4 30 timmar	Oktober 5 timmar	November 10 timmar	December 15 timmar

Exempel 2

Den enskilde är beviljad ledsagning med en omfattning av 10 timmar per månad. Beslutet gäller från och med 15 januari till och med 31 december.

Period 1 30 timmar	Januari 10 timmar	Februari 10 timmar	Mars 10 timmar
Period 2 30 timmar	April 5 timmar	Maj 5 timmar	Juni 20 timmar
Period 3 30 timmar	Juli 0 timmar	Augusti 0 timmar	September 30 timmar
Period 4 30 timmar	Oktober 5 timmar	November 10 timmar	December 15 timmar

Exempel 3

Den enskilde är beviljad ledsagning med en omfattning av 10 timmar per månad. Beslutet gäller från och med 1 juli till och med 31 december.

Period 1 30 timmar	Juli 0	Augusti 0	September 30
Period 2 30 timmar	Oktober 10	November 10	December 10

Exempel 4

Den enskilde är beviljad ledsagning med en omfattning av 10 timmar per månad. Beslutet gäller från och med 1 januari till och med 31 december. Den enskilde ansöker sedan om utökning och

beviljas ytterligare 10 timmar per månad från och med 1 juli till och med 31 december.

Period 1 30 timmar	Januari 10 timmar	Februari 10 timmar	Mars 10 timmar
Period 2 30 timmar	April 5 timmar	Maj 5 timmar	Juni 20 timmar
Period 3 60 timmar	Juli 0 timmar	Augusti 0 timmar	September 60 timmar
Period 4 60 timmar	Oktober 20 timmar	November 20 timmar	December 20 timmar

Attesterat av

Detta dokument har godkänts digitalt av följande personer:

Namn	Datum
Veronica Carstorp Wolgast, Socialdirektör	2025-10-09